

Jerusalem — El Kuds.

PALESTINA.

HISTORICKO-NÁBOŽENSKÝ OBRAZ MINULOSTI
A PŘÍTOMNOSTI PALESTINY.

NAKRESLIL

Dr. BARTOL. KUTAL,

PROFESOR BIBL. STUDIA A VÝCHODNÍCH JAZYKŮ
V HRADCI KRÁLOVÉ.

NÁKLADEM TISKOVÉHO DRUŽSTVA V HRADCI KRÁLOVÉ.
TISKEM DRUŽSTEVNÍ KNIHTISKÁRNY V HRADCI KRÁLOVÉ.

NIHIL OBSTAT:

Prof. Dr. Jan Sobota,
censor.

REGINAE GRADECII, die 16. Decembris 1925.

IMPRIMATUR.

† **CAROLUS,**
Episcopus.

REGINAE GRADECII, die 16. Decembris 1925.
N. 13880.

IMPRIMATUR.

PRAGAE, 17. Decembris 1925.

† **Antonius Podlaha,**
episcopus Paphiensis, vicarius generalis,

Nr. 15439.

Protektoru čsl. pouli do Svaté země,

nejdůstojnějšimu Pánu,

Panu

Th. a Ph.D^{ru} Františku Kordačovi,

*prvému arcibiskupovi a metropolitovi Pražskému
v osvobozené Vlasti,*

primasu Českému atd. atd. atd.

posvěcuje

autor.

Předmluva.

Neni s hlediska historickonáboženského zajímavější země nad Palestinu. Palestina byla jevištěm zjevení Božího; byla zemí, v níž žil národ israelský, nositel mesiánské idee, vyvolenec Jahvův; byla územím, jež bylo poctěno šlépějemi Bohočlověka Ježíše Krista, realisujícího království Boží.

Spis „Palestina“ chce vytvořiti v duši čtenářově jakýsi celkový obraz minulosti a přítomnosti Palestiny. Spis basuje na zprávách knihy knih — Pisma sv., na údajích spisovatelů církevních a světských, kteří v minulosti a v přítomnosti o Palestině psali, na výsledcích vykopávek a archaeologických objevů, tak četných hlavně v době naší, a na autopsií autorově.

Spis nechce býti ani tak příručkou palestinských turistů, — ačkoliv poskytuje všeho, co taková příručka turistovi podává —, jako spíše jakýmsi „vademecum“ křesťanského poutníka, jenž má právo zvědět vše, co mu historická, paprsky víry a křesťanské úcty ozářená palestinská místa vypravují.

Církev obdařila různá památná místa palestinská duchovními výsadami — odpustky; autor označil ona místa, jejichž návštěvou získává poutník plnomocné

II

odpustky dvojitým křížem ☩, místa, jejichž návštěva jest spojena s neplnomocnými odpustky, jsou označena křížem latinským †.

Kéž dílo toto zvětší v československém lidu lásku k Svaté zemi, touhu spatřiti ony kraje, jež kdysi hostily světlou postavu Kristovu.

V Hradci Králové, v adventě 1925.

Autor.

Seznam a význam arabských slov vyskytujících se v tomto spise.

Ab, Abu, otec	Khan, hospoda
Ajn, pl. Ajún, pramen	Khirbe, zříceniny
Bab, brána	Már, svatý (křesťanský)
Bahr, moře	Medine, město
Bejt, dům	Mine, přístav
Bír, pl. bijar, studnice, cisterna	Nahr, řeka
Birke, pl. burak, rybník, nádržka	Nasráni, pl. Nasára, křesťan
Bordž, věž	Nebi, prorok
Dejr, klášter	Wádi, údolí
Džamija, mešita	Ueli, svatý (náhrobek muslimského světce)
Džebel, hora, pahorek	Kabr, pl. kobúr, hrob
Hammám, lázně	Kalaa, pevnost
Haram, okrsek (obvod) posvátný	Karije, vesnice
Ibn, pl. Beni, syn	Kasr, hrad
Kafr (Kefr), vesnice	Kubbe, dóm, kopule
Kenise, kostel	Rajs, přednosta, pán
Karm, vinice	Ras, hlava, hřeben, týmě
	Šejk, pán, stařešina
	Tell, pahorek

Úvodní poznámky.

I. Cestování v Palestině není dnes pranic obtížnějším než cestování v každé jiné naší zemi, neboť Palestina se za britského mandátu rychle poevropšťuje.

Na cestu do Palestiny vezme s sebou poutník jen to nejpotřebnější: pevně šité vlněné šaty, flanelové košile, plášť bílé neb světlé barvy na ochranu před paprsky slunečnými a prachem, dobrou a pohodlnou obuv, široký klobouk opatřený bílou závojovitou pokrývkou neb široký tropický (koloniální) klobouk. V každém palestinském městě může si cizinec opatřit scházející cestovní předměty.

Nejpohodlněji se cestuje v Palestině od března do května, od září do listopadu; ale i v každé jiné době roční možno klidně navštívit Palestinu, pak-li nezanedbáme nejnütnějších opatření: v době palestinských deštů nositi nepromokavý plášť; při velkém rozdílu mezi teplotou denní a teplotou noční (hlavně v Jerusalemě) chráti se v létě před nastuzením; nepiti nemirně (!!) vína a alkoholických nápojů; nepiti čisté vody, nýbrž vodu smíšenou s vínem, likérem neb šťavou; nejisti příliš silných masitých pokrmů.

II. Dnešní Palestina neobsahuje celého onoho území, jež obsahovala Palestina až do konce poslední světové války. Podle smlouvy Sevresské ze dne 10. srpna 1920 patří k dnešní Palestině jen Předjordansko (Západojordansko), jehož nejsevernější pohraniční bod tvoří předhoří Ras en Nakura (mezi Tyrem a Saint

Jean d' Acre) a nejjížnějši pohraniční bod železniční stanice Tell Refah. Zajordansko (Východojordansko) tvoří samostatný arabský stát, tak zvanou Transjordanií, s hlavním městem Ammánem (biblickou Rabbat Ammon). Transjordanie čítá asi 350.000 obyvatel. V Transjordanií vládne emir Abdallah, syn bývalého krále Hedžazského. V čele dnešní Palestíny stojí britský vrchní komisař, sídlící v Jerusalemě.

Úřední řeči v Palestině jest: angličtina, arabština a hebrejština.

Nejdůležitější spisy pojednávající o Palestině.

Pismo sv. St a N. zákona. Příslušná místa Písma sv. jsou v tomto díle uvedena podle překladu dra J. Hejčla: Bible Česká (Starý zákon), Praha 1913–1925, 3 d. a podle překladu dra J. Lad. Sýkory: Bible česká (Nový zákon), Praha 1921–1923

Josephus Flavius (koncem I. stol. p. Kr); *Opera omnia* (Antiquitates jud., De bello judaico), edidit Richter, Lipsiae 1826, 6 sv.

Eusebius Cesarejský (koncem III. stol. p. Kr); *Onomasticon urbium et locorum s. Scripturae cum versione latina Hieronymi*, vydal Klostermann, Lipsko 1902. Spis jest citován pod značkou O. S. (*Onomasticon sacrum*).

Sv Cyril Jerusalemský (kolem r. 348: *Catecheses*, Česky vydal Dr J. Sýkora, Praha 1892.

Psané zprávy, jež nám zanechali poutníci a spisovatelé křesťanského starověku, středověku a prvních století křesťanského novověku: *Poutník z Bordeaux* (r. 333), *Itinerarium; Sylvia Aquitánská* (která slula vlastně Eucheria neb Etheria) [kolem r. 385], *Peregrinatio sanctae Sylviae Aquitanae in Terram Sanctam; sv. Epifanij (Epiphanius)*, biskup Salaminský (r. 392), *Liber de mensuris et ponderibus; sv. Jeroným* (r. 386), *Peregrinatio sanctae Paulae; Breviarius de Hierosolyma* (kolem r. 530), spisovatel jest neznámý; *arcijáhen Theodosij (Theodosius)* [kolem r. 530], *Relatio; Anonym z Piacenzy* (kolem r. 570), *Itinerarium; sv. Arkulf*, biskup francouzský (kolem r. 670), *Relatio; Beda Venerabilis* (kolem r. 720), *Libellus de locis sanctis*, *Liber nomenclatorum locorum ex Actis; sv. Willibald* (kolem r. 724), *Hodoeporicon; Bernard Mních* (kolem r. 870), *Relatio; Anglosas Saewulf* (kolem r. 1102), *Relatio; ruský igumen Daniel* (kolem r. 1110), *Peregrinatio; Petr Jáhen (Petrus Diaconus)* [r. 1137], *Liber de Locis Sanctis; Jan z Würzburgu* (r. 1165), *Descriptio Terrae Sanctae; Vilém Tyrský* (r. 1127–190), *Histoire des Croisades; Ernul*, panoš Baliana z Ibelínu (r. 1228), *L' estat de la Citez de Iherusalem; Fabri* (r. 1480–1483), *Evagotorium; Adrichomius*

(r. 1584), *Theatrum Terrae Sanctae*; *Bonifác z Ragusy* (r. 1573), *Liber de perenni cultu Terrae Sanctae*; *Quaeresmius* (r. 1626), *Terrae Sanctae elucidatio*. Všechny tyto a ještě jiné psané zprávy byly sebrány a vydány v dílech: a) *Itinera Hierosolymitana et descriptiones terrae sanctae, ediderunt Tit. Tobler et Molinier* I, 1 et 2, II, Genevae 1877 1885; b) *Peregrinatio ad loca sancta*, edidit *J. F. Gamurrini*. Romae 1887.

Arabský dějepisec *Abulfeda* (žil v letech 1273—1331) napsal dvě vynikající díla: a) zeměpisné dílo „*Takvim ul Buldan* (Sestavení krajů)“; franc. překlad vydali *Reinaud a Guckin de Siene* v Paříži 1837—1840, 2 díly; b) dějepisné dílo „*Al Muchtasar fi Sarich el-bašar* (Kompéndium dějin lidstva)“; latinský překlad vyšel v Cařihradě 1869 ve 4 d. a obsahuje dvě části, z nichž I. část má název „*Historia anteislamica*“, II. část „*Annales moslemici*.“

Křístofa Haranta z Polžic cesta do Benátek, odtud do země Svaté (r. 1598); Praha 1854, 2 díly.

H. Relandus: *Palaestina ex monumentis veteribus illustrata*, Norimbergae 1726.

Chateaubriand: *Itinéraire de Paris à Jérusalem*, Paris 1806.

Robinson: a) *Biblical researches in Palestine, mount Sinai and Arabia*, London 1841.

b) *Later biblical researches in Palestine*, London 1861.

c) *Physical Geography of the Holy Land*, London 1865.

De Saulcy: *Voyage en Terre Sainte*, Paris 1865.

Melchior de Vogüé: a) *Les églises de la Terre Sainte*, Paris 1860.

b) *Le Temple de Jérusalem*, Paris 1864.

Victor Guérin: *La Terre Sainte*. Paris 1880 a v následujících letech.

Perrot et Chippiez: *Histoire de l'art dans l'antiquité*, 5 sv., Paris 1882—1890.

The Survey of Western Palestine, 7 sv., London 1884.

The Survey of Eastern Palestine, 2 sv., London 1889.

M. J. Lagrange: *Études sur les religions sémitiques*, Paris 1903.

H. Vincent et Abel: *Bethléem*, Paris 1904.

H. Vincent: *Canaan d'après l'exploration récente*. V „*Études bibliques*.“ Paris 1907.

Al. Musil: *Arabia Petraea*. I. Moab. II. Edom. Wien 1907—1908.

J. Hejzl: a) Do města Davidova, Hradec Králové 1909.

b) Ke svatyni Kananejské, Hradec Králové 1910.

K. Baedeker: *Palästina und Syrien*, Leipzig 1912.

H. Vincent et Abel: *Jérusalem*, Paris 1912.

Professeurs de Notre Dame de France à Jérusalem: *La Palestine*, Paris 1922.

Barnabé Meistermann, O.F.M.: *Guide de Terre Sainte*, Paris 1923.

F. Vigouroux: *Dictionnaire de la Bible*, 5 sv., Paris 1895—1907.

J. Hastings: *A Dictionary of the Bible*, 5 sv., 2. vyd. Edinbourg 1904.

O Palestině pojednávají dále tyto periodické vědecké časopisy:

Revue biblique, vydávaná *Archaeologickou biblickou školou OO. dominikánů* v Jerusalemě; vychází v Paříži od r. 1892.

Revue „Palestine Exploration Fund. Quartely Statement.“ London Vychází od r. 1865.

„Zeitschrift des deutschen Palästinavereines.“ Leipzig. Vychází od r. 1878.

Jiné časopisy zabývající se Palestinou (a Východem vůbec):

a) *Revue de l'Orient latin*, Paris od r. 1893;

b) *Échos d'Orient*, Paris od r. 1898;

c) *Oriens christianus*, Řím od r. 1901.

O Palestině činí četné zmínky sv. Otcové a spisovatelé církevní prvních století křesťanských; jejich spisy sebrány jsou ve velkém díle: *Migne*, *Patrologia latina* (P. L.), *Patrologia graeca* (P. G.), vydaném v Paříži v letech 1844—1866.

Těž staří spisovatelé řečtí a římské: Herodot, Strabo, Ptolemaeus, Dio Cassius, Plinius, Tacitus, Diodor Sicilský atd. mají ve svých dílech tak mnohou poznámku o Palestině.

I.

Dějiny Palestiny — Sv. země.

Dějiny Svaté země-Palestiny byly vždy úzce spjaty s dějinami okolního východního světa. Palestina byla středem historie, jež za posledních čtyř tisíciletí se odehrávala na území všech říší a civilizací babylonsko-egyptského Východu.

Doby nejstarší.

O prvotném a nejstarším obyvatelstvu Palestiny máme jen kusé zprávy bible. Podle těchto obývali v pradávných dobách Palestinu Enakim, Rafaim, Emim, Zumim, Zamzumim, atd.¹⁾ Již v těchto historicky málo známých dobách Palestiny, — na úsvitě dějin Palestiny —, byla Palestina postupně vasalem velké východní říše starobabylonské (chaldejské) a elamské.

Kolem roku 3000 před Kristem počaly se posunovat četné, ze střední Arabie vyšlé kmeny semitské od Perského zálivu severozápadním směrem proti toku Eufratu a dospěly poznenáhlu do úrodných nížin Syrie a Kanaanu.

Jedny z nich, Feničané, obsadily severně od Palestiny ležící pobřeží Středoziemního moře. Jiné, Amorrhité, zmocnily se území mezi Libanem a Anti-

¹⁾ Gen. 14, 5 n; Deut. 2, 20 n.

libanonem. Opět jiné z těchto stěhujících se semitských kmenů, Hyksové (Hyksos-Hikšasu), zaujaly sídla severně od Libanonu a Antilibanonu. Sídla Hyksů hraničila na severu s územím Hettitů (Chattim-Cheta), národa to původu nesemitského, pocházejícího z říše Chatti v Malé Asii a posunujícího se směrem k Libanonu.) Četné čeledi semitských Hyksů sestoupily do Egypta a dobyly v 23.—22. století před Kristem území Deltý-Dolního Egypta. I některé čeledi Hettitů pronikly do samého nitra Palestiny. Po těchto stěhujících se kmenech přišli semitští Arameové, kteří se zmocnili nížin v okolí Damašku.

Se stěhováním aramejským souvisí stěhování semitských Hebreů (Chabiri) do Syrie a Palestiny. Hebrejská čeleď Abrahamova pronikla kolem 21. stol. před Kristem až ku Hebronu a rozbila zde v území nesemitských Hettitů své stany.

Doba Patriarchů.

Abraham, vůdce jedné ze stěhujících se čeledí hebrejských, syn Teracha, jenž vytáhl z Úr Chaldejské a na svém pochodu zemřel v Haran, pokračoval na rozkaz Boží v díle otce svého. Přitáhl, doprovázen jsa svým synovcem Lotem, do Kanaanu-Palestiny a tábořil postupně v Sichemu, Bethelu a v Mambre u Hebronu. Z Mambre vytáhl za elamitským králem Chodorlahomorem a starobabylonským králem Amrafelem

¹⁾ Dějiny a osudy mocné orientální říše hettické, vzdělanost a velký vliv Hettitů se nám den ode dne více ozřejmují. Říše hettická zápasila až do dob assyrského Sargona na Východě s Assyrií a Egyptem o nadvládu nad územím Syrie. — O poznání Hettitů se velmi zasloužil pražský profesor dr. Hrozný.

(Chammurabim), kteříž porazili na své trestné výpravě do Kanaanu knížata Pětiměstí v okolí jižního pobřeží Mrtvého Moře a se vraceli s četnými zajatci, mezi nimiž byl i Lot, zpět k Eufratu. Abrahamovi podařilo se šťastným přepadem vojenského oddělení elamsko-babylonského poblíž Damašku osvoboditi Lota a jiné zajatce Pětiměstí.¹⁾

Z Mambre-Hebronu sestoupil Abraham dále na jih a učinil spolek s Abimelechem, králem z Gerary v Bersabě-Studnici Prísahy. V Bersabě narodil se Abrahamovi Isák. Z Bersaby vydal se Abraham do krajiny Moria, vzdálené tři dny cesty, aby zde na hoře obětoval na rozkaz Boží Isáka v oběť zápalnou. Avšak při smrti manželky Sary má Abraham opět svůj stan v Mambre-Hebronu, kde koupil jeskyni Makpela za rodinnou hrobku, jež se stala napříště jakýmsi pojítkem patriarchům a celému národu israelskému.

Isák přebýval na jihu Palestiny-Kanaanu, studnice kopané Abrahamem udávají nám tu místa Isákova pobytu.²⁾

Jakob, mladší syn Isákův, utíká na radu matky své Rebeky před hněvem Esaua, připraveného o právo prvorozenství, z Bersaby přes Bethel do Padan-Aramu; po dvaceti letech vrací se odtud s celou svou rodinou a s četnou čeledí zpět, na březích Jaboku se smiřuje s bratrem Esauem a žije nyní, popásaje svá stáda od Sichému k Bersabě, v Kanaanu, „v zemi, v níž přebývali otcové jeho“, až do chvíle, kdy syn Josef, první ministr Faraona-krále egyptského, jej volá s celou svou rodinou a čeledí do Egypta.

¹⁾ Gen. 14, 5. ²⁾ Gen. 26, 18. 33.

Jakob sestoupil s celým svým domem do Egypta asi kolem r. 1800 před Kristem. V Egyptě vládla tehdy domorodému elamitskému obyvatelstvu semitská, Josefovi a hebrejské čeledi Jakobově kmenově příbuzná a jim nakloněná dynastie Hyksů (Hikšasu). Kolem r. 1700 př. Kr. byli Hikšasu z Egypta vypuzeni a zahrnutí na pevninu asijskou. Egyptský farao Tutmoses I., elamita, napadl jižní Kanaan. Tutmoses III. pronikl až na sever a podrobil celý Kanaan panství egyptskému, zatím co v téže době Babylonie podlehla ranám nově se tvořící říše assyrské. Táhl pak proti Chittim-Hettitům, sídlícím severně od Libanonu, ale neztvrdil nad nimi.

Farao Ramses II. bojoval prvních dvacet let své vlády rovněž s Hettity, s nimiž na konec učinil mír.

Kanaan, zbavený nadvlády babylonské, byl tedy v těchto letech pod panstvím egyptským. Ale vliv bývalého panství babylonského a kultury babylonské byl v zemi takový, že knížata a místodržitelé kanaanští používali ve zprávách určených svým nejvyšším pánům — faraonům egyptským — jazyka babylonského a písma klínopisného, jak o tom svědčí tabulky nalezené v Lachis, Gezer, Mageddo a Taanek, především však tabulky nalezené v El Amarně v Egyptě, tak zvané listy Tell-el-amarnské. Všecky tyto tabulky pocházejí z doby kolem 15. století př. Kristem.

Dobytí Zaslíbené země.

(Kolem 15. století př. Kristem.)

Potomci Jakobovi — Israelité pobýli v Egyptě přes čtyři století. V této době nastěhovali se do Kanaanu nové kmeny: Hettité (Písmo svaté je nazývá

Chattim), Amalekité, Amorrhité, Ferezité, Hevité, Jebusité, Zenité, jejichž třicet králů-náčelníků vypočítává kniha Josue.¹⁾ Do územní državy těchto kmenů bylo proniknouti nyní Israelitům, kteří, utlačováni novou chamitskou, po vypuzení Hikšasu v Egyptě vládnoucí dynastií, opustili Egypt, aby dobyli země svých otců Kanaanu.

Za vůdcovství Mojžíšova, dostavše zákon a ústavu na Sinaji a prožívše čtyřicet let na zkoušky a tresty bohatého putování pouští, dospěli Israelité k východnímu pomezí Zaslíbené země, k Jordanu.

Josue, nástupce Mojžíšův, překročí Jordan, dobude Jericha, porazí u Gabaonu pět spojených králů, vnese strach a hrůzu mezi kmeny kanaanejské. Organisuje rozdělení země mezi dvanáctero kmenů israelických. Podle tohoto rozdělení země, popsáno v knize Josue²⁾, započatého ostatně již Mojžíšem, dostaly jednotlivé čeledi isralské své údíly uprostřed podmaněného a jen na polo zničeného domorodého obyvatelstva. Střed země s hlavním městem Sichemem obsadil mocný kmen Josefův (Efraim a polovice kmene Manasse). Úděl kmene Juda, s nímž na jižní hranici sousedil kmen Simeon, sahal od Mrtvého moře až k rovině Středozemního moře, opevněný Jebus (pozdější Jerusalem) zůstal však ještě v moci domácích Jebusitů. Údíly ostatních kmenů ležely v jiných částech země.

Poněvadž však příchozí Israelité nedobyli většiny měst kanaanejských, takže tato zůstala ještě dlouho v rukou kanaanejského domácího obyvatelstva, poně-

¹⁾ Josue 10, 2. ²⁾ Jos. 13—21.

vadž dále bojovný duch Israelitů po příchodu do Kanaanu brzo ochabl a Israelité pod vlivem vyšší kultury kanaanejské počali se i na venkově přizpůsobovati životu a mravům Kanaanejských a s Kanaanejskými splývati, nebylo Josuem stanovené rozdělení země nikde přesně provedeno a proto nelze úplně přesně určití hranice sídel jednotlivých kmenů.

Doba Soudců.

(Kolem r. 1400—1100 před Kristem.)

Rozdělené a tak zeslabené kmeny israelské trpěly velmi v této době hmotně i mravně, jak od svých sousedů — utlačovatelů, tak cizáckými vpády. Z národního a náboženského úpadku křísili lid jeho osvoboditelé-soudcové, kteří povstávali někdy zároveň na různých místech země: Barak, Debora, Gedeon, Jeftah, Samson a j. Nejsilnější pojítka všech kmenů tvořila jediná svatyně mojžíšského stánku, jež stála obyčejně v Silo. Smutná příhoda ženy muže-levity¹⁾ v Gabaa vznítla i strašlivou občanskou válku, která skončila málem vyhubením mocného kmene Benjaminova. Těž první pokus o zřízení samovlády královské dynastie — odehrál se v této době, jehož hrdinou a obětí zároveň byl Abimelech, syn Gedeonův.²⁾

Za posledních let soudce-velekněze Heliho byla situace národa israelského kritickou. Archa úmluvy octla se v rukou Filištanů, národ byl demoralisován, nábožensky nakažen prvky pohanskými, pozbyl všeho smyslu pro národní svobodu.

¹⁾ Soud. 19.—21. ²⁾ Soud. 9.

Doba jednotného království.

(Kolem r. 1100 981 před Kristem.)

Samuel, poslední soudce, vyburcoval národ z hlubokého a národního úpadku. Úsilím Samuelovým zřekl se lid modlářství a vrátil se k úctě Jahvově. Slavným vítězstvím nad Filištany u Maspy bylo probuzeno jeho národní sebevědomí. Vzkříšené národní sebevědomí volalo po králi jako představiteli jednotících sil národních. Jen nerad podrobuje se Samuel tomuto přání národa,¹⁾ ustanovuje Saula, syna Cisova z kmene Benjaminova, prvním králem israelským.

Saul dobude četných vítězství nad Ammonity, Filištany, Amalekity; jeho věrolomnost oproti Jahvovi a duch nepoddajnosti vůči národem milovanému roku Samuelovi přivodí Saulův pád; ještě za vlády a života Saulova posvěcuje Samuel na rozkaz Boží mladého Davida, syna Isaiova z Betlema.

V nešťastné bitvě s Filištany na horách Gelboe umírá Saul a jeho tři synové. David jest zvolen za krále pouze kmenem Juda a sídlí v Hebronu. Ostatní kmeny israelské zůstávají, díky úsilí hrdinného vojevůdce Abnera, věrny synu Saulovu Išbosetovi. Zdálo se, že dojde k občanské válce. Tu král Išboset a jeho vojevůdce Abner byli úkladně zavražděni a David, až dosud po sedem let jen král kmene Juda, stává se králem celého národa. Zmocní se pevností Jebusu a učiní Jebus — Jerusalem — hlavním městem říše. Přenáší archu úmluvy z Kariatiarimu do Jerusalema na horu Sion, odtud středisko celého Israele, uspořádá bohoslužbu, podporuje náboženskou poesii a hudbu.

¹⁾ 1. Sam 8.

Podrobuje Filištany, Edomity, Moabce, Amonity a Syřany svému panství a zakládá východní říši, jež sahá od Eufratu až k Rudému moři. Zavádí řádnou a pravidelnou administrativu v říši, podepřenou o organizovanou a stálou armádu, nařizuje sčítání lidu, což je na východě věci velmi nesnadnou.

Po čtyřicetileté vládě zanechává David, jenž byl nesporně velkým státníkem Východu a na svou dobu panovníkem svatým, vládu Šalomounovi, synu Betsabinu.

Šalomoun = „Pokojný“ dopřál své říši všech výhod míru. „Judy a Israele bylo nescíslné množství jako písku mořského, jedli a pili a dobrou vůli měli, bydlil každý bez všeho strachu pod svým vinným kmenem a pod svým fikem.“ (I. Král. 4, 20. 25).

Šalomoun, spojenec obchodem proslulých Feničanů, povznesl obchod. V širé poušti Syrie, při obchodní karavanní cestě, vystavěl město Palmyru (Thadmor), na Elanitském zálivu Rudého moře otevřel přístav Asiongaber. V Jerusalemě zbudoval Jahvovi velkolepý chrám, středisko veškerého náboženského života Israele v následujících stoletích, a vším orientálním přepychem opatřený palác královský; navázal přátelské styky se sousedními východními panovníky. Bohatství hrnulo se do říše, avšak s bohatstvím, královskými ženami — cizinkami, dcerami východních vladařů, a s cizáckým dvořanstvem dostavil se nákladný způsob života na dvoře královském, úpadek víry a mravů. Zženštilý Šalomoun staví modlářské oltáře na hoře Pohoršení. Lid se bouří pod nesnesitelnými daněmi, v celé říši zavládá ku konci života Šalomounova nespokojenost; dvě země, na severu Syrie s Damaškem a na jihu Edomsko, setřásají nadvládu rozmařilého panovníka. Šalomou umírá kolem r. 981.

Rozdělení jednotné říše, úpadek a zánik říše Israelské a říše Judské.

(Rok 981—588 před Kristem.)

Po smrti Šalomounově nastupuje na trůn jeho syn Roboam. Všeobecné nespokojenosti lidu a dávné vzájemné řevnivosti dvou nejmocnějších kmenů israelských, kmene Efraima a kmene Judy, použije Jeroboam, pocházející z kmene Efraim, bývalý vysoký úředník Šalomounův, revoltující ještě za života Šalomounova, zmocní se vlády nad kmenem Efraim jakož i nad ostatními severními a východojordánskými kmeny israelskými a vybuduje pod svým žezlem tak zvanou říši Israelskou, sahající od Bethelu až do Danu. Kmeny Benjamin a Juda se zbytky kmenů Simeon a Dan zůstaly věrně dynastií Davidově, tvořice tak zvanou říši Judskou s hlavním městem Jerusalemem.

Rozdělené říše, místo aby se podporovaly navzájem, vedou časté bratrovražedné války a volají na pomoc cizí okolní státy. Přes to vše hrály obě říše nějaký čas dosti důležitou úlohu v dějinách Východu. Ale ležice na hranici dvou východních velmocí na jihozápadu veleříše assyrsko-babylonské, na severovýchodu říše egyptské, staly se časem obětí válečného vlnobití obou těchto velmocí, zápasících o prvenství na Východě.

K říši Israelské patřilo kromě Samařska a Galilee i Východojordánsko až k řece Arnonu. Říše tato měla své slavné dny za králů Achaba, Jehu a zvláště za Jeroboama II. Avšak byly zde na denním pořádku ukrutnosti a zločiny. Vraždou odstraňování neoblíbení panovníci, takže za 250 let vystřídalo se v severní říši 9 různých dynastií. To vše uspíšilo úpadek víry

a mravů, urychlilo zánik říše. Samař, hlavní město, padla r. 722 pod ranami vojsk assyrských králů Sal-manasara IV. a Sargona II. Poslední král israelský Oseáš odveden s většinou obyvatelstva říše do zajetí assyrského za Eufrat. Do země byli přivedeni osadníci z Babylonu, Kutu, Avah a Hamath, kteří se smísili se zbylým v zemi israelským obyvatelstvem a vytvořili tak zvané Samaritány. Proroci, kteří vystoupili na rozkaz Jahvův v této říši: Eliáš, Eliseus, Oseáš, Amos mohli jen předpovídati neodvratně blížící se zkázu, ale nebyli s to tomuto trestu zabrániti.

V říši Judské vládla dynastie Davidova. Říše měla vedle bezbožných panovníků i své zbožné, Jahvovi sloužící vladaře. Za králů Josafata (r. 920), Osiáše (r. 811), Ezechiáše (r. 727) nabyla malá říše Judská svých bývalých jižních hranic z doby krále Davida, sahajících až k Elatu na Rudém moři. Marně varují proroci Joel, Micheáš, Isaiáš, Sofoniáš a Jeremiáš krále judské před příliš lidskou politikou státní, jež působí jen zmatky a chyby, marně radí důvěřovati jen a jen Jahvemu. Pád hlavního města Samaře (r. 722) otrásl i hlavním městem říše jižní Jerusalemem.

Za krále Josiáše (r. 641—610), jenž se konečně vymanil ze zlovolného vlivu politiky egyptské a ve své státní politice řídil se podle rad proroka Jeremiáše, již se zdálo, že říše Judská a národ israelský nastoupily správnou cestu politiky teritoriální a náboženské. Tím spíše, poněvadž Josiáš, podporován jsa prorokem Jeremiášem, ujímal se vřele náboženské reformy lidu. Josiáš dobyl již skoro celé Palestiny, když tu byl poražen od egyptského krále Nechao II. v bitvě u Mageddo (r. 610).

Od této chvíle pádí říše Judská vstříc své záhubě. Nástupci Josiášovi Joakim, Joachin, Zedekiáš odpírají proti radám Jeremiášovým poslušnost říši Babylonské a spolčují se s Egyptem. Dvakráte (r. 601, r. 599) objeví se babylonský Nabuchodonosor v zemi a v Jerusalemě a odvádí část obyvatelstva do zajetí babylonského. Vše marno! Konečně r. 587. přitáhne Nabuchodonosor po třetí před neustále bouřící se Jerusalem, dobude města, spálí chrám, rozmetá Jerusalem do základů a odvede veškeré skoro obyvatelstvo jerusalemské i s posledním judským králem Zedekiášem do zajetí. Říše Judská stává se pouhou provincií babylonskou, jejíž místodržitel Godoliáš sídlí v Maspě.

Národ israelský skoro úplně zmizel ze země svých otců. Nad troskami Jerusalema ozývá se pláč velkého vyslance israelského a vyslance Božího pro-roka Jeremiáše.

Nový svět židovský za vlády perské a macedonské.

(R. 536—166 př. Kr.)

Israelitům žijícím v zajetí věstili proroci, hlavně Ezechiel, vzkříšení a slavnou obnovu jejich ztroskotané říše. Dobyť Babylonu perským Cyrem (r. 538), vznik nové Perské říše na rozvalinách babylonské velmoci počaly zdánlivě plniti věštecké slovo proroků. Cyrus a jeho nástupcové totiž dovolili Židům (Judaei), — tak se nazývají Israelité od dob zajetí babylonského —, návrat do vlasti. Za vůdcovství Zorobabelova táhnou větší a menší oddíly zajatců babylonských zpět do otčiny. Usadí se na území

bývalé říše Judské, vytvoří pod protektorátem perským nový židovský stát „Judsko“, jehož hlavním městem jest opět Jerusaleml, v němž na zříceninách starého chrámu úsilím proroka Aggea a Zachariáše vystavějí v letech 520—515 nový chrám. Nehemiáš a Esdráš dají novému židovskému státu, jenž zůstává omezen pouze na území bývalé říše Judské, pevnou společenskou a náboženskou ústavu, odpovídající namnoze obrazu ústavy, nakreslenému Ezechielem. Jerusaleml jest Nehemiášem opevněn hradbami. — Dvě stě let žije národ židovský pokojně pod nadvládou perskou.

Situace se mění, když po smrti Alexandra Velikého (r. 323), jemuž Židé otevřeli brány Jerusalemla, — Alexander sám obětuje Jahvovi v chrámě jerusalemském a jest Židům nakloněn —, o část asijské državy Alexandrovny se rozdělily dynastie Seleukovců, jež vládla v Syrii, a dynastie Ptolemeovců, jež vládla v Egyptě. Palestina stává se zápasštěm o moc mezi Ptolemeovci a Seleukovci. Nejprve patří Palestina skoro celé století egyptským Ptolemeovcům, na to od r. 198 stává se provincií říše syrských Seleukovců.

Ptolemeovci a Seleukovci zavádějí do země řecko hellenskou řeč a kulturu. Část Židů přizpůsobuje se rychle nové kultuře (saduceové), jejíž vlivem přijímá i volnější názory náboženské. Proti těmto volnějším náboženským názorům vystupují některé knihy Písma sv. St. Z. (kniha Moudrosti, Ecclesiasticus), datující se z této doby. Na půdě palestinské vznikají četná hellenská města (Gerasa, Philadelphia, Gada, Hippos, Dion, Pella, Kanatha, Abila, Scythopolis atd.), z nichž šíří se řecko-římská kultura.

Přivrženci starých židovských mravů (byli to hlavně tak zvaní farizeové) organisují na ochranu

otcovské víry proti nábožensky a mravně degenerující kultuře hellenské vlastenecká sdružení. Co pod cizáckou nadvládou ještě zbylo z politické moci a svrchovanosti bývalého národního státu, přeneseno bylo na velekněze, jemuž po boku stál sanhedrin-rada (senát) starších a předáků.

Po zajištění babylonském setkáváme se u Židů s četnými synagogami (sbornicemi), v nichž tak zvaní zákoníci (učitelé zákona) vysvětlovali zákon a především ústní podání.

V této době (kolem r. 300 př. Kr.) vnikli a usadili se na jihu Judska Idumejci (Edomci), byvše vytlačeni z Petrejské Arabie přistěhovavšími se Nabatejci.

Doba Makabejců (Asmoneovců).

(Roku 166—37 před Kristem.)

Syrský Seleukovec Antioch IV. Epiphanes (roku 174—164 př. Kr.) chce hellenismem a kultem pohan-ským vyhladiti náboženství mojžíšské, plení a profanuje chrám jerusalemský. Židé povstávají pod vůdcovstvím kněze Matatiáše Makabejce k náboženskému a vlasteneckému boji za svobodu zděděné víry a vlasti.

Po smrti Matatiášově bijí se jeho tři hrdinní synové Juda, Jonathan, Šimon pětadvacet let (r. 165—140), — jest to slavná doba Makabejců —, za vlast, již osvobodí od syrského jha a již vrátí staré palestinské hranice. Poslední z této trojice, Šimon, zakládá dědičnou dynastii (r. 140 př. Kr.), s níž spojuje se i úřad velekněžský.

Nástupcové Šimonovi Jan Hyrkan a Alexander Jannaeus (r. 135—78 př. Kr.) počínají si velmi dů-

stojně na novém trůně Makabejců. Než již oba synové Alexandra Jannaea Aristobul II. a Hyrkan II. zápolí v krvavé občanské válce o knížecí korunu. Římský vojevůdce Pompeius, který byl tehdy v Syrii, přitáhne do Jerusalema, rozhoduje bratrovražednou válku ve prospěch Hyrkana II., jehož ustanovuje knížetem pod protektorátem Říma (r. 63. př. Kr.) Palestina rozdělena na pět římských provincií!

Za slabocha Hyrkána II. vzrůstá se moc a vliv idumejského rodu Herodova, jenž po dlouhých intrikách zasedne Herodem Velikým na trůn makabejský.

Herodes Veliký.

(Roku 39—3 před Kristem.)

Byl jmenován senátem římským r. 39 králem Židů. Na trůn židovský zasedl však teprve po tříleté válce vedené se svými poddanými. Aby národ židovský nevzpomínal krvavého jeho vstupu na trůn, obklopil Herodes chrám židovský a město Jerusalem leskem a nádherou v Palestině dosud nevídanou. Jerusalem opevnil novými silnými hradbami, pokryl město nádhernými stavbami římskými, okrášlil hrad Antonii a na západním pahorku vystavěl sobě skvělý palác. Kolem chrámu zbudoval prostorné nádvoří, vyvýšené 200 stop nad údolím Kidronu, s obdiv vzbuzujícími sloupřádky. Za jeho vlády, v plnosti času r. 4 před začátkem našeho křesťanského letopočtu narodil se Mesiáš — Pomazaný — Spasitel:

„JEŽÍŠ KRISTUS.“

JEŽÍŠ KRISTUS.

(Od r. 4¹) př. Kr. — 29 po Kr.)

Narodil se v Betlemě Judově podle předpovědi proroka Micheaše, utekl před krvavými nástrahami Herodovými do Egypta, odkud se vrátil do Nazareta, aby v tomto prostém, nepatrném městečku galilejském žil s Marií svou matkou a nejčistší pannou a zároveň se svým pěstounem Josefem skrytě až do třicátého roku svého věku.

Jan, zvaný Křtitel, jeho předchůdce, připravuje podle předpovědi proroka Malachiáše lid na příchod Kristův a představuje na březích Jordanu svůj veřejný úřad nastupujícího třicetiletého Mesiáše Židům.

Veřejný úřad Kristův jest úřadem něžné lásky, přesvědčivého učení a neumdlévajícího zápasu ne o království pozemské, ale o království duší. Procházel Galileou, Samařskem, Judskem a Pereou (Východojordském), dobrý pastýř, hledající duše, — cílem svých cest čině několikrátě o svátých a slavnostech židovských chrámů jerusalemský, aby dobrou (radostnou) zvěst — evangelium — oznámil všem třídám židovského národa; k jedinečné svatosti svého života připojil nesčetné zázraky. Ale „pozvaní království Božího“ nechtěli přijíti k hostině duší.

Celý národ israelský očekával slíbeného krále — Mesiáše, ratolest to domu Davidova, jež by obnovila a rozšířila zaniklé království na celý svět. Ježíš kráčel středem těchto horečných nadějí a tužeb. Avšak ne-

¹) Skutečný letopočet křesťanský měl by asi počítati r. 4. př. Kr., v kterémžto roku, — 750 po založení Říma, — Kristus se narodil. Náš dnešní letopočet zavedený Dionysiem Exiguem zůstává 4 roky pozadu.

mluvil o politice, vědě, válce, hlásal jen království duší. Nepochopen kněžími-egoisty, žárlivými zákoníky, ve svém omezeném patriotismu ztrnulými vlastenci, byl vydán římským prokurátorem Pontským Pilátem na bouřlivou žádost svedeného národa židovského o svátcích velikonočních na smrt kříže (asi r. 29 po Kr.¹⁾, protože se prohlásil za Krista-Mesiáše a Syna Božího. — Na jerusalemské hoře Kalvarii vykupitelské krůpěje krve Ježíšovy dokonaly spásu a omilostnění veškerého světa.

Kristus vstal třetího dne z mrtvých, — čtyřicátého dne vstoupil na nebesa, odkudž poslal svým Duchu svatého. Vyvolil si za svého pozemského života hlouček apoštolů a učedníků, většinou prostých to Galilejců, s nimiž založil své království Boží — církev, zanechal církví svou božskou nauku a sedmerý pramen svátostí, aby jich stalo se účastno všechno lidstvo až do konce věkův.

Zkáza národa židovského.

(Až do r. 313 po Kr.)

Několik dní před svou smrtí plakal Ježíš nad Jerusalemem a nad vlastní, jež jej zavrhl. „Jerusaleme! O! bys byl poznal vyslance míru, jež přichází k tobě! Ale ne, ty ho nevidíš . . . A nepřátele tvoji tě obklopí a zničí tebe a dítky tvé, poněvadž jsi nepoznal času navštívení svého.“ A skutečně, zatím co apoštolové, posílení zmrtvýchvstáním Kristovým a sesláním Duchu sv. o svátcích letnic, se dali v Palestině a Syrii do vítězného boje, jež měl brzo proniknouti až

¹⁾ Podle skutečného letopočtu, ne podle dnes zavedeného.

do Říma, hašteřily se v Palestině, jež byla po smrti Heroda Velikého Římány rozdělena na několik správních okresů, židovské strany mezi sebou. Římští prokurátorové residující v Palestině pozorně sledovali tyto náboženské a politické nesváry, jejichž ostří bylo namířeno proti tvrdému panství nenáviděného Říma.

Roku 66. po Kr. vypukla všeobecná vzpoura Židů.

Čtyři léta byla Palestina slavným jevištěm hrdinského zápasu štítů a kopí židovských s římskými orly. Povstání skončilo porážkou národa a rozkotáním Jerusalema i chrámu. Vespasián a Titus (r. 67—70) naplnili hroznou předpověď Kristovu.

Ještě jednou, 62 let nato, r. 132 po Kr., vzplála z hromad popele nakupených Titem jiskra odboje. Poslední pokus o dobytí ztracené samostatnosti!! Za vůdcovství Bar- Kochby, jež slavný rabin Ben-Akiba prohlásil Mesiášem, bojovali zoufalí Židé tři a půl roku s legiemi římského vojevůdce Julia Severa. Bittir, poslední obranná stanice Židů, byla dobyta vojsky římskými (r. 135 p. Kr.). Císař Hadrian dal zbudovati na troskách jerusalemského Sionu římskou osadu Aelia Capitolina. Na posvátném pro Židy místě chrámu jakož i na drahých křesťanům místech Kalvarie a Božího hrobu vystavěl pohanské svatyně, zakázal Židům přiblížit se městu na vzdálenost 5 mil.

Palestina stala se pouhou součástí provincie Syrie, rozkvetla četnými názvem, obyvatelstvem a řečí řecko-římskými městy, jež byla roztroušena až na pomezí Arabské pouště, od Damašku k Petře. Pouze v této době byla Svatá země jako celek úředně nazývána Palestinou.

„Palestina“.

Palestina křesťanská.

(R. 313—614 po Kr.)

Nová doba nadešla Palestině, když na císařský trůn římský nastoupil r. 313 Konstantin Veliký, jenž prohlásil svobodu křesťanství. Od této chvíle stává se Palestina předmětem péče a štědrosti křesťanských císařů římských, zvláště oněch, kteří residovali v Byzanci-Cařihradě. V palestinských kvetoucích městech setkáváme se v této době s četnými historickými jmény křesťanských spisovatelů, biskupů, poutníků, slavných mnichů.

Jest nápadno, že velká města palestinská v této době: Gaza, Jafa, Askalon, Sebastie (= stará Samar), Scythopolis, Paneas jsou ještě v polovici 4. stol. po Kr. za vlády křesťanských císařů většinou pohanská; nikde také nenalezl pokus císaře Juliana-Odpadlíka popohanštití Palestinu tak zvučně ozvěny jako v obyvatelstvu těchto měst. V městech severní Palestiny (v Tiberiadě, Nazaretě, Sephoris, Safed) přebývají velmi četní Židé. Samaritáni jsou usazeni v okolí hory Garizim. Pustiny Judska zalidnily se křesťanskými mnichy; kolem sv. Euthymia, sv. Saby a sv. Theodora (v 5. a 6. stol.) zazářila poušť svatosti.

Vznešené Římanky: obě Melanie, Paula, Eustochium, ano i princezny a císařovny byzantské, na př. obě Eudoxie, vyhledaly Palestinu, aby zde na svatých místech dokončily svou pozemskou pout.

Velké náboženské bludy, vzniklé tehdy v církvi: arianism, origenism, eutychnianism, monotheletism, ano i pelagianism, doznaly na půdě palestinské živého ohlasu. V Palestině povstávají slovem a perem na obranu čistoty víry proti jmenovaným bludům slavná

řečnická škola v Gaze, velcí učitelé a spisovatelé církevní: Jeroným, Rufin, Prokop, sv. Sofronius a jiní, kteříž svědčí o vysoké úrovni tehdejšího náboženského a duševního života palestinského.

Než náboženské spory a hádky pronikly až do pouště a poškodily mír a zdravou nauku mnichů-poustevníků.

Jerusalem stal se v této době nejslavnějším městem Syrie. Byl nádherně okrášlen Helenou a Konstantinem Velikým (ve 4. stol.), císařovnou Eudoxií (r. 421—444) a císařem Justinianem (r. 527—565). Poutníci těchto dob vypočítávají nám přčetné chrámy a památky zobrazené až dosud na zachované mozaikové mapě madabské, jež byly zbudovány uvnitř rozšířených hradeb rostoucího Jerusalema.

Než i ostatních míst evangelických nebylo zapomenuto: Gethsemani, hora Olivetská, Betanie, Betlem, Emausy, Nazaret, Kana, Tábor, Tiberias, Kafarnaum, a j. honosí se v těchto dobách krásnými basilikami a poutními domy (hospici), kamž putovali poutníci a vynikající osoby ze všech křesťanských zemí těchto století. Někteří z těchto poutníků napsali nám o svých cestách zajímavé zprávy.

Vpád perský.

(R. 614—616 po Kristu.)

Za vlády císaře Heraklia (r. 610—641) obnovily Peršané své pokusy, činěné již v 5. století za císaře Justiniana, o dobytí Palestiny. Perský Chosroes II., veden jsa galilejskými Židy a Samaritány z Nablusu (starého Sichemu) táhne se svými vojsky přímo na Jerusalem. Peršany lákaly velké poklady svatyně je-

rusalemských. Dne 19. května r. 614 byl dobyt Jerusalem Peršany. Mnichové, klerus, věřící pobiti, 300 jerusalemských chrámů, klášterů a hospiců uvnitř a kolem města bylo zpusťeno, nádherné basiliky nejprve vyloupyeny a pak zapáleny. Tehdy klesla v ssutiny svatyně Božího hrobu, chrám Večeřadla, svatyně sv. Petra (zbudovaná na místě domu Kaifášova), chrám Boží Moudrosti postavený na místě bývalého pretoria římského, svatyně Sv. Marie Nové, chrámy v Gethsemani a na hoře Olivetské. Tentýž osud stihl i jiné nádherné svatyně jerusalemské. Patriarcha jerusalemský Zachariáš byl odveden do zajetí Peršany, kteří odnášejí s sebou i drahocenné ostatky pravého kříže Kristova. Teprve 15 let nato (r. 629) podařilo se Herakliovi porazit Peršany, načež ostatky kříže Kristova vráceny zpět do Jerusalema.

Doba arabská.

(R. 638—1096 po Kristu.)

Herakliovi povstal brzo nový, nebezpečnější nepřítel v Arabech. Kočovní Arabové potulovali se od nepamětných dob na rozlehlých planinách velké pouště sahající od Syrie až do Mesopotanie. Byvše Mahomedem (r. 570—634), svým náboženským reformátorem, sjednoceni, stali se z nich, divokých loupežníků, náboženští fanaticové, kteří se řtili s nezadržitelnou silou za výbojem v před! Říše římských-byzantských císařů upadala. Arabové dobyli Syrie s Damaškem a překročili hranice Palestíny. Porazili byzantské vojsko v bitvách u Eletheropolis a na řece Jarmuku, přitáhli pod Omarem, druhým to kalifem v pořadí kalifů, k Jerusalemu r. 638. Jerusalem se hájil statečně, — biskup, sv. So-

fronius řídil obranu města, ale konečně nezbývala než kapitulace. I muslimským Arabům byl Jerusalem městem svatým.¹⁾ Vítězní muslimové přisvojili sobě okrsek bývalého židovského chrámu jerusalemského, křesťanům ponechány chrámy Božího hrobu a Večeřadla.

Omar poskytoval obyčejně poraženým občanské a náboženské svobody, ale ukládal dosti těžký poplatek. Tato náboženská muslimská snášelivost vzala brzy za své. Četnými vítězstvími upevněné panství muslimské stávalo se křesťanům v Orientě nesnesitelným jhem. Současní spisovatelé, především spisovatel Teofanes, to dosvědčují. Každá změna a revoluce na trůně kalifů přinášela křesťanům jen větší útlak: daně a poplatky byly zvětšovány, křesťanské chrámy ve svém bytí byly ohrožovány a musely býti stále vykupovány, Moauja I. (r. 661—679), pocházející ze slavné dynastie Omajovců, přeložil své sídlo z Mediny do Damašku. V Syrii rozkvétají za vlády Omajovců vědy a umění. Roku 750 Omajovci svrženi dynastií Abassovců, jejíž kalifové činí Bagdad hlavním městem říše.

Mezi kalify Abassovci vyniká Harun-er-Rašid (r. 786—809), proslavený svou láskou k vědám a uměním. Dvůr Harun-er-Rašidův jest ve přátelských stycích s císařským západním dvorem Karla Velikého. Roku 797 dostává se Karlu Velikému od Haruna-er-Rašida práva protektorátu nad křesťany v Palestině a nad Božím hrobem v Jerusalemě.²⁾ Císařské dary a almužny

¹⁾ Arabové nazývají Jerusalem El Kuds = Město Svaté.

²⁾ Eginhard, Annales; Annales byly vydány Teuletem v souborné sbírce Oeuvres complètes d' Eginhard. Paris 1840—1843, 2. sv.

Karlovy vztahovaly se na všechny křesťany muslimské říše Harunovy. Mnichové frančtí měli poblíž Božího hrobu svou svatyni „Svaté Marie Latinské“, poutníci Západu vybudovali v Jerusalemě hospic, jenž se stal v pozdějších stoletích, když rytířstvo Západu spěchalo na Východ ku svatému boji proti Saracénským, kolébkou hospitalitů sv. Jana.

Blahodárný účinek franckého protektorátu na Východě potrval až do 11. století. Tato doba byla po výtce dobou poutí Západu na svatá místa.

Roku 969. zmocnila se panství nad Syrií a Palestinou egyptská dynastie Fatimovců. Situace palestinských křesťanů zůstala s počátku nezměněna. Když však zasedl na trůn kalif-bůh Hakem Bi Amr Illah (r. 1009—1020), korunovaný to blázen, nastalo pronásledování křesťanů i židů. Těm, kdož zůstali víře věrni, bylo nosití na hrdle ponížující odznaky: křesťané nosili měděný kříž 10 liber těžký, židé dřevěnou kladku podoby telecí hlavy, na paměť zlatého telete. Skoro všechny svatyně, počínajíc basilikou Božího hrobu, byly zpuštěny.

Bylo veta po franckém protektorátu v Palestině. Byzantští císařové stali se po dohodě s Fatimovci dědici tohoto vznešeného úkolu. Než právě brzo na to dokonavší se velké východní schisma (r. 1054) bylo příčinou, že byzantský protektorát v Palestině působil poutníkům přicházejícím ze Západu mnoho nepřijemností. Poutníci Západu byli nuceni pro osobní bezpečnost navštěvovati místa svatá jen ve větších, několik set ano tisíců čítajících ozbrojených skupinách. Aby neštěstí bylo dovršeno, zmocnili se kolem r. 1074 Palestiny turkomanští Seldžukové, kočovní to Tur-

kové, již se tehdy po prvé objevují na jevišti západní Asie.

Blížila se hodina, kdy papežové pozvedli svého hlasu a vyzvali celý křesťanský svět k svatému zápasu za osvobození země Kristovy.

Doba křížáckých výprav.

(R. 1096—1291.)

Při příchodu křížáků-Franků byla Palestina rozdělena mezi turecké Seldžuky, kteří vládli v Damašku, a mezi egyptské Fatimovce. Křížáci dobyli na své první výpravě (r. 1096—1099) nejprve měst Edessy a Antiochie a založili zde samostatná knížetství (r. 1098).

V červnu r. 1099 přitáhla vojska křížácká, dlouhými vyčerpávajícími pochody na počtu velmi zeslabena, k Jerusalemu a oblehla město. Jerusalemem padl 15. července.

Egyptská fatimovská vojska, která spěchala na pomoc obleženému městu, přišla pozdě a byla u Askalonu malou křížáckou armádou rozprášena.

Bohumír Bouillonský (Godfrey de Bouillon) prohlášen králem jerusalemským. Vláda obou jeho nástupců — králů jerusalemských Balduina I. (r. 1100—1118) a Balduina II. (r. 1118—1131) znamená vrchol dobývacích úspěchů křížáckých. Království Jerusalemské rozprostíralo se na celou Palestinu, sahalo na jihu až k Chobaku a Petře v poušti, na východě však tvořila dosti pružnou hranici stará římská pomezí čára.

Křížáci nedovedli jen výborně vládnouti mečem, nýbrž byli i výtečnými kolonizátory. Jest až podivuhodno, v jak krátké době zdomácněli na půdě pale-

stinské. Za 80 let pokryli Palestinu četnými hrady a pevnostmi, chrámy a přístavy. A kdyby neměli slabostí, společných všem hrdinům, především nesvornosti, království křižácké-francké existovalo by snad ještě dnes.

Vzájemná nesvornost velmožů franckých, neposlušnost oproti jerusalemským králům, podporovaným nově založenými řády hospitalitů a templářů, oslabovaly neustále zdatnost nového království a podněcovaly jen výbojné úmysly kurdského válečníka Saladína. Saladin, dvorný soupeř franckých rytířů, strhl na sebe vládu Egypta a Syrie, načež r. 1187, — ani ne sto let po dobytí Jerusalema křižáky —, vyrval ve vražedné bitvě u Hattinu křižákům panství nad Palestinou. Oproti křesťanům byl sultán Saladin milostivým, jen pobyt v Jerusalemě byl západním křesťanům-latiníkům přísně zakázán.

Třetí křižácká výprava (r. 1189—1193), již se účastnili Bedřich Rudovous, císař německý, Filip August, král francouzský, Richard Lví Srůce, král anglický, dobyla jen Akky (Saint Jean d'Acre) a uhájila úzkého pobřeží mořského, jež zůstalo pak ještě přes sto let v rukou křižáckých. Ještě jedenkrát octl se Jerusalems v moci křesťanů; bylo to za šesté výpravy křižácké (r. 1226—1229), kterou podnikl z církve vyobcovaný císař německý Bedřich II. Bedřich II. učinil se sultánem egyptským Melek-el-Kamelem desítileté příměří. Jerusalems měl patřiti křesťanům a měl zůstatí neopevněn. Město bylo však stíženo papežským interdikttem, takže křesťané latiníci opustili město.

Později, r. 1244, vpadnou do země dvakrát hordy Karesmienů, pocházejících ze střední Asie, a

zmocní se Jerusalema. Roku 1260 pustoší Mongolové Palestinu. Za takových rozbouřených poměrů nebyly ani poslední dvě křižácké výpravy, sedmá (roku 1248—1252) a osmá (r. 1269—1270), vedené Ludvíkem Svatým francouzským, s to, aby se vykazaly nějakým úspěchem.

Zatím zmocnila se vlády v Egyptě nová dynastie Mamelucká. Sultánové-Mamelukové Kotuz, Bibars, Kelaun dobudou Palestiny, odejmou postupně křižákům všechna opevněná místa palestínská a roku 1291 padne i Akka (Saint Jean d'Acre), poslední přímořská pevnost francouzská. Křesťané jsou definitivně vyhnáni z Palestiny.

Sto let na to (r. 1382), pozбудou egyptští Mamelukové Palestiny na sultány cirkasienské. Za vlády cirkasienských sultánů pustoší tatarské (mongolské) hordy, vedené Timurlenkem (Tamerlanem), Syrii, vraždí obyvatelstvo, zmocní se Damašku a odvádějí četné učence, řemeslníky a učence s sebou do stepí samarkandských (r. 1400). Palestina a Syrie jsou opět pod vládou egyptských Mameluků.

Panství turecké.

(R. 1516—1917.)

Roku 1516 vítězí ottomanský (turecký) sultán Selim I., sídlící v Cařihradě, ve velké bitvě u Alepa (v Syrii) nad egyptskými vojsky. Vítězstvím tímto přicházejí Syrie a Palestina z rukou Mameluků pod žezlo Turků Osmanovců-Ottomanů. Soliman Vítězný (r. 1537—1541), nástupce Selima I., opevňuje Jerusalems jeho dnešními hradbami,

Generál Napoleon Bonaparte na své výpravě táhne z Egypta podél pobřeží palestinského do Galilee, dobude r. 1799 Jafy a obléhá — avšak bezvysledně — Akku (Saint Jean d' Acre). V tak zvané bitvě u hory Tábor poráží tureckou armádu. Jerusalem nebyl však pojat do strategických úmyslů generálůvých, Bonaparte neměl ctižádosti osvoboditi „svatá místa.“ Na krátký čas (r. 1832 1840) byla pak Palestina dobyta egyptskými panovníky Mehemed-Alim a Ibrahim-Paşou, válečné loďstvo anglicko-rakousko-turecké donutí však Egyptany vykliditi zemi. Svatá země patří nyní nepřetržitě k říši turecké až do 9. prosince 1917, kdy za světové války britská armáda pod generálem Allenbym obsadila Jerusalem. Vojska německo-rakousko-turecká opustila Palestinu.

Turecko, byvši ve světové válce poraženo, pozbylo všech svých arabských provincií asijských. Vítězné velmoci utvořily z tureckých asijských arabských provincií pět autonomních států: Palestinu, Zajordansko, stát Hedžaz, Mesopotamii (Irak) pod protektorátem anglickým, Syrii pod protektorátem francouzským.

Dnešní náboženské poměry katolíků v Palestině.

Za panství tureckého žily různé společnosti křesťanské — katolíci a křesťané východních církví — vedle sebe, každá křesťanská společnost majíc přesně vyměřen staletou tradicí okresek svých práv. Sultán Saladin zakázal sice křesťanům západním-latiníkům pobyt v Jerusalemě, — církve východní, hlavně schismatictí Řekové. měli volný pobyt a pohyb v celé zemi —, než latinici-katolíci objevili se opět brzy

v Jerusalemě. Od 13. století synové sv. Františka, pokorní mnichové františkáni, tolik zasloužili před církví a celým křesťanstvem, hájili práva katolíků v celé Palestině. Činili tak se střídavým úspěchem a neúspěchem podle toho, jak byli v obraně starých práv Církve katolické před záluďnými často úskoky církví východních podporováni a chráněni státy evropskými, především Francií.

Od dob Karla Velikého a Haruna er Rašida snažila se Francie svým protektorátem chrániti v Palestině katolíky všech národností. Evropští katolíci Palestiny a Orientu jsou od Arabů a Řeků nazýváni prostě „Franky“. Tento spíše na tradici a faktech než na právních listinách spočívající protektorát Francie byl uznán i na kongresu berlinském r. 1878 zúčastněnými mocnostmi evropskými.

Po světové válce, kdy politický protektorát nad Palestinou připadl Velké Británii, pozbyl náboženský protektorát Francie velmi na své účinnosti. Tím spíše, poněvadž jednotlivé státy evropské mají v Palestině své u jerusalemské vlády pověřené zástupce, kteří již z důvodů prestiže hájí práva katolíků.

II.

Obyvatelstvo palestinské.

Mluvíce o obyvatelstvu palestinském, máme tu na mysli Palestinu, jak si ji obyčejně zeměpisně představujeme. Palestinu, k níž patří Východojordansko (Zajordansko) a Západojordansko (Předjordansko), již protéká Jordan, jejíž hranice tvoří na jihu¹⁾ wadi el Ariš (údolí Ariš) čili Egyptský potok, na východě poušť Arabská, na severu pomezí čára, jež se táhne od Nahr el Kasmije (dolní tok Leitani) k jižnímu úpatí Libanonu a Antilibanonu. Obyvatelstvo palestinské skýtá obraz kosmopolitismu zvláštního druhu. Všude jinde totožnost půdy, zájmů a osudu nese s sebou i totožnost a jednotu obyvatelstva. Na půdě palestinské za všech dob žila však směsice obyvatelstva nejrozličnějších plemen, jež byla udržována pohromadě vždy silou cizí, odezírajíc pouze od doby israelského království (od 11. až do 6. stol. př. Kr.) a od doby makabejské (2.—1. stol. př. Kr.).

V té věci se v Palestině i dnes nic nezměnilo. Není zde nic stejnorodého, nelze tu mluvit o obyvatelstvu, které by spojovaly tytéž ideje, tatáž vlast a vlajka. Palestinu obývá i dnes řada různých národností a náboženství, dělících se v sobě samých do nekonečna, žijících vedle sebe, ale při tom navzájem nepřístupných a se ignorujících. Pestrá tato náboženská a národnostní směsice obyvatelstva palestinského

¹⁾ Jos. 15, 4.

žila jinak mezi sebou v míru a pokoji. V poslední době snaží se vzímající se sionistické hnutí kolonizovat Palestinu novými přistěhovalci židovskými a vnáší do usedlého obyvatelstva rozruch a nepokoj.

I. Národnosti palestinské.

Arabové.

Z veškerého počtu palestinského obyvatelstva (700.000) tvoří Arabové skoro tři čtvrtiny (500.000). Dělí se na usedlé (hadari) a na kočovníky (beduiny). K usedlým patří obyvatelstvo měst a vesnic. Obyvatelé vesnic-fellachové zabývají se hlavně zemědělstvím. Usedlí jsou velmi živé povahy, jeví v celém svém chování a vystupování jakousi důstojnou uhlazenost a jemnost. Nevzdělanost a nevědomost, s nimiž se u nich namnoze setkáváme, nejsou zaviněny snad jejich duševní inferioritou, jako spíše zaostalostí a kulturní nevšímavostí bývalého staletého panství tureckého.

Beduíni žijí pod stany a živí se výrobky svých stád. Dělí se na kmene; každému kmeni patří přesně ohraničené území. Sebe menší zasahování jednoho kmene do území neb práv druhého kmene, jakákoliv těžká urážka jest příčinou boje mezi nimi. Zákony ctí u Arabů žádají, aby každá vražda byla pomstěna nejbližším příbuzným zavražděného (krvina), pak-li vinník nenabídne výkupného rodině zavražděného. Každý takový zločin může vyvolat celou řadu krvin, jež přetrvávají a ničí často několik generací. Bývalého tureckého panství beduín, svobodný syn pouště, nemiloval.

Beduínská povaha jest zvláštní směsice loupeživosti a velkomyslnosti. Jsa obklopující jej přírodou

takřka vyvolen za loupežníka, krade beduin při každé naskytující se příležitosti. Jakmile však Evropan překročí práh stanu a zasedne k jeho krabu, stává se jeho přítelem, posvátnou osobou, již pohostinnost beduinova zahrnuje vším, co ve stanu má; vždy však očekává beduin, že velkomyslnost hostova bohatě převyší štědrost hostitelovu. Známa a příslovečná je střídmost beduinů.

Židé.

Ve 12. století p. Kr. nebylo podle zprávy rabína Benjamina de Tudela (ze Španělska) v celé Palestině více než 200 Židů. V následujících stoletích rostl počet Židů, snažících se znova osadit otčinu svých předků, z níž byli římským císařem Hadrianem vyhnáni. Toto kolonizační úsilí židovské sesílilo za posledních 30 let a hlavně po ukončené světové válce, kdy sionistické hnutí za podpory anglické vlády vysílá stále nové kolonisty do Palestiny. Dnes obnáší počet Židů v Jerusalemě 70.000, v celé zemi 130.000 duší. Číslice tato denně stoupá.

Jako plemeno tvoří palestinští Židé jednotku, k ní patří předně Židé španělsko-portugalští, vyhnaní do Palestiny ze Španělska a Portugalska koncem 15. stol. za Ferdinanda a Isabelly Katolické, mluvící mezi sebou arabsky a nesprávnou španělštinou; dále Židé přistěhovalí teprve v 19. stol. do Svaté země z Německa, Polska, Ruska, Rumunska, Holandska, Československa atd., jejichž dorozumivací řečí jest „žargon německý“; pak skupina Židů pocházejících z Jemenu (Arabie), mluvících arabsky, konečně Židé přišli z Maroka, Alžíru, Persie. Méně dobře lze přičísti k palestinským Židům jako plemenné jednotce Židy bucharské mlu-

vící bucharsky; jejich bucharsko-mongolský typ dělí je rasově od ostatních Židů, s nimiž mají jen společnou víru.

Dnes pozorovati možno u všech palestinských Židů úsilovnou snahu oživit zase starý hebrejský jazyk všem Židům společný, kterážto snaha, jsouc podporována četnými časopisy a bohatou denní literaturou, má znamenitý úspěch.

Jak již podotknuto, příliv Židů do Palestiny ze všech dílů světa, docela i z Oceanie, za posledních let velice stoupá. V Jerusalemě samém čítáme zevnitř starého města skoro čtyřicet nových čtvrtí židovských, pojmenovaných biblickými názvy: Domy Šalomounovy, Dědictví Sionu, Brány Jerusalema, Stan Mojžíšův, Tábor Všemohoucího atd.; židovské obyvatelstvo jerusalemské obnáší skoro tři čtvrtiny veškerého obyvatelstva Svatého Města. Jiná města palestinská, kde počet Židů denně se zvětšuje, jsou: Safed, Tiberiada, Haifa, Jafa, Hebron. Nutno dále se zmíniti o nově založených kvetoucích zemědělských osadách židovských v rovině Šaronské: Kadra, Rišon, Ekron, Melabess, Kudeira, jakož i o koloniích Sabbarin a Summarin, ležících dále na sever v předhoří Karmelu atd.

Všecky tyto nové podniky židovské na půdě palestinské byly realizovány bohatou finanční podporou „Světového svazu israelského (l' Alliance israélite universelle)“, jemuž vděčí svou existenci v Palestině četné židovské nemocnice, školy, záložny a lidové kuchyně. Po prohlášení učiněném r. 1917 anglickým ministrem lordem Balfourem ve prospěch „národního židovského krabu“ a po ustanovení mocné „Jewish Agency (židovská správa)“ přicházejí vždy četnější židovští vystěhovalci a sionismus vyvolává mezi u-

sedlým obyvatelstvem vždy větší nespokojenost, jež se na venek projevila několikrát již krvavými přemí. „Jewish Agency“ (židovská správa), anglickou vládou uznaná sionistická organizace, má za úkol, aby se postarala o opatření všech prostředků k vybudování nové domoviny, aby zajistila pomoc židovstva celého světa a organizovala židovské kolonie. K tomu účelu mají dopomáhati dva fondy a sice Keren Kajemet (národní fond) a Keren Hajessod (fond k vybudování).

Turci.

Turky plemenem a jazykem reprezentuje dnes v Palestině jen určitý počet úřednických rodin bývalé turecké správy a armády. Kulturně výše stojící Arabové nenáviděli vždy Turků, neboť Turci svou známou kulturní a hospodářskou neproduktivností zavinili veliký úpadek Palestiny, nastolivše všude vládu „boha bakšise“, bez něhož nebylo možno něco prospěšného v zemi vybudovati.

Frankové.

Tímto názvem označují se Evropané všech národností, žijící v Palestině. Tvoří jen nepatrnou část obyvatelstva, asi 6000 duší. Franky dlužno přesně rozlišovati od palestinských

Levantinců.

Levantinci jsou potomci Evropanů, hlavně Řeků a Italů, kteří se v minulých stoletích usadili v Palestině a přijaly mravy a zvyky východní.

II. Náboženství.

Tři náboženství dělí se o obyvatelstvo palestinské: islam, židovství a křesťanství. Všechna tři jsou zde

doma a poblíž své kolébky. Než tato tři náboženství, hlavně židovství a křesťanství, jsou v Palestině zase rozdělena na velký počet samostatných společností náboženských, navzájem uzavřených.

Islam.

Islam (muslimism, mahomedism) byl od vpádu arabského (r. 638) až do r. 1918 panujícím náboženstvím v Palestině. Představuje i dnes nejpočetnější náboženství v zemi, k němuž se hlásí skoro tři čtvrtiny obyvatelstva palestinského (500.000). Islam pojal do sebe a přizpůsobil si všechny národnosti kananské, přes něž kráčely v Palestině v dlouhých stoletích všechny civilizace a všechna náboženství. Se svou jednoduchou věroukou, se svou pohodlnou a nasládlou morálkou, se svým jednoduchým idealismem a se svým nepovědomým fanatismem žije věřící muslim v jakési klidné a vážné radosti; pod praktickou tolerancí skrývá se však u něho vznětlivý náboženský fanatism. Věřící muslim jest skoro nepřístupný vlivu Západu. Skutečnou náboženskou moc vykonávají ulemové. Tito se dělí na kady (soudce a učitele) a na imámy. Imámové zastávají náboženské úkony a službu v mešitách. Do třídy imámů patří též šejkové, jímž je svěřen úřad kazatelský, chatibové, kteří konají každý pátek veřejnou rodinnou modlitbu, a muezzinové, již s výše minaretu ohlašují denně doby modlitby.

Za posledních let tureckého panství snažila se Vysoká Porta zavést mezi palestinskými muslimy jakousi laicisaci. S novými učiteli uplatňoval se ve školách časovější evropský vyučovací program, soudní moc byla odňata kadům. Než mladoturecké reformní hnutí, nabyvši moci, muselo, opírajíc se o lid, konec

konců respektovati náboženské vrtochy muslimského lidu. A tak, zatím co všechny společnosti křesťanské i židovské zvelebují dnes v Palestině své školství a zakládají nové všeobecně prospěšné ústavy, jest hlavní starostí věřících muslima plniti podle zděděného zvyku několik málo náboženských předpisů: chváliti pětkrát za den na vybízející volání muezzinovo Allaha, zachovávatí přísný půst ramadanu, vykonati pout do Mekky a očekávati blaženost Mahommedovu.

S výše minaretu posílá již časně ráno muezzin do čtyř úhlů spícího ještě města svou výzvu: „Bůh jest mocný, velký. Není boha než Boha (Allaha) a Mahommed jest jeho prorok, Pojďte k modlitbě, modlitba jest lepší než spánek.“ A pokaždé opakuje tutéž výzvu, měně jen její konec. V tu chvíli zouvá věřící muslim své sandály, rozestře svůj plášť, obrací se směrem k Mekce, pozdraví své anděly, foukne na zlé duchy (démony), klade obě ruce na uši, aby slyšel Boha, vrhá se na zem pronášeje první slova koranu: „Ve jménu Boha milostivého a milosrdného. Sláva Bohu, pánu všech věcí a nejvyšímu soudci. My Tobě sloužíme a prosíme o tvou pomoc, veď nás přímou cestou, ušetřdi své milosti, s nimiž nikdo nezahyne. Tak se staň!“

Ačkoliv islam jest ve své podstatě velmi jednoduchý, komplikuje se v praxi četnými pověrami až směšnými. Úplně vážně naplňuje muslim na neviditelné zlé oko neb kouzlo, přiváže na strom jeden konec svého oděvu, aby se takto zbavil horečky atd.

Palestínští muslimové patří k islamské větvi sunnitů-tradicionalistů; jsou však lhostejní k různým rituálním otázkám, jež třídí sunnity na tři části: Hanafity, Šafeity, Malekity aneb Hambality.

Muslim Svaté země věří v Boha, v dobré a zlé anděly, v proroky, především ve velké: Abrahama, Eliáše, Davida, Ježíše Krista, ve zmrtvýchvstání na den posledního soudu. Jest pohostinný, svědomitě koná modlitbu, uděluje almužnu, zachovává půst ramadanu, zdržuje se lihovin a nečistých pokrmů. Do Mekky putuje z Palestiny poměrně málo věřících, ačkoliv mekkanští poutníci jsou jimi velice ctěni.

Dervišové jsou jakýsi druh muslimských mnichů. Oddávají se po způsobu starých náboženských kulturních sdružení Baalových tělesným vysilujícím cvičením. Jedni provádějí, točíce se v kruhu, závratné tance, jsou to tak zvaní dervišové tančící. Jiní vyjí ve sboru kabalistická slova nebo pronášejí muslimské vyznání víry, klátíce při tom vrchní částí těla: mnichové vyjící neb řvoucí. Opět jiní vrážejí si do těla hřebíky neb ostré šípy, jsouce úplně necitelnými k bolesti.

Santonové-fakirové jsou žebrající mnichové, lid je má podobně jako bláznů za svaté.

Beduini vyznávají islam jen podle jména, jsou ve věcech víry velmi nevzdělaní, nemají kněží, mešit, pravidelné bohoslužby. Nauku Mohammedovu zachovávají tak, jak ji podává zvykové právo.

V některých městech palestinských tvoří muslimové jen menšinu obyvatelstva: v Jerusalemě (zde jen 8000), v Jafě, Haifě, Betlemě, Nazaretě, Tiberiadě a v Safedu. Města Nablus (starý Sichem), Hebron, Gaza, Saint Jean d'Acre, většina vesnic mají obyvatelstvo skoro výlučně muslimské.

Židovství.

S hlediska náboženského třídí se palestínští Židé na četné a nesmířitelné sekty. Jsou to předně dvě velké větve: aškenazim, k nimž patří Židé pocházející ze severu: němečtí, polští, ruští, rumunští, českoslovenští atd.; sefardim, k nimž se počítají Židé zemí jižních: španělští, portugalské, marokánské, alžírské, Židé z Jemenu, Persie, Bucharj atd.

V obou těchto větvích setkáváme se opět s podružnými skupinami, na př. s perušim (farisei), karaity, chassidim, kteřížto poslední představují jakýsi druh starých essenů a tvoří v Jerusalemě samostatnou společnost, jež se věnuje výhradně modlitbě a jest živena israelským svazem (Alliance israélite).

Co dělí tyto sekty navzájem? Odlišná tradice, odlišné obřady a prakse, především však odlišný způsob hebrejské výslovnosti, v níž aškenazim mají výslovnost německou a sefardim výslovnost latinskou. Jednotlivé sekty žijí odděleně, každá má své vlastní synagogy, školy, nemocnice, jež jsou nepřístupny příslušníkům jiné sekty.

V podstatných náboženských věcech jsou však všechny sekty jednotné. Odezíráme-li od nově přistěhovavšího se prvku sionistického, očekávají všechny sekty jakéhosi záhadného a tajuplného Mesiáše, všechny zachovávají předpisy zákona Mojžíšova a talmudu, hlavně předpis soboty. Od šesté hodiny večerní v pátek až do 6. hodiny večerní v sobotu odpočívá všechna práce: není dovoleno psátí, rozžehovati na příklad jen zápalku, se třítí atd., jak o tom všem mluví 248 pozitivních a 365 negativních pravidel, pojednávajících o svěcení dne sobotního. Tato pravidla znějí ještě přísněji pro toho, kdo jest v sobotu mimo

hranice svatého města Jerusalema, kteroužto hranici označuje přesně herub, železný drát. Mimo tuto hranici nesmí pravověřící Žid míti s sebou ani kapesníku, ani tabatěrky, hole, deštníku, peněz. V sobotu, v týdně velikonočním, v týdně letnic a o svátku stánku podobá se Jerusalemu v židovských čtvrtích vymřelému městu.

U politických úřadů reprezentuje a zastupuje zájmy všech Židů velkorabín větev sefardim. Jinak spravuje každý rabín samostatně své věřící stáde.

Životní existence velkého počtu Židů v Jerusalemě, kde tvoří skoro tři čtvrtiny obyvatelstva, jest umožněna jen bohatými příspěvky židovských svazů evropských a amerických. Tyto svazy, mezi nimiž jmenovati sluší: Světový svaz israelský (Alliance israélite universelle) se sídlem v Paříži, svaz Přátel Sionu se sídlem ve Vídni, Kolonisační společnost židovskou se sídlem v Londýně, dále svaz Rotschildův. Hirschův, Montefioreův atd. posílají každoročně velké obnosy do Palestiny, aby byly rozděleny mezi židovské souvěrce jednotlivých náboženských skupin.

KŘESŤANSTVÍ.

A) Křesťanství je reprezentováno v Palestině a v sousedních zemích: v Syrii, Egyptě, Malé Asii, Mesopotamii římským katolicismem a četnými východními církvemi.

Východní církve mají různý bohoslužebný ritus, různý jazyk, různou liturgii: řeckou, armenskou, syrskou, koptickou, habešskou, chaldejskou; každá z těchto východních církví — křesťanských společností —, vyjímajíc pouze církev maronitskou, jejíž všichni příslušníci jsou katolíky, uznávají církvi svrchovanost římskou.

ského papeže —, děl se na katolíky s Římem sjednocené a na heterodoxní-schismatiky, kteří se během dlouhých století od Říma odloučili.

Východní, od Říma odloučené církve, tvoří v Palestině a na Východě samostatné náboženské celky, navzájem nepřístupné, jimž nezáleží na jednotě víry a autority; křesťanství přizpůsobují své národní povaze, svým mravům a své staleté tradici; od katolicismu jich nedělí ani tak věroučné bludy, jako spíše negace primátu římského papeže.

Všechny společnosti křesťanské mají v Palestině větší neb menší stádece věřících, pozůstatky to starého domorodého obyvatelstva, jež musejí nejen spravovati, nýbrž i namnoze živiti. Na historicky památných svatých místech palestínských má každá křesťanská společnost svá staletími, s různými obměnami nabytá práva, jež žárlivě chrání.

Všimněme si nejprve východních církví heterodoxních-schismatických.

B) Mezi schismatickými církvemi východními v Palestině jsou nejmocnější církev řecká a arménská, jež od staletí zápasí s latiníky-katolíky latinského ritu o prvenství v zemi.

Řekové.

Církev řecká, jsouc církví staré Byzance, zavedla ve 4. století v Palestině, byzantské provincii, obřad řecký. V 5. století byla rozdělena církev řecká na tři velké skupiny: církev řeckou monofysickou neb eutychiánskou, církev řeckou nestoriánskou, jež obě byly heretické, a na církev řeckou, jež zůstala spojena s Římem, počtem věřících převyšovala obě sku-

piny heretické a jejíž příslušníci právem si osvojovali název církve ortodoxní, nazývajíce se rum urtuduk (ortodoxní Řekové). V 8. století prohlásili se rum urtuduk, svedeni byvše rivalitou proti Římu, samostatnými a za Focia (r. 867) odtrhli se od Říma. Roztržka byla dovršena dvě století později za cařihradského patriarchy Michala Caerularia (r. 1054). Příchod křížáků latiníků do Palestiny zasadil církvi řecké hlubokou ránu. Po konečném nezdaru křížáckých výprav, na něž si Řekové uchovali jen trpké vzpomínky, nabyla církev řecká v Palestině opět vlivu, jenž zesílil zvláště za posledních tří století dík mocným prostředkům bohaté a četné „Kongregace Božího hrobu.“ Až do 16. století žili nesjednocení Řekové s latiníky palestínskými v přátelských stycích; ale od této doby dávají na jevo latiníkům ničím neodůvodněnou nevráživost. Celá nesjednocená církev řecká obsahuje 4. patriarcháty: Cařihrad, Alexandrii, Antiochii a Jerusalemský. Patriarcha cařihradský representuje nejvyšší hlavu všech řecků; jinak jsou však všechny 4 patriarcháty úplně neodvislé a samostatné.

Právomoc jerusalemského řeckého patriarchy rozprostírá se na celou Palestinu. Patriarcha jest obklopen sborem 12 arcibiskupů a biskupů, z nichž někteří mají tituly — názvy starých, dávno zaniklých biskupských sídel (Petra, Bosra, Caesarea), a četnými archimandrity, představenými to různých klášterů Bratrstva Božího hrobu. Řecký patriarcha jerusalemský sídlí u „Božího hrobu“, uprostřed rozsáhlé čtvrti, která jest majetkem patriarchátu a bydlištěm řeckých věřících. Z 12 řeckých arcibiskupů a biskupů palestínských residují jen dva ve svých biskupských sídlech, v Betlemě a v Akce

(Saint Jean d' Acre), ostatních 10 bydlí ve svých jeruzalémských klášteřích a tvoří dvůr patriarchův.

Před r. 1534 byli řečtí biskupové i patriarchové palestinstí voleni i z domácího kleru arabského. Od této doby nebyl však žádný arabský kněz řeckého ritu povýšen na biskupský neb patriarchský stolec. Vstup do mnišských řádů jest Arabům úplně zakázán. Hellenští mnichové, národnosti a původu řeckého, rezervují dnes sobě výlučně všechny vysoké hodnosti církevní. Simonie jest u řeckého schismatického kněžstva častým zjevem.

V Palestině a Syrii čítá řecká nesjednocená církev asi 300.000 poddaných. Většina měst palestinských vykazuje četnou skupinu arabsko-řeckých křesťanů. Jen v Jerusalemě jest jich přes 6.000. Též v mnohých vesnicích palestinských, ano i v Zajordansku se setkáváme s řeckými křesťany.

Řečtí kněží nosí vous a dlouhý vlas, oblékají se v široký svrchní šat zvaný džubba, hlavu pokrývají tak zvanou kalímačkou, kloboukem to tvaru cylindrovitého, jenž jest nahoře uzavřen plochým poklopem.

Nesjednocení Řekové mají celkem tutěž věrouku a tytéž svátosti jako latiníci-katolíci. Jediný věroučný bod, jímž se různí od katolíků, jest negace primátu římského papeže; pověstná formulka „Filioque“, jež byla latiníky pojata do vyznání víry, aby tím bylo dosvědčeno vycházení Ducha svatého od Otce a Syna, byla Řekům spíše vhodnou příležitostí, aby se odtrhli od Západu, než opravdovou dogmatickou překážkou. Různost liturgie a disciplinárních předpisů, již vidíme u nesjednocených Řeků, nemá zde podstatného významu, neboť podobnou různost liturgie a discipli-

nárních předpisů shledáváme i u Řeků s Římem sjednocených, kteří jsou přes to vše dobrými katolíky.

Armenové.

Armenové měli v Jerusalemě již v 5. st. kvetoucí osadu, kterou si zachovali až podnes. Zovou se též Gregoriáné, po svém apoštolu sv. Řehořovi (Gregorius Illuminatorovi. Neuznávajíce usnesení všeobecného církevního sněmu v Chalcedonu (r. 451), upadli do bludu monofysitického, jenž popíral dvě přirozenosti v Kristu. Ve 12. století smířili se Armenové opět s církví římskou, aby brzy potom znovu upadli do starého bludu. Jediný blud, jehož jsou si dnes Armenové prakticky povědomi, jest negace primátu římského papeže a nauka o církvích souřadných a ne podřadných; svou liturgií a svými svátostnými obřady blíží se Armeni velmi latiníkům.

Církev armenská má v Jerusalemě svůj patriarchát, jenž však není uznáván ostatními církvemi armenskými; do pravomoci jeruzalémského armenského patriarchy spadají Palestina, Syrie, Egypt a ostrov Cypr; na celém tomto území žije asi 30.000 Armenů. V Palestině setkáváme se s Armeny jen v Jerusalemě, kdež jest jich asi 1000, v Betlemě, Ramle a Jafě. Avšak práva, jichž nabyla církev armenská při Božím hrobě, při Hrobu Panny Marie v Jerusalemě, v basilice Narození Páně v Betlemě dávají této církvi velmi vlivnou úlohu ve věci „Svatých míst palestinských.“

Jeruzalémský armenský patriarcha obývá na hoře Sionu prostorný klášter, jehož jest představeným. Jemu po boku stojí dva biskupové a synod volený mnichy kláštera vždy na dobu čtyř let. Synod volí patriarchu.

V klášteře jest seminář, v němž nastávající kněží učí se zpěvu, liturgii a jazykům: armenskému, anglickému, arabskému a francouzskému. Klerus, jenž sestává jen z mnichů, nemá ženatých kněží. Jest tu též ženský klášter armenský — kongregace Svatých andělů —, jejíž členky obývají dům zvaný „Dům Annáše velekněze“. Vlastním střediskem Armenů jest Armenie.

Syrové.

Syrové, jinak též Jakobité zvaní, jsou monofysité jako Armenové, t. j. uznávají v Kristu toliko jednu přirozenost, božskou. Pojmenování „Jakobité“ mají po šříteli své bludné nauky Jakobovi Barádoovi (Baráda), biskupovi v Edesse († 587).

V Jerusalemě čítá syrská církev asi 60 členů, kteří bydlí nedaleko armenské čtvrti okolo malé svatyňky zvané „Dům Jana Marka“. Mají zde též svého biskupa, jenž zastupuje syrského patriarchu v Palestině a několik kněží-mnichů. Syrský patriarcha má titul „patriarcha Antiošský“ a residuje v Diarbekíru a Mardínu, kterážto města leží severozápadně od Mosulu.

Jakobité užívají při konsekraci, podobně jako Řekové, kvašeného chleba, kříž dělají jen jedním prstem, liturgickou jejich řečí jest stará syrština. Všech příslušníků církve jakobitské, bydlících hlavně v Syrii, Mesopotamii a v Indii jest asi 200.000.

Koptové a Habešané.

Koptická církev, jež stala se v Egyptě jen chudickou dědičkou kdys mocné a v prvních stoletích

křestanských tak kvetoucí církve egyptské, která dala tehdejšímu světu Origena, sv. Atanáše, sv. Cyrila Alexandrijského, sv. Jana Almužníka atd., může se vykázati v Jerusalemě jen jediným biskupem a asstem věřících.

Koptové jsou monofysité; z antipatie proti vládnoucímu v Egyptě řeckému prvku nepodrobili se v 5. století usnesením všeobecného sněmu církevního v Chalcedonu, jimiž byl monofysitism odsouzen a zavržen. Když v 7. století stal se Egypt obětí arabského vpádu, přijali egyptští Koptové, davše se strhnouti pocitem politické nenávisťi proti Řekům, arabské muslimské vítěze s jásotem.

Dnes čítá schismatická církev koptická asi 700.000 vyznavačů, kteří většinou bydlí na březích nilských. Sídlem koptického patriarchy jest Kahýra.

Křesťanští schismatictí Habešané jsou monofysité. Jest jich asi 3.000.000. Byli vždy horlivými navštěvovateli „Svatých míst palestinských“, kde požívali významných práv. V Jerusalemě měli svou kolonii, která hostila příchozí rodáky.

Dnešní habešská jerusalemská kolonie jest umístěna v zříceninách starého kláštera „kanovníků Božího hrobu“ poblíž 91. zastavení křížové cesty. Čítá asi 80 obyvatel. Koptové mají v jerusalemské nové čtvrti kostel „en rotonde“, vystavěný podle vzoru chrámu Božího hrobu.

Rusové.

V posledních desetiletích před světovou válkou zmohtněl v Palestině vliv ruský. Rusko snažilo se proniknouti do Palestiny politicky i nábožensky. Bohatá „Ruská palestinská společnost“ zakládala za podpory samého cara a vysoké šlechty ruské po celé

zemi hospice a školy. Zbudovala přes sto škol, jejichž domorodí učitelé a učitelky jsou vzdělávání na ústa-vech v Beit-Džale u Jerusalema a v Nazaretě. Vytvořila prosperující kolonie v Jerusalemě, Jafě, Hebronu, Nazaretě, Saint Jean d' Acre atd.

Nábožensky podporovalo Rusko nesjednocené Řeky, pod jejichž záštitou se snažilo nabytí na svatých místech palestinských určitých práv, kterých dosud zde nemělo. Za tím účelem pracovalo o vzrůst arabského prvku v řeckém duchovenstvu, poněvadž arabští kněží byli více nakloněni výbojným záměrům ruským.

Dnes za změněných poměrů v Rusku bývalý vliv Ruska v Palestině znatelně poklesl.

Protestanté

(němečtí, angličtí, američtí).

Počínajíc druhou polovicí minulého století budovali protestanté, jsouce podporováni různými svazy z Velké Britanie, Německa, Ameriky, především londýnským svazem „Church Missionary Society“, v zemi četné školy, hospice, sirotčince, nemocnice atd. Protestanští misionáři yěnovali se původně obrácení židů na křesťanství. Úspěch byl však zcela nepatrný. Proto snaží se v poslední době získati věřící různých křesťanských církví pro protestantismus. Než i zde dopracovali se výsledků jen malých. Svými bohatými humanitními podniky zvyšují sice protestanté v Palestině a v Syrii civilisaci domorodého obyvatelstva a šíří v zemi vliv svých států, ale ve věcech náboženských přispívají jen ku vzrůstu úžasné náboženské lhostejnosti mezi obyvatelstvem.

Každá sekta-skupina protestantská má v zemi vlastní chrámy, školy, sirotčince atd.

Nejpočetnější protestantskou skupinou jest nyní sekta templářů, kteří, byvše z Německa vypuzeni, založili v Palestině kvetoucí kolonie v Jerusalemě, Jafě-Saroně, Haifě. Svou hospodářskou a kulturní činností dělají templáři německému národu všechnu čest.

Američtí adventisté mají svou kolonii v Jerusalemě, quakeři v Ramalle.

C) KATOLICISM.

Uprostřed všech těchto nesjednocených křesťanských církví a skupin tvoří katolíci na východě sjednocený tábor, imponující jak svým počtem, tak i vyšší duchovní a mravní úrovní, jíž předčí ostatní křesťanské společnosti a jež jest i všemi uznávána. Ku katolíkům počítati třeba v Palestině a v Syrii nejen tak zvané latiníky (katolíky latinského ritu), ale i s Římem sjednocené Řeky, Armeny, Syry, Maronity a Chaldejce, kteréžto s Římem sjednocené církve tvoří v Palestině a Syrii těleso honosící se 500.000 věřících.

Latiníci.

Víme, že ku konci 4. století založili sv. Jeroným, církevní spisovatel Rufin, sv. Pavla a sv. Melanie kolem Jerusalema několik klášterů, které byly obývány četnými latiníky.

Podle zpráv benediktinských letopisů byl již roku 608 vybudován na rozkaz papeže Řehoře Velikého v Jerusalemě první benediktinský klášter, jehož představeným byl opat Probus. Historicky jest jisto, že ku konci 8. století, za vlády Karla Velikého a Ha-

runa er Rašida, měli benediktiňští mnichové své opatství na hoře Olivetské.

A od této chvíle nepřestala býti obětována mše svatá ve Svaté zemi podle liturgie římské, od této chvíle bylo účastno kněžstvo blahého vlivu západních mnichů.

Od 13. století byli latíníci spravováni mnichy františkánskými, syny to sv. Františka z Assisi. Františkáni měli od této chvíle úkol nejen jménem celé Církve a to často i za cenu vlastní krve — chrániti všechny svatyně Svaté země, přijímati a provázeti poutníky, ale i vyučovati a řídití malé stádece věrných katolických Arabů. Ještě dnes spatříš františkány všude na určeném jim místě, modlíci se jménem celého katolického světa ve svatyních svěřených jejich stráží, pohotové přijmouti každého s největší ochotou.

Františkánská „kustodie Svaté země“, jež se rozprostírá na Palestinu, Dolní Egypt, Syrii, ostrov Cypr a na Malou Asii, má 56 klášterů františkánských, které spravují 76.000 latinských farníků. V samé Palestině mají františkáni 18 klášterů-residencí se 200 členů (kněží, bratří a studujících).

Při každém klášteře jest obyčejně hospic (zvaný Casa Nova), přístupný všem poutníkům, škola, dispensář a jiná lidumilná zařízení.

Nejlidnatější latinské farnosti palestinské: Jerusalems, Betlem, Jafa, Saint Jean d'Acree, Nazaret řídí františkáni; v Jerusalemě samém žije asi 5000 katolíků.

Kláster „Božského Spasitele“ (SS. Salvatoris) v Jerusalemě jest hlavou celé františkánské kustodie Svaté země. Zde sídlí kustos Svaté země (název nej-

vyššího představeného „kustodie“), jímž jest vždy Ital, jeho vikář, jímž jest vždy Francouz, jeho prokurator, jímž jest vždy Španěl, a poradný sbor (discretorium), sestávající z kněží-františkánů různých národností. Kustos má právo biskupských insignií.

Nynější farář jerusalemský jest Čech, františkán P. Hermes Kohout.

Latinský patriarchát.

Od roku 1847 tvoří Palestina a ostrov Cypr řádnou diecési, podléhající pravomoci patriarchy, residujícího v Jerusalemě; patriarcha jerusalemský má právo jmenovati rytíře řádu Božího hrobu.

Ve vesnici Beit-Džale u Betlema jest patriarchův kněžský seminář, odkudž vycházejí nadšení světští kněží na misijní stanice, zřízené za posledních desítiletí po celé zemi až do Zajordanska, na horách Gilead a na náhorní rovině Moabské. Patriarchátní kněžstvo spravuje dnes asi 30 takových misijních stanic; při každé misii jest škola a jiné lidumilné zařízení. Kněžstvo patriarchátní pozůstává z polovice z Evropanů, z polovice z domorodců.

Nynější patriarcha se nazývá Alois Barlassina; patriarcha jest podporován ve svém úřadě světicím biskupem a sborem-kapitulou kanovníků.

Řekové katolíci neb melchité

(Řekové sjednocení, — rúm kátúlik)

žijí v Palestině a v Syrii v počtu 145.000 duší. Převážná část toho počtu přebývá v Syrii. V Palestině bydlí melchité, k nimž patří nejbohatší a nejváženější rodiny, jen pořidku v četných malých vesničkách, hlavně

v Galilei. Kvetoucí melchitská církev má 14 biskupství a skoro 500 kněží. V Jerusalemě jest representovaná asi 15 rodinami, dále řeckými chovanci, kteří studují v semináři „Bílých otců“ na kněze, pak sirotky vychovávanými v klášteře „benediktinek s Kalvarie“ na svahu hory Olivetské. Melchitský patriarcha, jenž má název „patriarcha Antiošský, Alexandrijský a Jerusalemský“, sídlí v Damašku. V Jerusalemě má svého generálního vikáře.

Katoličtí Armenové

(Armenové sjednocení, armen kátůlik)

mohou se v Palestině vykázati jen nevelkým počtem příslušníků. V Syrii a Palestině jest jich asi 20.000. V Jerusalemě jim patří 3. a 4. zastavení křížové cesty, kdež mají svou svatyni zvanou „Spasma“, svůj hospic, jenž jest zároveň sídlem vikáře armenského patriarchy. Patriarcha armenský, zvaný „patriarcha Cilický“, residuje v Cařihradě.

Katoličtí Syrové

(Syrové sjednocení, suriján)

přebývají skoro vesměs v Syrii. Jest jich 45.000. Syrský sjednocený patriarcha, jenž se píše „patriarcha Antiošský“, sídlí v Mardinu, často též v Alepu a v Bejrutu. V Jerusalemě zbudovali sjednocení Syrové poblíž „Damašské brány“ vikáři patriarchovu residenci.

Maronité,

nečetný nárudek libanonský, jest za posledních století věrně a oddaně spojen s Římem. Původně byli Maronité monotheleté, uznávající toliko jednu vůli v Ježíši

Kristu; vznikli a vyvinuli se v okolí kláštera sv. Marona, jenž žil v 6 století; za válek křížáckých navázali styky s Římem, jehož duchovní náboženskou autoritu úplně a bezvýhradně uznali ku konci 16. století. R. 1584 založena v Římě „Maronitská kolej“, jejíž slávu šířili v katolickém světě vynikající učenci maronitští. Všech Maronitů jest 300.000; většinou bydlí v Syrii, hlavně v libanonských okresech Kesrauân a Bšerre, ležících východně od Tripolis, v nichž mají četné a krásné kláštery s knihtiskárnou pro své liturgické knihy atd. Maronité živi se orbou, chovem dobytka a hedvábnictvím.

V Palestině setkáváme se jen s nevelkým počtem Maronitů; v Jerusalemě mají malou kolonii a zástupce svého patriarchy. Ve většině měst palestinských, v Jafě, Haifě, Nazaretě atd. jsou též Maronité. Maronitský patriarcha, jemuž přísluší titul „patriarcha Antiošský“, sídlí v Beyrutě. Patriarchátu jest podřízeno 10 diecézí; biskupové volí patriarchu, jehož pak „Svatá stolice“ potvrzuje. Maronité užívají liturgie syrské. Na některých palestinských misijních stanicích jsou maronitští kněží vydatnými pomocníky latinských kněží. Politicky jsou Maronité oddanými stoupenci Francie.

Sjednocení Koptové a Habešané

nemají v Jerusalemě žádného duchovního reprezentanta a žádné kolonie. Koptický patriarcha sídlí v Káhýře.

Katoličtí Chaldejci

(sjednocení nestoriané-kaldán),⁵⁾

již v Palestině samé nemají žádných kolonií, přebývají v sousední Syrii ve vilajetu alepském v počtu asi „Palestina.“

20.000 duší. Jejich patriarcha, zvaný „patriarcha Babylonský“, residuje v Mossulu.

Všechny uvedené s Římem sjednocené katolické církve východní podržely jisté věci ze svých starých náboženských ustanovení: ritus, liturgii, bohoslužebnou řeč, církevní kázeň. Jejich kněží na př. se nesmějí ženiti, ale ženatí smějí se státi kněžími a při tom věnovati se manželskému životu. Katolickému světu jsou sjednocené východní církve Palestiny a Syrie blahou a mnohoslibnou nadějí příštího úplného a definitivního náboženského sjednocení rozkolného Východu se Západem.

Od založení latinského patriarchátu v Palestině přišly do Svaté země čelné náboženské řehole a řády, mužské a ženské. V Jerusalemě a po celé zemi vyvstaly kvetoucí řádové a řeholní domy, školy a lidumilné klášterní ústavy. V počtu nově usadivších se řádů a řeholí dlužno jmenovati: dominikány, benediktiny beuronské, trappisty, německé lazaristy, Sestry sv. Josefa, Paní z Nazareta (les dames de Nazareth), sestry Sionské, kněze „Naší Paní se Sionu“, Bratry křesťanských škol, Bílé otce, Otce salesiány, assumptionisty, Milosrdné sestry, františkanky, německé sestry sv. Karla, passionisty atd., atd. Většina těchto řádů a řeholí, jichž všech jest 33, jest francouzská. Ve všech těchto řádech a řeholích žije 800 mužských a 450 ženských řádových členů; jejich školy navštěvuje 5.500 žáků, v jejich nemocnicích je ošetřováno ročně 5–6000 nemocných, jejich dispensáře vyhledá ročně 300.000 churavých; domácích návštěv v příbytcích nemocných vykonají členové řádu a řeholí ročně asi 35.000.

Nelze tu pomlčeti o řádu, který podobně jako řád františkánský působil v Palestině již několik století před založením latinského patriarchátu. Jest to řád karmelitský. Vznikl po první křížácké výpravě kolem roku 1.100 na památné hoře Karmelu. Po nezdaru křížáckých výprav byli mniši karmelitě nuceni r. 1291 se rozloučiti s horou Karmelem a opustiti s ostatními křížáky Palestinu. Roku 1631 byla hora Karmel řádu karmelitskému opět vrácena. Dnes mají karmelitě na posvátné hoře rozsáhlý klášter a hospic. Spravují latinskou farnost v Haifě, opatrují svatyni „Naší Paní“ na Karmelu, patří jim též svatyně „oběti Eliášovy“, ležící dále v pohoří Karmelském. V Syrii se setkáme s misijními stanicemi karmelitskými.

Řády a řehole tyto svou náboženskou, kulturní a humaní činností vydávají výmluvné svědectví životnosti sjednoceného katolicismu uprostřed směsice rozkolných východních církví a ostatních náboženských společností.

Jak se šatí a jak bydlí obyvatelstvo palestínské?

U městského obyvatelstva arabského, hlavně u mužů, jest v poslední době bohužel patrná snaha svým šatem se poevropštit. Muži pokrývají hlavu červenou čapkou (tarbuš), na svůj orientální kroj oblékají svrchník evropského střihu. Arabské ženy muslimské i křesťanské halí se v dlouhý závoj, jenž kryje celou jejich postavu a v němž se podobají madonám; muslimky zastírají nadto svou tvář jemnou, průsvitnou rouškou zrakům zvědavců a paprskům slunečným.

Mužské venkovské obyvatelstvo arabské (fel-lachové), muslimské i křesťanské, nosí na hlavě kolmi-

tarbuše tlustý turban, jenž má v různých vesnicích různou barvu, obléká dlouhou plátěnou košili, jež jest kolem beder spjata koženým pásem, hrubý plášť po délce temně a světle pruhovaný (abaje), jenž jest nositeli všim možným: pokrývkou, ošátkou, kobercem. Venkovanky (fellašky) nehalí své tváře. Modrý oblek, žlutě a červeně pruhovaný, s rukávci dlouze roztrženy, jest jejich jediným šatem, s hlavy po zádech splývá dlouhý a úzký závoj.

V městských arabských domech jsou malé obytné pokoje, — především divan přijímající to pokoj —, velmi čisté a vkusně zařízené. Jinak jest tomu v arabských vesnicích. Zde se shledáváme často s jedinou toliko světnicí, v níž bydlí pospolu lidé i zvířata, celé vnitřní zařízení pozůstává z rohožky, již se používá jako lože a stolu, z pánve vyrobené z pálené hlíny, pod níž se topí sušenými zvířecími lejný, z objemné nádoby, opatřené dlouhými uchy, jež představuje podnos, mísu a talíř, do níž všichni stolující ponořují svých pět prstů najednou.

Vylíčený, beztak skrovný způsob životosprávy arabských venkovanů, zdá se býti beduinovi, volnému dítěti přírody, ještě příliš civilisovaným. Beduinovi stačí za pokrývku hlavy kus barevné látky (kufije), již připeňuje šňůrou vlněnou neb šňůrou ze srsti velbloudí zhotovenou, za šat hnědý plášť (abaje) z kozí srsti. Jest spokojen se svým dlouhým kopím, zakřivenou šavlí a puškou na kámen. Plechová plotna (tabûn), na níž peče chléb, kožený měch na mléko a vodu, toť celý inventář malého stanu — kočovníka-beduina.

Židy palestinské lze poznati zevně mimo jejich charakteristický plemenný výraz obličjeje po černých

plstěných kloboucích se širokými okraji; mnozí nosí též turban tmavé barvy.

Evropané v Palestině.

Dnes setkáváme se ve všech městech palestinských s postavami a s toaletami Evropanů a Evropanek. Všechny státy evropské, různé duchovní řády a řehole evropských národů, všechna vyznání a všechny sekty snaží se pevně zakotviti v Palestině a hlavně v Jerusalemě. Budují zde své školy, lidumilné ústavy a podniky.

V ulicích jerusalemských vidíte vedle bílých, černých, hnědých sutan řádových mnichů a světských kněží stavovský šat anglických a amerických „clergyman“, templářů a quakerů, adventistů atd.; s bílými a jinobarevnými čepci řeholnic mísí se zde šat protestantských diakonysek, amerických, anglických vychovatelek, ruských hospitalistů atd. Tot vše jest již nový, dnešní Jerusalems.

III.

Z Alexandrie ku pomezí Svaté země.

Většina poutníků a cestovatelů palestinských z našich zemí používá rychlolodí paroplavební terstské společnosti Lloyd Triestino, jedoucích přímo z Terstu přes Benátky a Brindisi do Alexandrie.¹⁾

Rychlolodí blíží se k Alexandrii se strany mořské! Již zdáli spatřujete maják přístavní, ale města samého a pevniny ještě nevidíte. Až najednou, v nevelké vzdálenosti, objeví se před vámi egyptská pevnina s přístavem a městem. Rychlolodí zakotvuje v Alexandrii, již Arabové nazývají Iskanderije.

Alexandrie. Město bylo založeno r. 332 př. Kr. na místě starého Rhacotis Alexandrem Velikým a mělo se státi podle úmyslu zakladatelova hlavním městem a střediskem veleříše Alexandrovny.

Poloha nového města se k tomu výborně hodila: město bylo položeno na území spojujícím Asii s Afrikou, Indií s Evropou. Za nástupců Alexandrových vzkvétalo a mohutnělo město. Ptolemaeus Soter založil proslulou knihovnu, jež čítala 700.000 svazků; město stalo se intelektuálním střediskem tehdejšího východního světa. Židé obývali ve velkém počtu, asi 100.000 duší, toto město a závodili ve vědách i v uměních s pohanským řecko-římským obyvatelstvem města. Jest známo, že

¹⁾ Cestovatelé a poutníci mohou ovšem též použití lodí této společnosti plujících z Terstu do přístavních měst palestinských Haify a Jafy.

zde byl, dvě století př. Kr., pořízen od Židů řecký překlad hebrejského Pisma sv., zvaný Septuaginta (LXX); zde vznikla asi též kolem polovice II. století př. Kr. řecky psaná starozákonní kniha Moudrostí.

Za vlády římské trval rozkvět města; zde se zdržovala pověstná Kleopatra. Křesťanství přispělo neméně ku slávě města.

V Alexandrii, jež může poukázati na sv. evangelistu Marka jako zakladatele křesťanské obce, sídlili slavní patriarchové — biskupové: Dionysius (roku 247—265), sv. Alexander (r. 313—328), sv. Atanáš (r. 328—373), sv. Cyril (r. 376—444), jenž byl nekompromisním odpůrcem Nestoriovým, sv. Jan Almužník (r. 606—616).

Alexandrie hostila proslulou vysokou vědeckou křesťanskou školu, jejíž předními představiteli byli křesťanští učenci: sv. Pantaenus, Kliment Alexandrijský, Origenes, Didymus. Půda alexandrijská byla zkropena krví mučedníků: sv. Leonidy, otce to Origenova, svatých panen: Apolonie a Kateřiny.

Dnešní Alexandrie-Iskanderije působí dojmem evropského, nevkusně stavěného města. Čítá asi 332.000 obyvatel, mezi nimiž jest 46.000 Evropanů, hlavně Řeků a Italů. Dva velké přístavy: velký Východní a západní Eunostos činí Alexandrii jedním z nejdůležitějších obchodních středisek Středozevního moře, místem, kde kotví lodi všech států a národů.

Církev západní a církve východní mají v Alexandrii své chrámy; v městě residuje apoštolský delegát latinský, řecký ortodoxní patriarcha, řecký katolický (sjednocený) patriarcha, jenž má titul: patriarcha Antiošský, Alexandrijský a Jerusalemský. Katolické řády a řehole působí zde velmi blahodárně: jesuité,

kteří řídí kolej sv. Františka Xaverského, františkáni, již spravují farní kostel sv. Kateřiny, lazaristé, sestry sv. Vincence, Milosrdné sestry, německé sestry sv. Karla Borromejského, terciářky sv. Františka.

Z památností alexandrijských třeba jmenovati: sloup Pompeiův 26 m vysoký, tábor Cesarův, katakomby odkryté r. 1900, museum řecko-římských starožitností.

Různé státy mají v Alexandrii své konsuláty; též československý konsulát residuje zde rue Pereyra Nro 8.

Opouštíme Alexandrii. Jedeme drahou, jež až do Tantah ubírá se směrem jihovýchodním, z Tantah do Kahýry více směrem jižním. Za stanicí Sidi-Gäber, 6 km od Alexandrie, překročuje železniční trať průplav Mahmudije, který spojuje nilské rameno Rosettské s Alexandrií.

Za další jízdy spatřujeme po pravé straně dráhy jezero Mareotis. U kilometru 61. (od Alexandrie) projíždíme stanicí Damanhur. Damanhur jest staré egyptské Tim-en-Hor (město boha Hora), čítá 22.000 obyvatel; františkáni mají zde farní kostel a školu.

U 86. kilometru vítá nás stanice Tell el Barud. Za Tell el Barud přejíždí železný oř po mostě nilské rameno Rosettské a vjíždí u kilometru 104. do stanice Kafr ez Zajat. Kafr ez Zajat jest městečko čítající 10.000 obyvatel; františkáni mají zde farní kostel a školu. Nedaleko od Kafr ez Zajat, směrem severovýchodním, byly odkryty zříceniny bývalého hlavního města Sais, jež bylo metropolí několika dynastií faraonů, hlavně dynastie XXV. (r. 665–527 př. Kr.)

U kilometru 122. mijíme stanicí Tantah. Tantah je důležité obchodní město, čítá 60.000 obyvatel;

Otcové a Sestry afrických misí spravují zde katolickou obec latinskou a řídí osvětové a humanní ústavy.

U kilometru 162. leží Benha, městečko čítající 12.500 obyvatel. Benha jest důležitou křižovatkou železničních tratí, z nichž jedna běží jižně do Kahýry a dále do Horního Egypta, druhá západně do Zagazig — Ismailija — Suez — Port Said. Vlak jede z Benhy přímo do Kahýry; cestující, kteří nechtějí navštívit Kahýry, přestoupí v Benha do vlaku jedoucího do Zagazig a k pomezí palestinskému.

My však zůstaneme ve svém alexandrijském vlaku, který nás unáší z Benhy směrem jižním do Kahýry.

Asi 18 km jižně od Benhy leží po levé straně železniční trati, ve vzdálenosti dvou mil od dráhy, pahorek korunovaný zříceninami. Jest to Tell Jahudije — pahorek Židů. Na tomto pahorku vybudovali Židé s veleknězem Onijou IV., vypuzeným z Jerusalema, kolem r. 160 př. Kr. město Onijas (Leontopolis) s chrámem stavěným přesně podle vzoru chrámu jerusalemského. Římský alexandrijský místodržitel Lupus oloupil chrám o jeho poklady; r. 70 př. Kr. rozbořil Paulinus, nástupce Lupův, chrám do základů.

U kilometru 208. vjíždíme do hlavního nádraží egyptské metropole Kahýry.

Kahýra — Kairo. Arabové nazývají Kahýru el Káhira (Vítězná) neb Masr el Káhira neb pouze Masr.¹⁾ Kahýra prostírá se na pravém břehu Nilu, 20 km jižně od místa, kde Nil se dělí na dvě ramena: rameno Rosettské a rameno Damiettské. Kahýra jest největším městem arabského světa; čítá přes

¹⁾ Masr jest starý semitský název označující Egypt.

$\frac{1}{2}$ milionu obyvatel, z nichž jest asi 36.000 cizinců: Řeků, Italů, Francouzů, Angličanů a jiných. Kahýra byla založena r. 969 po Kr. od El Gohara, generála fatimovských sultánů z Maghrebu. Byla vybudována severovýchodně od tehdejšího arabského města Fostát, jež Řekové nazývali Babylon.

Návštěva dnešní Kahýry jest pro každého cizince nanejvýš zajímavou: vedle nejmodernějších, po evropsku vybudovaných čtvrtí městských shledáváte zde starobylé městské čtvrti, v nichž pestrý orientální život upoutá veškeru vaši pozornost. Jen letmo upozorňujeme zde na nejdůležitější zajímavosti kahýrské.

Citadella. Zaujímá nejvyšší bod města, jsouc položena na výšině Mokattam. Byla vybudována sultánem Saladinem (r. 1171—1173). Mehemed-Ali vystavěl v citadelle po r. 1805 nádhernou mešitu, jejíž stěny jsou pokryty alabastrem. Mešita, jejíž dva minarety dominují celé Kahýře, přechovává hrob Mehemed-Aliho.

Mešity. Kahýra pyšní se více než 400 mešit, z nichž 250 jest opatřeno minarety. Nejnádhernější a stavitelsky nejpozoruhodnější jsou: Mešita sultána Hassana ze XIV. století na úpatí citadelly; mešita Mahmudije na náměstí Ramaila; mešita Tulun, zbudovaná v IX. století zakladatelem dynastie Tulunovců Achmed-Ibn-el-Tulunem; mešita El Azhar (Nádherná), při níž se zvedají prostorné budovy kahýrské university, jež jest největší universitou nejen Egypta, ale i celého muslimského Východu, čítající v době před anglickým panstvím až 8000 posluchačů; mešita Hassanein, přechovávající ostatky Hassana a Hossaina, dvou synů Aliho, zetě proroka Mohameda; mešita sultána

Hakema, vystavěná r. 1003 sultánem Hakemem; mešita sultána Kelauna, zbudovaná r. 1287 mameluckým sultánem Kelaunem.

Hroby kalifů. Na východní straně Kahýry vítá nás širá poušť, v níž mamelučtí kalifové-sultánové založili své pohřební město, svou nekropoli. Spatřujeme zde několik bohužel se již rozpadávajících mešit s četnými hroby.

Museum egyptských starožitností. Žádný cizinec neopomene navštívit v Kahýře museum egyptských starožitností, jehož velkolepá budova se zvedá poblíž Velkého mostu nilského u kasáren Kasr el Nil. Museum přechovává jedinečné poklady egyptských památek, od nejstarších dob počínajíc. Těž nedávné nálezy z pověstného hrobu Tut-ank-Amonova v Tébách jsou zde umístěny.

Stará Kahýra neb Fostát. Jihozápadní část města zaujímá starobylá čtvrt městská: Stará Kahýra-Fostát. Cílem návštěvy této starobylé čtvrti jest u křesťanského cizince mezi jiným koptický chrám Abu Sarga, pod nímž jest krypta, kterou prastará věrohodná tradice označuje za místo egyptského pobytu Svaté rodiny †.

Matarije a zříceniny starobylé Heliopolis. Asi 10 km severně od Kahýry leží vesnička Matarije, Zde možno spatřiti velkou, skoro již úplně uschlou sykomoru, tak zvaný strom P. Marie. Tradice vypravuje, že pod tímto stromem odpočívala Svatá rodina po svém příchodu do Egypta. Jest možno, že dnešní sykomora vyrostla z kořene sykomory, jež tu stála v době pobytu Sv. rodiny.

Poblíž sykomory jest pramen, jenž podle tradice vytryskl za pobytu Svaté rodiny na tomto místě.

Jesuité zbudovali v sousedství stromu P. Marie krásnou svatyní zasvěcenou Svaté rodině. Čtvrt hodiny severně od Matarije prostírají se zříceniny staré Heliopolis, jež byla před Memfidou a Tébami hlavním městem říše faraonů. Bible nazývá Heliopolis On.¹⁾

Egyptský Josef pojal za manželku Asenet, dceru Putifara, kněze z On. Stojí zde obelisk známý pod jménem „obelisku Heliopoliského“, vysoký 29 m, jehož spodní část jest však 10 m hluboko v zemi nánosem zasypaná. Heliopoliský obelisk jest nejstarší ze všech zachovaných obelisků egyptských, pochází z doby faraona Osertesena I. kolem r. 2700 př. Kr.

Pyramidy v Gize. Na levém břehu Nilu, poblíž dnešní arabské vesničky Gize, trní světoznámé pyramidy Gizské. Elektrická dráha dopraví nás do Gize za 40 minut. Tři největší pyramidy slují: pyramida Cheopsova, pyramida Chefrenova, pyramida Mykerinosova. Pyramidy byly hrobkami egyptských faraonů. Pozornost naši upoutá zde i obrovská sfinx.

Zříceniny staré Memfidy a pyramidy v Sakkaře. Asi 33 km jižně od Kahýry, na levém břehu Nilu, u dnešního Bedrešein, rozkládají se ssutiny někdejšího hlavního města faraonského Memfidy. Ssutiny odkryl učenec — archeolog Mariette. Nedaleko odtud vítají nás v poušti pyramidy sakcarské.

Každému návštěvníku Kahýry se vřele doporučuje návštěva zřícenin v Luksoru, Karnaku a v Tébách. Zříceniny leží v Horním Egyptě na březích nilských, 671 km jižně od Kahýry. Rychlovlak dopraví nás na místo ve 12–15 hodinách. Zde v Tébách, slavné fa-

¹⁾ Gen. 41, 45. 50.

raonské nekropoli, objevena byla v poslední době hrobka faraona Tut-ank-Amóna.

V Kahýře, hlavním městě egyptského státu, residují četná vyslanectva cizích států. Též československé vyslanectví má zde své sídlo. Kahýra hostí též četné svatyně, osvětové a humanní ústavy Církve západní a církví východních.

Po krátké návštěvě Kahýry vracíme se drahou zpět do Benhy, odkud pokračujeme v další své cestě východním směrem ku pomezí palestinskému.

Uraziv 35 km od Benhy, zastavuje železný ōr ve stanici Zagazig. Město Zagazig má asi 36.000 obyvatel. Bratří křesťanských škol mají zde chlapeckou školu, Sestry afrických misíí řídí v městě pensionát a dívčí školu. Asi 15 minut jihovýchodně od stanice ční Tell Basta — pahorek Basta, pokrytý zříceninami. Zde trůnilo kdysi v době XVIII. – XXII. dynastie faraonské slavné město Pi-Bastet, jež Řekové nazývali Bubastis. V městě byla uctívána egyptská bohyně Bast, jež byla znázorňována s hlavou kočky. Kočky, jejichž mrtvoly byly napřed mumifikovány, byly zde pochovávány. Prorok Ezechiel hrozí trestem tomuto egyptskému městu.¹⁾

48 km za Zagazig míjíme stanici Mahsama. Kyne nám tu po pravici pahorek zvaný „Tell el Maskhuta“, na němž archeolog E. Naville objevil v letech 1883–1885 zříceniny egyptského města Pithom. Vzpomínáte, že město toto budovali za faraona Ramsesa II. Hebreové Israelité, kteří pracovali tehdy — v době svého egyptského otroctví ještě na stavbě druhého města Ramesses.²⁾ Toto

¹⁾ Ezech. 30, 17. — ²⁾ Exod. 1, 11.

druhé město Ramesses leželo zajisté nedaleko města Pithom, nedaleko dnešního Tell el Maskhuta.

Území, jímž nyní projíždíme, zove se wádi Tumilat — údolí Tumilat. Jest to území velmi úrodné, jímž protékal za dob faraonů splavný průplav, spojující Rudé moře s ramenem nilským. Průplav tento, dnes úplně zasypaný, byl vykopán od faraona Seti I. (XIV. stol. př. Kr.). Wádi Tumilat jest biblická krajina Gessen (Gošen), v níž přebýval patriarcha Jakob se svými syny po příchodu do Egypta, v níž i zemřel, předpověděv příští Mesiášovo.¹⁾

Asi 50 km za Mahsama stane vlak ve stanici Ismailija. Ismailija je město čítající 7000 obyvatel; leží na břehu jezera Timsah. Ismailija vznikla — rovněž i Port Said — v letech 1859—1869, kdy geniální Ferdinand de Lesseps spojil Suezským průplavem Středozemní moře s Rudým mořem. Františkáni spravují v Ismailija farní katolický kostel a chlapeckou školu, sestry sv. Vincence mají v městě nemocnici a dívčí školu.

Z Ismailije obrací se železniční trať na sever směrem do Port-Said. Po pravici spatřujete domy ismailijské rozložené na břehu jezera Timsah. Bylo to asi mezi jezerem Timsah a jižněji položenými „Slavnými jezery“, kde za vůdcovství Mojžíšova přešli Israelité při východu z Egypta „suchou nohou“ dno „Rákosného moře.“²⁾ Za další jízdy provází nás po pravici lesklá hladina průplavu Suezského, brázděná lodmi všech států a národů.

Urazivše z Ismailije 34 km, vjíždíme do stanice „El Kantara-Západ.“ Opouštíme vlak, motorová

loď přepraví nás na druhý, východní břeh Suezského průplavu, kdež ve stanici „El Kantara—Východ“ vstoupíme do vlaku, jenž nás dopraví přímo do nitra země našich tužeb, do Palestiny. Nestojíme sice ještě na samém pomezí Palestiny, — politická hranice Palestiny leží od stanice „El Kantara—Východ 184 km dále na východ u stanice Tell Rafah —, ale poušť prostírající se mezi El Kantarou a dnešní politickou hranicí palestinskou byla vždy v úzkém topografickém a dějinném styku s Palestinou samou.

Arabské slovo „El Kantara“ značí „most.“ Před prokopáním průplavu Suezského spojovala u dnešní El Kantary široká pevninná šíje souš asijskou se souší africkou. Po této pevninné šíji — mostě přecházely karavany a armády všech dob táhnoucí z Asie do Egypta a naopak. Po této pevninné šíji ubírali se na své pouti do Egypta Abraham, Josef, Jakob se svou čeledí, Svatá rodina. Dnes jest tato šíje prolomena řečištěm Suezského průplavu.

¹⁾ Gen. hl. 47—50. — ²⁾ Exod. 14.

IV.

Na železném oři z El Kantary přes Ludd do Svatého Města.

Vyjždíme ze stanice „El Kantara — Východ“. Železniční trať probíhá směrem východoseverovýchodním k Středozezemnímu moři. U 25. kilometru spatřujete ve vzdálenosti 1 km na sever dva pahorky, jež se táhnou rovnoběžně s mořem, 3 km jižně od pobřeží mořského. Jsou to pahorky „Tell Farama“ a „Tell Fadda“, kryjí v sobě zříceniny starého slavného města Pelusia. Zde stálo kdysi Pelusium, námořní přístav na vtoku pelusijského ramene Nilu do Středozezemního moře, „klíč Egypta“ se strany východní. Podle Strabona mělo Pelusium 20 stadíí (20 honů = 3700 m) v obvodu.

Hebrejsky slulo Pelusium Sin (Ezech. 30, 15), LXX je zovou Sain, Vulgata Pelusium. Řecký název Pelusion *πηλούσιον, πηλός* hlína a aramejské pojmenování Sejan připomínají „hlínu=bláto.“ Význam „bláta“ dochovali nám ještě Arabové v „bordž et — Tine — věži Bláta“, jejíž zříceniny se zvedají na břehu mořském, severně od Tell Farama. Neznáme egyptského názvu tohoto místa, ale význam egyptského názvu byl tentýž; bylť Pelusium důležitým obchodním místem, obklopeným věncem bažin, které činily místo nepříteli nepřístupným, Prorok Ezechiel nazývá na jmenovaném místě své knihy (30, 15) Pelusium „robur Aegypti — baštou Egypta; právem, neboť osud Pelusia byl pravidelně i osudem egyptské metropole Memfidy a Horního Egypta.

Pelusiem protáhl Assurbanipal, král assyrský (r. 667—662), na svých dvou egyptských výpravách. Pelusium vidělo podle Josefa Flavia¹⁾, jenž se dovolává svědectví Berosova a Megasthenova,

¹⁾ Contra Apion., I, 19, 20. — Antiquitates Jud. X., II, 1.

babylonského krále Nabuchodonosora dvakrát před svými zdi (r. 583 a 568 př. Kr.)

Perský Kambyses zmocnil se města r. 525, Xerxes I. r. 490, Artaxerxes I. r. 460, Artaxerxes III. Ochus r. 344 a Alexander Veliký r. 331.

Rímský vojevůdce Gabinius a jeho podvelitel Marcus Antonius opanovali město r. 55 př. Kr. Pompejus byl r. 48 př. Kr. zavražděn nedaleko Pelusia. Konečně r. 30 př. Kr. stal se pánem města Octavius; za vlády římské bylo Pelusium hlavním městem — metropolí provincie „Augustamnica provincia.“

Za éry křesťanské vniklo záhy učení Kristovo do tohoto města. Koptové nazývali Pelusium „Peremun“. Sv. Isidor Pelusijský (r. 350—435), jenž nám zanechal četné a zajímavé listy, jest nám jasným důkazem křesťanského Pelusia.

Vojsko perského krále Chosroesa II. zmocnilo se Pelusia r. 616. Amr, vojevůdce Omarův, dobyl Pelusia r. 640. Arabové nazývali Pelusium Fermě.

Středověký francký mnich Bernardus Monachus Francus zmiňuje se ve své cestopisné zprávě „Relatio“, že, přicházeje z Tanisu po cestě z Gazy do „Fermý“, našel zde (ve Fermě) chrám „Sv. Marie“, jenž byl vystavěn na památku útěku Sv. rodiny do Egypta. Utíkala tedy asi Sv. rodina do Egypta přes Pelusium.

Za dob křížáckých dobyl jerusalemský král Balduin I. r. 1117 Pelusia a spálil město; od této chvíle počala pelusijská krajina, která, byť i bařinatá, mistry byla obdělávána a obydlena, pustnouti. Pelusijské rameno Nilu, jsouc ponecháno svému osudu, bylo zaneseno poznenáhlu bahnem, moře vniklo do bažin, zničilo obdělávané části krajiny, . . . a dnes vidíš všude poušť pokrytou solnou vrstvou.

U kilometru 36, 410 zastavuje vlak ve stanici Romanije (Romani). Asi 10 km dále na východ při železniční trati, u km 46, leží Katije. V místě jest několik na vodu bohatých studen, Na území dnešní Katije rozbil kdysi Alexander Veliký, přicházeje z Gazy, svůj tábor, — „castra Alexandri“ nazývá Quintus Curtius toto místo¹⁾ —, aby odtud po sedmidenním

¹⁾ Quintus Curtius: De rebus Alexandri Magni, IV., 7.

odpočinku vrhl svou pěchotu proti Pelusiu. Těž předvoje Napoleona Bonaparta rozprášily 14. února 1799 u Katije tureckou armádu, a za světové války došlo na historické půdě Katije v r. 1916 k ostré šarvátce mezi anglickými a tureckými pluky.

U km 69, 560 jest stanice Bir el Abd. K severu na břehu mořském zvedá se vyvýšenina 82 m vysoká, zvaná Džebel el Dželse neb Rás el Karún. Vyvýšenina jest totožná s „Mons Casius — pahorek Casius“, o němž Herodot¹⁾ píše, že byl tři „dny pochodu jižně od Jenysus“, dnešního Khan Junis. Po obou stranách pahorku Casius (Mons Casius) táhne se podél moře jezero zvané „Sabkat Bardauil“, jež je 120 km dlouhé. Staří nazývali je „Lac Serbonis — jezero Serbonis.“ Úzká hráz jezerní jest se strany mořské protržena.

U km 103, 260 zastavuje vlak ve stanici Bir el Mesar. Z Bir el Mesar jede vlak východním směrem neustále podél břehu mořského v délce 39 km, až stane u km 142, 460 ve stanici El Ariš. Bezprostředně před El Ariš projíždí vlak nádherným palmovým hájem.

El Ariš jest stará Rhinokolura. Řecké slovo „Rhinokolura“ znamená „uřezaný nos.“

Diodor Sicilský²⁾ a Strabon³⁾ vypravují, že Aktisanes, král ethiopský, který dobyl za vlády faraona Amasise (r. 569—526 př. Kr.) Egypta, poslal některé odbojníky, jimž dal napřed uřezání nos, do vyhnanství na severovýchodní hranici egyptskou. Tito nešťastníci založili prý zde město, jemuž na paměť neblahého osudu vyhnanců dáno jméno Rhinokolura. Jest to snad jen prostfinká legenda, jež se snaží vysvětliti původ názvu města.

1) Ἱστορία, III., 5.

2) Diodor: Bibliotheca historica I, LX.

3) Geographica XVI.

Původní město, jež pravděpodobně existovalo již před vládou faraona Amasise, mělo název egyptský a ne řecký. Jak slulo původně toto město?

Eusebius¹⁾, navazuje na místo knihy Josue XV, 54, kde se mluví o městě Sioru, píše: „Sior, jenž se dívá k Egyptu“. Sv Jeroným překládá toto místo Eusebiovo: „Sior, locus contra faciem Aegypti (Sior, místo [ležící] proti tváři Egypta)“. Slovo Sior jest zvukově velmi podobno slovu Šichor, jimž se podle názoru četných biblistů nazývá v bibli údolí-potok, ústící na východní hranici egyptské, východně od El Ariše, do Středozemního moře. „Šichor, jenž teče na východě Egypta“ (Jos. XIII, 3). Proto zněl snad původní název Rhinokolury (El Ariše) Sior Šichor.

Rhinokolurou prošly r. 69 p. Kr. legie Titovy na svém pochodu proti Jerusalemu.

Balduin I, král jerusalemský, zemřel v El Ariši r. 1118 p. Kr. při návratu z válečné výpravy proti Egyptu. Kupa kamení zde viditelná sluje dosud: Hadžere Berdauil — Kámen Balduinův.

Napoleon Bonaparte vzal útokem 19. února 1799 pevnost El Ariš, již v XVI. století zbudoval Soliman I, sultán carhradský; osmanská posádka 15000 obhájců kladla při tom vojsku Bonapartovu hrdinný odpor. Napoleon odpočíval v městě dva dny, načež odtáhl, zanechav v dobyté pevnosti menší vojenský oddíl, který byl, zmalátněv a byv zrazen, porubán muslimy. Smlouvou sjednanou v El Ariši 24. ledna 1800 uvolili se pak Francouzové vykliditi Egypt.

Francouzský archeolog Viktor Guérin²⁾ našel v troskách staré pevnosti mezi jiným egyptský „naos“, popsaný hieroglyf, jehož bylo používáno za napajedlo. Za poslední světové války byla pevnost, mající podobu obdélníku, obehnaného baštami, rozbořena.

Dnešní El Ariš jest městečko čítající 5000 obyvatel; uboze stavěné domky městečka jsou nalepeny z hlíny, obyvatelé jsou velbloudáři, jejichž karavany procházejí území od Egypta až do Palestiny.

1) Onom. S. 156. — 2) Viktor Guérin, La Judée II, 240 Paris 1880 a následující roky.

Východně od městečka El Ariš překročuje železniční trať wádi (údolí) El Ariš. Biblisté považují až dodnes wádi El Ariš za ono údolí, jež přichází v Písmě sv. pod jménem „Šichôr“ („bahnitý potok“ Jos. XIII., 3). Egyptský potok, jinak „Sichor“, považuje bible za jižní hranici zaslíbené země Palestiny. Vysvítá to z Gen. XV, 18: „Toho dne uzavřel Hospodin smlouvu s Abrahamem, řka: Potomstvu tvému dám tuto zemi od Egyptského potoka až po veletok Eufrat.“ Rovněž uvádí bible v 1 Par. XIII., 5, kde David se chystá přenést archu úmluvy z Kariatiarimu do domu Obedomova, potok sichor jako jižní hranici říše Davidovy: „Shromáždil tedy David veškerého Israele od egyptského Šichôru až kudy se vchází do Ematu, by přivedl archu Boží z Kariatiarimu.“¹⁾

Z wádi El Ariš proplétá se železniční trať severovýchodním směrem podél břehu mořského neustále mezi písečnými chlumky, které zastírají oku pozorovatelu blízké Středozemní moře. Ve vzdálenosti 31 km od El Ariše spatříte u dráhy vyvýšeninu pokrytou zříceninami. Jest to „Tell Eknejjin“ (pa-

¹⁾ Dr. Al. Musil zastává však názor, že Egyptský potok — biblický Sichor není dnešní wádi El Ariš, nýbrž dnešní potok En-Nahr, ústící dále na sever, jižně od Gazy, do Středozemního moře. Svůj názor odůvodňuje Musil:

a) Hebrejské pojmenování Egyptského potoka „Nachal Misrajim“ (nachal = vodonosný potok) předpokládá potok, v němž tekla po celý rok voda. Wádi El Ariš má však vodu jen v době zimní, když prší. En-Nahr má vodu po celý rok, takže tvoří i vodopády — eš-šellale.

b) Území ležící mezi wádi El Ariš a dnešním potokem En-Nahr nepatřilo nikdy v dějinách Starého zákona k Zaslíbené zemi, a bible ho též nepočítá k Zaslíbené zemi. Viz Musil: Arabia Petraea, Edom, I. Teil, str. 14—17; II. Teil, str. 53—57.

horek Eknejjin) nebo Khirbet el Bordž“ (trosky Pevnostil. Badatel V. Guérin umísťuje zde biblickou Bêt Tapuach, o níž činí zmínku kn. Jos. XV, 53. Eusebius¹⁾ udává, že Tapuach ležela „na cestě do Egypta 14 tisíc (totiž kroků) jižně od Rafie“. Skutečně, asi tuto vzdálenost třeba překonat železnému oří, aby stanul při km 184, 450 ve stanici „Tell Refah.“

Tell Refah leží na území staré biblické Rafie. Na planině pokryté starými zříceninami, asi půl hodiny od břehu mořského, vidíš „Khirbe Refah — Trosky Refah“ a bir Refah — studni Refah“, jež jest hluboká a dobře stavěná; lze tu spatřit dva sloupy „in situ“, jež slovou „bab el medine brána města.“ Strabo²⁾, udávaje polohu Rafie, píše, že ležela jižně od Gazy.

Jižně od Rafie porazil r. 217 př. Kr. egyptský Ptolemaeus IV. Philopator syrského krále Antiocha Velikého.

Makabejský kníže Alexander Jannaeus (r. 104—78 př. Kr.) dobyl Rafie a připojil ji k Judsku; římský vojevůdce Gabinius daroval však Rafii opět její samostatnost.

V dobách křesťanských stala se Rafia záhy biskupským sídlem: jména tří jejích biskupů možno čísti na dekretch církevních sněmů.

Tell Refah leží na čáře, jež tvoří politickou hranici mezi Egyptem a dnešní Palestinou. Tell Refah jest železničním uzlem, odkudž odbočuje od hlavní trati vedlejší trať běžící směrem východním do Bir-es-Seby, staré biblické to Bersaby. Tato vedlejší trať je 60 km dlouhá a končí v Bir-es-Sebě.

Hlavní železniční trať ubírá se dále směrem severovýchodním krajinou již méně pustou. U km 207, 200 po levé straně dráhy leží na vyvýšené planině oasa ovocných stromů. S oasou sousedí stanice a vesnice Khan Junis.“ Vesnice čítá asi 2000 obyvatel; domky jsou skoro vesměs nalepeny z hlíny. Vesnici dominuje

¹⁾ Onom. S. 50.

²⁾ Geographica XVI.

pevnůstka, vystavěná r. 1388 egyptským sultanem Barkuk-Daherem. Jest tu též mešita zvaná „džamía sultána Barkuka.“

Soudic z antických zbylých zřícenin stojí dnešní „Khan Jūnis“ na místě bývalého starého města. Toto staré město slulo Jenysus, o němž Herodot¹⁾ píše, že leželo jižně od Gazy.

Za poslední světové války zápasily voje britské a turecké po dva roky o výšinu „Khan Jūnis“.

Za další jízdy jest u km 215 po levé straně vesnička „Deir Belah — Samostan Datli“, jež jest pojmenována po sousedícím palmovém háji. Ve vesničce jest mešita, stojící na místě bývalého křesťanského kostela. Též zbytky věže možno tu spatřiti.

Za dob křížáckých vystavěl na těchto místech jerusalemský král Amaury I. (r. 1162—1173) pevnost nazvanou Darum²⁾, o níž píše Marino Sanuto³⁾, že byla jižně od Gazy, a Vinisauf⁴⁾, že ležela při moři. Vilém Tyrský⁵⁾ ve svých „Dějiny výprav křížáckých“ vypravuje, že pevnost byla chráněna na svých úhlech čtyřmi věžemi.

Roku 1170 obléhal marně Saladin Darum; teprve po dobytí Askalonu stal se r. 1187 i pánem Darumu.

Richard Lví Srdce zmocnil se Darumu r. 1192 a rozbořil pevnost. Měla tehdy 17 věží a hluboký příkop.

Asi 7 km východně od Deir Belah, na pravém břehu „wādi Ghazze“, lze spatřiti „Kh ir bet Um m D ž e r ā r — Zříceniny Matky Džbánů.“ Pozorovati lze na místě četné zbylé střepiny a zbytky antického hrncířství.

¹⁾ l. c III, 5.

²⁾ Darum třeba odvozovati od hebrejského darom = jih; pevnost byla na jihu Palestiny.

³⁾ Marino Sanuto: Liber secretorum fidelium Crucis (z r. 1321—1322).

⁴⁾ Itin. Ric. XXXIX.

⁵⁾ Guillaume de Tyr (r. 1127—1190): Histoire de Croisades. Cestopisy tyto obsaženy jsou ve sbírkách: „Itinera . . .“ a „Peregrinatio . . .“; viz seznam literatury.

Zde stálo kdysi biblické město Gerar, a kolem dokola se prostírala kdysi biblická krajina Gerara, dávné sídlo mocných Filištanů. V Geraře (hebr. Gerār) vládl za doby Abrahamovy král Abimelech, s nímž Abraham, prodlévaje v této krajině, uzavřel přátelství (Gen. 20, 1—2); Sara porodila v Geraře Isáka (Gen. 21, 2—3), který později věnoval se tu zemědělství a kopal studny svého otce, jež Filištané byli zasypali (Gen. 26, 18—22). Asa, král judský (r. 961—921) porazil u Maresy, poblíž dnešního Beit-Džibrinu, četnou armádu ethiopsko-lybijskou a pronásledoval ji až ku Geraře (2 Par. 14, 9—15).

Město Gerara, ležící na břehu potoka-údolí (Gen. 26, 17), stalo se později za doby křesťanské metropolí kraje zvaného „Geraritis“.

Eusebius a sv. Jeroným¹⁾, určující polohu města Gerary pší, že leží „na druhé straně Daromy (Darum), 25 mil (= 37 km) od Eleutheropolis (dnešní Beit Džibrin), na jih.“

Za světové války v letech 1915—1917 bylo v jižní Palestině — i v bývalé krajině „Geraritis“ — hojně kopáno. Výzkumné vykopávky objevily nám řadu zaniklých měst, jejichž rozkvět byl ukončen, když Arabové v 7. století p. Kr. dobyli Palestiny. Byly nalezeny četné kamenné pohřební desky s nápisy řeckými, koptickými, syrskými, mosaiky, hlavice atd. Bohužel v nastavších pak tureckých palestinských válečných akcích nebylo lze většinu těchto věcí zachrániti.

Železniční trať překračuje pak ve vzdálenosti 5 km dále na sever wādi Ghazze (též En-Nahr zvané). Východní část údolí slove wādi Šeria. Wādi Ghazze tvořilo dříve hranici mezi územími pokolení Simeonova a pokolení Judova. Wādi Šeria jest asi ono údolí, jež nazývá bible potokem Besorem (1 Sam. [1 Král] 30, 9 nn).

Po svém návratu do Sikelegu nalezl David město Sikeleg spáleno a veškeré obyvatelstvo, mezi ním i své dvě manželky,

¹⁾ On. S. 124 a 240.

zajaty. Pronásledoval ihned se 600 mužů loupežné Amalekity; 200 z mužstva Davidova nebyli s to pro velkou únavu překročiti potok Besor, zůstali pozadu.

Polohy biblického Sikelegu nelze určitě stanoviti; ztotožňuje se s dnešní vesnicí „Khirbe Zuheilika“, ležící 18 km východojihovýchodně od Gazy a 6 km severně od wádi Šeria.

Za světové války na podzim r. 1917 hájila ještě v těchto místech turecká armáda, jsouc podporována německými a rakousko-uherskými oddíly, opevněné vojenské čáry, 50 km dlouhé, táhnoucí se od Středozemního moře ku Gaze a odtud k Bir-Sebě (Bersabě). Armáda byla zásobena četnými studnicemi. Anglický generál Allenby prorazil však nepřátelskou frontu, zmocnil se 31. října 1917 Bir-Seby a 7. listopadu Gazy. Od této chvíle provázal nezdar tureckou armádu.

Urazivše dráhou 6 dalších kilometrů, spatřujeme po pravé straně osamělou výšinu, 82 m vysokou, vzdálenou 20 minut jižně od Gazy. Jest to Džebel el Muntar — pahorek Muntar. Výšina jest poseta muslimskými hroby, na vrcholu stojí kopulovitá stavba, zasvěcená Aly el Muntár (Strážná věž Aly). Alym nazývají muslimové biblického reka Samsona. Podle dosti vážného místního podání je Džebel el Muntar onou „horou, která hledí k Hebronu“, na níž Samson, byv v Gaze obklíčen Filištany, odnesl za noci obě vrata městské brány (Soudc. 16, 3).

Mezi Džebel el Muntar a Gazou jest zahrada, v níž se ukazuje místo, kde prý odpočívala Svatá rodina při návratu z Egypta.

Vlak se zastavuje u km 232, 550 ve stanici — městě G a z a, arabsky G h a z z e. Gaza leží na návrší 30 m vysokém, uprostřed roviny měřící od severu k jihu 10 km, od východu k západu 5 km. Město je obklopeno zahradami a hájí podivuhodné krásy; od

moře jest vzdáleno 3 a půl km. Za světové války v r. 1915—1917 bylo město skoro úplně rozbořeno. 7. listopadu 1917 padla Gaza, hájená bohatými německo-rakousko-uhersko-tureckými válečnými prostředky, do rukou Angličanů, její pád zpečetil i osud Jerusalema (9. prosince 1917). Město Gaza patří k největším palestinským městům. Před světovou válkou čítala asi 40.000 obyvatel, z toho 1000 nesjednocených Řeků, 100 katolíků, 50 protestantů, 150 židů. Ostatní obyvatelstvo jsou muslimové.

Město se skládá ze dvou částí; z Horního města, jež se prostírá na zmíněném již návrší, a z města Dolního, k němuž patří předměstí umístěná v rovině na východní a jižní straně návrší. Dolní město se nazývá též Gaza Nová; za války bývalo obyčejně opuštěno a zrušeno. Horní město představuje staré opevněné místo. Prof. J. Garstang konal po světové válce ve starém Horním městě vykopávky, podle nichž zjistil, že horní město zaujímá polohu Gazy filistinské ze VI.—VIII. století př. Kr.¹⁾

Horní město uzavírá v sobě i křesťanskou část, kdež stojí oratoř a škola katolické misie, velká budova protestantské anglické misie a fara nesjednocených Řeků, jejíž kostelík ukrývá hrob sv. Porfyria. Kostelík byl zbudován v V. století, znovu vystavěn ve XII. a obnoven v posledním století. Z hnědého mramoru tesané dva sloupy kostelíka s korintskými hlavicemi pocházejí ze starší stavby. Ve středu Horního města, na vrcholu návrší, zvedá se „Velká mešita — Džamia el Kebir.“ Jest to vlastně bývalý nádherný

¹⁾ Quartely Statement, Palestine Exploration Fund., Londres. 1920, str. 156—157.

chrám sv. Jana Křtitele, zbudovaný ve XII. století, katedrála řeckého biskupa. Chrám sv. Jana Křtitele stál na místě bývalé basiliky, již dala císařovna Eudoxie zbudovati tam, kde se kdysi zvedala pohanská svatyně Marneion. Dnešní „Džamia el Kebir“ jest pozoruhodna svými krásnými pilastrami, mramorovými, hnědými sloupy a četnými podobu kříže nesoucími pilíři. Na jihovýchodní straně Horního města jest brána zvaná „Báb el Muntar“ brána Muntar. Podle tradice jest to ona brána, jejíž vrata donesl Samson na souš sední blízkou výšinu Džebel el Muntar. Poblíž brány stojící mešita hostí domnělý hrob tohoto danitského reka (byl z pokolení Dan), jehož Arabové nazývají „Aly Meruân — Aly Zajatec“ neb „Abû Lasm — Hrdinný Otec.“ Lze tu též spatřiti místo, kde prý stál onen známý chrám boha Dağona, pod jehož troskami zahynulo se Samsonem 3000 Filišťanů.¹⁾ Na severozápadní straně Horního města jest mešita „Nebi Hašem — Proroka Hašema“, děda to Mahomedova; Hašem zemřel v Gaze, když zde dlel za obchodními záležitostmi.

Kromě toho má Gaza ještě 5 jiných mešit, významných antických pozůstatky, pocházejícími ze starších staveb. Z předměstí Nové Gazy třeba jmenovati lidnaté předměstí Haret es Sedžajje, ležící na východní straně návrší; setkáme se tu s typickým orientálním bazarem.

Gaza, hebrejsky 'Azzà = Pevnost, jest jedním z nejstarších měst, o nichž mluví Písmo sv. Genese (1. kn. Mojžíšova a Deuteronomium (5 kn. Mojžíšova) praví, že Gaza byla před dobou filistínskou obydlena Hevejskými.²⁾

¹⁾ Soudc. 16, 22—31.

²⁾ Gen. 10, 19. — Deut. 2, 23.

Egyptský faraó Thutmoses III. (r. 1501—1447 př. Kr.) učinil Gazu základnou svých válečných výprav proti Syrii, a Jatibiri, král v Azatil t. j. v Gaze, byl v této době, kdy Hebreové-Israelitě nedobyli ještě Kanaanu-Palestiny, vasalem faraonovým.¹⁾

Enakim, vypuzeni byvše Josuem z hor, utekli se do Gazy. Gazy Josue však nedobyl.²⁾ Brzy potom zmocnili se Gazy Filišťané a učinili Gazu metropolí jednoho ze svých pěti knížetství, odkud znepokojovali neustále území israelské. Soudce Samson, mstitel svého utlačovaného národa, umřel slavně v Gaze.³⁾

Faraó Sesak (Šešonk) na své válečné výpravě proti Jerusalemu r. 928 př. Kr. prošel Gazou.

R. 735 př. Kr. zmocní se Gazy Tiglatpilešar, král assyrský, — a vždy k revoltě náchylná, po samostatnosti vždy toužící, Gaza jest v době následující poplatným městem assyrských králů Sargóna, Sennacheriba, Assarhadona, Assurbanipala.

Egyptský Nechaos II. přivtělil Gazu k Egyptu⁴⁾, ale po porážce Nechaosově u Karkemiše (r. 605 př. Kr.) musí uznati Gazu nadvládu nové říše Babylonské.

Perský Kambyses podmaní Gazu teprve po dlouhém zápasu (r. 529 př. Kr.)⁵⁾

I Alexander Veliký na svém vítězném pochodu orientálním světem stává se pánem Gazy až po dvouměsíčním obléhání. Za trest dá všechny muže pobíti, ženy a dívky zotročiti. Noví osadníci usazeni v obvodu Gazy, Gaza přestává býti městem filistínským a stává se městem hellenistickým.

Po smrti Alexandra Velikého zápasí o Gazu syrští Seleukovci a egyptští Ptolemeovci. Skoro sto let jest Gaza pod panstvím egyptským.

Za Makabejců dobyl kněz Jonathan r. 144 př. Kr. předměstí Gazy, ale ušetřil města, jsa obměkčen prosbami obyvatel.⁶⁾ Makabejský kněz Alexander Jannaeus dobyl r. 96 př. Kr. nepokojného města a rozbořil je.⁷⁾

Římští vojevůdcové Pompejus a Gabinius r. 63 př. Kr. obnovili opět Gazu⁸⁾, a pod panstvím římským rozkvetla Gaza.

¹⁾ Conder, The Tell Amarna tablets, 2. vyd., Londr., 1894, str. 199.

²⁾ Jos. 11, 22. — ³⁾ Soudc. 16. — ⁴⁾ Jer. 47, 1.

⁵⁾ Polybius Hist. XVI. — ⁶⁾ 1. Mak. 11, 61.

⁷⁾ 1. Mak. 13, 43—48. — ⁸⁾ Josephus Flavius, A. J. XIV, IV, 4.

Na počátku éry křesťanské setkáváme se v Gaze, středisku to hellenistického pohanství, s křesťanskou obcí. Filemon, jemuž napsal sv. Pavel jeden ze svých listů, byl podle tradice prvním představeným — biskupem této obce. Sv. Silvan, biskup gazský, byl zde podle Eusebia¹ r. 310 umučen. Asklepas, biskup gazský, byl přítomen všeobecnému církevnímu sněmu nicejskému. Mnich sv. Hilarion žil v Thebatě, městečku vzdáleném 5 římských mil jižně od Gazy. Sv. Porfyrión byl třetím neb čtvrtým biskupem gazským. V 5. století jest již celá Gaza křesťanskou. Památná okružní svatyně Boha Marny byla tehdy přestavěna v nádhernou křesťanskou basiliku mající podobu kříže.

Roku 634 padla Gaza do rukou Abu Bekra, prvního kalifa muslimského.

Za dob křížáckých opevnil r. 1149 znovu Gazu Balduin III., král jerusalemský, a její obranu svěřil řádu templářskému.

Saladin zmocnil se Gazy r. 1170; brzy potom otevřela Gaza své brány králi Richardu Lvímú Srdci, aby opět za nedlouho se sklonila pod panství muslimské.

Roku 1244 svedena na rovině, prostřajíc se kolem Gazy, krvavá bitva, v níž spojená vojska hraběte Jafského, rytířů sv. Jana, templářů a muslimů byla poražena od Palestinu pustošících Karesmienů.

U Gazy porazil r. 1799 Napoleon Bonaparte vojsko Abdalaha, vojevůdce Dzëzzara Paši, zvaného „Řezník ze Saint-Jeand' Akru (Aky).“

Za poslední světové války byla Gaza po dvě léta středem úporných zápasů mezi armádou turecko-rakouskouhersko-německou a britsko-francouzskou.

Severně od Gazy táhne se 7 km dlouhý les oliv, chlebovníků, sykomor a jiných ovocných stromů. Většina těchto až několik století starých stromů vzala bohužel za své v poslední světové válce.

Západně od Gazy, na břehu mořském, leží zříceniny „Tellet Tine“ a „El Mine — (Přístav“. Zde stálo kdysi přímořské předměstí gazské Maïumas, jehož obyvatelstvo, jak vypravuje Sozomen², přijalo křesťanství.

¹ Historia eccles. VIII, VIII.

² Sozomen: Historia eccles. V, VIII.

Císař Konstantin daroval proto městu autonomii, zřídil zde biskupské sídlo a nazval místo na počest jednoho ze svých synů „Constantia“. Julian Odpadlík odňal městu poskytnuté politické výsady a připojil město, jemuž se dostalo názvu „Přimořská Čtvrť“¹), ku Gaze.

Dnešní přímořskou rejdu gazskou navštíví za letní doby mnoho menších parníků a plachetních lodí, vyváží odtud ječmen a pšenici.

Nedaleko severně od rejdy gazské spatřiti možno trosky zvané „Theda.“ Ptolemeos a Sezomen kladou sem město Anthedon, město, o němž bible se nezmiňuje.

Josephus Flavius vypravuje, že makabejský král Alexander Jannaeus r. 104–78 př. Kr. dobyl města.

Augustus daroval Anthedon králi Herodovi, jenž, chtěje se zalíbiti Vipsanioví Agrippovi, nazval město Agrippias.²)

Ve IV. a V. století p. Kr. má opět město svůj dřívější název Anthedon a jest sídlem biskupským.

Za arabské vlády mizí město s dějiště palestinského.

Za další železniční jízdy objeví se zraku našemu po levé straně dráhy na malém návrší položená vesnička Beit-Laki, stará to Bethelia, otcina historika Sozomena. Bethelia měla v době Sozomenově krásný starožitný chrám. Dále po pravé straně dráhy zdraví cestujícího vesnička Tumra. Pravděpodobně jest to biblické město Thamar, s nímž se setkáváme u proroka Ezechiela.³)

Při km 257, 370 staví parostroj ve stanici Medždel. Poněkud od dráhy vzdáleno, po levé straně trati, leží městečko Medždel, čítající přes 8000 obyvatel. Městečko se usmívá uprostřed bujné vegetace vysokých sykomor a štíhlých palem; jest domovem prádelen na bavlnu. Nad městem trní osmihránný

¹ Sozomen H. E., V, XVI.

² Josephus Flavius A. J. XIII, 3; B. J. I, XXI, 8.

³ Ezech. 47, 19.

půvabný minaret mešity, zbudované podle vzoru velké mešity gazské. Medždelská mešita vyznačuje se kráskými mramorovými sloupy.

Na místě dnešního Medždelu stálo biblické místo Migdal-Gad neb Magdal-Gad, kterýžto název značí Věž-Gad nebo Věž-Štěstí. Gad bylo jméno jakéhosi kanaanejského božstva.

Magdal-Gad přichází v knize Josue 15, 37, kde jest vypočítáváno s městem „Hadaša“ v druhé skupině měst ležících v rovině Šefela. Spisovatel Eusebius a sv. Jeroným poznamenávají, že za jejich doby Magdal Gad slul „Magdal.“¹⁾

Asi 6 km jihozápadně od Medždelu, na skalnatém břehu mořském čnějí velkolepé trosky z bible dobře známého města Askalonu. Dospějeme k nim přes vesničku Džora, která v talmudu se nazývá Jagur.²⁾ Vilém Tyrský, dějepisec výprav křižáckých,³⁾ píše, že Askalon byl položen amfiteatrálně na mořských skaliskách v podobě polokruhového opevnění, jehož průměr byl 1200 m dlouhý. Zříceniny hradeb mají četné věže, okrouhlé a čtverhranné, v hradbách byly proraženy čtyři brány.

Profesor J. Garstang, ředitel British School of Archaeology v Jerusalemě, konal ve zříceninách askalonských r. 1920 soustavné vykopávky. Odkryl dvě vrstvy: jednu 7 m vysokou, datující z doby poneolitické až do doby římské, obsahující četné hliněné nádoby, druhou mladší vrstvu, 2 m vysokou, datující z doby římské až podnes.⁴⁾ Byla nalezena nádržka, jež stála

¹⁾ O. S., 130 (Onomasticon sacrum).

²⁾ Neubauer, La Géographie du Talmud, Paris 1868, str. 69.

³⁾ Žil v letech 1127–1190. Napsal „Historie de Croisades, (Dějiny výprav křižáckých).“ — ⁴⁾ Quartely Statement: Palestine Exploration Fund. Londres 1920.

v bývalé zde kdys svatyni filistinské bohyně Derceto, mramorová socha „Fortuny“ z kteréhosi římského chrámu, zbytky byzantského kostela ze VII. st. p. Kr., zbytky křižáckého kostela atd.

Přístav askalonský byl umístěn na jihu města. Přístav tvořily dvě pevné hráze, opatřené četnými pilíři ze šedé žuly. Byl chráněn mohutnými baštami, jejichž rozvaliny lze zde ještě dnes spatřiti.

Askalon byl za starověku proslaven svým výborným vínem. Cypřiše askalonské, hebrejsky „kofer“ zvané, klade Plinius¹⁾ na roveň cypřišum z Kanopu. Těž askalonský česnek (allium ascalonium) byl všude znám. Réva, cypřiše, česnek rostou dnes „na divoko“ v zahradách askalonských, jež patří obyvatelům vesničky Džora.

Askalon, hebrejsky Aškelôn, arabsky Askalan, tvořil s městy Gazou, Azotem, Gethem, Akkaronem pět spolkových filistinských knížetství.²⁾ Jest město prastaré. Podle Herodota³⁾ byla v Askalonu zbudována první svatyně ku cti filistinské bohyně Derceto, zvané Reky Atergatis, znázorňované s hlavou ženy a s tělem ryby. V Askalonu zrodila Derceto podle mythologie Semiramis — Aphroditu Uraniu, královnu nebes.

Za Origena⁴⁾ III. st. p. Kr. a Eusebia IV. st. p. Kr. byly zde ukazovány studny, jež prý pocházely z doby Abrahamovy.

Justin⁵⁾ vypravuje, že král z Askalonu rozbořil v XII. st. před Kristem, rok před válkou Trojskou, město Sidon.

Égyptští faraonové Tutmoses I. a Tutmoses III. (XVI. – XV. stol. př. Kr. zmocnili se Askalonu. Vojsko faraona Ramsesa II. (v XIII. st. př. Kr.) obléhalo Askalon, kterýžto výjev jest znázorněn na zdech chrámu v Karnaku v Horním Egyptě.⁶⁾ Podle zpráv zachovaných na tabulkách Tell-el-amarnských byl aska-

¹⁾ Plin. Hist. nat. V., 14. — ²⁾ Jos. 13, 3. — ³⁾ Histor. I, CV.

⁴⁾ C. Cels. III. — ⁵⁾ Vigouroux, Dictionnaire de la Bible, Paris 1895–1907, str. 1063.

⁶⁾ Lepsius, Denkmäler, Leipzig, 1897, III, 145.

lonský král Jadaja Dagontakala vasalem faraona Amenhotepa (XVI. stol. př. Kr.¹⁾

Po příchodu Izraelitů do Kanaanu padl Askalon po smrti Josuově²⁾ jen na krátkou dobu do rukou izraelských. V době Soudců patřilo město Filištanům. Samson zabil v Askalonu 30 Filištanů, jejichž roucha daroval oněm třiceti, kteří uhodli jeho hádanku: „Z požirajícího vyšel pokrm a ze silného vyšla sladkost.“³⁾ David a Šalomoun podmanili Askalon, který však opět brzy nabyl své samostatnosti.

Ve stoletích následujících byl Askalon postupně pod panstvím Assyřanů, Peršanů, Řeků Alexandra Velikého, Ptolemaevců a Seleukovců, Římanů. Římané učinili Askalon svobodným městem pod protektorátem Říma r. 104 př. Kr.⁴⁾

Herodes Veliký, který se narodil v Askalonu, jemuž však město nikdy nepatřilo, okrášlil Askalon nádhernými stavbami: thermami, fontanami atd.

Křesťanství proniklo do Askalonu, tohoto vždy tvrdošijně pohanského města, jen s velikými obtížemi. Za Juliana Odpadlíka pomstila se nenávisť Askalonitů krutě na křesťanech. Ve IV. století jest v Askalonu biskupský stolec. Druhý biskup askalonský, Sabinus, byl přítomen církevnímu sněmu Nicejskému. R. 636 dobyli muslimové Askalonu, a od této doby křesťanství v Askalonu zaniká.

Za válek křížáckých kladl Askalon 50 let houževnatý odpor náporům vojsk křesťanských. 12. srpna 1099 porazil pod hradbami askalonskými Bohumír Bouillonský armádu egyptského kalifa, spěchající na pomoc Jerusalemu, ale jsa opuštěn hrabětem Toulonským, nedobyl Bohumír Askalonu. Teprve r. 1153 padá Askalon po pětíměsíčním obléhání do rukou Balduina III., krále jerusalemského: Balduin IV. porazil r. 1177 u Askalonu armádu Saladinovu. Deset let potom, po svém vítězství nad křesťanskými vojsky u Hattinu, stává se Saladin pánem Askalonu 1187. Richard Lví Srdce našel za třetí výpravy křížácké r. 1192 Askalon bez opevnění; Saladin, nemoha hájiti města, dal strhnouti městské opevnění a stál pláče nad troskami „nevěsty Syrské.“ Konečně r. 1270 rozbořil egyptský kalif Bibars Bendukdar Askalon do základů.

¹⁾ Conder, The Tell Amarna tablets, London 1894.

²⁾ Soudc. 1, 18. — ³⁾ Soudc. 14, 14.

6 km východně od Medždeltu — města jest arabská vesnička Ebdis neb Eddis s 2000 obyvatel. Eddis se ztotožňuje s biblickou „Chadaša = Nová“, kteréžto místo uvádí bible¹⁾ v počtu měst roviny Šefela. Dva kilometry severně od Eddis leží blízko sebe tři vesničky: Suafir Garbije, Suafir Šerkije, Suafir Šemalije s četnými zbytky mramorových sloupů a se starožitnými studnicemi. Do těchto míst klade se biblické město Safir,²⁾ jež za dob křížáckých slulo Kasal Zeofir.³⁾

Eusebius a sv. Jeroným praví, že za jejich doby byl „Safir = Krásné Město“, jehož vzpomíná též prorok Micheáš⁴⁾, vesnici ležící mezi Eleutheropolis a Askalonem.⁵⁾

Z Medždeltu — stanice probíhá dráha směrem severním, majíc po levé straně samé písečné chlumky. U km 272, 700 zastavujeme v E s d u. Nedaleko stanice spatřujeme město Ešdud, čítající asi 5000 obyvatel. Ešdud jest slavné biblické město Ašdod,⁶⁾ řecky Azotos. Chudíčké, z hlíny stavěné domky dnešního Ešdudu jsou rozběhlé po východní straně malé výšiny, 5 km od pobřeží mořského. V mešitě Sidi Amer vidíme antický mramorový sloup, jenž nese klenbu mešity. Jižně od mešity povalují se pahýly mramorových sloupů, — toť vše, co zbylo ze starého Ašdodu-Azotu, jež Herodot nazývá „velkým městem Syrie.“ Písečné chlumky, přiváté od břehu mořského, pokryly slávu Ašdodu-Azotu.

„Ašdod = Sila“ bylo město roviny Šefely, přidělené pokolení Juda. Izraelité při svém příchodu do Kanaanu nebyli s to vypuditi odtud obry plemene Enakim, jimž město tehdy patřilo.⁷⁾

¹⁾ Jos. 15, 37. ²⁾ Jos. 15, 48. ³⁾ Vilém Tyrský, Histoire des Croisades, XI, 12. — ⁴⁾ Mich. 1, 11. — ⁵⁾ On. Sacrum 156.

⁶⁾ Jos. 15, 46. — ⁷⁾ Jos. 11, 22.

V době Soudců byl Ašdod součástí filistinské Pentopole = Pětiměstí. Izraelité, bojující proti Filištanům, dali přinést ze Silo archu úmluvy na bojiště, archa byla jim paládiem proti nepříteli. Izrael poražen, archa úmluvy převezena Filištany do Ašdodu do chrámu boha Dagona. Socha Dagonova nalezena roztržena před archou úmluvy, epidemie a myši sužují Ašdod. Archa úmluvy byla dopravena proto do Gethu (Gathu) a Akkaronu. Než i tato dvě města postižena za pobytu archy podobnými ranami. Filištané nakládají tedy archu úmluvy na vůz, zapřáhají do vozu dvě krávy, které odvázejí archu úmluvy směrem k Bet-Semeš do území israelského.¹⁾ Salomoun a judský král Azariáš (Oziáš podrobili Ašdod.

Assyrský Sargon (722 705 př. Kr.) zmocnil se podle zpráv zaznamenaných na klínopisných tabulkách²⁾ na svém tažení proti Egyptu Azotu a usadil zde cizí kolonisty.

Farao Psammetich, stává se, jak vypravuje Horodot³⁾, teprve po 20letém obléhání pánem Azotu.

V následujících stoletích přechází Azot pod panství peršských králů, Alexandra Velikého, egyptských Ptolemeovců a syrských Seleukovců.

Juda Makabejský umírá blízko Azotu v bitvě svedené se syrským vojevůdcem Bacchidem⁴⁾ Bacchides. Roku 148 př. Kr. dobudou Jonathan a Šimon, bratři Judovi, Ašdodu, spálí město i s chrámem Dagonovým.⁵⁾

Římský vojevůdce Gabinus zbudoval znovu r. 55 př. Kr. Ašdod.⁶⁾ Augustus daroval Ašdod Herodovi Velikému, který odkázal město své sestře Salome.⁷⁾

V době křesťanské bylo to v Azotu, kamž přenesl duch Páně jáhna Filipa, když Filip byl předtím pokřtil u Hebronu úředníka ethiopské královny Kandace.⁸⁾ Ve IV. století byl Azot sídlem biskupským. Jeho první biskup Silvanus zúčastnil se církevního sněmu v Niceji r. 325, jeho poslední biskup Lazar byl r. 536 na synodě v Jerusalemě.

1) 1 Sam hl. 5 a 6. — 2) Viz Vigouroux, Dictionnaire de la Bible, Paris 1895-1907, str. 1307. — 3) l. c. II, 157.
4) 1 Mak. 9, 14 17. — 5) 1 Mak. 10, 83 84.
6) Josephus Flavius A. J. XIV, V, 3.
7) Josephus Flavius A. J. XVII, VIII, 1. 8) Sk. ap. 8, 40.

Arabským vpádem do Palestíny počíná úpadek Azotu; křížáci našli zde jen nepatrnou vesničku.¹⁾

Kromě popsaného právě Azotu, ležícího ve vnitrozemí a zvaného v době křesťanské Azotus Hippum, existoval podle záznamů pocházejících ze VI. st. p. Kr. v době křesťanské ještě Azot Přímořský, zvaný Azotus Paralias. I Azotus Paralias — Azot Přímořský byl sídlem biskupským. V době křížácké byl Azot Přímořský opevněn Foulques-em z Anjou r. 1148. Trosky tohoto Přímořského Azotu, namnoze pískem zaváté, lze spatřiti dodnes na břehu mořském. Arabové je nazývají „Minet el Kalaa - Přístav Hradu.“ Místo, mořská rejda, jest navštěvováno v létě četnými plachtěnými loďmi, jež odtud vyvázejí hlavně ječmen.

Uraziv z Esdudu — stanice 2 a půl km, přejíždí vlak „Nahr Sukereir — potok Sukereir. Jihovýchodní údolí tohoto potoku sluje „wâdî es-Sant — údolí Akátové.“ Jest to biblické „Terebintové údolí“, v němž David usmrtil obra Goliáše.²⁾ V údolí rostou četné terebinty. Potok-Sukereir vtéká 5 km dále severozápadně do Středozemního moře. Poblíž vtoku zvedá se skalnatá výšina, korunovaná „ueli Nebi Junes — svatyně (mohamedánskou) proroka Jonáše“. U km 279 vjíždíte do stanice Sukereir. Několik kilometrů západně od stanice leží rozvalinová vesnička „Khirbe Sukereir — Trosky Sukereir“, jež se ztotožňuje s biblickým městem „Sekrona“, jmenovaným v knize Josue.³⁾

Východně od stanice, ve vzdálenosti 6 a půl km, jest vesnice Katra; zde stálo kdysi biblické město

1) Jakob z Vitry, XLI; viz seznam literatury.
2) 1 Sam. 17, 2 nn. — 3) Jos. 15, 11.

Gedera¹⁾. 2 km severně od Katra ční skalnatý pahorek Moghar s několika jeskyněmi, z nichž jedna chová v sobě 5 hrobových lavic — lůžek. Někteří palestino-ologové mají za to, že v těchto místech bylo biblické město Makkeda (Maceda), — v syrském překladu slove Mogor —, u něhož Josue dobyl slavného vítězství nad pěti spojenými kanaanskými králi. Josue dal po vítězství oněch pět poražených a zajatých králů usmrtiti, — jejich mrtvoly byly hozeny do jeskyně.²⁾

U km 288 zastavuje vlak ve stanici „Jebna.“ Dva km jižně od stanice, uprostřed zahrad, leží městečko Jebna. Nevzhledné domky městečka jsou nalepeny z hlíny. V místě jsou dvě mešity. Jedna z nich, zvaná „Kenise-Kostel“, stojí na místě starého křesťanského chrámu; její minaret pochází z roku 1337. Druhá, na upatí pahorku, zasvěcená Abu Hureireovi, byla zbudována roku 1237.

Jebna jest biblické Jabneel (= Bohem Stavěná). Po příchodu Israelitů do Kanaanu byla Jabneel přidělena pokolení Juda³⁾, později pokolení Dan⁴⁾. Záhy však stala se městem filistinským. 2 kn. Paralipomenon vypravuje, že král judský Oziáš (Azariáš) dobyl města kolem r. 800 př. Kr. a rozbořil opevnění městské.⁵⁾ V kn. Judit slove Jabneel Jamnaa, jež se třese před příchodem vojsk Holofernových.

Od této doby vystupuje město pod názvem Jamnia. Plinius⁶⁾ zná dvě Jamnie: Jamnii Vnitrozemní a Jamnii Přímořskou. Jamnie Přímořská ležela asi 8 km od Jamnie Vnitrozemní na pobřeží Středozemního moře, při zátocině jižně od vtoku „Nahr Rubin — potoku Rubin.“ Jest to dnešní Mine Rubin.

V době makabejské byla Jamnia významnou pevností.⁷⁾ Juda Makabejský spálil Jamnii Přímořskou i s loďmi kotvicemi v přístavu, poněvadž Jamnitští chystali se spáchatí příkoří na

¹⁾ Jos. 15, 36. — ²⁾ Jos. 10, 16—29. — ³⁾ Jos. 15, 11.

⁴⁾ Josephus Flavius A. J. V, I, 22. — ⁵⁾ 2 Paralip. 26, 6.

⁶⁾ Plinius, Historia nat. V, 14. — ⁷⁾ 1. Mak. 4, 15; 5, 58.

Židech, bydlících v Jamnii¹⁾. Nedlouho potom nachází Juda pod šatem vojinů padlých v bitvě modly jamnijské²⁾, „jež zákon Židům zapovídal.“

Cendebaeus, vojevůdce syrského krále Antiocha VII., učinil Jamnii opěrným bodem, odkud znepokojoval území judské.³⁾

R. 63 př. Kr. odňal Pompejus Jamnii Židům. Ale již r. 30 př. Kr. daroval Augustus Jamnii Herodovi Velikému.

Za posledních let židovské samostatnosti dostoupila Jamnia, jež byla tehdy městem velmi lidnatým, vrcholu své slávy. Stala se střediskem duševního a náboženského života židovského. Byla zde kvetoucí akademie rabínská. Po zboření Jerusalema Titem r. 70 p. Kr. přesídlil do Jamnie „sanhedrin = velerada“ a zůstal zde až do zániku židovské samostatnosti v povstání Bar-Kochbové (r. 132 p. Kr.).

V době křesťanské má Jamnia počátkem IV. století biskupský stolec. První biskup jamnijský se nazýval Macrinus, druhý Petr, jenž se zúčastnil církevního sněmu v Niceji r. 325.⁴⁾

Příchodem Arabů nastává úpadek Jamnie. Křížáci našli jen ubohou vesničku, již nazvali Ibelin, kteréžto jméno připomíná starou Jabneel.

Foulques z Anjou, čtvrtý král jerusalemský (r. 1131—1143) opevnil Ibelin a učinil z něho obrannou baštu proti vpádům nepřátelským.

Za městečkem Jebna, ale ještě před stanicí Jebna, přejíždí vlak „wadi et Takhanat — údolí Mlynářů“; údolí toto nazývá se ve své východní části „wadi es Sarar“, jež jest totožné s biblickým údolím Sorek, ve své západní části se nazývá Nahr Rubin — potok Rubin.

Nahr Rubin ústí 8 km severozápadně do Středozemního moře. Asi 20 minut jihovýchodně od vtoku Nahr Rubin stojí stará mešita, zasvěcená proroku Rubenovi. Muslimové mají mylně za to, že jest tu pochován nejstarší syn patriarchy Jakoba Ruben. Každého roku shromažďují se v lunárním měsíci ze září na říjen četné zástupy muslimské u mešity a pořádají zde několika-týdenní slavnosti ku počtu proroka Rubena. Mudžir ed Din, a-

¹⁾ 2 Mak. 12, 8—9. — ²⁾ 2 Mak. 12, 39—40.

³⁾ 1 Mak. 15, 40. — ⁴⁾ Eusebius, O. S. 106.

rabský dějepisec XV. století, vypravuje, že mešita byla zbudována ve XIII. století od Šeikh Šehab ed Din ibn Arslán.

Kilometr jižně od ústí Nahr Rubin leží dnešní Mine Rubin, stará to Jamnia Přímořská; za dob byzantské císařovny Eudoxie stálo zde důležité přístavní město, v němž Eudoxie zbudovala nádhernou basiliku ku cti prvomučedníka sv. Štěpána.

Od stanice Jebna opouští vlak směrem severovýchodním písčité pobřeží mořské, projíždí u km 293 a půl stanici Rehoboth, od kteréž na sever prostírá se rozsáhlá židovská kolonie Rišon Sion; projíždí dále u km 298 a půl stanici Bir Salem se židovskou kolonií a stane u km 305 ve stanici Ludd Lyddě.

Dnešní městečko Ludd leží asi 20 minut východně od nádraží, jsouc ukryto v olivovém háji. Železniční nádraží luddské jest důležitou křižovatkou dvou železničních tratí: Kantara — Haifa a Jafa — Jerusalem. Nádraží leží u 305 žel. kilometru, měřeno z Kantary, a u 20 žel. kilometru, měřeno z Jafy. Ludd jest městečko dosti ubohého zevnějšku s úzkými a nečistými uličkami. Čítá 7000 obyvatel, z nichž jest 2000 nesjednocených Řeků, 30 protestantů, ostatní jsou muslimové.

Ludd jest biblická Lod¹ — Lydda. Farao Tutmoses III. (kolem r. 1500 př. Kr.) dobyl Lodu. Po dobytí Zaslíbené země Izraelity zbudoval Benjaminovec Samad znovu město.

Babylonský Nabuchodonosor odvedl část obyvatelstva Lodu do zajetí. Ze zajetí babylonského vrátilo se, vedeno jsouc Zorobabelem, zpět do vlasti asi 725 Benjaminovců, kteří pocházeli z měst Lod, Hadid, Ono a Neballat.²⁾

Za panství syro-macedonského byl změněn starý název města Lod v řecký: Diospolis. — Město Zevovo, ale několik

¹⁾ 1 Paralip. 8, 12. — ²⁾ Esdr. 2, 33; Neh. 7, 37.

století později dostalo město — jako mnohá jiná — opět staré pojmenování Lod — Lydda.

Kolem r. 150 př. Kr. oddělil Demetrius Nikator, král syrský, Lyddu od Samařska a daroval město makabejskému knížeti-veleknězi Jonathovi.

Pompejus odloučil znovu Lyddu od Judska, ale Julius Cesar přivtělil jí zase k Judsku. Lydda byla tehdy hlavním městem toparchie.¹⁾ Ve vypuknuvším židovském povstání proti Římanům zapálil římský vojevůdce Cestius Gallus r. 66 p. Kr. Lyddu.

Na samém začátku doby křesťanské měla Lydda křesťanskou obec. Sv Petr uzdravil zde ochrnutého (Eneáše.) „A viděli ho (Eneáše) všichni, kteří bydleli v Lyddě a Saroně, i obrátili se ku Pánu“.²⁾ Petr byl v Lyddě, když byl povolán do Joppe, aby vzkřísil Tabitu.³⁾ Za Konstantina Velikého stala se Lydda biskupským sídlem. Aetius, biskup z Diospolis = Lyddy, jest v seznamu Otců přítomných sněmu Nicejskému (r. 325).

Metropolita cesarejský svolal r. 415 do Lyddy církevní synodu, jíž bylo přítomno 17 biskupů; na synodu byl povolán bludař Pelagius Morgan, jehož bludy byly synodou odsouzeny, Pelagius sám byl však osvobozen, poněvadž zdánlivě zavrhoval své bludy.

Místní podání, jež možno sledovati až do VI. století, vypravuje, že mučedník sv. Jiří Kappadocký se narodil v Lyddě a že tělesné jeho ostatky byly po jeho mučednické smrti přeneseny z Nikomedie do Lyddy. Ze starých poutníků palestinských zmiňuje se sv. Theodosius (kolem r. 530) o hrobu sv. Jiřího v Lyddě. Eusebius Cesarejský⁴⁾ píše sice kolem r. 322 o vznešeném vojínu, který v dubnu r. 303 zemřel v Nikomedii před císařem Diokleciánem smrtí mučednickou, nejmenuje však jeho jména, jeho vlasti a místa jeho hrobu.

Roku 1099 byla při příchodu vojsk křižáckých stará, z dob byzantských pocházející basilika Saracény spálena.⁵⁾ Křižáci postavili v polovici XII. stol. severovýchodně od rozbořené basiliky nový trojlodní chrám, zasvěcený sv. Jiřímu. Svatyně tato byla r. 1191 na rozkaz Saladinův rozbořena.

¹⁾ Josephus Flavius, B. J. III, III, 5; A. J. XI, XIV.

²⁾ Sk. ap. 9, 35. — ³⁾ Sk. ap. 9, 36—43. — ⁴⁾ H. E. VIII, 5.

⁵⁾ Vilém Tyrský, Histoire des Croisades, VII, 22.

Na místě prvé byzantské basiliky stojí dnes lyddská mohamedánská mešita. Badatel Clermont Gannedu odkryl na místě apsidu staré basiliky. Z křížácké svatyně zachovaly se dvě apsidy a dvě klenutí s kryptou; nesjednocení Řekové vystavěli v části křížácké svatyně svůj chrám a ukazují v kryptě domnělý hrob sv. Jiří.

Východně dnešního Ludd jest vesnička Hadite, biblické místo Hadid, jehož jméno čteme v knize Esdrášově a Nehemiášově.¹⁾ Severovýchodně od Hadite spatřujeme Beit Nabala, biblickou Naballât, již knihy Esdrášova a Nehemišova jmenují zároveň s Hadid.

Z nádraží lyddského běží železniční trať rovinou Šefela k jihu. U km 21 (měřeno z Jafy) vykukuje po levé straně vesnička Džimzu; jest to biblické Gimzo neb Gamzo.²⁾

U km 23 staví vlak ve stanici Ramle. Po pravé straně dráhy, jsouc 7 minut vzdáleno od nádraží, na výšině zvedající se 80 m nad hladinou mořskou, jest městečko Ramle (= písek). Čítá asi 7200 obyvatel, z čehož jest asi 5300 muslimů, 225 latinů, 25 Řeků katolíků, 1600 nesjednocených Řeků a několik židů. Mezi nádražím a městečkem prostírá se aërodróm, stanice vzducholodí zprostředkujících spojení mezi Londýnem, Kahýrou a Bagdadem.

Ubírajíce se z nádraží do městečka, vidíme po levé straně „Džamia el Kebir — mešitu Velkou.“ Jest to bývalý chrám sv. Jana, zbudovaný ve XII. století křížáky a přetvořený ve XIII. století v mešitu. Jest to snad nejlépe zachovaná svatyně ze všech v době křížácké v Palestině vystavených chrámů. Má podobu obdélníku, rozděleného pilíři se sloupky na tři lodi. Minaret mešity zvedá se na místě bývalé zvonice.

¹⁾ Esdr. 2, 33; Neh 7, 37. — ²⁾ 2 Paralíp. 28, 18.

Na druhé straně městečka, na jafské silnici, stojí františkánský klášter. Od r. 1296 měli františkáni v Ramle svou rezidenci. Za obléhání Jafy francouzským vojskem r. 1799 sídlil Napoleon Bonaparte se svým štábem ve františkánském klášteře v Ramle. Po odchodu francouzského vojska z Palestiny byl františkánský klášter muslimy rozbořen, mnichové pobiti. V posledních desetiletích byl klášter františkánským řádem znovu vystavěn, při klášteře byla zbudována svatyně, zasvěcená stejně jako první svatyně při rozbořeném klášteře sv. Josefu z Arimathie, jenž pochoval tělo Páně.

Na západ, 10 m od františkánského klášteře, zvedá se „Džamia el Abdiád — mešita Bílá.“ Při mešitě stojí čtverhranný minaret, ovládající celou okolní krajinu. Křesťané nazývají minaret „Věží čtyřiceti mučedníků“, muslimové „Věží čtyřiceti druhů Prorokových (Mohamedových)“, kteří byli kdysi v Amwas, nedaleko odtud, usmrčeni. Věž má pět pater a spirálové schodiště o 110 stupních. Věž začal budovati, — jak svědčí nalezené na věži nápisy — r. 1267—1268 egyptský sultán Bibars Bendukdar a dokončil ji r. 1380 sultán Nasir Mohamed ibn Kalaûn. Věž byla pozorovací stanicí v dobách válečných; z její výše otvírá se našemu zraku úchvatný pohled do roviny Šefela a ku břehům Středozemního moře.

Asi 10 m severně od františkánského klášteře prostírají se „rybníky sv. Heleny“; jest to nádrž zachycující dešťovou vodu, rozdělená 15 pilíři na 6 oddělení, pokrytých klenutím. Stavba, dnes již chatrná, pochází pravděpodobně z VIII. stol. p. Kr. z doby Soleimanovy.

Ramle byla až do XV. stol. kvetoucím městem palestinským; od XV. století datuje se však její náhlý

úpadek. Františkánský řád řídí v Ramle chlapeckou školu; sestry sv. Josefa mají zde dívčí školu a dispensář.

Mnozí palestinologové pokládají dnešní „Ramle“ za novozákonní „Arimathii, město židovské“¹⁾, odkudž pocházel vznešený centurio Josef, jenž pochoval tělo Kristovo. Ztotožňují novozákonní Arimathii se starozákonním místem Ramathaim neb Ramatha, o němž 1 Mak. 11, 34 praví, že bylo obydlíno Židy. Tohoto názoru hájí členové [františkánské kustodie Sv. země.]²⁾

Jiní palestinologové a exegetové tvrdí, že dnešní Ramle není novozákonní Arimathie, rodiště centuriona Josefa. První, který pronesl tento názor, byl E. Robinson.³⁾

Tito palestinologové a exegetové kladou novozákonní Arimathii na místo dnešního Rentis, vesničky to ležící 15 km severně od Lyddy anebo na místo dnešní Beit-Rima, jež leží 8 km východně od Rentis. Dovolávají se svědectví Eusebia a Jeronýma⁴⁾, jež se zdá spíše srovnatí s dnešní Rentis neb Beit-Rima jako novozákonní Arimathii, a svědectví arabského dějepisce Abulfedy⁵⁾ (žil ve XIV. stol. p. Kr.), jenž píše, že dnešní Ramle byla založena teprve v VIII. st. (r. 716 p. Kr.) Soleimanem.⁶⁾

Většina těchto palestinologů považuje dnešní Rentis i za biblické starozákonní Ramathajim Sofim, rodiště proroka Sa-

¹⁾ Luk. 23, 51 řecký text!

²⁾ Viz Bzrnabé Meistermann O F. M., Guide de Terre Sainte, Paris, 1923, str. 77-80.

³⁾ E. Robinson, Biblical researches in Palestine, mount Sinai and Arabia, London 1841. — ⁴⁾ Onomasticon sacrum 144.

⁵⁾ Abulfeda, Tabula Syriae, 79; viz seznam literatury.

⁶⁾ Tvrzení Abulfedovo, že Ramle byla založena teprve v VIII. století p. Kr. Soleimanem, jest však historicky nesprávné. Neboť Eutychijs Alexandrijský (žil ve stol. X.) nám vypravuje ve svých „Annales“, že po zboření Jerusalema Peršany r. 615 p. Kr. se odebral opat Modestus z Jerusalema do Ramle („Ramla“, aby zde sbíral milodary pro nešťastné město. Jiný důvod: Po dobytí Jerusalema kalifem Omarem r. 638 byla Palestina rozdělena na dvě provincie: na provincii východní, jejímž hlavním městem byl Jerusalem, a na provincii západní, jejímž sídlem byla Al Ramla (Ramle). Jsou ještě i jiná historická svědectví, která mluví pro existenci Ramle již před VIII. stoletím.

muele.¹⁾ Jest to hlavně francouzský exegeta dominikán P. J. M. Lagrange²⁾, jemuž jest dnešní Rentis totožná se starozákonním Ramathajim Sofim.

Za další jízdy zastavuje vlak u km 29, 5 ve stanici Naane. Po levé straně dráhy leží vesnička Naane. V okolí byly odkryty četné zříceniny, z nichž možno souditi že zde stálo kdysi ve starých dobách významné město. Poloha místa se shoduje s biblickou „Naama“, kteréžto město planiny Judské přichází v Písmě sv. zároveň s Gederou (dnešní Katra), Beth Dagonem a s Akkaronem.³⁾

U železničního km 31 spatřujeme, pokračující v jízdě, v dále po pravé straně vesnici Aqâr. Jest to z bible známé filistinské město Ekron neb Akkaron, v jehož zdech prodlévala archa úmluvy a odkudž byla poslána do nedalekého Beth-Šemešu. V 1 Sam., v hlavách 5 a 6 čteme mezi jiným:

„Poslali (Azotští také archu Boží do Akkaronu. Když tam archa Boží přišla, vykřikli Akkaronští: „Přinesli k nám v průvodu archu Boha Israelova, aby pobil nás i lid náš“ . . . I povolali Filištané kněze a hadače řkouce: „Co učiníme s archou Hospodinovou?“ — Oni odpověděli: „ . . . udělejte jeden nový vůz, pak vezměte dvě otelené krávy, na které jho nebylo vloženo, zapřáhněte je do vozu . . . Pak vezměte archu Hospodinovu, vložte ji na vůz, a propusťte ji.“ . . . Učinili tedy tak . . . I šly krávy přímo cestou, která vede do Beth-Šemešu . . . Bethšemešané žali právě pšenici v údolí. Když pozdvihli oči a uželi archu, zaradovali se, že ji vidí. Vůz přijel na pole Bethšemešana Josue a zastavil se tam. A byl tam veliký kámen. I seekali dříví vozu a krávy vložili na ně v celopal Hospodinu.

Akkaron byl hlavně a nejsevernější město jednoho z 5 knížetství filistinských.⁴⁾ Při rozdělení Zaslíbené země bylo město přiděleno kmenu Juda⁵⁾, brzy potom kmenu Dan⁶⁾. Než město

¹⁾ 1 Sam. 1, 1; 9, 11. — ²⁾ Viz P. J. M. Lagrange, Lieu de la naissance de Samuel v „L' Université cat. de Lyon“, 1891, str. 161 nn. — ³⁾ Jos. 15, 37-41. — ⁴⁾ Jos. 13. 3.

⁵⁾ Jos. 15, 45. ⁶⁾ Jos. 19, 43. —

octlo se za nedlouho pod panstvím filistinským, což trvalo až do doby Davidovy. Alexander Bala, král syrský, daroval Akkaron²⁾ Jonathovi Makabejskému (r. 161–143 př. Kr.¹⁾)

Eusebius Cesarejský umísťuje Akkaron mezi Azotem a Jamniou „na východ“³⁾; v jeho době byl Akkaron ještě významným místem, obývaným Židy.

Dnešní Aqir má asi 1200 obyvatel. Roku 1884 založil baron Rothschild poblíž Aqiru židovskou kolonii.

Na levé straně dráhy objevuje se našemu zraku na výšině zvané Tell Džezer bílá kopula mahomedánské svatyně ueli Abu Šuše. Výšina Tell Džezer jest místo biblického Gezer,³⁾ bývalého levitského města.

Před příchodem Hebreů-Israelitů do Kanaanu byl králem v Gezer Japakki, jenž byl podle tabulek Tell-el-amarnských vasaletu egyptského faraona. Horam, král gezerský, přispěchal na pomoc Josuem obleženému městu Lachis, zemřel však i s králem města Lachis na bojišti.⁴⁾ Gezer byl přidělen pokolení Efraim a tvořil jižní hranici území efraimského.

Kolem r. 1280 př. Kr. zmocnil se farao Merenftah znova Gezeru, jak to dosvědčuje nápis nedávno nalezený.⁵⁾ Potom došli města Filištané; za vlády Davidovy bylo město připojeno k říši Israelské. Než za nedlouho stali se Egypťané opět pány města, jež tehdejší farao daroval věnem své dceři, již Šalomoun pojal za manželku. Odtud zůstalo město v rukou Israelitů. Přejichodně dobyl později města syrský vojevůdce Bacchides, ale Šimon Makabejský r. 142–135 zmocnil se ho opět a položil do města židovskou posádku pod velením Hyrkanovým.

V knihách makabejských sluje město Gazara⁶⁾, Josephus Flavius⁷⁾ nazývá je Gazara a Gadara, Strabo⁸⁾ Gadaris.

Ve IV.—VI. st. p. Kr. byl Gezer, jenž slul tehdy Gadara, biskupským sídlem; jeho první biskup Caianus zúčastnil se koncilu Nicejského r. 325.

¹⁾ 1 Mak. 10, 89.

²⁾ Eusebius, O. S. 22. — ³⁾ Jos. 10, 33. — ⁴⁾ Jos. 10, 33

⁵⁾ Hastings, A Dictionary of the Bible, Edinbourg 1904, II, 164.

⁶⁾ 1 Mak. 16, 1. — ⁷⁾ Ant. Jud. V, I, 22; VIII, VI 1.,

⁸⁾ Strabo: Geographica XVI, II, 29.

Křížáci pojmenovali místo „Mons Gisart“. Jerusalemský král Balduin IV. (1173–1185) dobyl u „Mons Gisart“ velkého vítězství nad vojskem muslimským.

Clermont-Ganneau nalezl zde na skále psané nápisy: jeden hebrejský, druhý řecký z doby makabejské, stanovící sobotní hranice města Gezer. Anglická společnost „Palestine Exploration Fund“ provedla na místě za vedení badatele Macalistera vykopávky. Byly odkryty různé vrstvy po sobě následujících kultur, jež svědčí o historickosti a vysokém stáří města.

Z vykopávek možno usuzovati, že kolem r. 3000 př. Kr. byl Gezer obýván tak zv. troglodyty, v jejichž jeskyních nalezeno náčiní, vyrobené z křemene. Druhá vrstva patří době kanaanejské, vykazuje náčiní bronzové. Přišlo se dále na vrstvy datující se z doby předexilské, poexilské, makabejské, křesťanské a arabské.

U km 37 zastavuje vlak ve stanici „Wâdi Sâr ar.“ Za stanicí vjíždí vlak do hlubokého, východním směrem se táhnoucího údolí „wâdi Sarar (údolí Sarâr). „Wâdi Sarâr“ jest biblické údolí Sorek.

Údolí Sorek začíná severně od Jerusalema, poblíž „El Bire“, sestupuje odtud jihozápadně mezi Nebi Samuil a Jerusalemem, mezi Kolunije a Ajn Karem, odtud prodírá se pohořím Judským na západ. Pak údolí Soreku přetíná, opustivši pohorí Judské, mírně se vlnící rovinu Šefela a vtéká pod názvem Nahr Rubin do Středozemního moře.

U km 51, ještě poněkud před stanicí Artuf, míjíme po pravici pramen Ajn Šems a na výšině ležící zříceniny Khirbe Beitšems. Zde stálo kdysi v dávných dobách biblické místo Beth Šemeš (Dům Slunce). Anglická vědecká společnost, řízená drem Mackenzie, učinila na této výšině v letech 1911 a 1912¹⁾ zajímavé vykopávky, jež vylučují všechnu pochybnost o tom, že zde kdysi stálo starozákonní Beth-Šemeš, město levitské²⁾, ležící na severní hranici

¹⁾ Quarterly Statement, Statement, Palestine Exploration Fund, London, roč. 1911 a 1912. — ²⁾ Jos. 19, 16.

území pokolení Judova,¹⁾ nedaleko od Saraa a Kariatiarim.²⁾ Ještě ve čtvrtém století éry křesťanské připomíná se Bethsames (= Beth-Šemeš) v těchto místech.³⁾

Obě krávy, zapřažené do vozu, na němž spočívala archa úmluvy, obrátily se z Akkaronu přímo do Beth-Šemeš a zastavily se zde u velkého kamene. Bethšemešští zajásali. Rozsekali prkna vozu, zabili krávy a obětovali je v celopal Hospodinu. Bůh však potrestal nezřízenou zvědavost Bethšemešských, mnoho z nich zemřelo. Ustrašení Bethšemešští posílají posly do Kariatiarim, aby sousední Kariatiarimští přišli a vzali k sobě archu úmluvy.⁴⁾

Jsme tohoto okamžiku naproti Saraa, rodišti reka Samsona, jež leží po levé straně dráhy na výšně označené bílou kopulí, kterou zastíňuje vysoká palma. 4 km severovýchodně od Saraa jest Ešua, biblická Esthaol, jež v bibli se jmenuje vždy spolu se Saraa.

Saraa a Esthaol byly přiděleny nejprve pokolení Juda⁵⁾, potom pokolení Dan⁶⁾; citují se často v bibli spolu s Kariatiarim a Beth-Šemeš. Eusebius píše⁷⁾: „U vesnice Esthaol a vesnice Saraa, rodiště Samsonovo, nedaleko 10. vojenského sloupu, severně od Eleutheropolis⁸⁾, na silnici z Nikopolis⁹⁾, kterýžto údaj se hodí velmi dobře na Saraa.

Mrtvé tělo pod troskami v Gaze skončivšího Samsona pochováli jeho bratři mezi Saraa a Esthaol v hrobě jeho otce Manue.¹⁰⁾

Saraa byla opevněna Roboamem¹¹⁾, znovu pak zalidněna po návratu ze zajetí babylonského Judovci¹²⁾.

Dnešní bílá kopule vesničky Saraa přechovává hrob „nebí Samat — proroka Samat“, kterýžto hrob byl ještě r. 1333 př.

¹⁾ Jos. 15, 10. ²⁾ 1 Sam. 6, 21.

³⁾ Eusebius: Onomast. Sacrum 54. — ⁴⁾ 1 Sam. 5—6.

⁵⁾ Jos. 15, 33. — ⁶⁾ Jos. 19, 41; Soud. 13, 25.

⁷⁾ Onom. S. 89, 156. — ⁸⁾ Dnešní Beit Džibrin.

⁹⁾ Dnešní Amwas. — ¹⁰⁾ Soud. 16, 31. — ¹¹⁾ 2 Par. 11, 10.

¹²⁾ Neh. 11, 29.

Kr. ukazován židovskému cestovateli Isákovi Chelo jako hrob Samsonův.

Do úrodného údolíčka, jež dělí Saraa a Esthaol, třeba lokalisovati biblické místo Mahane Dan — Tábora Dan.

600 Danovců, kteří vytáhli zmocnit se krajiny kolem Lais, na severu Palestiny, stoupalo ze Saraa do Mahane Dan, jež bylo v pozadí Kariatiarim.¹⁾

První žena Samsonova pocházela z Timna, dnešní Tibne (Sláma), jež jest po pravé straně dráhy, 1 a půl km jihozápadně od Beth-Šemeš.

Timna byla pohraničním městem území Judova, ležícím mezi Beth-Šemeš a Akkaronem.²⁾ Později byla přidělena pokolení Dan³⁾, ale již v dobách Soudců jest městem filistinským. Samson sestoupil se svými rodiči ze Saraa do Timna, aby požádal za manželku dceru kteréhosi Timnana. Na cestě setkal se s mladým lvem, jehož roztrhal na kusy. V tlamě lvi našel později včelí med.

David přivtělil Timna ku své říši, král Achaz pozbyl Timna na Filištany⁴⁾, Ezechiáš, syn Achazův, dobyl však opět místa.⁵⁾ Assyrský král Sennacherib ve válce proti Ezechiášovi zmocnil se jak Timna tak Akkaronu.⁶⁾

Projždíme těmito na biblické vzpomínky tak bohatými místy, a tu jest záhodno zopakovati a přečísti sobě ony zvištní osudy reka Samsona, jak nám je líčí kniha Soudců v hlavách 13—16: jeho podivuhodné narození v Saraa, jeho první uchvácení duchem Božím v Mahane Dan; jeho první svatbu v Timnaura a hádanku danou ve svatební noci v sázce o 30 košil a pláštů filistinských, kterážto hádanka, jsouc prozrazena jeho ženou, přivedila smrt 30 Filištanů, jejichž košilemi a pláští Samson podělil hadače; dále výjev

¹⁾ Soud. 18, 8—12. — ²⁾ Jos. 15, 10.

³⁾ Jos. 19, 43. — ⁴⁾ 2 Par. 28, 18. — ⁵⁾ 2 Král. 18, 8.

⁶⁾ J. Hastings, A Dictionary of the Bible, Edinbourg, 1904, I. sv. str. 698.

s 300 lišek; pobití 1000 Filištanů čelistí osličí; konečně druhou svatbu Samsonovu s Dalilou, jež pocházela z údolí Sorek a Samsona zradila, vydavši jej Filištanům.

Nedaleko od Beth-Šemeš, rovněž po pravé straně železniční trati, na svahu výšiny leží vesnička Beit Džemál. Jedno z přiléhajících údolíček nazývá se wâdi Bulos — údolí Pavlovo. Řehole salesiánů má poblíž zemědělskou školu, v jejímž obvodu byly odkryty zbytky křesťanského chrámu s mosaikami z 5. neb 6. století p. Kr.

Pravděpodobně jest Beit Džemál starokřesťanská Kafar Gamala, jež byla ukazována ve 4. stol. p. Kr. 20 mil od Jerusalema. V Kafar Gamala bydlil Gamaliel, slavný člen židovského sanhedrinu (velerady); Gamaliel pochoval v Kafar Gamala na svém pozemku tělo prvomučedníka sv. Štěpána. Tělo prvomučedníkovy bylo po r. 415 přeneseno z Kafar Gamala do nové, senátorem Alexandrem právě zbudované basiliky v údolí Kidronském v Jerusalemě, jež se zvěděla na místě mučednické smrti Štěpánovy. Tato kidronská basilika byla posvěcena kolem r. 488.¹⁾

Ještě před stanicí Artûf, poblíž km 51, po pravé straně dráhy, na svahu horském, rozkládá se vesnička Deir Abân („Samostan Kamene“) s 1300 obyv. vesměs moslimských. Toto místo bylo pokládáno ještě ve čtvrtém století p. Kr. za biblické „Ebenezzer (Obenezzer), neb Ebenhaezer = Kámen Pomoci“ (Abenezzer) vyzdvižený na těchto místech soudcem Samuelem. Eusebius²⁾ píše: „Abenezzer, což značí kámen pomoci,

¹⁾ Viz o tom pojednání: P. Vailhé, Échos d' Orient, 1907, str. 60. — ²⁾ Onom. S. 32.

neb kámen přispívající, jest místo, kde Filištané se zmocnili archy úmluvy; jest mezi Aelia (= Jerusalemem) a Askalonem, poblíž místa Bethsamys.¹⁾

Za bitvy svedené u Maspy způsobili Israelité Filištanům krvavou porážku a honili je až na místo, „které bylo pod Becharem²⁾“. Samuel pak vzal kámen, postavil jej mezi Maspu a Sen, nazval to místo „Kámen Pomoci“ a řekl: „Až sem pomáhal nám Hospodin³⁾“. Totéž místo bylo tehdy Israelitům již smutně známým. Dvacet let předtím položili se tu Israelité tábořem proti Filištanům. V nastalé bitvě porazili Filištané Israelity, zmocnili se archy úmluvy, jež byla přivezena ze Silo na bojiště, a odvedli archu do Azotu⁴⁾.

Vlak staví ve stanici Artûf, 51 km. Za Artûf točí a vlně se železniční trať po délce 8 km kolem horstva, na jehož vrcholu dominuje skála, převyšující o 20–30 m okolní výšiny. Skála nese malou vesničku Beit Atab. Ve skále jest jeskyně, do níž se sestupuje studní 3 m vysokou. Zadní část jeskyně se zřítíla. Domorodci nazývají jeskyni „Mogare bir el hasûta = jeskyně studny Útočiště.“ Conder⁵⁾ a někteří jiní palestínologové spatřují v jeskyni této jeskyni skály Êtam, ono skalní hnízdo na území kmene Juda, kamž se utekl Samson před Filištaný.

Aby měli pokoj od Filištanů, přišli Judovci (příslušníci kmene Juda v počtu 3000 ku skále Êtam, svázali Samsona provazy a vydali ho Filištanům. Ale duch Hospodinův přikvačil na Samsona; Samson roztrhl provazy jako niť, uchopil osličí čelist a pobil jí 1000 Filištanů. Místo zápasu nazývalo se odtud „Ramathlechi — výšina Čelistí.“ Po svém činu byl Samson trápen

¹⁾ t. j. Beth- Šemeš.

²⁾ Někteří palestínologové identifikují Bechar s Bethakarem dnešním Ajn Karem; jiní čtou zde místo Bechar „Bethoron.“

³⁾ 1 Sam. 7, 12.

⁴⁾ 1 Sam. 4–5.

⁵⁾ Viz Survey of Western Palestine. London 1884, III sv., str. 22.

žízní a tu Hospodín dal na prosbu Samsonovu vytrysknouti pramení na „výšině Čelisti.“¹⁾ Eusebius umísťuje skálu Etam poblíž údolí Sorek.²⁾

Železný oř stoupá namáhavě a těžce údolím Sorek — wâdi Sorek“, jehož obzor uzavírají vždy více a více skařnaté šedé vrcholy zakulacených hor, až do stanice Deir eš Šeikh u km 62. Za km 65 opouští železniční trat údolí Sorek, jež stoupá dále severovýchodně směrem ku Kolunije, a vjíždí do údolí Sikke neb Bittir.

Údolí Sorek bylo v dějinách národa israelského, na př. v době Soudců, za panování Saulova a jindy, obyčejně cestou, kterou táhli Filišťané a jiní nepřátelé, šířice strach a hrůzu, proti Israelitům. Dnes ruší ticho údolí jen supění železničního stroje.

U km 76 zastavuje vlak, jenž za stanicí Deir eš Šeikh již jen lehce a bez námahy se proplétá mezi kopci, v nádraží Bittir, poslední to stanicí před Jerusalemem. Bittir, jest stará biblická Bether, onen pitoreskní kopec, kde podle velepisně Šalomounovy poskakovala kůzlata a srnky a kde za posledního povstání židovského za císaře Hadriana židovský pseudo-mesiáš Bar-Kochba Koziba po tři léta kladl odpor římské armádě Julia Severa (132 135 p. Kr.). Bether znamená v dějinách samostatného národa židovského poslední baštu v beznadějném boji proti Římu, pod jejíž troskami pochovali Židé svou národní samostatnost, již přinesli v posledním povstání, jak píše Dir Cassius, 500.000 životů v obět. —

Septuaginta uvádí v knize Josue³⁾ město Bether neb Baither, ležící mezi Kulon (dnešní Kolunije) a Karem dnešním Ajn Karem. Údaj tento se hodí jak zeměpisně tak topograficky na

¹⁾ Soud. 15. — ²⁾ O. S. 96. — ³⁾ Jos, 15, 60.

naš Bether-Bittir. Na svahu výšiny rozkládá se dnešní vesnička Bittir. Z vesničky vystoupíme za 15 minut po srázných stezkách na planinu se všech stran osamocenou. Na planině spatříme zříceniny, jež slují „Khírbe Jehudijje — Trosky Židů.“ Skalnatá planina jest na několika místech kolmo stesána. Na jedné straně výšiny vytryskuje hojný pramen.

Při výtoku starého, dnes rozbořeného vodovodu našel Clermont-Ganneau¹⁾ do skály vytesaný nápis, jenž se zmiňuje o dvou římských vojenských oddílech, o V. legii macedonské a XI. legii „Claudia“, kteréžto legie byly povolány do Palestiny r. 135 p. Kr. ku konci povstání židovského. Nápis svědčí nezvratně, že dnešní Bittir jest totožná se starou Bether.

Jsme za stanicí Bittir a blížíme se k Svatému Městu.

U km 78 spatřujeme po pravici dole v údolí, uprostřed bujné zeleně, pramen Ain Hanije, jenž byl dříve za dob pohanských posvátnou fontánou.

U kusů 81, rovněž po pravici, vidíme překrásný pramen Ain Jalo; jižně od pramene jsou staré hebrejské hroby.

Údolí se šíří, vlak slézá poslední náhorní rovinku „wâdi el Uard — údolí Růžové.“ Brzy potom, po levé straně dráhy, zjevuje se našim zrakům krásný řecký samostan „Katamün“, zasvěcený sv. Simeonovi, pěvci chvalo zpěvu „Nunc dimittis — Nyní propustíš.“ Řekové ukazují zde dnes hrob sv. Simeona. Avšak teprve v XVI. století počalo se zde ukazovati místo, kde bydlel Simeon, stařec, jemuž bylo popřáno spatřiti v chrámě „potěšení Israele.“

Železný oř vjíždí u km 86, 6 do nádraží jerusalemského a stane. Konečná stanice železniční trati Jafa — Lyda — Jerusalem. — Všichni vystoupit! —

¹⁾ Clermont-Ganneau, Archaeological researches, London, 2 sv., 1895 - 1899.

Nádraží jerusalemské! — Slova tato zdají se tak nevhodně zníti na tomto místě!

Vycházíme z nádraží, umístěného na jihozápadě Svateho Města a první roztoužený pohled spočine na Jerusalemu, trůnicím na pahorcích, na vysoké věži benediktinského kláštera sionského „Dormitio — Zesnutí P. Marie“, na zubatých hradbách městských běžících od Večeřadla k věži Davidově. Vstupujeme do drožky, jež nás dopraví do některého z tak četných hospiců a hotelů jerusalemských:

do Casa Nova, mezinárodního hospice františkánské kustodie Sváté země;

do Notre Dame de France, prostorného ústavu augustiniánů—assumptionistů, otevřeného po celý rok;

do bývalého Rakouského hospice;

do Granad New Hotel, jehož majitelem jest katolík;

do Hotel Allenby, jenž patří židu, atd., atd.

V.

Jerusalem¹⁾ — Hierosolyma²⁾ — El Kuds³⁾.

Celkový pohled.

Jerusalem⁴⁾, jsa položen na posledních skoro vrcholcích hornaté krajiny judské, na samém prahu pouště, jsa obklopen holými a sluncem opálenými pahorky, má svým zevnějškem ráz onoho charakteristického temnohnědého zbarvení, jímž se vyznačují všechna údolí a všechny výšiny jeho okolí.

Za posledních 35 let prolomil Jerusalemu hradební čtverhran jej obklopujících městských zdí a dal vzniknouti novým stavbám a čtvrtím, hlavně na své severozápadní a severní straně.

Tím pozbylo město mnoho se své starobylosti. Ale uprostřed hradebního čtverhranu starých městských zdí zachoval si Jerusalemu svůj starobylý ráz neporušený: zahnědlé čtverce domů se svými bílými kopelemi odpočívají tu ve stínu prostorných chrámů, štíhlých minaretů, ponurých zvoníc, mluvících k nám řečí dávných vzpomínek.

Popis.

Staré město jest vystavěno na dvou dlouhých, nestejně vysokých výšinách — pahorcích, běžících

¹⁾ Hebrejský název. ²⁾ Řecký a latinský název. ³⁾ Dnešní arabský název Jerusalema; značí „Svaté“ (totiž Město)

⁴⁾ Plnomocné odpustky udělené jen městu Jerusalemu.

rovnoběžně od severu k jihu, oddělených níže se vinoucím záhybem země, obklopených na východě a západě dvěma hlubokými údolímí, která se na jihu spojují. Tato dvě údolí, údolí Kidron a údolí Hinnom, tvoří široký příkop na obou stranách města.

Jen na straně severní a severozápadní jest útvar půdy stejné výše s útvarem půdy města, takže město bylo přístupno jen na této straně. A zde také na straně severní a severozápadní povstalo v posledních desíletích nové město: evropská čtvrť a četné kolonie židovské, kteréžto poslední denně se rozšiřují a rostou.

Starý, pevnostním čtverhranem obehnaný Jerusalema zachoval si ve svých ze XVI. století po Kr. pocházejících zdech pečet starobylosti.

Hradební čtverhran starého Jerusalema jest prolomen sedmi branami, jimiž proudí rušný život; brána Jafská neb Hebronská na západní straně města, kterážto brána byla za poslední návštěvy německého císaře Viléma II. novým průlomem pro tohoto monarchu zdvojena; na severní straně brána Damašská, brána Nová, prolomená r. 1890 naproti hospici Notre-Dame de France a brána Herodova, malá to brána vedoucí do turecké čtvrti; na východní straně brána Sitti Mariam (Paní Marie), otvírající se v sousedství ústavů Sv. Anny a směřující k zahradám Gethsemani; na jižní straně brána Sionská neb Nebi Daúd (Proroka Davida) a brána Mogrebin, jimiž vcházejí do starého města obyvatelé čtvrti Nebi Daúd (čtvrti Věčeřadla) a obyvatelé jerusalemské arabské vesničky Siluan (Siloe).

Nedaleko Hebronské brány zvedá se citadela, tak zvaná „věž Davidova“, jež hájila kdysi města. Dnes

jest již jen pozoruhodnou památkou, kde spatřiti možno rozličné místní zajímavosti.

Staré, hradbami uzavřené město se dělí dnes, jako jindy, na čtvrti, jež jsou skoro kompaktně zalidněny obyvatelstvem určitého náboženství: na čtvrť tureckou (kde bydlejí muslimové), na čtvrť židovskou, křesťanskou. Ve čtvrti křesťanské setkáváme se zase se zvláštní čtvrtí latinskou (katolíci), řeckou a armenickou.

V každé čtvrti sídlí příslušné správní náboženské úřady. Konsuláty jsou naopak umístěny v novém městě za hradbami.

Obyvatelstvo jerusalemské.

Staré a nové město jerusalemské čítá dnes asi 100.000 obyvatel. Z toho připadá na Židy asi 70—75.000, na muslimy kolem 10.000, na nesjednocené Řeky přes 6.000, na latinníky (katolíky latinského rítu) asi 5.000 duší.

Počet obyvatelstva jerusalemského pro neustálý příliv židovských vystěhovalců ze zahraničí denně roste.

Celkový pohled na Jerusalema.

Nejkrásnější a nejuchvatnější pohled na staré a nové město jerusalemské skýtá se zraku našemu s vrcholu hory Olivetské.

Oko naše se pohrouží do hlubokého, pod námi se vinoucího údolí Kidron se zahradou Gethsemani: spočineme zde svým pohledem na nové monumentální stavbě basiliky Gethsemanské, na svatyni hrobu Panny Marie a na nádherném kostelu ruském.

Pak šine se pohled vzhůru po dlouhé východní výšině: jest to hora Moria a pahorek Ofel, jenž nám

představuje biblický Sion. Hřeben hory Moria byl uměle rozšířen a tvořil kdysi prostranou esplanádu bývalého židovského chrámu. Dnes poutá naši pozornost zde stojící pyšná mešita Omarova a velká mešita El Aksa.

Dále na sever, prodloužíme-li si horu Moria, rýsuje se svahy pahorku Bezetha. Po jeho stranách, uprostřed turecké čtvrti, poznáváme rozsáhlé terasy „Sv. Anny“ a svatyni „Ecce homo.“

Oddělen níže se vinoucím záhybem země, jenž nám reprezentuje jediný viditelný zbytek starého údolí Tyropoeon a původního údolí Gehenna, vystupuje před námi západní výšina, Sion křesťanský, vyšší a prostranější původního biblického Sionu. Uprostřed jeho svahu na prodlouženém skalním výběžku ční černá a bílá kopule Božího hrobu a Kalvarie.

Okolo bloudí dále. Vzdálenost 500 metrů, jež dělí Boží hrob od svatyně „Ecce homo“, skrývá křížovou cestu — Via Dolorosa.

Od kopulí Božího hrobu a Kalvarie šine se pohled náš sněhem od severu k jihu: zde ve středu věž německá „Svaté Marie hospitalitů“, nyní chrám Spasitelův, onde, ve středu židovské čtvrti, červené kopule dvou velkých synagóg.

Na další své pouti obzorem prodlévá oko naše při kamenné skupině budov Večeřadla, zvedající se na samém vchodu křesťanského Sionu: skupina tato jest ovládána žlutým minaretem a obrovskou věží basiliky „Zesnutí P. Marie (Dormitio)“ benediktinů beuronských.

Dále na sever zdraví nás chrám sv. Jakuba, stojící ve čtvrti armenské, citadela „věž Davidova“,

chrám patriarchátu latinského, františkánský chrám Božského Spasitele atd. atd.

U severního ozubeného hřebenu městských zdí, již mimo hradby, v novém městě poutají naši pozornost velkolepé budovy Notre Dame de France, budovy hospitálu Saint Louis, klášter „Religieuses reparatrices“ (řeholnice Usmířovatelky), nedaleko odtud budovy ústavů ruských, dále budova německého „hospice sv. Pavla“, v němž sídlí prozatímně britská zemská vláda, severněji budova basiliky a kláštera dominikánského „sv. Štěpána“ s l' école archéologique et biblique (školou archeologickou a biblickou). — — — Pohled úchvatný!

Duší zní slova, jimiž blahoslavlil kdysi žalmista toto město:

Fundamenta eius in montibus sanctis: diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.

Brány Sionu, které založil na pahorcích svatých, miluje Hospodin nade všechna sídla Jakobova.

Slavné věci praví o tobě, město Boží. (Žalm 86, hebr. 87.)

Rozsah a poloha města v různých dobách dějin Jerusalema.

Od dob krále Davida, který dobyl Jerusalema na Jebusitech, — slul tehdy Jerusalema „Jebus“ —, až po naši dobu, měnil Jerusalema svou podobu.

Před příchodem Israelitů do Kanaanu nazýval se Jerusalema Urusalim, což značí Město Salim (Salem) neb Město Pokoje. Byl jako všechna tehdejší města kanaanská poplatným egyptským faraonům.

Ke konci XV. st. př. Kr. sděluje, jak nám o tom vypravují nalezené Tell-el-amarnské tabulky, Abd-Hibeba, kníže uru-salimský, egyptskému faraonovi Amenhotepovi III. neb Amenhotepovi IV., že mocný nepřátelský národ se zmocňuje měst kanaanských. Tehdy byl Jerusalemský národ kmenem Jebusitů, byl po tomto kmeni pojmenován Jebusem a městská citadela Sionem.

Při příchodu Israelitů do Kanaanu postavil se Adonisedech, král Jebusu, s králi Hebronu, Lachise, Eglonu a Jerimothu u Gabaonu proti Josuovi. Byli Josuem poraženi.

Židovská kniha Targum Onkelos a židovský dějepisec Josephus Flavius ztotožňují Jerusalemský biblický místem Salem, otčinou Melchisedecha, jenž byl knězem Nejvyššího.

Kde ležel a se prostíral onen starý Jebus se svou citadelou Sionem, jehož dobyl David? — Otázka Sionu.

Jako všechna města dávného starověku, jako Troja, Athény, Řím, jako všechna prastará města kanaanejská, jejichž dnešní vykopávky svědčí o jejich malé rozloze, tak i původní starý Jebus, známý z dob biblických pod názvem Sion, byl rozsahu jen malého a ležel na pahorku Ofel, kterýžto pahorek byl jen jižním prodloužením východní výšiny, na níž byl později vystavěn chrám Šalomounův. Pahorek Ofel, táhla se podél údolí Kidron, končí svým předhořím přímo u rybníka Siloe.

Mnozí archeologové pochybovali, zda tento nepatrný pahorek Ofel byl důstojný, aby nesl pyšnou pevnost Jebus, potomní město Davidovo Sion. Dlouho

se mělo za to, že pevnost Jebus stála na sousední vyšší západní výšině, na dnešním Sionu.

Než některé podrobné údaje Písma sv. St. zákona nezůstávají pochybnosti o tom, že pahorek Ofel, jenž představuje pravidelné jižní prodloužení výšiny chrámové, jest ono místo, kde stál starý Jebus-Sion: neboť jen s Ofelu mohlo se stoupat, podle ustáleného způsobu mluvy Písma sv. St. zákona, ze starého města do chrámu; jen Ofel byl prokopán — proražen, jak praví kniha Paralipomenon, od východu k západu vodovodem Ezechiášovým.

Ofel byl kolébkou Jerusalema, jádrem města Davidova a města králů judských.

Názor, že na Ofelu stál starý Jebus-Sion, jest úplně potvrzen vykopávkami, jež podnikl v letech 1913—1914 francouzský kapitán Raymond Weill.

Zatím, co na západní výšině, dnešním křesťanském Sionu, přes dlouhé úsilovné hledání se nenašlo žádných památek ze staré doby kanaanejské, byly odkryty na východním pahorku Ofelu četné stopy, důležité zbytky stavitelského umění a různých zařízení, pocházejících z doby kanaanejské.

Snadno pochopíme, že původní název Sion, kterýžto název patřil pahorku Ofel, byl později, na př. v dobách Heroda Agrippy (r. 37—44 p. Kr.), kdy ze starého Jebusu-Sionu a z města Davidova již nic nezbylo, přenášen na západní výšinu, kde Herodes Agrippa zbudoval nové město; tím spíše bylo tomu v V. st. po Kr., kdy za východořímské císařovny Eudoxie zvedal se na západní výšině, křesťanském to Sionu, jež byla pojata do hradebního opevnění tehdejšího římského města, chrám Večeřadla, a Sion

stal se mystickým pojmenováním tohoto prvního křesťanského chrámu.

Pahorek Ofel se starým Jebusem-Sionem na svém vrcholu byl obklopen se všech stran pahorky, takže o něm bylo možno citovati slova žalmistova: montes in circuitu eius; na východě odděloval jej hluboký jícen údolí Kidron, na západě úžlabina-údolí Gehenna neb Tyropoeon, která jest dnes ze tří čtvrtin zasypaná.

Skalnatý vrchol Ofelu, na němž byl vystavěn Jebus Sion, byl dosti úzký. Na severu byl chráněn Jebus pevnůstkou Millo, mezi níž a mezi pahorkem Ofel se táhlo údolí ústící u dnešní fontány P. Marie.

Toto údolí, které bylo za Šalomouna zasypano a dnes anglickými vykopávkami opět odkryto, bylo uměle vybudováno v nepřekročitelný příkop a činilo z Jebusu-Sionu nedobytnou pevnost.

Bylo potřebí válečného důvtipu Davidova a Joabova, aby byl vzat Jebusitům nedobytný Jebus-Sion, ono skalní hnízdo, jež bylo kolébkou pozdějšího Jerusalema.

Od Davida až do Heroda Velikého.

David, ubytovav se v dobyté pevnosti Jebusu-Sionu, nezměnil ničeho na její zevnější podobě. Koupil jen od Jebusity Ornana humno prostírající se severně od svého paláce na hoře Moria, kterážto hora byla jen dalším severním prodloužením pahorku Ofelu.

Humno Ornanovo bylo určeno za stavební místo příštího chrámu Hospodinova, jehož David sám nezbuoval.

Šalomoun, urovnáv hřeben hory Moria, zbuoval na humně Ornanově nádherný chrám Hospodinův a

královský palác, zasypal příkop-údolí dělící pevnůstku Millo od Jebusu-Sionu, spojil takto starý Jebus a Millo s nově vzniklou částí města a připojil novou městskou část hradbami k starším částem města.

Bylo to ohromné, dlouholeté dílo, a lid Šalomounův musil na ně přispívati jak prací rukou svých tak i velikými daněmi. Což divu, že za posledních let vlády Šalomounovy došlo ke vzpouře nespokojeného lidu, k níž podněcoval a již ve svůj prospěch hleděl vyúžitkovati Jeroboam, jeden z nejvyšších úředníků Šalomounových.

Tak za Šalomouna rozkládalo se město Jerusalem po celé východní výšině, jež se skládala ze severní hory Moria a z jižního pahorku Ofel, obtočeno jsouc v celém svém obvodu hradbami, uzavírajíc v sobě na jižním konci straně starou akropoli Jebus, jsouc chráněno na svém severním konci novou, Šalomounem vystavěnou pevnůstkou.

Město Jerusalem v tomto svém rozsahu bylo poněkud zvětšeno za králů Ezechiáše a Manassesu. V následujících stoletích až do doby Makabejců nebyl rozsah města zvětšen: město samo bylo vždy položeno jen na pahorku Ofelu a na hoře Moria.

V dobách Makabejců byla hora chrámová (Moria) dlouho obsazena Syřany. Konečně se podařilo Makabejcům vypuditi Syřany; na severu chrámové esplanády zbuovali tehdy Makabejci věž Baris, z níž povstal za Heroda hrad Antonia.

V době Makabejců rozšiřovalo město své zdi i na západ, aby postupně pojalo do svého obvodu i západní výšinu, dnešní Sion. Knížata makabejská zbuovala na této výšině svůj palác.

Herodes Veliký zvětšil město na severozápad a jihozápad a dal mu onen veliký objem, jež mělo město za dob Kristových.

Jerusalem za dob Kristových.

V době Kristově rozšířil se Jerusalem na celou západní výšinu, dnešní Sion, aby uzavíral ve svých nových zdech celý onen prostor, jenž leží dnes mezi Siloe a Večeřadlem. Z rozvalin a trosek celého onoho prostoru stala se dnes obdělávaná půda. Úžlabina — údolí původní Gehenny neb Tyropoeon tvořila nyní střed města a byla napolo zasypána.

Dlouhé údolí Rababi, jež se víne kolem dnešního města na jeho západní a jižní straně, kde ústí do údolí Kidron, obklopovalo nový Jerusalem ve velké části jeho obvodu přirozeným a nepřekročitelným příkopem a bylo tehdy přejmenováno na údolí Gehenna.

Na severu města zvedaly se v době Kristově dvě hradební čáry. První a nejstarší hradební čára táhla se od věže Davidovy do středu opevněné esplanády chrámové, poblíž dnešní brány Řetězové. Druhá hradební čára se oddělovala od první u brány Gennath, odtud směřovala k pevnosti Antonii, zvedající se na severu opevnění chrámového. Tato hradební čára obkličovala celou čtvrt prostírající se dnes mezi Božím Hrobem a mešitou Omarovou, ponechávala však mimo město Kalvarii a celý dnešní okrsek rakouského hospice, ústavů Dames de Sion a Sv. Anny.

Nedlouho potom byl obvod města Jerusalema ještě jednou rozšířen Herodem Agrippou (panoval r. 37—44 p. Kr.). Nová hrůzu vzbuzující hradební čára byla zbudovaná na severu města; vycházela od věže

Davidovy, ponechávala mimo město dnešní čtvrt latinského patriarchátu, v kterýchžto místech začal Titus později obléhati město, běžela směrem severním k věži úhlu, zvané „Psephina.“ Odtud zahnula hradební čára v pravém úhlu na východ a spojovala se s druhou hradební čárou u severovýchodního úhlu chrámové esplanády. Kalvarie a její okolí leželo uvnitř této třetí hradební čáry. Z kamenného lomu, otvírajícího se na severu pahorku Bezetha, vznikl rozsáhlým dobýváním kamenů hluboký úval, jenž se stal městským příkopem, chránícím hradby městské v těchto místech. Příkop ten jest ještě dnes příkopem a dělí tak zvanou jeskyni Jeremiášovu od „jeskyň Královských“.

Tak se stalo, že římský vojevůdce Titus, když obléhal r. 70 p. Kr. Jerusalem, měl před sebou na severní, poněkud přístupné straně města trojí hradební čáru, kterou mu bylo ztéci, aby pronikl do samého okrsku chrámového.

Tehdy počala se na Jerusalemu uskutečňovati slova Kristova: „A Jerusalem bude šlapán od pohanů, dokavad se nenaplní čas pohanů!“

Skutečně po Titovi byl Jerusalem ještě zpuštěn a popleněn více než dvacekráte. Tisíce lidských životů pokoseno uvnitř jeho hradeb, jež byly strženy, ale vždy znovu zbudovány. Není města, jež by zakusilo podobný tragický osud.

Aelia Capitolina a Jerusalem pozdějších století až po dny naše.

Co z Jerusalema ušetřil Titus, to zdeptaly a rozkotaly legie Hadrianovy v posledním zoufalém povstání Židů r. 132—135 p. Kr. proti panství římskému.

¹⁾ Luk. 21, 24.

Hadrian srovnal bohovzdorné město se zemí, zbudoval na západní pouze výšině, k níž připojil z východní výšiny poněkud rozšířenou chrámovou esplanádu, přeměněnou v „Capitolium“, nové město římské. Město bylo nazváno po svém císařském zakladateli Aeliovi Hadrianovi (Aelius Hadrianus) a po bohu Jupiterovi Kapitolském „Aelia Capitolina.“

Bylo na vrcholu svého rozkvětu za doby byzantských křesťanských vládců Konstantina Velikého, císařovny Eudoxie (r. 444 p. Kr.) a Justiniana I. (r. 527—565).

Než r. 614 dobude perský Chosroes svým vojskem Jerusalema a zruší město. Císař Heraklius vchází r. 629 po porážce Chosroesově opět do města a obnovuje je.

Avšak již r. 638 musí se Jerusalema po čtyřměsíčním obléhání vzdát kalifovi Omarovi.

V následujících stoletích zápasily různé muslimské dynastie mezi sebou o vládu nad městem, hromadily trosky na trosky, pokrývaly novými ssutinami posvátnou půdu! Jest nemožno sledovati za těchto století topografický vývoj města.

V době latinského království (r. 1099—1187), kdy vládli v zemi křižáci, mělo hradební opevnění Jerusalema skoro rozsah a obvod hradebního opevnění dnešního Jerusalema.

Sultán Saladin pojal po svém vítězství nad křižáky u Hattinu (r. 1187) do hradebního městského opevnění i onu část křesťanského Sionu, kde stálo benediktinské opatství „Večeřadla“.

Dnešní hradby městské pocházejí teprve ze XVI. století. Byly zbudovány v letech 1537—1541 tureckým sultánem Solimanem II. Vítězným.

Od XVI. století až do roku 1917 byla Palestina pod vládou cařihradských Turků, země i Svaté Město žily ve stínu smrti a zapomenutí.

Ještě před 40 roky nebylo mimo hradby městské domů a zahrad. Všude jen hromady kamenů a rozvalin, jež se snoubily sestersky s bezútěšnou, hradební opevnění obklopující pouští, všude „ohavnost zrušení.“

Za posledních čtyřicet let, — zvláště v posledních dvou desetiletích —, povstaly a povstávají mimo hradby městské, hlavně na severozápadní straně města, nové čtvrti městské s obyvatelstvem skoro výlučně židovským. Jest to moderní, nový Jerusalema, jehož ráz tak podivně kontrastuje s historickým rámcem pevnostního Jerusalema.

Důsledky plynoucí z vyličených, tak pohnutých dějin Jerusalema pro navštěvovatele dnešního Jerusalema.

Navštěvovatel dnešního Jerusalema nesmí zapominati, že stojí na půdě vytvořené ze ssutin a trosk města, které opět a opět bylo pustošeno a rozkotáno, aby opět a opět bylo stavěno a obnovováno.

Zmizely nádherné stavby Šalomounovy, zmizel starozákonní chrám, ty tam jsou a do rozvalin klesly ty různé budovy a ta různá zařízení biblického Jerusalema, která viděla a slyšela velikého Proroka nazaretského, Krista.

Jest třeba hodně živé a předchozím studiem správně informované obrazotvornosti, chce-li si dnešní navštěvovatel na půdě jerusalemské vykonstruovati pravý obraz biblického Jerusalema.

A nejen to! I samy svatyně křesťanské, stojící na místech nejsvětějších, na př. svatyně Božího hrobu, svatyně na Sionu atd. nedochovaly se nám v té podobě, v níž byly původně zřízeny; častým obnovováním, zapříčiněným válečnou nepřátelskou nepřizní, byly ve své podobě pozměňovány, aneb zvedají se jako novostavby na zříceninách starších, původnějších svatyň.

Na mnohé křesťanské svatyně mají svá určitá práva kromě latiníků i církve schismatické: řecká, armenská. Tak jest tomu hlavně v basilice Božího hrobu v Jerusalemě a u basiliky Narození Páně v Betlemě. Jinde zase přisvojují si právo na místa křesťanům památná muslimové.

Přes všechny tyto nepřijemné zevnější zjevy, jichž jsme svědky na místech nejsvětějších, z nichž mnohé jsou nadto pro vzájemnou nevraživost křesťanských vyznání ve stavu velmi ubohém, přenesou velkodušného navštěvatele jedinečně vznešené vzpomínky náboženské, jež hárají duši navštěvovatelovou. Vždyť nad tím vším vznáší se jasná postava Kristova, jež v nejlepším úmyslu uctívají zde všechna křesťanská vyznání i muslimové.

BASILIKA „BOŽÍHO HROBU.“

Jdouce od Jafské brány — Báb el Khalil směrem východním, octneme se brzy v „ulici Křesťanů — Hāret en Nazāra“, jež, táhnouc se od jihu k severu, leží na západní straně Božího hrobu. V severní polovici ulice odbočíme na východ klikatou schodovitou uličkou, jež ústí na nádvoří basiliky Božího hrobu.

Před námi na severní straně nádvoří zvedá se průčelí a portál Božího hrobu.

Dějiny basiliky Božího hrobu.

Jisto jest, že v dobách Kristových rozprostírala se Golgota — Kalvarie mimo hradby městské, neda-leko brány Gennath (t. j. brány Zahradní). Svědčí o tom i zbytky druhé hradební městské zdi, jež byly nalezeny na jižní a západní straně dnešní basiliky Božího hrobu.

První křesťané dobře znali polohu Golgoty (Kalvarie) a Božího hrobu, oněch dvou památných míst, kde Kristus zemřel, byl pochován a z mrtvých vstal. Obě tato místa těšila se u nich neskonale úctě.

Za povstání židovského r. 70. p. Kr., ještě dříve než Titus oblehl Jerusalema, utekli se jerusalemsí křesťané, pamětlivi jsouce slov Kristových, do zajordanského města Pelly. Po pádu Jerusalema vrátili se zpět a opět úzkostlivě bděli nad posvátnými místy Kalvarie a Božího hrobu.

Jak velice ctili první křesťané Kalvarii a Boží hrob, možno posouditi z toho, že císař Hadrian, jenž na místě rozbořeného Jerusalema zbudoval římské město Aelia Capitolina, zlomiv poslední povstání Židů (r. 135 p. Kr.), dal Kalvarii a Boží hrob zasypati a na místech těchto vyvýšiti prostornou 10 m dlouhou terasu, aby pod tímto násypem znemožnil, jak vypravují Eusebius¹⁾ a sv. Jeroným²⁾, za každou cenu další úctu posvátných míst. Na terase vypěstěn nádherný

¹⁾ Vita Constantini III, 25. ²⁾ Fp. LVIII,

pohanský háj, v němž postaveny sochy boha Jupitera (nad Kalvarií) a bohyně Venuše (nad Božím hrobem).

Svým počinem potvrdil skeptik Hadrian, ač toho nezamýšlel, jen historickost obou památných křesťanských míst; nasypaná terasa byla oběma místům vlastně ochrannou střechou, jež od nich vzdalovala všechnu zlobu nepřátel.

Křesťané nezapomněli však i nyní památných míst, jež byla jevištěm hlavních tajemství vykoupění. (Origenes¹⁾, Eusebius²⁾ a sv. Jeroným³⁾ píší, že v 2. a 3. století putovali četní a významní křesťané do Jerusalema, aby navštívili posvátná místa a zde se modlili.

Stodevadesát let potom, kdy Hadrian pokryl terasou Kalvarií a Boží hrob, vládne ve velké říši Římské Konstantin Veliký. Zbožná jeho matka císařovna Helena odstraňuje násyp, jenž spočíval na místech svatých a zrakům tehdejšího křesťanského světa objevují se památná místa Kalvarie a Božího hrobu neporušena a nedotčena.

Chrám Konstantinův.

(Trval od r. 326 614.)

Císař Konstantin Veliký dal provést na posvátných místech Kalvarie a Božího hrobu stavbu monumentálního chrámu, „jenž by dal“, tak píše Konstantin ve svém listu jerusalemskému biskupu sv. Makariovi, „místu na světě nejzázračnějšímu ozdoby tohoto místa

¹⁾ In Joan. Evag. VIII; . . . Contra Celsum II, 1.

²⁾ H. E. VI, 9.

³⁾ De Vir. illustr. XXXVIII; LIV; LXII.

důstojnou.“ Deset let byla stavěna tato v pravdě královská budova.

Nejprve byla oddělena a izolována od svahu západního pahorku skála, jež ukrývala hrob Kristův, dále byl stesán se tří stran, se severu, jihu, a se západu kalvarský pahorek, aby z něho takto bylo vytvořeno zarovnané, pravidelné místo pro zamýšlenou stavbu.

V prostoru, jež zaujímal odklizená terasa Hadrianova, byly zbudovány tři svatyně samostatné: Anastasis, Golgota, Martyrium. Svatyně byly spojeny navzájem řadou sloupořadí, galerií a atrií, jež po sobě následovaly v tomto pořadu:

A) Na západní straně zvedala se svatyně „Anastasis neb Zmrtvýchvstání“; byla to kopulovitá stavba, podobná dnešní.

B) Před Anastasis, na její východní straně, bylo širé prostranství, obklopené se tří stran sloupořadím.

C) V jihovýchodním úhlu tohoto prostranství čněla Golgota, skála to obehnaná zábradlím.

D) Ku Golgotě a ku sloupořadím ozdobenému prostranství před Anastasis pojila se na východě velká basilika Martyrium (= Confessio). Čtyři řady sloupů a pilířů dělily basiliku na pět lodí, z nichž 4 postranní nesly ve své hořejší části tribuny.

E) Na nejzazším východě pyšnilo se velké atrium, jež tvořilo hlavní vchod k celé monumentální stavbě tří svatyní; ústilo též východně na tržiště.

Výše prahu byla různá v jednotlivých svatyních. Výše prahu svatyně Anastasis byla dána výší prahu hrobu Kristova. Práh Golgoty byl o 4 m vyšší prahu Anastasis. Práh basiliky Martyrium, sloupořadí a atrií

ležel ve střední výši mezi prahem Anastasis a prahem Golgoty.

Četní očití svědkové líčí¹⁾ nám úchvatně dojem, jakým působilo Konstantinovo monumentální dílo tří svatyň na pozorovatele. Jejich dojemný popis velevstavby Konstantinovy shrnujeme v tato slova:

„Na východní straně, přes 100 m vzdálen od svatyně Anastasis, byl vchod do monumentálního díla Konstantinova. Zde se zvedaly propyleje, jejich nádherná výzdoba dávala vzrušenému vstupujícímu navštěvovateli pocítili jakousi předchuť uměleckých, uvnitř svatyň naň čekajících divů. Prošel jsi propylejemi, vešel jsi do velkého atria, obklopeného uzavřeným sloupovým řádem.

¹⁾ Činí tak: biskup Eusebius z Cesaree, otec církevního dějepisu, hlavně ve svém spisu „Vita Constantini“; Poutník z Bordeaux (žil kolem r. 333) ve svém „Itinerarium“, v němž vypravuje o svém putování do Palestiny; biskup sv. Cyril Jerusalemský (r. 348) ve svých „Catecheses“; „Peregrinatio sanctae Sylvaniae Aquitanae (kolem r. 385 — Putování sv. Sylvie Aquitánské“; popis putování této světice ku svatým místům palestinským; Sv. Epiphanius, biskup Salaminský, narozen v Eleutheropoli (dnešním Beit Džibrin) v Palestině, ve své „περὶ μέτρων καὶ σταδίων — Kniha měr a váh“, v níž se zabývá mezi jiným též geografii Palestiny kolem r. 392; sv. Jeroným v „Peregrinatio sanctae Paulae — Putování sv. Pavly“, kdež popisuje svou palestinskou cestu, již vykonal (r. 386) společně se vznešenou římskou paní Pavlou; arcijáhen Theodosius ve své „Relatio“ (kolem r. 530, v níž velmi podrobně líčí svatyně jerusalemské; dílo „Breviarium de Hierosolyma“ kolem r. 530, jehož autor není znám; Anonymus de Piacentia (Bezejmenný z Piacenzy) ve svém „Itinerarium — Putování“, kteréžto dílo se obyčejně připisuje Antonínu Mučedníku (kolem r. 570) atd. atd. Viz o tom seznam literatury!

Před tebou otvíraly se tři nádherné brány basiliky „Martyrium“. Jdeš dovnitř basiliky, obdivuješ se skoro marnotratné barvitosti mramoru, bohatství stropu a dláždění, velkým rozměrům svatyně.

Přecházíš v basilice místo, jež kryje dnešní kapli „Sv. kříže“.

Basilika se nazývala Martyrium, kterýžto název značí tolik, co latinské slovo confessio = vyznání = svědectví (mučednikovo). Název „Martyrium“ dosvědčoval, že basilika byla zasvěcena památce golgotského dramatu, památce mučednické a lidstvo osvobozující smrti Spasitelovy.

Oltář basiliky „Martyrium“ stál v apsidě zvedající se na protilehlé straně tří stran basiliky. Byl obklopen 12 drahocennými sloupy, korunovanými nahoře velkými stříbrnými jicny.

Opouštíš basiliku „Martyrium“ a po levici, na proti golgotské skále, vidíš svatynku, v níž byly uctívány nástroje umučení Kristova: pravý kříž i s nápisem, kopí, houba, kalich poslední večeře a později potní rouška.

Od této svatynky vystupuješ po schodech na skalnatý golgotský pahorek. Překročuješ stříbrné mřížové zábradlí, jež obklopuje vrcholek pahorku, líbáš místo ukřižování, holou skálu, kde se zvedá stříbrný velký kříž.

Sestupuješ po schodech s golgotského pahorku a stojíš ve volném prostoru, obtočeném se tří stran krytým sloupovým řádem.

Na západ před tebou zdraví tě brány svatyně „Anastasis — Zmrtvých vstání“. Vstupuješ pod její kopuli na hlavní a nejpřednější místo celé mohutné velevstavby Konstantinovy.

Konstantinův architekt zbořil a odstranil původní, ve skále vytesanou předsíň, jež, jak tomu bylo u všech jiných hrobů židovských, ústila do vlastní síně hrobu Kristova. Zůstala jen vlastní hrobová síň, v níž bylo uloženo tělo Kristovo. Tato hrobová síň tvořila uprostřed zarovnaného povrchu zemského izolovanou skalní masu.

Hrob Kristův byl ohrazen balustrádou, o níž často se zmiňují popisy poutníků této doby.

Svatyně Anastasis sama tvořila rotundu. Vnitřní její prostor byl rozdělen dvěma řadami do kruhu postavených sloupů, čímž vznikly ladné, vnitřní prostor rotundy oživující galerie."

Takový vzhled měla monumentální velestavba Konstantinova v době od r. 333–614.

Všechnu tuto nádheru, všechn tento oslňující lesk zničily r. 614 sveřepé perské hordy Chosroesovy, nezbylo po nich než hromada ssutin a opálené zbytky zdí.

Chrám Modestův.

(Trval od r. 614 1009).

Perský král Chosroes odvedl jerusalemského patriarchu Zachariáše.

Nástupce Zachariášův, jerusalemský biskup Modestus, přikročil ihned, — jsa tehdy ještě opatem kláštera sv. Theodora —, k obnově rozbořeného chrámu Konstantinova.

Po patnáct let sbírány po celé říši almužny a dary na obnovu chrámu, a restaurace chrámu byla dokončena r. 629, kdy do znova obnoveného chrámu při-

nesl byzantský císař Heraklius, vítěz nad Peršany, opět získané dřevo pravého kříže Kristova.

Plán chrámu Modestova byl v podstatě totožný s plánem chrámu Konstantinova. I když se nádherou a leskem nevyrovnal bývalému chrámu Konstantinovu, přece byla to stavba stkvělá, jež byla v následujících stoletích obětavou láskou křesťanů ještě okrašlována.

Poutníci¹⁾ sedmého, osmého a devátého století kreslí obraz chrámu Modestova takto:

Chrám měl podobně jako chrám Konstantinův tři svatyně: Martyrium, Golgotu, Anastasis, mezi nimiž se prostíral prostor s třpytící se dlažbou. Na jihu, sousedíc se svatyní Anastasis, zvedala se ještě čtvrtá svatyně, zasvěcená sv. Marii.²⁾

Pahorek Golgoty byl obklopen čtverhrannou svatyní, uprostřed této svatyně zvedala se golgotská skála, korunovaná malou budovou, v níž byl vztýčen na témže místě, kde stál kříž Kristův, veliký stříbrný kříž. Dole ve skále golgotské byla vytesána krypta, v níž se konaly zádušní bohoslužby za významné mrtvé; mrtvolý těchto vynikajících osob byly za bohoslužeb vystaveny na prostranství před golgotskou svatyní.

Roku 1009 rozbřil egyptský kalif Hakem, jenž se vydával za boha, chrám Modestův.

¹⁾ Arkulf, biskup francouzský, ve své „Relatio“: Arkulf navštívil Palestinu kolem r. 670; sv. Willibald, mnich anglický, ve svém díle „Hodoeporicon“; sv. Willibald pobyl v Palestině od listopadu r. 724 do března r. 726; Bernard-Mnich ve své „Relatio“ (kolem r. 870). Viz seznam literatury!

²⁾ Svatyně tato stála na místě, kde později bylo uctíváno pomazání těla Kristova.

Chrám Konstantina Monomacha.

(Trval od r. 1048—1130.)

Roku 1031 dovolil egyptský kalif Daher-el-Aziz, jsa poražen byzantským císařem Romanem, znovu vybudovati a obnoviti rozbořený chrám. Tisíce poutníků ze Západu přispěchalo s bohatými dary do Jerusalema, aby z trosek vyzvedli nový chrám. Byzantský císař Konstantin započal r. 1042 se stavbou nového chrámu.

Podle svědectví poutníků a cestovatelů této doby¹⁾ možno nakresliti tento obraz nového chrámu:

Byly vybudovány a obnoveny tři svatyně: svatyně Božího hrobu (Anastasis), svatyně Golgoty, svatyně Svatého kříže neb sv. Heleny.

V rotundovité svatyni Anastasis pokrývalo roubení, uprostřed otevřené, Boží hrob a kolem se táhnoucí galerie. Galerie byly zdobeny mosaikami. Oltář svatyně Anastasis byl umístěn v malé apsidě, jež prolamovala na východní straně rotundovitou linii svatyně. Mezi Božím hrobem a oltářem, na severní i jižní straně, vcházelo se do svatyně trojdílnými branami.

Svatyně Golgoty byla obohacena četnými mosaiikovými byzantskými pracemi; uvnitř svatyně čněla skála „vysoká jak kopí.“

Tam, kde v dřívějších chrámech Konstantinově a Modestově se prostírala velká basilika „Martyrium“,

¹⁾ V úvahu zde přicházejí: a) Anglosas Saewulf se svou „Relatio“; Saewulf byl v Palestině r. 1102 a 1103; b) ruský iгумен Daniel se svou „Peregrinatio“; Daniel navštívil Palestinu buď v letech 1106—1107 neb v letech 1113—1115; c) kniha: „Qualiter sita est Hierusalem,“ Viz seznam literatury!

byla nyní vybudována pouze malá svatyně-kaple, zvaná „svatyně Svatého kříže“ neb „sv. Heleny“. Též sloupců radí, jež se dříve táhlo od svatyně Anastasis na východ k velkému nádvoří, bylo v této době znovu vybudováno.

Chrám křížáků.

(Trvá od r. 1130 až podnes.)

Při svém příchodu do Jerusalema viděli křížáci, že svatyně Konstantina Monomacha neodpovídají svatosti místa tak památného. Rozhodli se vybudovati nový chrám, jenž by spojoval všechny stávající svatyně v monumentální centrální stavbu. Realisace tohoto rozhodnutí byla tím obtížnější, poněvadž křížáci snažili se úzkostlivě zachovati pokud možno všechny staré památky.

Stavbu nového chrámu provedl francouzský stavitel mistr Jourdain. Počal stavěti r. 1130 a dokončil stavbu dne 15. července 1149, na kterýžto den připadla padesátiletá památka dobytí Jerusalema křížáky.

Z cestopisů poutníků této doby¹⁾ možno posouditi, jak si počínal mistr Jourdain při stavbě nového chrámu.

Stavba Jourdainova položila mezi stávající svatyně kříž románského chrámu: západní rameno tohoto kříže opíralo se o svatyni Sv. kříže, jižní ra-

¹⁾ Jan z Würzburgu: „Descriptio Terrae sanctae“ (r. 1165); Vilém Tyrský (1127—1190); „Histoire de Croisades“ (Dějiny křížáckých výprav); Ernul, panoš Baliana z Ibelínu (r. 1228): L'etat de la Citez de Jherusalem — Stav města Jerusalema. Viz seznam literatury!

meno o svatyni Golgoty, severní rameno o sloupořadí Konstantina Monomacha (o tak zvané oblouky Panny).

V novém chrámu byl vzat zřetel na všechny tyto stávající svatyně, jen dřívější svatyně Panny Marie, jež byla v místech dnešního kamene pomazání, byla obětována stavebnímu plánu nového chrámu. V nové basilice romanského přechodního slohu ze 12. století použil francouzský stavitel lomeného oblouku, kterýžto oblouk není však ještě totožným s lomeným obloukem prvních gotických francouzských chrámů 12. století. Lomený gotický oblouk jest vzdušnější a lehčí.

Rotunda svatyně Anastasis byla jen poněkud pozměněna a okrášlena. Před hrobem Kristovým vystavěna malá čtvercová síň o třech vchodech. Hrob Kristův byl pokryt zevně postříbřeným, uvnitř pozlaceným pavilonem, spočívajícím na 12 sloupech z červeného mramoru. Hořejší části rotundy svatyně Anastasis byly pokryty nádhernými mosaikami, zobrazujícími proroky, apoštoly, Konstantina Velikého a sv. Helenu.

Velký vítězný oblouk tvořil přechod mezi rotundou svatyně Anastasis a novým chrámovým chorem, který se táhl východně od svatyně Anastasis směrem ke svatyni Sv. kříže. Dvě řady pilířů označovaly obvodovou hranici choru, který byl ukončen na východní straně polokruhovitou apsidou, tvořenou šesti dvojicemi sloupů. V apsidě byl umístěn oltář. V lodi, kde se protínala příčná ramena Jourdainovy křížové stavby, trůnila nad chorem malá kopule. Chor byl na všech stranách otevřený, takže bylo možno odtud viděti všechny součástky nového křížáckého chrámu; chor, rotundu, Anastasis, Kalvarii a jiné postranní kaple.

Kolem choru probíhalo vzdušné vysoké deambulatorium.

Svatyně Kalvarie byla vyzdobena na svých klenbách nádhernými mosaikami, znázorňujícími ukřižování Páně, sňatí s kříže, uložení do hrobu, oběť Abrahmovu, poslední večeři, Eliáše, proroky, sv. Helenu, císaře Heraklia. Žebra klenutí nesla příslušné nápisy latinské. Ze všech těchto okras svatyně Kalvarie nezůstalo dnes skoro nic.

Hořejší část svatyně Svatého kříže byli nuceni křížáci strhnouti, aby zde umístili záhlaví své velkolepé basilikové stavby. I bývalá svatyně Svaté Marie, jež stála na místě dnešního kamene pomazání, zmizela v chrámu křížáckém. Jourdain vybudoval zde, na jižní straně chrámové, dvojitou arkádu s dvojí branou. Jest to dnešní hlavní vchod do chrámu Božího hrobu.

V jihozápadním úhlu basiliky zvedala se zvonice, vysoká to věž, korunovaná zaokrouhleným vrcholem. Za zemětřesení r. 1545 zřítíla se vrchní část zvonice a byla nahrazena střechou z červených cihel.

Dnešní basilika Božího hrobu.

Roku 1244, po vpádu Karismienů, potom r. 1310, 1400 a 1719 byly podniknuty na basilice některé nutné opravy, jež ničeho nezměnily na celkové křížácké stavbě.

Roku 1808 zničil požár rotundu Anastasis. Schismatictí Řekové vymohli si na sultánovi právo, že sami směli znovu vystavěti rotundu Anastasis. Ostatní náboženské společnosti byly donuceny stavbu finančně podporovati. Krásné sloupy rotundy Anastasis na-

hradili Řekové těžkopádnými pilíři. Než nedostí na tom. Z nádherného choru ústředního chrámu křížáckého vybudovali samostatnou svatyni. Kde se zvedal dříve triumfální oblouk, tam vybudovali beztvárnou zeď, jež zatemňuje celý chor. Široké vzdušné prostory mezi pilíři choru a dvojitými sloupy chorové apsidy vyplnili vysokým tlustým zděvem; z deambulatoria, vinoucího se kolem choru, kteréžto deambulatorium tvořilo dříve postranní loď choru, učinili temný tunel, překlenuvše deambulatorium v poloviční výši. Těmito změnami, provedenými řeckým stavitelům, pozbyl křížácký chrám svých mohutných linií a veškeré perspektivy.

Nová kopule rotundy Anastasis přetrvala však právě 40 let. Hrozila zřícením. Proto vystavěly Francie a Rusko, dohodnuvše se s Vysokou Portou, r. 1869 novou, železnými součástkami opatřenou kopuli rotundy Anastasis. Avšak i tato kopule nerepresentuje krásného a trvalého díla.

Podrobná návštěva basiliky Božího hrobu.

Vraťme se na nádvoří basiliky Božího hrobu, kdež jsme na začátku své rozpravy o Božím hrobě stanuli. Dlážděné nádvoří jest od jihu k severu 25 m dlouhé, od západu k východu 17 m široké. Vedou k němu tři schody, na nejvyšším z nich spočívají ještě podstavce sloupů starého sloupořadí, jímž bylo nádvoří ve 12. století uzavřeno; jeden sloup s byzantskou hlavicí jest dosud upevněn ve zdi po levé straně. Pod nádvořím ukrývá se prostorná cisterna se směle klenoucími se oblouky. Na západní straně nádvoří spatřujeme apsidy tří řeckých kaplí,

zbudovaných v 9. a 10. století. Na východní straně nádvoří otvírají se tři vchody: jeden vede do řeckého kláštera sv. Abrahama, druhý do arménské kaple sv. Jana, třetí do koptické kaple sv. Michaela. Z koptické kaple možno vystoupiti do kláštera koptických mnichů, jež kdysi byl klášteřem latinských kanovníků.

Dlažba nádvoří byla často skropena krví synů sv. Františka z Assisi, věrných františkánských strážců Božího hrobu. Naposledy stalo se tak 4. listopadu 1901, kdy z nepochopitelných pohnutek řečtí mnichové přepadli františkány a 15 z nich poranili.

Před průčelím basiliky upoutá naši pozornost kamenný náhrobek anglického rytíře Filipa z Aubigny, jež byl vychovatelem anglického krále Jindřicha III. a guvernérem v Jersey. Filip z Aubigny přišel do Jerusalema r. 1228 s císařem Bedřichem II. Hrob tohoto rytíře byl až do r. 1867 přikryt zděnou lavicí, již používali turečtí strážcové za sedadlo; jen tak ušel tento náhrobek zuřícímu r. 1810 vandalismu řeckých mnichů, kdy tito zničili všechny půdu basiliky Božího hrobu pokrývající hroby latinských králů a rytířů.

Stojíme před průčelím basiliky.

Průčelí (fasada)

basiliky jest celé dílem křížáků; skládá se ze dvou bran, z nichž východní jest od doby Saladinovy vzděna, a ze dvou oken umístěných nad branami. Brány a okna jsou doprovázena lehce lomenými arkadami a jemně vypracovanými obloukovitými římsami; obě tympana průčelní byla kdysi ozdobena mosaikami; západní tympanon znázorňovalo Pannu

s Ježíškem, východní tympanon biblický výjev „Noli me tangere = Nedotýkej se mne“.

Západní brána průčelní jest jediná brána, vedoucí do basiliky Božího hrobu. Jest svěřena dvěma muslimským strážcům, jež spatříme, vstupující do basiliky, na jejich divaně, která kouří svou nargilu nebo se modlí. Jeden z nich má klíč brány, druhý právo otvíráti basiliku; rozdělení tohoto práva datuje se od doby Saladinovy. Brána basiliky jest v noci a o polednách zavřena. Každého rána musí jedna z křesťanských společností, požívajících historického práva v basilice Božího hrobu, zaplatiti za otevření basiliky.

Čtverhranná zvonice

zvedá se v severozápadním úhlu nádvoří. Byla vystavěna od mistra Jourdaina v letech 1160—1180. Měla pět poschodí a byla zakončena dřevěnou osmiúhelnou vydutou kopulí. Až po kříž, vztýčený na vrcholu, byla 48 m vysoká. V 16. století muselo býti páté poschodí a velká část čtvrtého poschodí sneseno.

Vstup do basiliky.

Prošed branou basiliky, jest navštěvovatel obyčejně desorientován a úplně zklamán. Stojí v nepravdělném a špatně osvětleném prostoru, všude jest jeho pohled uzavírán a omezován, před ním vysoká černá zeď řeckého choru. Musí si uvědomiti, že jest na tomto místě v jižní příční stavbě chrámové. Po pravé straně vedou dvě schodiště, zbudovaná r. 1808 od Řeků, na Kalvarii.

Kalvarie (Golgota).

Křížáci opatřili svatyni Kalvarii zvláštním vchodem ústícím na nádvoří chrámové. Vchod tento tvořil malé atrium (předsiň), které se nám dochovalo v dnešní tak zv. „francké kapli“ †.

Saladin, zmocniv se Jerusalema r. 1187, zakázal používatí vchodu ústícího na nádvoří basiliky; brána spojující svatyni kalvarskou s atriem byla zazděna a nahrazena zamřížovaným oknem, volné, otevřené atrium bylo uzavřeno branou a oknem na západní a jižní straně.

Dnes stoupá dosud ze severovýchodního úhlu nádvoří k tomuto místu schodiště o 12 schodech.

Francká kaple jest zasvěcena bolestné Matce Boží a sv. Janu; patří výlučně latiníkům, každodenně slouží se zde mše sv.

Pod franckou kaplí jest malá řecká oratoř, tak zvaná kaple sv. Marie Egyptské†. Kaple jest zasvěcena sv. Marii Egyptské na pamět obrácení této světice, uskutečnivšího se za jejího jerusalemského pobytu.

Než vraťme se do vlastní svatyně Kalvarie. Noha naše stojí zde na onom posvátném pahorku, jenž byl svědkem vykupitelské smrti Kristovy. Duši táhnou zprávy evangelistů o tom hrůzyplném kalvarském dramatu.

A přišli na místo, které slulo Golgota, to jest místo lebčí. I dali mu pít vína smíšeného se žlučí, a okusiv nechtěl pít. Když pak jej ukřižovali, rozdělili si roucho jeho. Byla pak hodina třetí (9 hodin ráno), když ho ukřižovali. A byl napsán nápis viny jeho: „Král židovský“. Také ukřižovali s ním dva lotry, jednoho na pravici a druhého na levici jeho. Ti však, kteří tudy chodili, rouhali se mu potřásajíce hlavou svou. Podobně i velekněží, posmívajíce se mu, říkali se zákoníky jeden k druhému: „Jiným pomohl, sám sobě pomoci nemůže.“ A když bylo šest hodin (poledne), nastala tma po celé zemi až do hodiny deváté. Stály pak u kříže Ježíšova jeho matka a sestra matky jeho Marie Kleofášova a Marie Magdalena a Salome . . . A okolo hodiny deváté Ježíš zvolal hlasem velikým, a nakloniv hlavu,

vypustil duši. A hle, opona chrámová se roztrhla, země se o-
třásla a skály se rozpučaly, a hroby se otevřely¹⁾.

Všechny tyto evangelní vzpomínky zvěčnila víra
křesťanská na tomto jen malý obvod zaujímajícím pa-
horku, pod touto nízkou a temnou klenbou kalvarské
svatyně.

Strany pahorku byly stesány, jeho hřeben byl
poněkud urovnán, ale pod mramorem a dlažbou od-
počívá nezměněna ona skála kalvarská, kterou císař
Hadrian zasypal a císařovna Helena znovu odkryla.

V prvních dobách po Konstantinu Velikém ne-
klenula se nad kalvarským pahorkem žádná svatyně,
golgotská skála byla obklopena jen jednoduchým stří-
brným zábradlím a byla viditelná. Na skále čněl velký
kříž. Později byl pahorek opatřen vlastní svatyní.

Dnešní svatyně kalvarská jest stará devět století
pod její klenbou zapělo 19. července 1099 vítězné
vojsko křížácké s Bohumírem z Bouillonu v čele své
děkovně „Te Deum.“

Dva mohutné pilíře dělí ji na dvě stejné lodi.
Pravá loď patří latiníkům; uctívá se zde místo, na
němž Ježíš byl ze svých šatů svlečen[†] (X. zastavení
jerus. křížové cesty), místo, kde Ježíš byl přibit na
kříž[†] (XI. zastavení jerus. křížové cesty), a místo
zvané „Stabat“, kde stála při ukřižování trpící Matka
Kristova[†] (XIII. zastavení). Dva oltáře stojí v pozadí
této lodi; jeden jest zasvěcen památce přibití Krista
na kříž, druhý památce Bolestné P. Marie. Denně se
zde slouží mše sv.

¹⁾ Mat. 27, 33 nn.; Mar. 15, 22 nn.; Luk. 23, 33 nn.; Jan.
19, 17 nn.

Levá loď svatyně patří schismatickým Řekům. Na
místě, kde byl vztýčen kříž Kristův a kde Ježíš vy-
pustil duši, zvedá se oltář[†] (XII. zastavení jer. kříž.
cesty).

Mezi sloupky, jež nesou oltářní stolní desku, o-
značuje stříbrný, uprostřed otevřený kruh místo, kde
byl vztýčen kříž Spasitelův.

Dva černé kruhy, po pravé a levé straně oltáře,
označují místa, kde stály kříže obou lotrů, již byli
ukřižováni s Ježíšem.

V bezprostřední blízkosti černého kruhu, po pravé
straně oltáře, možno spatřiti kolmou trhlinu, vzniklou
zemětřesením ve skále při smrti Kristově. Trhlina jest
pokryta kovovou deskou.

V pravé, latiníkům patřící lodi svatyně kalvarské
představuje zamřížované okno hledící do kaple francké
ono místo, kde ústila stará brána kalvarská, jež spo-
jovala tehdy svatyni kalvarskou s atriem před sva-
tyní se prostírajícím.

Naproti vede schodiště, jež jest dnes vyhrazeno
Řekům, dovnitř basiliky Božího hrobu.

Pod svatyní kalvarskou leží krypta, zvaná „kaple
Adamova“. Klenba krypty jest částečně vytesána
do skály. V pozadí krypty zvedá se oltář zasvěcený
Melchisedechovi. Za oltářem pozorujeme opět onu
zázračnou trhlinu, způsobenou zemětřesením při smrti

¹⁾ Staré ústní podání, které zaznamenávají i četní staří
poutníci, kladlo do této kaple i hrob praotce Adama. Toto ústní
podání nemá reálného historického podkladu, nýbrž vzniklo
z oné dogmaticky jinak správné představy, že krev tekoucí
s kříže Kristova smíla hřích Adamův.

Tatáž náboženská představa jest symbolisována krucifixem,
u jehož paty odpočívá umrlčí hlava.

Kristově. Tato trhlina jest jen dalším prodloužením oné trhliny, již jsme viděli nahoře ve svatyni kalvarské po pravé straně oltáře ukřižování Páně. Trhlina v kapli Adamově jest 15 cm široká a leží 2 m hluboko pod svatyní kalvarskou. Trhlina probíhá vlnitou dráhu a protíná — což jest něco neobyčejného a podivuhodného —, jednotlivé skalní vrstvy kolmo napříč.

Někteří poutníci křesťanského starověku vypravují, že trhlina kalvarská byla tak široká, že člověk mohl do ní vklouznouti.

O poznání starého Jerusalema velezasloužilý německý archeolog K. Schick prozkoumal proto východní, v řeckém klášteře ležící stranu kalvarské skály a shledal, že trhlina na tomto místě jest mnohem širší, takže vypravování starých poutníků není upřílišněné.

Staré ústní podání, jež umištovalo v kapli Adamově hrob praotce Adama, dalo podnět k tomu, že kaple Adamova stala se záhy kaplí umrlčí. V 6. století byly zde již slaveny pohřební obřady a pohřební bohoslužby vynikajících osob. Za válek křížáckých byli pochováni první jerusalemsí králové: Bohumír Bouillonský r. 1100), Balduin I. (r. 1118), Balduin II. r. 1131) a Foulques (r. 1143) v kapli Adamově. Jiná křížácká knížata našla svůj hrob poblíž kamene pomazání, podél dnešního řeckého choru. Ještě r. 1808 bylo lze zde spatřiti mramorové náhrobky těchto knížat. Až podnes jsou označeny v kapli Adamově hrob Bohumíra Bouillonského a hrob Balduina I. kamennými lavicemi; tento po pravé straně vchodu, onen po levé straně vchodu do kaple Adamovy.

Pod svatyní kalvarskou, na jižní straně kaple Adamovy, prostírá se ještě druhá malá kryptová místnost, již používají schismaticí Řekové za sakristii.

Kámen pomazání †.

Mrtvé tělo Kristovo, byvši s kříže snato, bylo, než je uložili do hrobu, pomazáno. Toto pomazání těla Kristova stalo se na místě ležícím mezi Kalvarií a hrobem Kristovým. Evangelista vypravuje:

Přišel tedy Josef a snal tělo Ježíšovo. Přišel však i Nikodem a přinesl smíšeninu myrrhy a aloe asi sto liber. I vzali tělo Ježíšovo a obvinuli je prostěradly a vonnými věcmi, jak jest u Židův obyčej pochovávatí.¹⁾

Před dobou křížáckou, v Modestově chrámě, byla uctívána evangelní vzpomínka pomazání ve svatyňce „sv. Marie“, zasvěcené sv. Panně. Později tato svatyňka zmizela. Domnělé místo pomazání bylo označeno mosaikou. Ve 14. století nahradili františkáni příliš již vyšlapané kostky mosaiky černou mramorovou deskou. Dnešní červený obdélníkový kámen, jenž místo pomazání označuje, umístili zde koncem 19. století Řekové.

Svícný a lampy, jež obklopují kámen pomazání, patří latiníkům, schismatickým Řekům a Armenům, již všichni mají společné právo na toto místo.

Po levé straně kamene pomazání, 12 m dále pod galeriemi, jež patří k armenskému klášteru, chrání železná klec kulatý kámen, zvaný „kámen sv. žen“ †. Kámen označuje, jak píše igumen Daniel ve své Peregrinatio“²⁾, místo, odkud zbožné ženy přihlížely kdysi ukřižování Páně na Kalvarii.

¹⁾ Jan 19, 38. 39. 40.

²⁾ Ruský igumen Daniel navštívil Jerusalema kolem r. 1110. Podle zpráv jiných starších poutníků označuje kámen místo, kde bylo pomazáno tělo Kristovo.

Hrob Kristův.

(XIV. zastavení jerusalemské křížové cesty.)

Od „kamene sv. žen“, šikmo mezi pilíři, vcházíme do rotundy svatyně Božího hrobu. Rotunda jest korunována novou mohutnou kopulí, zbudovanou, jak již podotknuto, v roce 1869. Zub času hlodá nemilosrdně na vnitřních stěnách kopule.

Ve středu pod kopulí zvedá se domek, jenž pod svým červeným mramorem a pod svými skulpturami ukrývá zbytky hrobu Kristova.

Stojíme před vlastním Božím hrobem. O tomto památném místě zaznamenali evangelisté:

Byla pak na tom místě, kde byl ukřižován, zahrada a v té zahradě hrob nový, do něhož ještě nikdo položen nebyl. Tam tedy pro pátek židovský položili Ježíše, poněvadž hrob byl blízko.) A Josef, vzav tělo, obvinul je v plátno čisté a položil je do nového hrobu svého, který byl vytesal ve skále, a přivalil kámen velký ke dveřím hrobovým, odešel.

Druhého pak dne, který jest po pátku, velekněží a fariseové sešli se k Pilátovi a řekli: „Pane, my jsme se rozpomenuli, že ten svůdce, jsa ještě živ, řekl: „Po třech dnech vstanu!“ Rozkaž tedy hlídati hrob až do třetího dne, aby snad učedníci jeho nepřišli a neukradli ho a neřekli lidu: Vstál z mrtvých! I byl by poslední blud horší, nežli první“.

Rekl jim Pilát: „Máte stráž, jděte, hlídejte ho, jak rozumíte.“ I odešli a osadili hrob strážnými, zapečetivše kámen.) A když sobota pominula, Maria Magdalena a Marie (matka Jakubova a Salome nakoupily vonných věcí, aby příjdouce pomazaly Ježíše. A záhy z rána v neděli přišly ke hrobu když slunce již vyšlo. I pravily k sobě vespolek: „Kdo nám odvalí kámen ode dveří hrobových?“ A pohlédše, uzřely, že kámen jest odvalen. Byl totiž velmi veliký. A vešedše do hrobu uzřely mládence, an sedí na pravici oděn rouchem bílým; i ulekly se. On pak řekl jim:

¹⁾ Jan 19, 41 nn.

²⁾ Mat. 27, 59. 60. 62—66.

„Nebojte se: hledáte Ježíše Nazaretského, ukřižovaného; vstal jest; není ho tuto; hle místo, kdež jej položili.“)

Hrob Kristův.

Hrob byl vytesán v úbočí skalnatého pahorku. Při stavbě chrámu Konstantinova ve 4. století bylo úbočí ukrývající hrob Kristův odděleno od ostatního pahorku; pahorek a u pahorku prostírající se zahrada byly odstraněny a zmizely při rovnání a úpravě půdy chrámové, jen skalnaté úbočí s hrobem Kristovým zůstalo. Hrob Kristův byl takto zařízen:

Napřed bylo atrium, malá to předsíň vytesaná do skály s velkým pohodlným vchodem; z předsíně vedl do vlastní hrobové síně malý nízký vchod, jenž byl uzavírán velkým mlýnským kamenem otáčejícím se v žlábků-rýze, jak to dosud vidíme při „hrobech Královských“.

V hrobové síni, po pravé straně, bylo pohřební lůžko tvořící obyčejnou, ve skále vytesanou, poněkud vykrojenou lavici.

Dnešní předsíň.

Dnes vstupujeme v Božím hrobě nejprve do předsíně zvané „kaple andělova“, jež nám připomíná původní předsíň — atrium. Původní atrium bylo však, jak dosvědčuje sv. Cyril Jerusalemský²⁾, odstraněno v době Konstantina Velikého.

Předsíň tato zove se kaplí andělovou proto, že anděl, sedící na mlýnském kameni, odvaleném od nízkého vchodu vedoucího do vlastní síně hrobové, mluvil odtud ku zbožným ženám.

¹⁾ Mar. 16, 1—6.

²⁾ Sv. Cyril Jerusalemský kolem r. 348.

Úlomek tohoto kamene jest zasazen v mramorovém sloupku umístěném uprostřed dnešní předsíně. Jiná část tohoto kamene se ukazuje na hoře Sionu v armenské kapli zvané „kaple Kaifášova.“

Ještě ve 4. století, v době sv. Cyrila Jerusalemského byl kámen celý; později byl kámen rozdělen na dvě části, z nichž zhotoveny dva oltáře; jeden z těchto oltářů stál, jak zaznamenává Arkulf,¹⁾ před vchodem do vlastní svatyně hrobové.

V 6. století se setkáváme s ústním podáním, podle něhož byl tento kámen vylomen ze skály kalvarské.²⁾

Vnitřek dnešní hrobové síně.

V pozadí předsíně (kaple andělovy) ústí malý a nízký (ač po roce 1113 poněkud zvětšený) vchod do vlastní síně hrobové. Síně hrobová jest 2 m 7 cm dlouhá, 1 m 93 cm široká. Jen asi 3 osoby mohou zároveň prolévat v síni hrobové a to jen, bohužel, několik okamžiků, aby nebyl přerušován nepřetržitý příchod a odchod navštěvovatelů tohoto místa.

V této hrobové síni odpočívalo tedy mrtvé tělo Kristovo dvě noci a jeden den, očekávajíc svého vítězoslavného zmrtvýchvstání.

Jen severní a jižní strana dnešní síně hrobové mohou se ještě pochlubití svými původními skalními zdmi, k tomu ještě nevysokými. Původní skalní klenba hrobové síně nestává již, bohužel, po celá století.

Hrob Kristův má dnes podobu bedničky, jejíž pouze severní stranu tvoří skalní zeď síně hrobové.

¹⁾ Arkulf: Relatio (kolem r. 670).

²⁾ Anonymus de Piacentia: Itinerarium (kolem r. 570. Viz seznam literatury!

V chrámě Konstantinově byla uvnitř hrobové síně ponechána skála holou, nepokrytou.

V 7. století viděl ještě poutník Arkulf uvnitř hrobové síně stopy dláta na bílé vápencové, červeně žilkované zdi.

V dobách křížáckých líbali a dotýkali se poutníci skály pohřební lavice (pohřebního lůžka Kristova) třemi otvory zejícími v mramorové desce, již byla pohřební lavice přikryta.

Naposledy byla spatřena a zjištěna pohřební lavice r. 1555.

Tehdejší františkánský kvardián „Svatých míst“ Bonifác z Ragusy restauroval nákladem císaře Karla celý domek Božího hrobu.

Pohřební lůžko Kristovo (lavici) dal Bonifác z Ragusy pokrýti velkou bílou mramorovou deskou; jest to ona, již poutník tak vřele dnes líbá. V mramorové desce dal vydlabatí umělou rýhu, jež desku púli; učinil tak úmyslně, aby ochránil desky před chtivostí tureckou, jak píše františkán Quaresmius.¹⁾

Zevnějšek domku hrobu Kristova.

Skalní úbočí, do něhož byla vytesána síň hrobu Kristova, bylo hned v chrámě Konstantinově zasazeno do vlastní domkové stavby. Zevnější obložení a zevnější výzdoba domku byla během staletí často měněna: tvar vlastního hrobu Kristova nebyl však dotčen.

Dnešní zevnější úprava domku hrobu Kristova, svědčící o špatném vkusu, jest dílem Řeků a pochází z r. 1810.

¹⁾ Quaresmius, Terrae Sanctae elucidatio (r. 1626). Viz seznam literatury!

V dnešní předsíni — v kapli andělově hrobu Kristova — zejí ve zdech černé otvory. Otvorů těchto používají ortodoxní na bílou sobotu, aby jimi podávali pověštný „svatý oheň“, o němž tvrdí, že sestupuje s nebe.

Obřad tento vábí každoročně tisíce a tisíce schismatických poutníků do Jerusalema.

Již křižáčtí letopiscové zmiňují se o tomto „sv. ohni“. Roku 1238 přikazuje papež Řehoř IX. latinskému jerusalemskému patriarchovi, aby zamezil veškerou nerozvážnost s tak zvaným „svatým ohněm“.

Dnes doznávají i schismaticové „zbožný klam“ se svatým ohněm, opakující se každoročně na Bílou sobotu před zraky vzrušených ortodoxních věřících.

Na západní straně domku hrobu Kristova, v samém záhlaví, přistavěli si schismatictí Koptové malou nevkusnou kapli, jež se opírá o samé záhlaví domku. Konají v kapli své obřady.

V domku Božího hrobu konají své obřady a bohoslužby každého dne a každé noci tři náboženské společnosti: Armenové, schismatictí Řekové a latiníci (katolíci latinského ritu).

Těmto třem společnostem patří též příslušné lampy a obrazy uvnitř Božího hrobu, jakož i velké svícny, umístěné před ním.

Též prostranné galerie ležící kolem rotundy svatyně Božího hrobu jsou vyhrazeny jednotlivým náboženským společnostem.

Hrob Josefa z Arimatie.

Od koptické kaple, poněkud severozápadně, vcházíme mezi dvěma pilíři kopule svatyně Božího hrobu do kaple jakobitských Syrů, odkudž vede po levé

straně nízký a úzký vchod ke starobylému židovskému hrobu.

Hrob tento sluje — a sice pravděpodobně — hrobem Josefa z Arimatie. Okolnost, že poblíž hrobu Kristova byl i jiný hrob, podpírá velmi věrohodnost starého ústního podání stanovícího polohu hrobu Kristova.

Památka na zjevení se Krista.

Od vchodu předsíň domku Božího hrobu, směrem severovýchodním, dostaneme se, prošeďše mezi pilíři rotundy, po pravé straně k oltáři opírajícímu se o mohutný pilíř.

Jest to ono tradicionelní místo, na němž se odehrál známý výjev, nakreslený tak mistrně evangelistou sv. Janem:

Maria však stála u hrobu venku plačíc. Jak plakala, naklonila se¹⁾ a nahlédla do hrobu. I uzhela dva anděly seděti v rouše bílém, jednoho u hlavy a druhého u nohou, kde bylo leželo tělo Ježíšovo. Ti řekli jí: „Ženo, proč pláčeš? Koho hledáš?“ Dí jim: „Vzali Pána mého a nevím, kam ho položili“. To pověděvši obrátila se nazpátek a spatřila Ježíše, an stojí, ale nevěděla, že to je Ježíš. Dí jí Ježíš: „Ženo proč pláčeš? Koho hledáš?“ Ona domnívající se, že to jest zahradník, řekla jemu: „Pane, vzal-li jsi jej ty, pověz mi, kam jsi jej položil, a já jej vezmu.“ Dí jí Ježíš: „Maria!“ Ona obrátila se a řekla jemu: „Rabboni“, to jest „Mistře.“²⁾

¹⁾ „Naklonila se“, téhož výrazu používá evangelium při předchozí návštěvě, vykonané sv. Petrem a sv. Janem u hrobu Kristova. Výraz „nakloniti se“ jest charakteristickým. Snadno si představíme tuto „akci“, když si připomeneme nízký, úzký vchod do hrobové síně a umístění pohřební lavice v ní. Bylo to tudíž poblíž samého hrobu, kde se zjevil zmrtvýchvstalý Kristus Marii Magdaleně.

²⁾ Jan 20, 11—16.

Oltář jest zasvěcen památce zjevení se Krista Marii Magdaleně a patří latiníkům.

Severozápadně od tohoto oltáře otvírá se vchod do „svatyně zjevení se Ježíše Matce“✠. Evangelia nevypravují sice, že Kristus po svém zmrtvýchvstání se zjevil u hrobu i své Matce, ale tradice dosvědčuje to.

Hlavní oltář svatyně jest zasvěcen památce tohoto zjevení se Krista. Na hlavním oltáři přechovává se „Sanctissimum“.

Nad oltářem umístěným po pravé (epistolní) straně hlavního oltáře přechovává se za mříží „sloup bičování Páně“✠ z červeného vápence, který stál v pretoriu Pilátově: jest to jen polovice přeraženého sloupu, jehož druhá část, však zcela rozdílná, ukazuje se v kostele sv. Praxedy v Římě.

Sloup se připomíná v chrámě Božího hrobu od konce 11. století. Až do století 16. byl ve „Večeřadle“ na Sioně uctíván jiný sloup bičování.

Svatyně zjevení se Ježíše Matce jest zároveň františkánským chorem a františkáni bdí a modlí se zde ve dne v noci.

Na sever od vchodu do „svatyně zjevení se Ježíše Matce“ jest vchod do františkánské sakristie.

V sakristii možno spatřiti starobylý meč, zvaný mečem Bohumíra z Bouillonu. Mečem bývali pasováni noví rytíři Božího hrobu.

Od františkánské sakristie a od svatyně zjevení se Ježíše Matce na sever a na východ leží dosti stěsnané prostory františkánského kláštera. Zde v těchto nezdravých místnostech prodlévá od 13. století vždy určitý počet bdělých františkánů, jimž jest bezpro-

středně svěřena stráž v chrámu Božího hrobu a ochrana práv katolíků na posvátných těchto místech.

Chor Řeků.

V křížáckém chrámě tvořil dnešní chor Řeků střed celé monumentální stavby, jehož účelem bylo spojití a sjednotiti jednotlivé svatyně chrámové. Chor byl vzdušný a otevřený. Řekové učinili z tohoto choru, vyplnivše zdíkem volné prostory mezi pilíři a sloupy, samostatnou svatyni. Po stránce architektonické a umělecké zohyždili tímto svým počinem velebný chor francouzského mistra Jourdaina.

Na chor Řeků neváže se žádná evangelní vzpomínka. Přes to vše můžeme v choru obdivovati bohatou výzdobu, ikonostas, apsidu s jejími sedadly, malebnou síť řetízků visících s kopule a nesoucích četné lampy a lustry.

Pod kopulí choru jest upevněn ve středu růžice, zasazené v dlažbě, bílý mramorový kámen mající tvar polokoule, o němž Řekové tvrdí, že označuje střed naší země. Jest sice pravda, že staří poutníci, počínajíc stoletím 6., velmi pečlivě připomínají ve svých zprávách tento kámen, dovolávajíce se některých míst Písma sv.. Nevinná vzpomínka těchto poutníků se dá snadno vysvětliti v tom smyslu, že kámen označuje střed určité oblasti naší země.

Jiná kommemorativní místa chrámu Božího hrobu.

Kolem severní, východní a jižní strany choru Řeků vine se tak zvané deambulatorium. V křížáckém chrámu mistra Jourdaina bylo toto deambulatorium

vysoké a vzdušné. Řekové učinili z něho více než před sto lety tmavý. nevkusný tunel.

Projděme deambulatoriem! Začnouce na severní straně choru Řeků, míváme nejprve sedm oblouků zvaných

„oblouky Panny“.

Oblouky jsou zbytky starého sloupořadí, jež uzavíralo kdysi v chrámě Konstantina Velikého rozsáhlé otevřené nádvoří, prostírající se před svatyní Božího hrobu (Anastasis). Sloupy těchto oblouků byly znovu postaveny Konstantinem Monomachem, když tento císař r. 1042 budoval kalifem Hakemem r. 1009 ztroskotaný chrám Modestův.

Na své pochůzce deambulatorium přicházíme k legendárnímu

žaláři Kristovu †.

Jest to hluboká, do skály vytesaná kaple, patřící Řekům. Papež Řehoř IX. zakázal r. 1238 ukazovati poutníkům tuto místnost jako opravdový žalář Kristův.

U této kaple, na severovýchod, byl před několika roky odkryt starobylý židovský hrob, obdobný s hrobem Josefa z Arimatie.

Dále na severovýchod se otvírá z deambulatoria vchod do

kaple sv. Longína †.

Longínem slul onen vojn, jenž probodl kopím mrtvé tělo Kristovo.

Hned za kaplí sv. Longína vidíme před sebou starou, již od dob Saladinových zazděnou bránu, jež ústila východně do bývalého kláštera kanovníků Božího hrobu.

Vstupujeme dále do tak zvané

kaple rozdělení rouch †,

jež patří Armenům. Kaple připomíná událost znanou sv. Janem slovy:

Když tedy vojáci ukřižovali Ježíše, vzali roucha jeho a učinili čtyři díly, každému vojínu díl a sukni. Byla pak ta sukne nesešivaná, odvrchu všecka vezkrze utkaná. Proto řekli mezi sebou: „Neroztrhujme jí, nýbrž losujme o ni, či bude.“ Aby se naplnilo Písmo, které praví: Rozdělili sobě roucha má a o můj oděv metali los. Vojáci to tedy učinili.¹⁾

Za „kaplí rozdělení rouch“ zdraví nás vchod s hlubokým schodištěm vedoucím do svatyně Sv. kříže.

Ubíráme se deambulatoriem směrem jihozápadním a staneme před

„kaplí pohan“†,

připomínající nám pohany a urážky, jež vytrpěl Kristus, když v domě Pilátově vojíni se mu posmívali a trním jej korunovali.

V chrámě Konstantina Velikého ve 4. století stála na místě dnešní kaple pohan, „poblíž Kalvarie“, malá oratoř, v níž byl přechováván pravý kříž Kristův a jiné relikvie z umučení Kristova.

Všecky tyto tři kaple: kaple sv. Longína, kaple rozdělení rouch a kaple pohan, jež jsme na své pochůzce deambulatoriem navštívili, jsou rázu kommemorativního, t. j. připomínají nám události z utrpení Kristova, jež se skutečně odehrály, ale ne přesně na těchto místech, jež již svým pojmenováním v myslí naší budí vzpomínku těchto událostí.

¹⁾ Jan 19, 23. 24.

Svatyně Sv. kříže neb sv. Heleny†.

Jak jsme se již zmínili, otvírá se mezi kaplí rozdělení rouch a kaplí pohan vchod s hlubokým schodištěm vedoucím do svatyně Sv. kříže neb sv. Heleny. Po 29 schodech sestupujeme do svatyně Sv. kříže, jež v naší duši vyvolává živou vzpomínku na slova evangelia :

Poněvadž byl pátek, tedy židé, aby nezůstala těla na kříži v sobotu, neboť den té soboty byl veliký, prosili Piláta, aby se jim (ukřižovaným) zlámaly nohy a (oni) sňali se (s kříže).¹⁾

Těla ukřižovaných musela býti podle zákona ještě před západem slunce sňata s kříže, rovněž nástroje popravu — kříže musely zmizeti s Kalvarie, aby tam neprofanovaly příštího velikého dne sobotního.

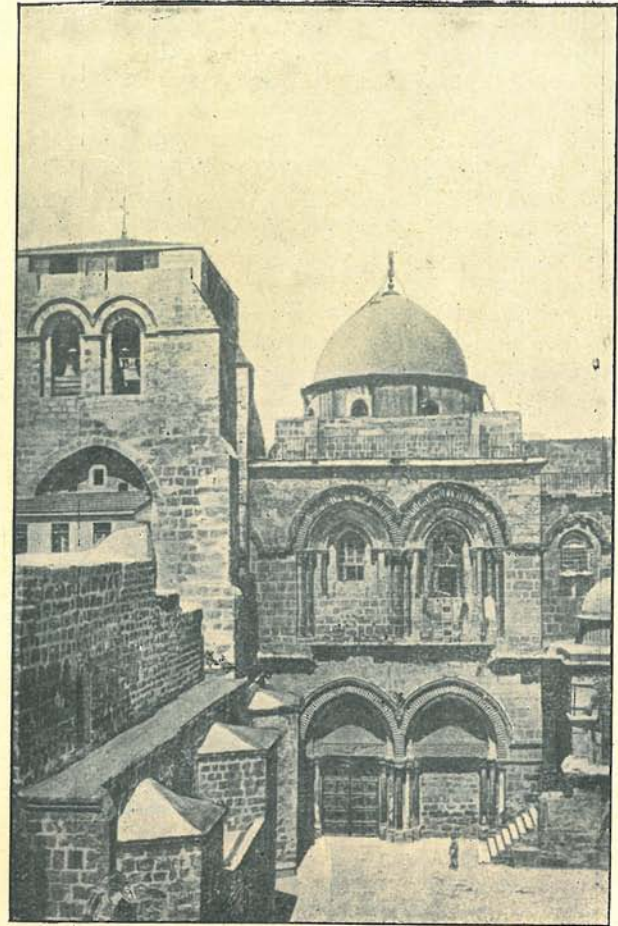
Talmud stanovil,²⁾ že každý, kdo se dotkl těla nějakého popravnice neb nástroje popravu, stavá se osm dní nečistým.

Poblíž Golgoty (Kalvarie) prostíraly se veliké kamenné lomy, v nichž pod vyvýšeným skaliskem otvírala se hluboká, do skály vytesaná prohlubeň, cisterňe podobná. Do této prohlubně — cisterny byly na večer Velikého pátku hozeny tři kříže, — snad i těla obou s Kristem ukřižovaných lotrů, jichž nikdo nepožadoval na Pilátovi zpět, neboť podle rabbinského zákona „muselo býti pochováno dřevo i s popravenými.“

A v této prohlubni nalezla císařovna Helena tři století později kříž Kristův.

¹⁾ Jan 19, 31.

²⁾ Tract. Synhed. XV, 9 et VI, 5.

Chrám Božího hrobu v Jerusalemě.

Výkřik radosti nad nalezením sv. kříže nesl se celým tehdejším křesťanským světem; ozvěna této radosti zaznívá k nám ze spisů církevních Otců 4. století¹⁾.

Dnešní svatyně Sv. kříže nazývá se též svatyní sv. Heleny. Jest rozdělena 6 těžkopádnými sloupy na tři lodi; světlo vniká do svatyně spanilou kopulí. Svatyně jest dílem doby předkřížácké; byla vybudována byzantskými císaři řeckými v 11. století. Jest 23 m dlouhá a 13 m široká. Možno říci, že dnešní podzemní svatyně sv. Heleny zaujala, ovšem v rozměrech valně zmenšených, místo dřívější svatyně „Martyrium“ v chrámech Konstantina Velikého a Modesta. Dnešní svatyně patří Armenům.

Na nejzazší pravé straně svatyně sv. Heleny sestupuje schodiště do

„kaple nalezení sv. kříže“†.

Jest to prohlubeň — jeskyně vytesaná ve skále, jež se nám dochovala nezměněna. Po schodišti, vyrytém do skaliska, sestupovali sem věřící šestnácti století. Kaple patří latiníkům.

Jest zde oltář a socha sv. Heleny, dary to nešťastného arcivévody rakouského Maxmiliána, potomního císaře mexického.

¹⁾ R. 347 zmiňuje se sv. Cyril Jer. o horlivosti, s jakou snažili se věřící získati nějaký ostatek sv. kříže. Sv. Jan Zlatouústý v homilii pronesené mezi r. 390 a 395, sv. Ambrož ve své pohřební řeči na Theodosia r. 395 praví, že kříž Kristův při nalezení byl poznán po nápisu, o němž mluví evangelium. Rufin r. 402 píše, že kříž Kristův byl od křížů dvou lotrů rozpoznán tím, že jeho dotekem byl uzdraven umírající. Sv. Paulín r. 402 zase poznamenává, že při nalezení sv. kříže byl jeho dotekem vzkříšen mrtvý.

Procesí.

Denně konají tři náboženské společnosti: latiníci, Řekové (schismatictí) a Armeni (schismatictí), jimž jest svěřena ochrana svatých míst v chrámu Božího hrobu, procesí k různým svatyním chrámu Božího hrobu.

Procesí latiníků se odbývá odpoledne o 4.10 hod,

VI.

Pozoruhodné zříceniny poblíž chrámu
Božího hrobu.

Vedle kláštera sv. Abrahama, na jihovýchodním konci nádvoří chrámu Božího hrobu, ústí nízký a úzký vchod do — „Hâret et Dabbarin — ulice Koželuzské.“

Po levé straně ulice, naproti protestantskému kostelu Erlösers-Kirche, zvedá se ruský hospic Alexandrův. V hospici možno spatřiti velkolepé zříceniny z někdejšího chrámu Konstantina Velikého. Přístup je dovolen každého všedního dne od 10. hod. dopoledne do 4. hod. odpoledne.

Jsou zde zříceniny vítězného oblouku, jenž ústil na forum císařem Hadrianem na těchto místech zbudované, dále roh atria chrámu Konstantina Velikého s jižní bránou, jež byla jednou ze tří bran, jimiž se vstupovalo do atria konstantinského velechrámu. Zeď atria nese stopy mramorového obložení, jímž byly zdi basiliky Konstantinovy vyzdobeny.

Archeolog dominikán Vincent¹⁾ se domnívá, že zeď atria jest zbytek pevnostní zdi městské z doby Kristovy (2. městská pevnostní zeď). Podle Vincenta použil Konstantin Veliký stávající městské zdi a vítězného oblouku Hadrianova fora pro stavbu své basiliky.

¹⁾ Vincent et Abel: Jérusalem, Paris 1912.

Přibližně v těchto místech byla i hradební městská brána, jíž prošel Kristus na své cestě kalvarské. Vincent se domnívá, že zde našel i práh této brány. Ruská řeholnice modlí se vždy na těchto místech.

Poněkud severně odtud, v přízemí nové koptické budovy, jejíž průčelí je obráceno k bazaru, byly odkryty zbytky hlavní (prostřední) brány atria basiliky Konstantína Velikého.

Byl zde nalezen i arabský nápis, z něhož možno souditi, že na tomto místě se modlíval kalif Omar. Omar, dobyv Jerusalema, přenechal chrám Božího hrobu křesťanům a spokojil se s tím, že sám konal své modlitby v bezprostřední blízkosti tohoto převažujícího místa.

Zajímavé jsou zříceniny kláštera kanovníků sv. Augustína.

Vchod do tohoto kláštera se otvíral kdysi mezi dnešní kaplí sv. Longína a dnešní kaplí rozdělení rouch. Tento do chrámu Božího hrobu ústící vchod je však bohužel od několika století zazděn.

Ku zříceninám kláštera kanovníků sv. Augustína dostaneme se jen delší oklikou vedoucí k IX. zastavení křížové cesty jerusalemské.

Na klášterním nádvoří, nově dlážděném, zvedá se kopule kaple nalezení sv. kříže, kolem dokola leží trosky kláštera kanovníků. Rozpoznáte snadno zbytky klášterního refektáře, na západní straně pak vkusné záhlaví kostela, mající tvar loďního nosce. V troskách bydlí habešští mnichové.

VII. Muristan.

Naproti průčelí Božího hrobu leží čtverhranná čtvrt ohraničená čtyřmi ulicemi, jež se v pravém úhlu protínají. Každá strana čtvrti jest 140 m dlouhá.

Čtvrt nazývá se Muristan, kteréžto perskoarabské slovo značí „nemocnici“. Proslulá jest tato čtvrt svými dějinami.

Za vlády bagdadského kalifa Harūn er Rašida dal francký císař Karel Veliký vystavěti v těchto místech, jižně od chrámu Božího hrobu, kostel zasvěcený sv. Panně, zvaný „Svatá Maria Latinská“, klášter, knihovnu a hospic pro poutníky. Správu těchto budov světil benediktinům.

Když budovy tyto byly od kalifa Hakema rozbořeny, zbudovali italská kupci z Amalfi u Neapole na těchto místech dva hospice s dvěma chrámy: jeden slul „Svatá Marie Magdalena“, druhý na počest alexandrijského patriarchy sv. Jana Almužníka (r. 606—616), jenž se ujal po perském vpádu do Palestíny velmi vřele obyvatel Jerusalema, „Svatý Jan Almužník“, později „Hospitalium — Nemocnice“.

Za doby křížácké založil Gerard z Provence, představený Hospitalia, řád hospitalitů, jehož členové se zasvětili sliby službě chudých a nemocných, pohostinství poutníků a pohřbívání mrtvých. Řád, který si zvolil za svého ochránce sv. Jana Křtitele, dělil se na rytíře-šlechtice, na kněze-almužníky a na sloužící-bratry. Stal se časem mocným náboženským, politickým a vojenským činitelem. Jeho velmistrové vymanili se z pravomoci patriarchy jerusalemského.

Řád hospitalitů zbuďoval v obvodu dnešního Muristanu nový kostel, zvaný „Svatá Maria Větší“, a v jeho sousedství klášter.

Když byli hospitalité r. 1187 nuceni opustiti Jerusalem, rešidoval vítězný Saladin v Hospitaliu.

Ve XIV. stol. bylo používáno Hospitalia za lom, z něhož brán kámen ku stavbám.

Jižně od hlavní brány chrámu Božího hrobu zvedá se v Muristanu tak zvaná

mešita Omarova.

Byla vystavěna r. 1216 od vnuka Saladinova Šiháb ed Dina. Minaret mešity se datuje z roku 1417.

Řecký klášter,

jenž se prostírá na jižní straně nádvoří chrámu Božího hrobu, zvaný Gethsemani, stojí na místě bývalého paláce velmistřů hospitalitů. Klášter jest sídlem řeckého patriarchy.

Naproti ruskému hospici Alexandrovu, na konci severní strany Muristanu, ční protestantský chrám

Erlösers-Kirche (chrám Spasitelův).

Má tři lodi. Chrám stojí na místě bývalého hospitalitského chrámu „Svatá Maria Větší.“ Roku 1869 daroval sultán pruskému princí Bedřichu Vilémovi zříceniny kostela „Svatá Maria Větší“ a zříceniny bývalého přilehlého hospitalitského kláštera. Na zříceninách kostela „Svatá Maria Větší“ byl vystavěn v půdorysu a ve slohu staré svatyně nový chrám „Erlösers Kirche“, jenž byl 31. října 1898 za pobytu německého císaře Viléma II. a jeho manželky slavnostně otevřen.

V jihozápadním úhlu Muristanu spatřujeme malou modrou kopuli řeckého

kostelíka sv. Jana Křtitele.

Krypta tohoto kostelíčku representuje nám nejstarší zachovalou křesťanskou stavbu jerusalemskou;

má podobu jetelového listu a sloužila původně za baptisterium.

Ještě r. 1904 bylo možno viděti ve zdech krypty roury, jimiž byla kdysi vedena sem voda z blízkého sousedního „Birket Hammám el Batrak — rybníku lázni Patriarchových“.

Zbývající část Muristanu patří vesměs Řekům, kteří zde vystavěli na troskách bývalých klášterních budov obchodní budovy a skladiště.

Rybník Ezechiášův neb Birket Hammám el Batrak

(rybník lázni Patriarchových).

Naproti kostelu sv. Jana Křtitele, v rohu čtvrti, jež jest ohraničena na východě ulicí Křestanů a na západě ulicí Davidovou, jinak též Haret el Bizár — ulice Bazarová zvanou, kterážto ulice se táhne od západu k východu, od Jaftské brány k mešitě Omarově, a probíhá směrem, kde kdysi v době před zajičením zelo údolí, dnes zasypané a vyrovnané, tvořící přirozený ohraničující severní příkop starému městu Davidovu, leží, obklopena jsouc ze všech stran budovami, velká otevřená nádržka vodní, nazývána jak křesťany tak i židy rybník Ezechiášův neb Birket Hammám el Batrak (rybník lázni Patriarchových). Rybník jest 80 m dlouhý a 40 m široký, jeho západní strana jest vytesána do skály.

Někteří archeologové se domnívají, že dnešní Birket Hammám el Batrak jest onen rybník, jež dal vykopati král Ezechiáš¹⁾. Ezechiáš panoval asi kolem r. 727—698 př. Kr. Když assyrský Sennacherib se blížil se svým vojskem k Jerusalemu, spojil Ezechiáš městskou hradební zdí předměstí, prostírající se

¹⁾ 2 Paralip. 32, 30.

severně od hory Sionu a chrámu, s ostatním městem. Aby od-
ňal blížícímu se nepříteli vodu, ucpal pramen horního Gihonu,
který napájel horní rybník, jímž je podle těchto archeologů
dnešní rybník Birket Mamilla a vedl podzemním kanálem vodu
tohoto pramene „západně od města Davidova“ do „nového
rybníku“ vykopaného mezi dvěma zdmi, do dnešního Birket
Hammâm el Batrak.

Jiní archeologové zastávají názor, že onen v 2 Paralíp.
32, 30 zmíněný rybník Ezechiášův třeba klásti jinam.

VIII.

Cesta křížová (Via Dolorosa).

Jeruzalemská křížová cesta probíhá přibližně oním
prostorem, kudy kráčel Kristus s křížem z pretoria
Pilátova, kde byl odsouzen k smrti, na pahorek kal-
varský. Prostor tento není příliš velký.

Církev sv. nadala jednotlivá místa — zastavení
křížové cesty hojnými plnomocnými neb neplnomoc-
nými odpustky, jež získává každý věřící, jenž zbožně
uvažuje o vykupitelském utrpení Kristově, navštíví
místa poslední bolestné cesty Kristovy.

Mocně působí na každého poutníka zbožná ná-
vštěva jeruzalemské křížové cesty, sbližuje duši jeho
s Vykupitelem a Stvořitelem.

Pobožnost křížové cesty možno vykonati v Je-
rusalemě za každé doby denní volně a bez překážek.
Každého pátku odpoledne konají františkáni veřejnou
slavnostnější křížovou cestu.

Pretorium Pilátovo.

Kristus začal svou křížovou cestu v pretoriu Pi-
látově. Zde byl nad ním vynesena nespravedlivý roz-
sudek smrti kříže. Kde stálo pretorium Pilátovo?

Poutníkům IV. století ukazovali jerusalemští kře-
sťané místo pretoria Pilátova na severozápadní straně
bývalého chrámu, v místě, kde v dobách Kristových
se zvedala tvrz Antonia.

Od r. 333 p. Kr. až podnes klade nepřetržitě ústní podání, podporované nadto evangelními zprávami, profanními dějinami a archeologickými objevy, pretorium Pilátovo do tvrze Antonie.

Na hřebenu hory Bezethy, jejíž hřbet se v době Kristově nepřetržitě skláněl s vrcholku dnešního pahorku Jeremiášova k severozápadní straně opevnění chrámového, stála již v době před zajetím¹⁾ tvrz zvaná Birah²⁾, řecky Baris, v knize Nehemiášově vystupující pod jménem „věž Domu“³⁾, totiž věž chrámová.

Šimon Makabejský opevnil znovu tvrz a sídlil zde se svou rodinou⁴⁾ Po tři roky pracoval tehdy lid židovský na opevnění tvrze a ostatních městských hradeb.⁵⁾ Syn Šimonův Jan Hyrkan pokračoval v opevňovacích pracích a učinil z tvrze své královské sídlo.⁶⁾

Herodes Veliký přestavěl chrám jerusalemský, rozšířil umělým a nákladným způsobem nádvoří chrámové na východ směrem k údolí Kidronskému. Mezi tvrzi Baris a severním opevněním chrámovým zřídil dvě prostraná nádvoří, obklopená sloupovými řadami. Na místě tvrze Baris a jejího širokého severního příkopu zbudoval podle římského vzoru nádhernou novou pevnost, již pojmenoval po svém příznivci Marku Antoniovi „Antonii“. Velikolepá byla Antonia! Josephus Flavius píše:

„Antonia bylo dílo, pro něž použil Herodes všech pomůcek svého ducha. Uvnitř měla ráz a uspořádání královského paláce; bylo zde zřítí stavby všeho druhu a rozmanitého určení: peristyly, lázeňské síně a rozsáhlá nádvoří určená pro pobyt vojska. Svým uspořádáním měla Antonia vzhled města; nádherou svých staveb podobala se královskému paláci“⁷⁾.

Antonia měla dvě nádvoří-atria, obklopená sloupovými řadami, do kterýchžto sloupovými řadami ústily obytné síně palácové.

Jedno z těchto atrii nazývají evangelia „atriem pretoria“⁸⁾ neb „atriem vnitřním“⁹⁾.

¹⁾ Nehem. 2, 8. ²⁾ Aramejské slovo značící pevnost. ³⁾ Nehem. 2, 8; 3, 1. ⁴⁾ 1 Mak. 13, 53. ⁵⁾ Josephus Flavius: Antiquit. Jud. XIII, VI. 6. ⁶⁾ Jos. Fl., Ant. Jud. XVIII, IV, 3. ⁷⁾ Jos. Fl., Bell. Jud. V, V, 8. ⁸⁾ Mar. 15, 16. ⁹⁾ Syrský text Mar. 15, 16.

V palácové části, prostírající se kolem tohoto vnitřního atria, sídlil Pilát, zde vyslyšel a soudil Krista.

Do této palácové části Antonie nevstoupili Židé na Velký pátek při procesu Kristově, neboť zde bydlil Pilát se svými Římany-pohany, zde se jedl kvašený chléb. Židé by se byli dopustili zákonné nečistoty.

Lid židovský s velekněžími a zákoníky shromažďoval se při procesu Kristově v „nádvoří-atriu vnějším“, jež bylo níže položeno než atrium vnitřní a tvořilo palácovou část Herodovu. Atrium toto nazývá se v evangeliích Lithostrotos (řecky = místo dlážděné) — Gabbatha (hebrejsky).

Kdykoliv mluvil Pilát v procesu Kristově k lidu židovskému, opouštěl „vnitřní atrium“, kde byl jeho soudcovský tribunál, a sestupoval do atria vnějšího — „Lithostrotos — Gabbatha“.

I. zastavení jerusalemské křížové cesty: Ježíš na smrt odsouzen.¹⁾

Ačkoliv Pilát pronesl svůj rozsudek nad Kristem v „atriu vnějším“, na Lithostrotos, kde byl shromážděn lid židovský, stalo se zvykem konati první zastavení jerusalemské křížové cesty na místě, kde se prostíralo kdysi „atrium vnitřní“ pevnosti Antonie, neboť zde Pilát vyslyšel Krista a rozmlouval s ním („Co je pravda?“).

¹⁾ Umístění jednotlivých zastavení jerusalemské křížové cesty viz na přiloženém plánu Jerusalema.

Sem, do „atria vnitřního“, poslala Pilátova manželka Prokula posla, žádajíc, aby Pilát se ujal Krista, pro něhož ve snách mnoho trpěla¹⁾.

Místo vnitřního atria jest dnes v nádvoří bývalé turecké staré kasárny pěšácké, ležící na severní straně mešity Omarovy, poblíž kláštera řeholnic Notre-Dame de Sion.

V síni sousedící s vnitřním atriem byl Kristus trním korunován; mimo bývalou tureckou kasárnu, v dnešní „kapli bičování“ byl bičován, s dnešního oblouku „Ecce Homo“ byl Pilátem shromážděnému lidu ukázán.

Rekapitulujeme krátce z evangelií události, jejichž jevištěm bylo okolí dnešního I. zastavení křížové cesty na Velký pátek:

Záhy ráno jest předveden Ježíš Pilátovi, římskému prokurátorovi Judska; snadno triumfuje Ježíš nad žalobami členů židovského sanhedrina, zřejmě jest jeho nevina, Pilát však nemá odvahu, aby osvobodil Ježíše. Poněvadž Ježíš je z Galileje, posílá jej Pilát k Herodovi, jenž byl na velikonočních svátcích v Jerusalemě.

U tetrarchy Heroda byl Ježíš vydán veřejnému posměchu, jest zpět poslán k Pilátovi, mučen, postaven na roveň Barabášovi; lid dává přednost Barabášovi před Ježíšem a jednohlasně běže na se zodpovědnost za smrt Ježíšovu,

Ježíš stává se obětí trestu, někdy smrtícího, římského bičování, v atriu pretoria odehrává se výjev, v němž vojáci římské stráže Krista korunuji trním, posměšně mu holdují, naň plvajíc a jej políčkují.

„Ejhle člověk!“ S těmito slovy ukazuje Pilát lidu politováníhodného Krista. Kněží a zákoníci odpovídají: „Ukřížuj ho“, a lid souhlasí. Připojují: „Propustíš-li tohoto, nejsi přítel císařův.“ Pilát na to: „Krále vašeho ukřížují?“ — „Nemáme krále, leč jen císaře!“ Tak servilně volá lid. Cit spravedlnosti v Pilátovi

¹⁾ Mat. 27, 28.

zakolísal. Maje rozhodnouti, rozsuzuje podle přání Židů a vydává jim Krista, aby byl ukřížován.

Stalo se tak v pátek 15. nisanu mezi 9. hodinou a polednem. Na nápis, jenž hlásal vinu Kristovu, dal Pilát napsati pouze slova: „Ježíš Nazaretský, král židovský.“¹⁾

Pretorium Pilátovo a basilika Svaté Sofie ☩.

Pretorium Pilátovo = atrium pretoria = atrium vnitřní zaujímalo místa dnešního velkého nádvoří bývalé turecké kasárny a jejích budov.

Kasárna turecká se svým nádvořím představuje část pevnosti Antonie, jejíž určením bylo střežití chrámu židovského s jeho okolím.

Roku 70. po Kr., za obléhání chrámu, byla Antonia Titem rozkotána a od té doby již nepovstala. Dnešní (bývalá) turecká kasárna jest všední arabská stavba, do níž v dobách, kdy byla sídlem tureckého místodržitele, nebyl vždy přístup dovolen.

Autor díla „Breviarius de Hierosolyma“ (kolem roku 530), arcijáhen Theodosius ve své „Relatio“ (kolem r. 570) poutník Anonym z Piacenzy v „Itinerarium“ (kolem r. 570) a jiní poutníci píší, že v jejich době zvedala se na místě Pilátova pretoria nádherná basilika „Svaté Sofie (Boží Moudrosti)“, jež hlásala křesťanskému světu, že zde byla nespravedlivě souzena Moudrost věčná. Basilika byla rozbořena r. 614. Znovu byla vybudována křížáky ve XII. století, aby opět brzo ustoupila budově jerusalemského guvernéra.

¹⁾ Srv.: Jan 18, 28-40; 19, 1-16; — Mat. 27, 2. 11-30; — Mar. 15, 1-15; — Luk. 23, 1-25.

Tradiční místo, kde Kristus byl trním korunován.

U vchodu do kasárny, jižně od malé nádržky s vodotryskem, otvírá se osmiúhelná sň románského slohu, v níž poznává archeolog Melchior de Vogüé¹⁾ křesťanskou stavbu z XII. století, tak zvaná „kaple korunování trním.“ Muslimové uctívají zde hrob šejka Derbasa. Křesťané nenavštěvují této kaple.

Místo, kde byl Kristus bičován.

Sestupující s rampy vedoucí do (bývalé) turecké kasárny vcházíme branou po levé straně nádvoří do kláštera Otců františkánů. Po pravé straně spatřujeme kapli bičování Páně †.

Dnešní kapli vystavěli františkáni r. 1839 na troskách starší románské svatyně, již na těchto místech zbudovali křížáci. Křížácká svatyně reprezentovala skvost křížácké architektury palestinské.

Kaple bičování stojí na tradičním místě, kde Kristus byl římskými vojáky bičován.

Breviarius de Hierosolyma (kolem r. 530) zmiňuje se kromě basiliky Svaté Sofie i o „cubiculum - síňce“, v níž byl Kristus svlečen a bičován.

Místo, kde byl na odsouzeného Krista kříž vložen.

Na jihozápadním úhlu františkánského kláštera byly odryty r. 1889 zbytky staré svatyně pocházející z dob křížáckých.

Podlahu této svatyně tvořila žlábkovaná dlažba římská, jejíž další pokračování můžeme sledovat pod sousedním klášteřem „Dames de Sion.“

¹⁾ Melchior Vogüé: Les églises de la Terre Sainte, Paris 1860.

Dlažba tato, jež se táhne ještě na jih pod povrchem dnešní ulice Via Dolorosa až ku skále, na níž se zvedá turecká kasárna, jest nepochybně zbytek starého „Lithostrotos — vnějšího atria“ Antonie. Zachovaný zbytek dlažby starého „Lithostrotos“ měří od severu k jihu 40 m, od východu k západu 30 m. Františkáni vystavěli r. 1905 na troskách bývalé křížácké svatyně novou svatyni a zasvětili ji památce „odsouzení Kristova a vložení kříže na Ježíše †.“

Oblouk „Ecce Homo (Ejhle člověk).“

Vycházíme z kláštera OO. františkánů a ubíráme se napravo směrem západním. Staneme u oblouku, jež překlenuje ulici „Via Dolorosa.“

Oblouk tento nazývá se od XVI. století obloukem „Ecce Homo.“ Oblouk představuje střední část trojdílné monumentální brány ústící kdysi do pevnosti Antonie.

Střední tento oblouk byl hlavním vchodem trojdílné brány. Na sever, uvnitř basiliky kláštera „Dames de Sion“, dochoval se nám druhý podobný, avšak menší oblouk. Třetí menší oblouk byl kdysi jižně v dnešním muslimském klášteři indických dervišů.

Nad archivoltem zevnější arkády oblouku „Ecce Homo“ zasazeny jsou dvě kamenné dlaždice z bývalého Lithostrotos.

Prastará tradice má za to, že na těchto dlaždicích odpočinul Spasitel, když kráčel se svým křížem; mladší tradice vypravuje, že na těchto dlaždicích stáli Kristus a Pilát za soudního výsledku; a opět jiná tradice, nejmladší z XV. století, ví, že na těchto dvou dlaždicích se odehrával onen nanejvýš dojemný evangelní výjev, kdy Pilát předvedl na Lithostrotos shro-

mážděnému lidu židovskému zbičovaného korunovaného Krista se slovy: „Ecce homo — Ejhle člověk.“

V okolí oblouku „Ecce Homo“ byly pod povrchem dnešní ulice „Via Dolorosa“ učiněny zajímavé vědecké objevy. Přišlo se na rozsáhlé podzemní prostory, směřující k bývalému nádvoří chrámovému, dnešnímu nádvoří mešity Omarovy. Podzemních těchto prostorů používá se dnes za cisternu. Pravděpodobně představují tyto prostory starou vodní nádržku zvanou „Struthion“, kterou Josephus Flavius umísťuje při Antonii. Též ústí tunelu, táhnoucího se k mešitě Omarově, bylo nalezeno.

U oblouku „Ecce Homo“ vstupujeme po pravé straně do svatyně a kláštera řeholnic „Dames de Sion.“ Svatyně i klášter jsou dílem „konvertity Panny Marie“ P. Marie — Alfonza Ratisbonna, bývalého žida. Maria Alfons Ratisbonne získal r. 1858 zříceniny u oblouku „Ecce Homo“ a do r. 1868 dobudoval na těchto místech krásný kostel a klášter, jež učinil středem svého obrodného nábožensko-lidumilného palestinského díla. Od té chvíle vznášejí se odtud modlitby pokorných řeholnic „Dames de Sion“ za obrácení židů k nebesům.

Stavitel kostela a kláštera zachoval z úctyhodných trosků, svědků to utrpení Kristova, vše, co bylo lze zachovati. V klášterním kostele, zvaném „basilika Ecce Homo“, jež má hodnost basiliky menší, spatřujeme při vstupu mohutný piedestal (podstavec) starobylého sloupu; dolní část severní zdi chrámové pozůstává ze skalnatého zevního svahu, jež možno sledovati na západ až k bývalému hospici rakouskému, kterýžto skalnatý svah tvořil kdysi se zdi pevnosti Antonie široký příkop. Za hlavním oltářem zvedá se

majestátně druhý postranní oblouk trojdílné brány Antonie. Pod klášteřem můžeme se obdivovati zacho- vanému zbytku starého Lithostrotos.

Řeholnice „Dames de Sion“, duchovní dcery P. Ratisbonna, mají v klášteře sirotčinec, pensionát a školu s bezplatným vyučováním.

II. zastavení: Na Ježíše kříž vložen.

U svatyně „odsouzení Kristova a vložení kříže na Ježíše“, o níž jsme se již shora zmínili, poblíž rampy vedoucí do turecké kasárny, jest 2. zastavení křížové cesty.

Rozsudek smrti, pronesený nad Kristem, byl ihned vykonán, — ať už tomu tak bývalo zvykem, neb snad židovský sanhedrin k tomu pobádal.

Ježíš byl oblečen v šat a nese, — staří říkali, že každý zločinec má nésti svůj popravní nástroj —, vlastní kříž, určený původně pro Barabáše. Za Kristem kráčeji dva lotři se svými kříži. Židé si vynutili sice na Pilátovi trest smrti pro Krista, není to však ruka židovská, nýbrž římská, jež vykonává nad Ježíšem králem židovským — v Judsku nezvyklý a podle Cicerona nejkrvavější a nejděsnější trest ukřižování.

V nádvoří pevnosti Antonie řadí se průvod: římský vojenský oddíl, jež bude vykonavatelem popravky pod velením centurionovým v čele: předchází liktor, jež nese psaný rozsudek smrti, pak-li neměl každý odsouzenec, podle jiného zvyku, zavěšen svůj psaný rozsudek na krku. V průvodu neschází lid židovský, vidí členy sanhedrinu, kněze, starší a zákoníky, kteří chtějí sarkasmem a výsměchem u paty samého vztýčeného kříže triumfovati nad nazaretským Mesiášem.

Ústní podání vypravuje, že na Krista byl kříž vložen na úpatí schodiště pozůstávajícího z 28 bílých mramorových stupňů, jež jsou dnes uctívány v Římě pod názvem „Scala Santa (Svaté schodiště)“.

Zbožné mínění XVI., XVII. a XVIII. století klade toto schodiště na místo rampy sestupující dnes z turecké kasárny k II. zastavení.

III. zastavení: Ježíš klesá po prvé pod křížem.

Puklý sloup, upevněný v zemi na rohu ulice, naproti Rakouskému hospici, označuje místo III. zastavení. Sloup je umístěn u malé oratoře, zbudované františkány.

Smrtelný duševní zápas v zahradě Olivetské, nelidská noční muka u obou velekněží, bičování, trním korunování, to vše vyčerpalo fyzickou sílu Kristovu. Břímě kříže, byl byl kříž jen normální velikostí, tíží Krista a on klesá.

Evangelia nezmiňují se sice výslovně o pádu Kristově, ale evangelista Lukáš jej nepřímo naznačuje, pravě, že vojínové ohlíželi se od této chvíle po nějakém chodci, jenž by pomohl Kristu kříž nésti.

V dobách křížáckých bylo jižně od ulice „Ecce Homo“ uctíváno místo „odpočinití Kristova“¹⁾.

Ve XIV. století shledáváme se však již s III. zastavením křížové cesty na tomto místě.

IV. zastavení: Ježíš potkává Matku svou.

Asi 40 m jižně od III. zastavení, při ústí uličky, jest čtvrté zastavení křížové cesty jeruzalemské.

Snad byla přítomna Matka Páně odsouzení Kristovu v nádvoří Antonie. Jistě však stála, jak víme, pod křížem na Kalvarii.

Prastará tradice, jejíž ozvěna zaznívá z „evangelia Nikodemova“²⁾, vypravuje, jak Maria, obraz neskonaleho hoře a žalu, potkává průvod, jenž vleče Krista směrem ku Kalvarii. Pohled Mariin, z něhož vyzáruje celé moře mateřské lásky, spočine na Kristu, a Maria klesá, omdlévá pod tíhou a velikostí bolu.

Skutečnost, že Maria tolik vytrpěla na poslední, bolestné cestě Kristově, dala již v staré křesťanské

¹⁾ Ernul z Ibelinu: L' estat de la Citez de Jhérusalem (r. 1228).

²⁾ Evangelium Nikodemovo se datuje z VI.—XIII. století.

době vzniknouti na těchto místech svatyni, připomínající bol a žal Mariin.

Dnes mají katoličtí Armenové poblíž zmíněné oratoře třetího zastavení nově zbudovaný chrám, zvaný „Spasma (= mdloba)“[†].

Když byly kopány základy tohoto kostela, byla odkryta velká mosaika, již možno dnes spatřiti v kryptě chrámové. Mosaika tvoří čtverec, v jeho středu jsou v mosaice vypodobněny dva sandály (střevíce), obrácené směrem severozápadním. Mosaika tato, jež jest starší VII. století, pravděpodobně označuje tradiční místo, na němž stála bolestná Panna, když přihlížela křížové cestě svého Krista.

Dnešní katolicko-armenský chrám stojí na místě křížáckého chrámu z XII. století. Křížácký tento chrám připomínají někteří letopisci XII.—XIV. století.¹⁾ Roku 1384 byl křížácký chrám přeměněn v mešitu. Poutníci XV. a pozdějších století mluví již o zříceninách křížáckého chrámu „Spasma“

Macalister²⁾ a jiní archeologové jsou toho názoru, že před křížáckým chrámem zvedala se na těchto místech starobylá křesťanská svatyně, z níž pochází vzpomenuť mosaika, zachovaná v kryptě dnešního chrámu „Spasma.“

IV. zastavení dnešní křížové cesty jest vzdáleno 35 m jižně od oné mosaiky.

V. zastavení: Šimon Kyrenský pomáhá Ježíši nésti kříž.

Jen několik kroků od IV. zastavení, v jižním úhlu, jež tvoří ulice el Uad a ulice Tariq es Serai,

¹⁾ Autor díla „Meditationes de vita Jesu Christi“, hl. LXXVIII, kteréžto dílo neprávem se připisuje sv. Bernardovi; Ricold r. 1294; Odoric r. 1320.

²⁾ Quartely Statement, Palestine Exploration Fund, London 1902, str. 122—124.

kteřáž stoupá na Kalvarii a od křesťanů je nazývána "Tariq el Alam — ulice Bolestná", zřídili r. 1889 fran-tiškáni malou kapli, připomínající známý evangelní výjev.

Ve chvíli, kdy Kristus klesá pod tíží kříže, přibližuje se asi vojenský doprovod k bráně městské, „bráně Rybné“; setkává se zde s mužem, vrácejícím se s pole, ze dvorce, jak praví evangelista Marek,¹⁾ s Kyreňanem jménem Šimon, jenž byl podle všeho zemědělským dělníkem. Vojenský doprovod Kristův se obává, že Ježíš nedojde s křížem na popravní místo, proto centurio zastavuje robotníka Šimona a ukládá mu robotnickou povinnost: nésti kříž Ježíšův. Římsí legionáři byli zvyklí na takové rekvi-sice v provinciích.

Těžko říci, byl-li Šimon učedníkem Ježíšovým, s jakými pocity vzal kříž na sebe; snad byl židovským proselytou. Evan-gelista Marek nazývá Šimona otcem Alexandra a Rufa,²⁾ dvou to křesťanů známých prvním křesťanům; snad chce tím naznačiti, že Kristus odměnil se Šimonovi za jeho službu na jeho synech.

Od XIII. až do začátku XIX. století byla evan-gelní vzpomínka na Šimona Kyrenského uctívána na rohu ulice proti Rakouskému hospici, tam kde jest dnes III. zastavení křížové cesty.

VI. zastavení: Veronika utírá rouškou tvář Ježíšovu.

Ubíráme se asi 80 kroků dále: na druhé straně oblouku, klenoucího se nad ulicí a nesoucího pěkný dům, označuje zlomek sloupu, upevněný po levici ve zdi, místo VI. zastavení.

Zbožná tradice vypravuje, že za pochodu vojenského do-provodu na Kalvarii prodírá se žena zástupy až k samému bož-skému Odsouzení; nemohouc jinak, utírá aspoň svým závojem či plátnem navlhčeným ve vodě láskyplně tvář Spasitelovu.

¹⁾ Mar. 15, 21. ²⁾ Mar. 15, 21.

Slechetnou odvahu této ženy vděčně odměňuje Kristus tím, že vtiskuje svou svatou, krví zbrocenou tvář do roušky. Od té chvíle stává se žena tato typem žen šlechetných a hrdinných.

Tradice nazývá tuto ženu řecky Βερενίκη (Bere-nike), kteréžto jméno latina pozměnila na „Veronika“. Tradiční čin Veroničin má mnoho podobného s činem soucitných žen jerusalemských, o němž vypravuje e-vangelista Lukáš.¹⁾

Tradiční tento výjev, jehož hrdinkou byla Vero-nika, kladou poutníci a spisovatelé od XV. století nepřetržitě v místo dnešního VI. zastavení. Dnes mají zde melchisti Řekové (= katolíci s Římem sjedno-cení Řekové) oratoř, nad níž zbudovali roku 1895 krásný, dosti prostraný kostel, zasvěcený sv. Vero-nice. Jest skoro jisto, že na místě VI. zastavení zve-dala se v dobách předkřížáckých svatyně. Někteří mají za to, že tato svatyně jest totožná s chrámem sv. Kosmy a Damiana, o němž se zmiňují spisovatelé VII. a IX. století.

Při vykopávkách konaných v okolí VI. zastavení byly nalezeny kameny a pálené roury, o nichž arche-olog K. Schick²⁾ soudí, že reprezentují zbytky sta-robylého židovského domu z doby předcházející pa-lestínské době římské. Zda-li v těchto místech stál i dům Veroničin, nelze říci.

VII. zastavení: Ježíš klesá po druhé.

Od VI. zastavení stoupá cesta dosti příkře. Asi po 60 krocích přicházíme do bazaru, kde na hlučné

¹⁾ Luk. 23, 27.

²⁾ Quartely Statement, Palestine Exploration Fund, London 1896, str. 215.

křížovatelce ulic nás vítají oratoř a nad ní v prvním poschodí malá kaple, spojené navzájem schodištěm. Kaple byla r. 1894 zbudována františkány. Oratoř i kaple patří františkánům. — Stojíme u tradičního místa VII. zastavení.

Vojenský průvod, v němž kráčel Kristus, musel při pochodu na Kalvarii projítí městskou zdí (tak zvanou druhou městskou hradbou) na některém místě nutně sousedícím s Kalvarií. Zde v těchto místech otvírala se za dob Kristových tak zvaná „Porta Vetus — brána Stará“, vedoucí z města do volného prostranství, směrem ke Kalvarii.

Knihá Esdrášova¹⁾ umísťuje „bránu Starou“ mezi severně ležící „bránu Rybnou“ a jižně položenou „bránu Efraimskou (bránu Údolní).“

Křesťané nazvali „bránu Starou“ „Portam judicariam — branou Soudní“²⁾, poněvadž na sloupu této brány byl, jak vypravuje tradice, podle tehdejšího obyčeje připevněn psaný ortel smrti nad „králem židovským.“ Povšechná tělesná ochablost způsobená předchozími útrapami, vedro denní, kříž, jež snad, Kristus ještě spolu nesl s robotníkem Šimonem, činí pochopitelným druhý pád Kristův, jež zná tradice a klade na toto místo.

Kaple VII. zastavení přechovává krásný sloup z červeného kamene, o němž archeolog Karel Schick píše:

„Tam, kde za dob Nehemiášových stála Porta Antiqua,³⁾ byla tato sloupořadní ulice přetínána jinou a byla, jak se zdá, opatřena tetrapylonem s vyššími sloupy, z nichž jest jeden dosud in situ.“³⁾ Dnešní sloup pochází asi z doby císaře Hadriana, poněvadž nevíme, zda-li již v době Heroda Velikého byla „brána Stará“ uvnitř ozdobena sloupořadím. Jisto je však, že

¹⁾ II. Esdr. 12, 38; 3, 3. 6. 13.

²⁾ = Porta Vetus.

³⁾ Zeitschrift des deutschen Palästinavereines 1894, str. 167

branou Starou vyšel Kristus na své křížové cestě z města, jež zavrhl svého Boha.

VIII. zastavení: Ježíš mluví k ženám jerusalemským.

Od kaple VII. zastavení stoupáme asi 30 kroků ulicí vzhůru, směrem západním, míjejíce po levici protestantský hospic zvaný „hospic řádu sv. Jana.“ Na zdi řeckého kláštera sv. Karalamba (Karalambos) spatřujeme černý kříž, označující VIII. zastavení.

Sv. Lukáš vypravuje, že za Kristem na jeho kalvarské cestě šel veliký zástup lidu a žen, které plakaly a kvílely nad ním. Zákon zapovídal plakati nad odsouzceni. Proto veřejný, nebojácný pláč žen jerusalemských nad Kristem nebyl prost vší zásluhy. Než kalvarský Trpitel, jsa více dojat příštími neblahými osudy nevďěčného města a vlasti než vlastním smutným údelem, obrací se k plačícím ženám se slovy: „Dcery jerusalemské, neplačte nade mnou, nýbrž samy nad sebou a nad dítkami svými. Neboť hle, přijdou znovu, v nichžto řeknou: „Blahoslaveny nepločné a životy, které nerodily, a prsy, které nekrmlily!“ Tehda počnou říkati horám: „Padněte na nás“ a pahorkům: „Přikryjte nás“; neboť činí-li toto na dřevě zeleném, co bude se dítí na dřevě suchém?“¹⁾

Snad tyto ženy, alespoň některé z nich, byly 40 let později svědky oné osudné pohromy, jež stihla Jerusalema r. 70 po Kr., kdy římský princ Titus rozkotal nevěrné město a tisíce Židů dal křížovatí. Snad tak mnohému tanula tehdy na myslí ozvěna slov Kristových: „Neboť činí-li toto na dřevě zeleném, co bude se dítí na suchém?“

Památka tohoto evangelního výjevu byla v minulých dobách uctívána hned na tomto místě, hned v údolí Tyropoeon, někde mezi pátým a šestým zastavením, jak o tom svědčí zprávy poutníků Františka

¹⁾ Luk. 23, 28—31,

Pípina (r. 1320), Jakuba z Verony (r. 1381), Ludolfa ze Sudheimu a Ludolfa ze Chartreux († 1370.)¹⁾

V dobách umučení Páně byla tato část křížové cesty, VIII. jakož i následující IX. zastavení, mimo hradby městské, uprostřed zahrad a kamenných lomů prostírajících se kolem Kalvarie.

Stoupáme-li od VIII. zastavení dále směrem západním přijdeme nejprve po levici k mešitě „El Khan-kah“, pak, vkročivše do „ulice Franků Haret el Frandži“, přijdeme po pravici k farnímu dívčímu sirotčinci, řízenému sestrami františkánkami, potom, rovněž po pravici, ku vchodu františkánského chrámu a kláštera „Božského Spasitele“, odkud není daleko do františkánského hospice „Casa Nova“.

Chceme-li však od VIII. zastavení dospěti k IX. zastavení, třeba učiniti okliku. Vracíme se zpět směrem východním do bazaru.

Urazivše v bazaru asi 100 kroků, vystupujeme na pravé straně po širokém schodišti o 28 stupních do ulice vedoucí k záhlaví basiliky Božího hrobu.

Zde, u vchodu do koptického kláštera, označuje sloup při zdi upevněný IX. zastavení.

IX. Zastavení: Ježíš klesá po třetí.

Vojenský průvod a Kristus dospěli k úpatí Kalvarie. Kalvarie, jež byla v bezprostřední blízkosti městských hradeb, poblíž frekventované městské brány a hlučných cest, tvořila zakulacený pahorek tvaru lebky, na němž byly vykonávány veřejné popravy.

¹⁾ Viz Chateaubriand: Itinéraire de Paris à Jérusalem, Paris 1806.

Představa nastávajících muk kalvarských obnovuje v tomto okamžiku v lidské přirozenosti Kristově ochablost zahrady Gethsemanské.

Některí mají za to, že božský Trpitel, přijda k úpatí Kalvarie, žádal opět nésti nástroj své popravy; jiní zase se domnívají, že římsí legionáři donutili na úpatí Kalvarie Krista, aby vzal znovu kříž na se, chtějíce aspoň v posledním okamžiku učiniti zadost předpisům hrdelního zákona.

Ať jest tomu jakkoliv, znění evangelia sv. Lukáše 15, 22: „I dovedli (řecky φέρουσιν) ho na místo Golgotu“ zdá se nasvědčovati, že v jednom okamžiku „byla ochablost božského Mistra taková, že vojínové museli jej zvednouti a snad jej podpírali až na Kalvarii“¹⁾. — Kristus klesá pod křížem.

Ještě několik kroků a vojenský průvod stanul na vrcholku Kalvarie. Spěšně vykonávají vojínové svůj ponurý úkol. — Byla to hodina největší nepravosti knížete temnot, ale i hodina slitovné a vše odpouštějící lásky Bohočlověka.

Poutníci Ludolf ze Sudheimu (r. 1336), Frescobaldi (r. 1384), orientální biskup Mikuláš z Aquirman (r. 1483) viděli ještě u basiliky Božího hrobu kámen opatřený křížem, označující IX. zastavení.

V koptickém klášteře bydlí koptičtí mnichové a poutníci. V klášteře je prostorná vodní nádržka, tak zvaná „cisterna sv. Heleny“, k níž se sestupuje do skály vytesaným schodištěm o 43 stupních.

Jižně od sloupu IX. zastavení jest volné prostranství, v jehož středu vystupuje kopule svatyně „nalezení sv. kříže“. Terasa zaujímá bývalé „Martyrium“ konstantinské basiliky. V zříceninách kupicích se kolem terasy přebývají eutychiánští habešští mnichové.

Od IX. zastavení vracíme se zpět ku schodišti vedoucímu na bazar, odtud kolem ruského hospice

¹⁾ Fouard, Vie de Notre Seigneur Paris 1913. Český překlad: D. Pecka, Život Ježíše Krista, Třebíč, 1924, kn. VII., str. 455.

Alexandrova po pravici, kolem protestantského chrámu Spasitelova a nového řeckého bazaru po levici vcházíme úzkou, malou branou do nádvoří basiliky Božího hrobu.

V basilice Božího hrobu jsou :

X., XI., XII., XIII. a XIV. zastavení křížové cesty.

(Viz článek: Basilika Božího hrobu).

K otázce evangelního pretoria.

Ve svém pojednání o „Křížové cestě“ kladli jsme Pilátovo pretorium, kde byl Kristus souzen a odsouzen, do pevnosti Antonie, ležící na severu prostranství chrámového. Proto byla pevnost Antonia i východiskem naší křížové cesty, v bezprostřední blízkosti její umístili jsme i první zastavení křížové cesty, kdež tato zastavení byla v posledních stoletích a jsou i dnes uctívána a připomínána.

Pro úplnost a zajímavost zaznamenáváme zde názor některých dnešních archeologů — palestinologů, kteří kladou Pilátovo pretorium do údolí Tyropoeon, na prostranství Xystus, stranou dnešní „zdi Nářků“, poblíž dnešního muslimského náboženského tribunálu Mehkeme, tam kde „branou Řetězovou“ ústí ulice, sestupující od „věže Davidovy“, na dnešní prostranství chrámové, — tedy jihozápadně od bývalé pevnosti Antonie. Archeologové tito dovolávají se tří nejstarších svědectví, jež nám tradice o pretoriu Pilátově zachovala, svědectví obsažených v „Itinerarium“ poutníka z Bordeaux (r. 333), v „Relatio“ arcijáhna Theodosia

(kolem r. 530) a v „Itinerarium“ Anonyma z Piacenzy (kolem r. 570).

Svědectví těchto tří poutníků, jež jsou ostatně velmi krátká, mluví podle těchto archeologů pro údolí Tyropoeon jako místo pretoria Pilátova.

V době Kristově, praví zmínění archeologové a palestinologové, táhla se, jak víme z Josefa Flavia¹⁾, stará městská hradba (tak zvaná zeď I^{ho} opevnění) od paláce Herodova (dnešní „věže Davidovy“) směrem východním k prostranství chrámovému. Na sever od této zdi I^{ho} opevnění rozkládala se tehdy nová městská čtvrť, sahající až po Kalvarii, kterážto čtvrť byla obehnána nově zbudovanou hradbou (tak zvanou „zdi II^{ho} opevnění“). Na jih od staré zdi I^{ho} opevnění, poblíž chrámu, stálo několik významných staveb. Předně bylo tu široké prostranství (náměstí) zvané Xystus, obklopené sloupořadím, spojené s chrámem mostem, jenž spočíval na podložených arkádách. Most tento tvořil konec dlouhé ulice, jež spojovala palác Herodův s okrskem chrámovým. S obou stran náměstí Xystus zvedal se pyšný palác.

Na západní straně náměstí Xystus pyšnil se zmíněný již palác Herodův, na východní straně palác „Curia“,²⁾ jenž byl jakousi městskou radnicí jerusalemskou.

Palác „Curia“ jest ono evangelní „pretorium Pilátovo“, v němž Pilát soudil Krista, z paláce „Curia“

¹⁾ Josephus Flavius : Bellum Judaicum. Viz seznam literatury.

²⁾ Josephus Flavius : Bellum Judaicum. Viz seznam literatury.

vycházel Pilát k lidu židovskému shromážděnému na náměstí Xystus. Náměstí Xystus představovalo jakýsi druh římského „forum“ neb řecké „agorá.“ I oba evangelní výrazy „Lithostrotos“ a „Gabbatha“¹⁾ označují náměstí Xystus.

Nádherná basilika „Svaté Sofie (Boží Moudrosti)“, o níž činí zmínku poutníci VI. století, byla zbudována na místě bývalého paláce „Curia.“

Palác „Curia“ byl proto východiskem křížové cesty Kristovy, první čtyři zastavení křížové cesty odehrála se v údolí Tyropoeon, v samém paláci „Curia“, aneb poblíž tohoto paláce, páté až deváté zastavení křížové cesty třeba umístiti poněkud jižněji od dnešního pátého až devátého zastavení.

Umístění dnešních devíti prvních zastavení křížové cesty jerusalemské, jejíž východiskem je bývalá pevnost Antonia, třeba datovati podle těchto archeologů teprve z doby počínající XIII. stoletím.

Nechceme zde rozhodovati, pokud jsou oprávněny důvody zmíněných archeologů a palestinologů mluvící pro poněkud jiné umístění pretoria Pilátova a prvních devíti zastavení křížové cesty Kristovy, než jaké má za podklad dnešní jerusalemská cesta křížová.

Nepředpojatý a nábožensky citící poutník bude za své jerusalemské návštěvy uctívati bolestnou památku odsouzení a smrti Bohočlověka na dnešních místech křížové cesty jerusalemské, posvěcené slzami milionů křesťanských poutníků celých století, ať již

¹⁾ Jan 19, 13.

jednotlivé výjevy skutečné bolestné cesty Kristovy se odehrály na místech dnešních křížových zastavení, či poněkud dále od těchto míst. Tím spíše, když církev sv. obdarila pobožnost křížové cesty jerusalemské, vykonanou na dnešních místech zastavení, tak hojnými duchovními poklady — plnomocnými odpustky.

Pevnost Antonia.

IX.

Haram eš Šerif — Posvátný obvod.

Na památné starozákonní hoře Moria, na níž slavný Šalomoun zbudoval na rozkaz Hospodinův nádherný chrám, s nímž sousedil rovněž nádherný nový královský palác Šalomounův, na hoře Moria, kdež po rozboření chrámu Šalomounova vystavěli ze zajetí babylonského pod knížetem Zorobabelem vracející se Židé nový chrám, jež Herodes Veliký a Herodes Agrippa II. rozšířili a obohatili novými velkolepými budovami, prostírá se dnes ve značně zvýšeném rozsahu muslimský „Haram eš Šerif — Posvátný obvod“, tvořící nepravidelný lichoběžník, 500 m dlouhý a 300 m široký. Haram eš Šerif jest po Mekce a Medíně muslimům nejposvátnějším místem země. Střední část Haram eš Šerif jest o 3 m vyšší ostatního okolí a nese mešitu Omarovu, zvanou též „svatyní skály — es Sakhra.“ Na jižní straně Haram eš Šerif zvedá se mešita el Aksa. V době jarní skýtá prostranství Haram eš Šerif, jsouc pokryto zelenajícím se trávníkem, se svými cypřiši a olivami nádherný pohled.

Prostranství toto ¹⁾ bylo po jedenáct století, od Šalomouna až po rozboření Jerusalema Titem, jevištěm jedinečného života národa židovského.

¹⁾ Haram eš Šerif rovná se svými rozměry známému pařížskému „náměstí Invalidů.“

V severozápadním úhlu dnešního prostranství Haram eš Šerif zvedala se za doby Kristovy pevnost — hrad Antonia, jež svým uspořádáním měla vzhled města a nádherou svých staveb podobala se královskému paláci.

V Antonii byl vězněn apoštol národů sv. Pavel. Příčinu této vazby Pavlovy vypravují Skutky apošt. hl. 21 a hl. 22. Na radu apoštola Jakuba Malého podrobil se Pavel se čtyřmi jinými jerusalemskými židokřesťany slibu nazirejskému.¹⁾ Svatý Pavel chtěl svým počinem upokojiti ony křesťany, již horlili pro zákon Mojžíšův.

Tu Pavel pojal k sobě ty muže (totiž ony čtyři jerusalemské židokřesťany), — vešel do chrámu a ohlásil konec dnů posvěcování (totiž slibu nazirejského).

Když však se dokonávalo sedm dní, Židé z Asie, uzřevše ho ve chrámě, pobouřili všecken lid a vztáhli naň ruce křičíce: „Muži Israelité, pomozte, to je ten muž, který všechny vsudy učí proti lidu i proti zákonu a místu tomuto, a mimo to i pohany uvedl do chrámu a poskvrnil toto místo svaté.“ Byli totiž viděli s ním v městě Trifona z Efesu a domnívali se, že ho Pavel uvedl do chrámu. I pohnulo se celé město a povstal shon lidu. A uchopivše Pavla táhli ho ven z chrámu, a hned byly brány zavřeny.²⁾

Tu zakročuje římský tribun (tisícník) Lysiáš se svým vojenským oddílem a dává odvésti Pavla, chtěje ho zachrániti před usmrčením, do pevnosti Antonie

¹⁾ Slibem nazirejským zavazovali se Židé nepít po určitou dobu vína a opojných nápojů, nestříhati si vlasů a stříci se vši zákonné nečistoty.

²⁾ Skutky apošt. 21, 26, 27—30.

Maje pak Pavel již uveden býti do pevnosti řekl tisícníkovi: „Smím k tobě něco promluvití?“ A on řekl: „Umiš řecky? Nejsi tedy ten Egyptan, který před těmito dny pobouřil a na poušť vyvedl čtyři tisíce mužů zbojníků?“ I řekl k němu Pavel: „Já jsem Žid z Tarsu, občan nikoli neznámého města v Cilicii; prosím tě, dovol mi promluvití k lidu.“ A když on dovolil, Pavel stoje na stupních, pokynul lidu rukou, a když nastalo ticho veliké promluvil řečí hebrejskou řka: „Bratři a otcové, poslechněte moji obranu, kterou k vám nyní konám.“ Uslyševše pak, že k nim mluví řečí hebrejskou, utišili se tím více.)

Pavel mluví dále o svém obrácení na cestě do Da-mašku, o svém poslání k pohanům. Tím pobouřil poslouchající Židy. Tribun Lysiáš chce jej dáti zmrskatí, ale Pavel dovolává se práva občanství římského. Jest proto vězněn nejprve v Jerusalemě, pak dva roky v Cesarei (kolem r. 58—60), odkud převezzen do Říma, kde prodlel další dva roky v žaláři.

Pevnost Antonia byla roku 70. p. Kr. Títem roz-bořena; mohutných kamenů pevností bylo později částečně použito při stavbě chrady Posvátného ob-vodu.

Hora Moria.

Za doby Davidovy byla Moria strmou, severně od tehdejšího „města Davidova“ ležící výšinou, oddě-lenou od „města Davidova“ malým, příčným, dnes zasypaným údolím. Na sever přecházela Moria v po-někud vyšší pahorek, zvaný později Bezetha. Na zá-padní straně Morie táhlo se hluboké údolí Gehenna (staré údolí Gehenna), později Tyropoeon zvané, na východní straně zelo údolí Kidronu.

Tradice židovská zaznamenaná v „Targum On-kelos“ a Josephus Flavius²⁾ ztotožňují horu Morii se

¹⁾ Skutky apošt. 21, 37—40; 22, 1—2.

²⁾ Ant. Jud. I. XIII, 1—2; VII, XIII, 14.

„zemí Moria“, kde měl Abraham obětovati svého syna Isáka.¹⁾ Než žádný svatopisec neví o této totožnosti.

Za doby Davidovy měl na temeni hory Moria Jebusan Ornan své humno. Tehdy odehrál se zde onen památný výjev, jímž určena byla hora Moria za potomní místo chrámu Hospodinova.

Povstal pak satan proti Israelovi a ponukl Davida, by sčelil Israele. — Nelíbilo se však Hospodinu. — I mluvil Hospodin ke Gadovi, vidci Davidovu, řka: „Jdi a rci Davidovi: Toto praví Hospodin: — Vyvol si co chceš: buďto třiletý hlad, buď tři měsíce utíkatí před nepřáteli svými a mečí jejich nemoci ujítí, aneb aby tři dny meč Hospodinův, to jest mor byl na zemi.“ — I řekl David Gadovi: „Se všech stran úzkosti mě sužují; ale lépe mi jest, abych upadl v ruce Hospodinovi, než-li v ruce lidské.“

Seslal tedy Hospodin mor na Israele a padlo z Israele sedmdesát tisíc mužů. Poslal také anděla do Jerusalema, aby jej bil. A když bil, — Hospodin slitoval se nad velikým zlem i při-kázal andělu —: „Dosti, již přestaň ruka tvá!“

Anděl pak Hospodinův stál vedle humna Ornana Jebusana. David pozdvihl oči, viděl anděla Hospodinova, an stojí mezi nebem a zemí, maje v ruce meč vytasený a obrácený proti Je-rusalemu. —

Hospodin pak přikázal Gadovi, by řekl Davidovi, aby šel nahoru a vystavěl oltář Hospodinu Bohu na humně Ornana Je-busana. — Když tedy přicházel David k Ornanovi a Ornan jej uzřel, vyšel mu z humna vstříc a poklonil se mu tváří k zemi.

I řekl mu David: „Dej mi to místo humna svého, ať vy-stavím na něm oltář Hospodinu.“ — Ornan Davidovi odpověděl: „Račiz vzítí a učiniti pán můj král, co se mu líbí; ano i býky dávám na celopal, mlátíčku vlečnou na palivo a pšenici k oběti; to vše rád dám.“ — I řekl mu král David: „Nikoli, — není slušno, bych ti co vzal a tak podal Hospodinu celopal, které mne nic nestojí.“

Dal tedy David Ornanovi za to místo šest set lotů zlata spravedlivé váhy, vystavěl tam oltář Hospodinu, přinesl celopal a pokojné oběti, a vzýval Hospodina. I vyslyšel jej a poslal oheň

¹⁾ Gen. 22, 2.

z nebe na oltář celopal a přikázal Hospodin andělovi, který proto zastrčil zase meč svůj do pochvy.)

Toť první obět přinesená Hospodinu na hoře Moria.

Chrám Hospodinův.

David pojal úmysl vystavěti na hoře Moria Hospodinu nádherný chrám, kterýžto úmysl realizoval však jeho syn a nástupce Šalomoun.

Šalomoun použil všech finančních sil a prostředků své říše ku stavbě chrámu, jenž byl zároveň i částí nového královského paláce. Od Hírama, krále Tyrského a svého přítele, vyžádal si schopné stavitele, dovedné umělce a dělníky; cedrové lesy libanonské dodaly potřebný materiál. Velká byla krása tohoto chrámu, jehož stavba trvala přes sedm let. — Šalomounův chrám byl spálen a rozkotán Babyloňany r. 588 př. Kr.

Po návratu ze zajetí babylonského zbudoval kníže Zorobabel (r. 536) nový chrám Hospodinův, jenž se však nádherou nevyrovnal starému Šalomounovu chrámu.

Teprve 18 let před narozením Kristovým přestavěl a rozšířil cizinec — Idumejec Herodes Veliký, jenž se chtěl tím zalíbiti Židům, chrám Zorobabelův ve slohu řecko-římském a to s takovou nádherou a přepychem, že restaurovaný chrám budil obdiv a úžas u vrstevníků. V restauračních pracích chrámových Heroda Velikého pokračoval později Herodes Agrippa II. Při těchto restauračních stavbách Heroda Velikého a Heroda Agrippy II. zůstala však vlastní chrámová svatyně Zorobabelova ve svých rozměrech, jež byly

⁴⁾ I. Paral. 21, 1. 7. 9. 11. 12. 13 — 16. 18. 21 — 23. 24 — 27.

zase shodny s oněmi vlastní chrámové svatyně stavby Šalomounovy, nedotčena.

Bohužel zmizel i tento chrám navždy s povrchu hory Moria v té chvíli, kdy r. 70 p. Kr. vítězné voje Titovy vtáhli do dobytého Jerusalema.

Poněvadž starozákonní chrám Hospodinův jest takové důležitosti v dějinách Starého zákona a svým symbolismem v dějinách Nového zákona, bude nás zajímati odpověď na otázku:

Jaký byl a na kterém místě hory Moria stál starozákonní chrám Hospodinův?

Z různých míst 3. knihy Král., II. Paralip., knihy proroka Ezechiele (hlava 40 a následující), Talmudu a Antiquitates Iudaicae Josefa Flavia můžeme nakreslit tento obraz starozákonního chrámu Hospodinova.

Posvátný okrsek chrámový se dělil na čtyři různé části:

1. Na západní straně hory Moria zvedala se vlastní chrámová svatyně. Rozdělení a rozměry vlastní chrámové svatyně byly v chrámu Šalomounově, Zorobabelově a Herodově tytéž.

Brána vlastní chrámové svatyně otvírala se na východ.

Vlastní chrámová svatyně, jejíž brána se otvírala na východ, byla 36 m dlouhá, 10 m široká a 15 m vysoká. Skládala se ze tří částí, jež od východu na západ takto po sobě následovaly: předsíň — vestibul (aulem), svatyně (chekal), velesvatyně (debir).

Branou vstupovalo se do předsíňe, prostoru to 5 m dlouhého a 10 m širokého, jenž se velmi podobal narthexu byzantského chrámu. V předsíni, po pravé i levé straně, vedlo točité schodiště do tří po-

schodí postranních síní, obklopujících chrámovou svatyní. Po obou stranách předsíně čněl mohutný pylon, cimbuřovitá to věž 60 m vysoká; oba pylony s branou předsíně tvořily imposantní průčelí chrámové svatyně. Před průčelím, na volném prostranství, stály dva ohromné bronzové sloupy, nesoucí na vrcholu bronzové napodobeniny květu liliového (menufarového); sloupy se nazývaly Jachin a Boaz.

Z předsíně vcházelo se do svatyně, pravouhlé to síně 20 m dlouhé, 10 m široké a 15 m vysoké. Strop svatyně byl z dřeva cedrového, stěny byly pokryty cedrovým dřevem a zlatými plotnami. Uprostřed svatyně stál oltář kadidlový, po každé straně svatyně, pravděpodobně v střídavém pořadu, pět sedmeroramenných svícňů a pět zlatých stolků, na kteréžto stolky bývaly kladeny přesné chleby. Na stolicích byly zavěšovány i trubky, jimiž byly svoláváni ctitelé Hospodinovi k bohoslužbám.

Ze svatyně otvíral se vchod do velesvatyně. Velesvatyně byla úplně temná síň, podoby čtverce, jehož každá strana měřila 10 m. Uprostřed velesvatyně, do níž vstupoval velekněz jen jednou za rok, byla umístěna na zlatém stolku archa úmluvy. Archa úmluvy, jež byla zhotovena z dřeva „setim“, měla podobu skřínky 1·3 m dlouhé a 0·78 m široké. Poklop skřínky, zvaný propitiatorium, nesl symbolické postavy dvou cherubů, vyřezané z dřeva olivového a zlacené. V arše úmluvy byly uloženy dvě kamenné desky zákona, prut Aronův a zlatá nádobka s manou. Dveře mezi svatyní a velesvatyní byly stále otevřeny; vchod byl zahalen hedvábnou, barvami byssu, hyacintu, purpuru a šafránu hýřící oponou, zlatě protkanou obrazy cherubů, palem a podobných ornamentů z říše

rostlinné. Jak známo, roztrhla se opona velesvatyně při smrti Kristově.

Vnitřní výzdoba svatyně a velesvatyně převyšovala všečen pomysl; vše až po dveře a podlahu bylo zhotoveno z drahocenného dřeva, pokryto zlatými plotnami; nebylo šetřeno zlatem, stříbrem, dřívím cedrovým a cypřišovým, všude bylo spatřiti umělecké bas-reliefy, představující cheruby, palmy, guirlandy a pestrou směsicí květů a listů vzatou z fantastické vegetace orientální.

2. Vlastní svatyní chrámovou obklopovalo na východní, severní a jižní straně „nádvoří kněží.“ Uprostřed nádvoří kněží, naproti průčelí chrámové svatyně, zvedal se oltář zápalný, na němž byly páleny zabitě oběti. Oltář měl podobu čtverce, jehož každá strana měřila 10 m, byl pokryt silnými bronzovými plotnami a měl dvě poschodí. Vystupovalo se k němu po schodišti, umístěném na jižní straně. Oltář zápalný spočíval na skále. Je to tatáž skála, kterou spatřujeme dnes ve středu mešity Omarovy a která jest takto jedinou památkou, jež jest nám zachována ze starozákonního chrámu Hospodinova.

Z polohy této skály můžeme uzavíratí, že dnešní mešita Omarova zaujímá místo bývalého nádvoří kněží v chrámě Hospodinově. Vlastní svatyně chrámová se svou předsíní, svatyní a velesvatyní ležela proto nutně na západ od dnešní mešity Omarovy.

Poblíž západního oltáře, na jihozápadní straně, stála velká měděná nádržka, spočívající na hřbetě dvanácti měděných býků. Nádržka slula „měděné moře“ a obsahovala vodu potřebnou k bohoslužebným ceremoniím, k mytí kněží a k čištění obětí.

Nádvoří kněží bylo ohraničeno na straně východní, severní a jižní nádherným sloupořadím, v němž tři monumentální brány: východní, severní a jižní ústily do nádvoří kněží.

3. Kolem nádvoří kněží a jeho sloupořadí táhlo se na straně východní, severní a jižní druhé nádvoří zvané „nádvoří Israele.“ Zde shromažďoval se lid israelský k bohoslužebným obřadům. Severní a jižní část nádvoří byla vyhrazena mužům, východní část ženám. V „nádvoří Israele“ shromáždění věřící viděli sloupořadím nádvoří kněží vše, co se dělo na nádvoří kněží. I nádvoří Israele bylo věnceno na straně východní, severní a jižní sloupořadím s třemi branami: východní, severní a jižní.¹⁾ Východní brána sloupořadí jest známa pod jménem: Porta Speciosa — Krásná brána.²⁾

4. Obě tato nádvoří jakož i vlastní svatyně chrámová byly posléze obklopeny se všech stran čtvrtým nádvořím, zvaným „nádvoří pohanů“, poněvadž jen v tomto nádvoří mohli prodlévati nežidé-pohané. Židé ubírající se k bohoslužbám prošli tímto nádvořím, aniž se zastavili, neboť jinak museli by se podrobiti očistnému obřadu. Časem stalo se nádvoří pohanů hotovým tržištěm, kde prodávány různé obětní potřeby. A z této části chrámu, z nádvoří pohanů, vyhnal kdysi Kristus hlomozící prodavače.³⁾ Nádvoří pohanů zakončeno bylo na všech čtyřech stranách skvostným sloupořadím, v němž několik bran poskytovalo přístup do okrsku chrámového. Východní strana sloupořadí jest známa pod jménem „sloupořadí Šalomounovo“, jižní část

¹⁾ Brány tyto odpovídaly třem branám sloupořadí nádvoří kněží. — ²⁾ Skut. apošt. — 3, 2. ³⁾ Jan 2, 13 nn. 2, nn.

sloupořadí, jež byla zvětšena a zvláště nádherně vybudována Herodem Velikým, byla nazývána „sloupořadím královským.“

Podotknouti dlužno, že v různých částech nádherných sloupořadí, která obkličovala jednotlivá nádvoří, byly umístěny síně, sloužící účelům poradným, vyučovacím a p.

Starozákonní chrám Hospodinův a Kristus.

Přišla plnost času, v městě Davidově-Betlemě narodil se Mesiáš-Kristus. A tu viděl posvátný oksek starozákonního chrámu Hospodinova často Bohočlověka ve svých zdech. Čtyřicátého dne po jeho narození obětuje nejčistší Panna Ježíška v chrámě na Morii a stařec Simeon s prorokyní Annou plesají při pohledu na božské dítě.¹⁾ Dvanáctiletý Ježíš navštěvuje se svými rodiči posvátný oksek chrámový. Později, když nastoupil Kristus svůj veřejný úrad učitelský, bylo jej viděti častěji v chrámovém „nádvoří Israele“; mluvil k lidu, disputoval s farisei a zákoníky. Na různých místech posvátného okrsku chrámového odehrály se dějinné evangelní výjevy, jejichž svědkem byl Kristus: vdova, házející svůj „kvadrant-halér“ do pokladny chrámové²⁾; fariseus a publikán, vstupující do chrámu, aby se zde modlili³⁾; žena polapená při cizoložství⁴⁾ atd., atd. Když pak se přiblížil „Svatý týden“ utrpení a smrti Kristovy, tu ztrávil obětní Beránek náš celé dny v domě svého Otce,⁵⁾ v posvátném okrsku chrámovém. Jen na noc ubíral se východní branou chrámovou, přes horu Olivetskou, do pohostinného domu

¹⁾ Luk. 2, 22 nn. — ²⁾ Luk. 21, 1 nn. — ³⁾ Luk. 18, 9 nn.

⁴⁾ Jan 8, 2 nn. — ⁵⁾ Srv. Mat. hll. 21—25.

Lazarova do Betanie. A opět se vracel. . . V těchto dnech i pronesl, jsa pln smutku, nad nádhernými stavbami chrámovými ortel jejich konečného zániku: „Nezůstane tu kámen na kameni, který by nebyl rozbořen.“¹⁾

Rovněž apoštolové, učenníci Kristovi a židokřesťané prodlávali často v posvátném okrsku starozákonního chrámu Hospodinova.

Chrám Jupiterův.

Roku 70. p. Kr. rozbořily legie Titovy Jerusalem, — zmizel i chrám Hospodinův. Esplanáda posvátného okrsku chrámového zůstala nadlouho pusta a opuštěna. Teprve 65 let později dal císař Hadrian (r. 135) zbudovati na místě starozákonního chrámu Hospodinova pohanský chrám o třech lodích zasvěcený bohu Jupiterovi Kapitolinskému.²⁾ Poblíž skály, jež dříve nesla oltář zápalný, dal císař Hadrian postaviti svou vlastní sochu, kterou na těchto místech viděl ještě r. 333 Poutník z Bordeaux.³⁾ Na západním pahorku vystavěl císař nové, pohanské město Aelia Capitolina.

Císař Julian Odpadlík, chtěje dokázati nepravdivost proroctví Kristova o zániku chrámu Hospodinova, dovolil r. 361 židům znovu vybudovati chrám Jahvův. Avšak marně, — starozákonní chrám Hospodinův nepovstal již ze ssutin. — Prostranství bývalého chrámu Hospodinova stalo se místem, kamž vyváženo a odkládáno městské smetí.

¹⁾ Mat. 24, 2. — ²⁾ Existence tohoto chrámu Jupiterova jest ostatně ověřena toliko jediným místem spisu Diona Cassia; jest proto velmi pochybná. — ³⁾ Poutník z Bordeaux: Itinerarium. Viz sezuam literatury!

Mešita Omarova.

Uprostřed dnešního „Haram eš Šerif - Posvátného obvodu“, na jehož prostranství stál kdysi nádherný starozákonní chrám Hospodinův, zvedá se dnes mešita Omarova: „Kubbet es Šakhra (kopule Skály).“

Když r. 638 p. Kr. vzdal se Jerusalem za patriarchy Sofronia kalifovi Omarovi, bylo prostranství Haram eš Šerif pokryto hromadami smetí, jež z města sem bylo vyváženo. Kalif Omar, chtěje vyjádřiti svou úctu k „Posvátnému obvodu“, počal vlastnoručně odstraňovati v jižní části Haram eš Šerif nakupené smetí. — Padesát let později byla zbudována ve středu „Posvátného obvodu“ nádherná muslimská svatyně — mešita, jež nazvána po dobyvateli Jerusalema mešitou Omarovou. Mešitu tuto počal stavěti 4. června 691 kalif Abd-el-Melik, vládce dynastie Ommajovců, sídlících v Damašku. Poněvadž mekkanští kalifové zabraňovali muslimským věřícím severní říše Ommajovců přístup do Mekky, měla jerusalemská mešita Omarova nahraditi poddaným Ommajovců svatyni mekkanskou s její Kaabou, měla býti muslimským Garizimem.¹⁾ K stavbě nové mešity potřebného materiálu poskytl rozvaliny a trosky starých monumentálních staveb jerusalemských, mezi jiným ovšem i ssutiny starozákonního chrámu Jahvova.

Mešita byla zbudována ve slohu byzantském, správněji řečeno syrském. Jejími staviteli byli křesťané, neboť arabské stavitelství bylo tehdy ještě v plénkách.

¹⁾ Na hoře Garizim v Samařsku vystavěli si po zjetí babylonském odštěpenci Samaritané, jimž Židé zakázali návštěvu jerusalemského chrámu, svatyni, jež byla, jak známo, soupeřkyní svatyně jerusalemské.

Mešita byla korunována kopulí, jejíž vzorem byla stavitelům kopule zvedající se nad tehdejší rotundou Božího hrobu, kterážto poslední kopule jest nám známa z náčrtu Arkulfova.¹⁾

Roku 1016 zřítla se za zemětřesení kopule mešity. Při restauraci byl tambur, na němž spočívala nová kopule, pokryt mosaikami, jež jej podnes zdobí. Roku 1098 dobyli křižáci Jerusalema a porubali do mešity Omarovy spasivší se muslimy; mešitu přeměnili v křesťanský chrám, zvaný „templum Domini — chrám Hospodinův.“ Křižáci okrášlili vnitřek svatyně křesťanskými malbami, posvátnou skálu, jež tvořila střed svatyně, na níž ve starozákonním chrámě Hospodinově stál oltář zápalný, pokryli mramorem a umístili na ní hlavní oltář a kněžský chór. Bohoslužby vykonával v tomto „templum Domini“ sbor kanovníků sv. Augustina. Mříže, která obklopuje v dnešní mešitě Omarově posvátnou skálu, pochází z doby křižácké.

Po vítězství Saladinově nad křižáky v Palestině byla svatyně „templum Domini“ vrácena muslimům a přeměněna v mešitu. Sestra Saladinova dala dovéztí na 20 velbloudech z Alepu růžovou vodu, jíž byla svatyně očištěna. Kopule mešity znovu vyzdobena. Později provedeny ještě několikráté na mešitě restaurační práce, z nichž poslední větší datuje se z doby Solimana Vítězného r. 1528.

Mešita Omarova jest velkolepá stavba oslňující vzdušnou elegancí a půvabností svých forem. Představuje pravidelný osmiúhelník vepsaný do kruhu, jehož poloměr obnáší 27 metrů. Vnitřní prostor mešity jest rozdělen dvěma koncentrickými řadami sloupů a

¹⁾ Arkulf, biskup francouzský: Relatio (kol. r. 670).

pilířů; sloupy jsou monolity, zhotovené z různě zbarvených druhů drahocenného mramoru. Střed mešity vyplňuje již zmíněná posvátná skála, nad níž ve výši trůní kopule, jejíž průměr obnáší 21 metrů. Do mešity vedou čtyři nádherné brány, ukazující ku čtyřem stranám světovým. Vnitřní stěny mešity jsou celé vykládány byzantskými mosaikami, jež nám předvádějí obrazy fantastické orientální květeny; obrazy jsou proplétány velkými arabskými nápisy.

Zvláště pozoruhodna jsou okna mešity, jimž podobných nenalezeme v celé Evropě. Jsou zhotovena ze zlomků různě barveného skla. Jemný umělecký, orientální hýřivou barvitost chápající smysl, vytríbený harmonický cit sestavil tyto skelné zlomky tak důmyslně, že okny vniká do mešity jen stlumené mysteriosní, na cit návštěvníka hluboce působící denní pološero.

Zevnější zdi mešity jsou obloženy modrými neb zelenými kamennými plotnami.

Posvátná skála - es Sakhra ☩.

Střed mešity Omarovy zaujímá tatáž skála, na níž v nádvoří kněží starozákonního chrámu Hospodinova stál oltář zápalný. Skála tato jest i u muslimů nejpamátnejším místem celého „Haram es Šerif“, po ní nazývá se i mešita Omarova „Kubbet es Sakhra — kopulí Skály.“ Muslimská legenda vypravuje:

Posledního dne svého pozemského života sedl Mahomed na nádhernou bílou klisnu „el burak“, jíž dostal darem od archanděla Gabriela, přijel do Jerusalema a modlil se zde, dříve než se odebral do nebes, pod naši skalou. Když opouštěl skálu, zvedla se tato za ním. Bůh poslal archanděla Gabriela, a tento zadržel skálu, vyzdvíženou již do jakési výše. Od té doby vznáší se skála mezi nebem a zemí.

Pod skalou jest krypta — prohlubeň, v níž muslimové ukazují různá místa, na nichž se modlili Abraham, David, Šalomoun, Eliáš, sv. Jiří, hlavně místo, na němž se modlil Mohamed, jenž při modlitbě se dotkl svým turbanem skály, jež při tom změkla jako vosk a vzala na tomto místě podobu turbanu.

Pod podlahou krypty jest malá prohlubeň, jejíž každá strana měří 25 cm. Muslimové ji nazývají „studnicí duší“. Dvakrát v týdnu shromažďují pry se zde duše zemřelých, aby se klaněly Allahovi.

Krypta jest pravděpodobně stará cisterna, jež byla pod humnem Ornanovým; někteří považují kryptu za bývalou spížírnu onoho humna Ornanova, na němž David obětoval Hospodinu.

Na severozápadní straně skály byl odkryt podzemní kanál, jímž odtékala kdysi z nádvoří kněží voda a krev zabitých obětí.

Kubbet es Silsele — kopule Řetězu.

Před východní branou mešity Omarovy trůní malá polygonální, kupulovitá stavba, spočívající na 17 sloupech, jež jsou zasazeny do dvou koncentrických řad takovým způsobem, že divák s kterékoliv strany vidí zde všech 17 sloupů. Sloupy, jejich podstavce a hlavice byly vzaty ze zřícenin starých budov. Křížáci přeměnili tuto stavbu v kapli svatého Jakuba Malého, apoštola-bratrance Kristova a biskupa jerusalemského, jenž byl poblíž tohoto místa r. 62 p. Kr. svržen s cimbuří chrámového.

Muslimové nazývají kopuli též „Mehkeme Daūd — tribunálem Davidovým“, poněvadž zde bývají pry váženy zásluhy a hříchy duší. Mají za to, že neviditelný řetěz sestupuje s nebes k vrcholu kopule odtud její název „Kubbet es Silsele — kopule Řetězu.“

Jižně od jižní brány mešity Omarovy, po pravé straně sloupořadí, pod nímž sestupujem k druhé mešitě

„Haram eš Šerif“, zvané El Aksa, stojí půvabná kazatelna — menbar. Jest to „menbar Bohran ed Dīn Kādi — kazatelna Bohran ed Dīn Kādi.“ Každý pátek ramadanu se s ní káže.

Jižně, uprostřed cypřišového stromořadí vedoucího k mešitě El Aksa, spatřujeme velkou kruhovou vodní nádržku, zvanou „El Kas.“ Voda do nádržky jest přiváděna železným vodovodem z Ain Sale, jižně od Betlema, poblíž tak zvaných „rybníků Šalomounových.“

Kde stál palác Šalomounův? V prostoru mezi mešitou Omarovou a mešitou el Aksa pyšnil se kdysi palác Šalomounův, zbudovaný z dřeva libanonského, 100 loktů dlouhý, 50 loktů široký a 30 loktů vysoký, mající 3 poschodí a 45 komnat, proslavený svým trůnním sloupořadím, v němž moudrý král rozsuzoval právo.¹⁾

Mešita el Aksa.

Jižní část prostranství Haram eš Šerif zaujímá obrovská mešita „el Aksa“, t. j. „Vzdálená.“ Nazývá se „el Aksa“, poněvadž původní primitivní mešita, jež stála kdysi na místě dnešní mešity, byla tehdy skutečně nejvzdálenější mešitou od Mekky. V koranu označuje pojmenování „el mesdžid el Aksa — mešita Vzdálená“ celé prostranství Haram eš Šerif, — dnes však patří název „mesdžid el Aksa — mešita Vzdálená“ výlučně mešitě stojící v jižní části prostranství Haram eš Šerif.“

Dnešní mešita El Aksa jest příčná stavba, mající podobu „T“, kříže, jemuž schází jedno rameno, koru-

¹⁾ 3. Král. 7, 1—8.

ňovaná v průseku křížových ramen kopulí. Nečtáříc příčných lodí, má 7 lodí, jimž odpovídá 7 arkatur vstupní předsíně mešitové. Mešita jest 90 m dlouhá a 60 m široká. Poněvadž během staletí byly provedeny na mešitě četné stavební změny, nemá mešita vysloveně jednotného architektonického rázu.

Někteří archeologové, dovolávající se svědectví starých křesťanských spisovatelů, hlavně historika Prokopia¹⁾, mají za to, že mešita El Aksa stojí poblíž místa, na němž v VI. stol. p. Kr. vévodila skvostná basilika „Svatá Maria Nová“, vystavená císařem Justinianem a zasvěcená v listopadu r. 543. Rozvaliny této basiliky poskytl prý materiál k stavbě mešity el Aksa.

Jiní archeologové zastávají zase názor, že zmíněná basilika „Svatá Maria Nová“ se zvedala ne na prostranství dnešního Haram eš-Šerif, nýbrž na pahorku čnicím na západ od údolí Tyropoeon, uprostřed dnešní židovské čtvrti jerusalemské.

Ať jest tomu jakkoliv, jisto jest, že kalif Omar, dobyt Jerusalema, zbudoval v jižní části prostranství Haram eš Šerif primitivní mešitu el Aksa.

Jako všechny tehdejší muslimské mešity měla i tato mešita podobu nádvoří čtverhraného, obklopeného dřevěnými pilíři. V nádvoří shromažďovali se muslimové k modlitbě. Poutník Arkulf (kolem r. 670) viděl ještě tuto mešitu, o níž praví, že byla „vili opere“ — bídě stavěna. Na místo této primitivní mešity nastoupila stavba architektoničtější. Než nová tato mešita byla zničena r. 770 zemětřesením. Kalif Mohammed el Madhi vyzvedl na jejích ssutinách v letech 775—795 novou mešitu, již obohatil vnuk Saladinův Melek el Muadhem Issa r. 1236 nynější monumentální předsíní o 7 obloucích, jež odpovídají sedmi lodím mešitovým. —

¹⁾ Procopius: De Aedificiis, lib. V, cap. VI.

V době křížácké za Balduina I. (r. 1100—1118) byla mešita přeměněna v královskou residenci a nazvána „palatium Salomonis — palácem Šalomounovým“. Část záhlaví palácového byla přenechána řádu templářů, založenému roku 1118 Hugonem z Payens. Templáři zřídili v této části mezi jiným své spížírny a záchody. Na západní straně paláce vystavěli templáři, mnichové-vojínové, podle vzoru mešity Omarovy osmiúhelnou, kopulí korunovanou svatyní — zasvěcenou Panně Marii.

Zajímavosti mešity el Aksa.

Pozornost každého navštěvovatele mešity upoutá skvostná kazatelna — menbar, vykládaná perletí, slovinou, ozdobená nádhernými arabeskami. Kazatelnu dal zhotoviti sultán Nurredin, Saladin dal jí po roce 1187 přenést z Alepu do mešity el Aksa.

Po pravé straně této kazatelny jest malá oratoř, obklopená železnou mříží; oratoř pochází asi z doby křížácké. Muslimové nazývají oratoř „koutem obřezání“ a ukazují zde otisk nohy Ježíšovy.

V lese sloupů, jež čnějí v mešitě el Aksa s takovou elegancí do výše, budí zvědavost navštěvovatelovu dva sloupy, stojící poblíž „koutu obřezání“. Nazývají se „sloupy zkoušky“. Sloupy stojí tak blízko sebe, že tělnatý člověk jen stěží mezi nimi proklouzne. Muslimové vypravují o nich, že ten, kdo mezi nimi proklouzne, dostane se do nebe. Roku 1881 zaplatil jistý horlivý, ale příliš tělnatý muslim tuto zkoušku schopnosti pro království nebeské svým životem. Od té doby činí železná, mezi sloupy upevněná mříž podobnou zkoušku nemožnou,

Západní příčné rameno mešitové tvoří velký prostor, rozdělený řadou pilířů ve 2 lodi; jest to t. zv. „zbrojnice templářů“; východní příčné rameno vybíhá v galerii zvanou „oratoří Omarovou“.

Porta duplex (brána Dvojitá) — stáje Šalomounovy — Porta triplex (brána Trojitá) — Porta simplex (brána Jednoduchá).

Opouštějíce hlavním vchodem mešitu el Aksa, spatřujeme po pravici schodiště, po němž sestupujeme do dvojitě přízemní galerie, která se táhne rovnoběžně pod mešitou El Aksa. Práh galerie snižuje se pozemnáhu od severu k jihu. Na jižním konci galerie stojí obrovský sloup — monolit. Galerie tato ústila kdysi dvojm vchodem, tak zvanou „Porta duplex — branou Dvojitou“ na pahorek Ofel. Skulptury „brány Dvojité“ jakož i hlavice obrovského sloupu jsou slohu řeckořímského. Brána tato byla v době římského města Aelia Capitolina vchodem, vedoucím ku chrámu Jupiterovu, zbudovanému na dnešním prostranství Haram eš Šerif.

Východně od mešity el Aksa, v jihovýchodním úhlu prostranství Haram eš Šerif, možno spatřiti ještě jiné prostranné podzemní stavby, tak zvané „stáje Šalomounovy“. Tradice vypravuje, že Šalomoun měl v těchto podzemních stavbách své četné koně; ale stavby tyto mají ráz doby pohadrianovské, ráz doby byzantské a arabské¹⁾. Křížáci používali těchto staveb skutečně za dobytčí stáje, o čemž svědčí otvory v pilířích, nesoucích klenbu těchto staveb, v kterýchžto otvorech uvazovali křížáci koně. V jižní zdi stájí salo-

¹⁾ Doba byzantská a arabská spadá do století IV.—VIII. a do století následujících.

mounových otvírala se v době Hadriánově „Porta triplex — brána Trojitá“ o třech vchodech a v době křížácké „Porta simplex — brána Jednoduchá“ o jednom vchodu, prolomená křížáky. Obě brány vedly na prostranství Haram eš Šerif.

Porta duplex, Porta triplex, Porta simplex jsou dnes zazděny.

V nejuvýchodnějším úhlu prostranství Haram eš Šerif, sousedíc se stájem Šalomounovými, jest malá podzemní síň, do níž sestupuje schodiště o 32 schodech. Křížáci nazývali tuto síň kryptou kolébky Kristovy. Muslimové přeměnili síň v mešitu; ve zdi ukazují výklenek, kolébku Kristovu.

Dnešní Haram eš Šerif — Posvátný obvod.

Dnešní Haram eš Šerif zaujímá mnohem větší prostor, než byl onen, na němž stál chrám Šalomounův, chrám Zorobabelův a Herodův. Dnešní prostranství Haram eš Šerif tvoří nepravidelný čtverhran, jehož východní strana měří 465 m, severní 300 m, západní 480 m, jižní 280 m. Dnešní prostranství Haram eš Šerif se svými pevnostními zdmi bylo vybudováno po pádu židovského Jerusalema v době císaře Hadriana (roku 135 po Kr.), kdy Římané vystavěli zde „Kapitol“ svého města Aelia Capitolina.

Učiňme procházku kolem zdi dnešního Haram eš Šerif!

Východní zeď prostranství Haram eš Šerif jest prolomena tak zvanou „branou Zlatou †.“ Bránu zbuodoval císař Justinian na tomto místě, o němž se mylně mělo za to, že v dobách Kristových se otvírala stará chrámová „brána Východní“, již projel Spasitel při svém slavnostním vjezdu o neděli Květné.

Brána Zlatá má dvě lodi, jejichž klenba jest nesená uprostřed třemi mramorovými sloupy. Zevně označují tuto bránu dva oblouky. Již v dobách křížáckých byla tato brána zazděna, a křížáci otvírali ji jednou v roce, na neděli Květnou, kdy branou procházel palmový průvod. Dnes zůstává brána neustále zazděna, neboť muslimové mají za to, že v den, kdy brána bude otevřena, vejdou „Frankové — Frandži“ do Jerusalema.

Poblíž „brány Zlaté“, uvnitř prostranství Haram eš Šerif, opírajíc se o zeď, jest malá osmiúhelná, kopulovitá stavbička, již muslimové nazývají „kursí Soleiman — soudní stolicí Šalomounovou;“ vypravují, že zde konal Šalomoun soud nad známými dvěma matkami.¹⁾ Než palác Šalomounův prostíral se, jak jsme slyšeli, mezi oběma mešitami.

Severní zeď prostranství Haram eš Šerif protínají brány: „Báb el Asbât — brána Pokolení“, jež ústí k „rybníku Israin — Birket Israin“, Báb Hytta — brána Hytta, „Báb el Atin — brána Temná;“ všechny tři brány hledí směrem k ulici „Ecce Homo.“

Západní zeď prostranství Haram eš Šerif jest opatřena branami: „Báb er Rauanime — branou Prorokovou“, „Báb el Hadid — branou Železnou“, „Báb el Kattanin — branou Bavlněnou“, „Báb es Silsele — branou Řetězovou.“ Pod ulicí, sestupující z brány Řetězové, našel archeolog Wilson oblouk, nazvaný po badateli „obloukem Wilsonovým.“

Oblouk, jenž jest 13 m široký a 6·5 m vysoký, patří k viaduktu, jenž kdysi spojoval horu Morii s horou Sionem. Nelze stanovit, zda-li oblouk Wilso-

nův v dnešní své podobě pochází z doby Herodovy či z V.—VI. století p. Kr. Ale poblíž jest několik klenbových kamenů, jež pocházejí z viaduktu, vystavěného judskými králi.

Poněkud jižně od brány Řetězové táhnoucí se část zdi prostranství Haram eš Šerif jest známá „zeď Náříků (Pláče).“ Dolní kamenné vrstvy této zdi jsou zbytky původního opevnění starozákonního chrámu Hospodinova. Hořejší kamenné vrstvy jsou mladšího původu. Skoro každého dne, hlavně v předvečer soboty a svátků, od třetí hodiny odpolední, shromažďují se zde židé, aby oplakávali zašlou slávu starozákonního chrámu Jahvova.

Poslední, nejjižnější branou západní zdi Haram eš Šerif jest „Báb el Moharbe — brána Moharbe.“

V západojižním úhlu Haram eš Šerif spatřujeme tři řady obrovských klenbových kamenů patřících k oblouku 15·25 m širokému. Oblouk jest zbytek viaduktu, vystavěného v těchto místech králi judskými neb snad Šalomounem samým. Oblouk se nazývá „obloukem Robinsovým“, poněvadž americký archeolog Robinson byl první, jenž zjistil, že oblouk jest součástí starobylého viaduktu.

¹⁾ 3 Král. 3, 16 nn.

X.

Na křesťanském Sioně.

V různých dobách starozákonních dějin označoval název „Sion“ různá místa.

V době Davidově byl nazýván Sionem pahorek Ofel, sousedící se Siloe; na Ofelu rozkládala se dřívější pevnost Jebus, jež se stala městem Davidovým. Po době Davidově rozšiřovalo se sídelní město na sever, přibírajíc do svého obvodu hlavně pahorek Moriu, na němž vystavěl Šalomoun nádherný chrám Jahvův a palác královský. Toto zvětšené město nazývá se též „Sionem.“ V stoletích ještě pozdějších pojal Jerusalems do svých městských hradeb i západní pahorek a název Sion dáván celému městu, pahorku západního nevyjímajíc. Zvláště posvátný okrsek chrámový na hoře Moria byl nazýván v této době se zálibou Sionem. Tak tomu bylo ve Starém zákoně.

V prvních čtyřech stoletích křesťanských prostíral se Jerusalems, když starozákonní Jerusalems byl rozkotán Titem (r. 70 p. Kr.) a Hadriánem (r. 135 p. Kr.), hlavně na pahorku západním a na hoře Moria. Pahorek Ofel, na němž kdysi se pyšnilo město Davidovo, byl tehdy již několik století neobydlen, stav se polem ssutin a zřícenin. Název Sion, jenž dáván kdysi východnímu Ofelu, přešel v prvních stoletích křesťanských na západní pahorek, jenž byl vlastně jen dalším, vyvýšenějším pokračováním Ofelu, na onen západní pahorek, jenž hostil v době Kristově dům „Večeřadla.“ A jako kdysi ve Starém zákoně

se zálibou byl nazýván posvátný chrámový okrsek hory Moria Sionem, tak se stalo i v době křesťanské „Večeřadlo“, tato první křesťanská svatyně, křesťanským svatým Sionem.

A západnímu křesťanskému Sionu v jeho nynější podobě věnujme svou pozornost.

Věž Davidova — Kalaa.

Vycházíme od Jafské brány a před námi zvedá se stavba „věže Davidovy“, arabsky „Kalaa“. Lidový názor připisuje tuto stavbu Davidovi. Město Davidovo leželo na východním pahorku Ofelu, David nevystavěl žádné pevnostní věže na západním pahorku, jenž nepatřil tehdy k městu. První počátky věže Davidovy datovati třeba z doby knížat makkabejských, snad ještě správněji z doby Heroda Velikého.

Idumejec Herodes Veliký přenesl své sídlo z paláce zvedajícího se u posvátného okrsku chrámového do nové pevnosti a do nového paláce královského, jež vybudoval na západním pahorku, na němž tehdy se rozrostlo zvětšené město. Nádherná byla tato stavba Herodova :

Tři věže : Hippicus, Phasael, Mariamne¹⁾ uzavíraly na severu královský palác, jehož nádhery nelze popsatí. Zvláštní zeď, 30 loktů vysoká, obklopovala palác se všech stran. V paláci byly prostranné síně, jež měly až sto pohovek, určených pro stolující, v síních trpytilo se vše roztodivnými drahokamy, byly zde nahro-

¹⁾ Hippicus byl přítel Herodův; Phasael jeho nejstarší bratr; Mariamne, druhá žena Herodova, již Herodes vášnivě miloval a později, obviniv ji z nevěry, dal usmrtiti (r. 28 př. Kr.). Po těchto třech nazval Herodes Veliký věže svého paláce.

maděny nejvzácnější předměty a ornamenty, jichž nádhera nelze popsat. Zahrady palácové byly pokryty zelenými trávníky a hustými křovinami, mezi nimiž se vinuly vábné stezičky s měděnými vodotrysky.¹⁾

I nástupci Heroda Velikého sídlili v tomto paláci. Palác viděl ve svých zdech na Velký pátek před rozmařilým Herodem Antípou pokorného Krista, jehož Pilát sem poslal. Zde se zdržoval i Herodes Agrippa († r. 44 p. Kr.), jenž rád residoval v Jerusalemě. Po blíž tohoto opevněného paláce byl nepochybně i onen žalář, do něhož Herodes Agrippa dal vsaditi apoštola Petra.

I dal (totiž Herodes Agrippa) usmrtit mečem Jakuba, bratra Janova, a vida, že se to líbí židům, dal jmouti i Petra. Byly však (právě) velikonoce. Uchopiv ho tedy vsadil jej do vězení a dal ho hlídati čtyřem oddělením vojinů o čtyřech mužích v úmyslu, že po velikonocích vyvede ho lidu. I byl Petr sice hlídán ve vězení, ale modlitba konala se za něj od církve k Bohu bez ustání. Když pak Herodes chtěl již jej vyvésti, Petr spal té noci mezi dvěma vojiny spoután dvěma řetězy, a strážní přede dveřmi hlídali vězení. A hle, anděl Páně postavil se u něho a světlo zazářilo v obydlí; a udeřiv Petra v bok, vzbudil ho a řekl: „Vstaň rychle.“ A řetězy spadly s rukou jeho. Řekl pak anděl k němu: „Opaš se a přivaž si dole sandály.“ I učinil tak. A řekl mu: „Oděj se pláštěm mým a pojď za mnou.“ I vyšel a šel za ním a nevěděl, že jest skutečnost to, co se dělo skrze anděla, nýbrž domníval se, že má vidění. Prošedše pak stráží první i druhou, přišli ku bráně železné, která vede do města; ta otevřela se jim sama. A vyšedše přešli jednu ulici, a hned na to odstoupil anděl od něho. A tu Petr přišed sám k sobě řekl: „Nyní vím pravdivě, že Pán poslal anděla svého a vytrhl mě z ruky Herodovy a ze všeho očekávání lidu židovského.“²⁾

¹⁾ Josephus Flavius: Bellum Jud. kn. V., hl. IV.

²⁾ Skutky ap. 12, 2—11.

Titus, rozbořiv r. 70 p. Kr. Jerusalem, ušetřil severní části paláce Herodova s jeho třemi věžemi, aby mohutné věže hlásaly statečnost legií římských. Za povstání Bar-Kochbova staly se věže útočištěm a oporou vzbouřenců židovských. Císař Hadrián dal proto strhnouti i tuto zbylou část paláce Herodova. Než v novém, na místě rozbořeného Jerusalema vybudovaném římském městě Aelia Capitolina vystavěl Hadrián v místech tohoto paláce Herodova novou pevnost, jejíž aspoň hlavní věž se zachovala dodnes.

Za obléhání Jerusalema křižáky byli to hrdinové Tankred a Rajmund Toulonský, kteří ztekli 15. července 1099 se svými chrabrymi pevnost. Jerusalemská latinští králové, již napřed sídlili v mešitě El Aksa, přeložili koncem XII. století své sídlo do této pevnosti. Za panství tureckého byla Kalaa — věž Davidova, ačkoliv velmi zchátralá, prachárnou. Jižně souvisí s věží Davidovou budova bývalé turecké kasárny; na tomto místě stála pravděpodobně kdysi vlastní palácová část pevnosti Herodovy.

Naproti věže Davidovy postavili anglikánští protestanté kostel „Christ's Church“, určený pro židovské konvertity.

Podél bývalé turecké kasárny kráčíme ulicí směrem jižním. Po několika krocích ukazuje se na levé straně dům, bývalá to kaple, jež má dvě poschodí a jest přeměněna v obydlí. Felix Fabri¹⁾ a jiní poutníci nazývají tuto kapli „kostelem Marií †.“ Jest to podle nich tradiční místo, na němž zbožným ženám, vracějícím se od hrobu Kristova, se zjevil z mrtvýchvstalý

¹⁾ Německý dominikán Felix Fabri, jenž navštívil Palestinu v letech 1480—1483, napsal o své cestě dílo: Eyagatorium.

Spasitel a je vyzval, aby radostnou zprávu zvěstovaly učenníkům uzavřeným ve večeřadle.¹⁾

Jdeme dále ulicí směrem jižním a vcházíme do Jerusalemské čtvrti armenské. Po pravici máme krásné zahrady armenského patriarchátu, po levici různé jeho budovy: kostel sv. Jakuba Velikého, palác patriarchátní, seminář mužský a ženský, klášter, poutnický hospic, obklopené prostrannými nádvořími.

Kostel sv. Jakuba Velikého ☩

Kostel sv. Jakuba Velikého jest patriarchátním kostelem armenským. Kostel stojí na tradičním místě, kde apoštol Jakub Veliký byl stat.

V tom čase král Herodes vztáhl ruce, aby soužil některé z církve. I dal usmrtiti mečem Jakuba, bratra Janova.²⁾

V malé kapli levé kostelní lodi ukazuje se místo stěti.

Apoštol byl stat r. 44 p. Kr. na rozkaz Heroda Agrippy I. Ostatky jeho byly přeneseny do Kompostelly ve Španělsku a učinily Kompostellu světovým poutním místem.

Chrám sv. Jakuba Velikého připomínal v těchto místech mučednickou smrt apoštolovu již v době latinského jerusalemského království³⁾; chrám jest stavba o třech lodích, korunovaná centrální kopulí. Patřil jak se zdá vždy Armenům; králové španělští byli ochránci a dobrodinci svatyně ve stoletích, kdy Armenové byli ještě sjednocení s Římem. Erb králů

¹⁾ Mat. 28, 8—10. — ²⁾ Skutky apošt. 12, 1—2.

³⁾ O chrámu činí zmínku Jan z Würzburgu ve sp. „Descriptio Terrae Sanctae“ z r. 1165 a autor spisu „L'etat de la Citez de Jherusalem“ z r. 1228—1231.

španělských zdobil vchod chrámový až do XVI. století. Františkáni měli až do r. 1870 právo konati ve svátek sv. Jakuba Velikého ve svatyni bohoslužby.

Dnes mohou pouze každého roku o svátku sv. Jakuba Velikého protestovati prostřednictvím generál. konsula francouzského proti bezpráví, jež je oloupilo o toto historické právo.

Podle legendy, zaznamenané ruským poutníkem XV. století, přechovávaly se v chrámě sv. Jakuba Velikého dva kameny přinesené s hory Sinai andělem P. Marii, když tato chystala se vykonati pout na Sinai. Armenové ukazují dnes v malé místnosti, přiléhající k pravé lodi chrámové, stoupu pozůstávající ze 3 kamenů: jednoho s hory Sinai, druhého s hory Tábor, třetího z Jordanu. Chrám má několik starých sedadel; jedno z nich má býti biskupské sedadlo sv. Jakuba Vel. Ve IV. století bylo sice podle zprávy sv. Sylvie Aquitánské přechovávano na Sioně biskupské sedadlo sv. Jakuba, které však patřilo sv. Jakubovi Malému, biskupu jerusalemskému, jenž byl r. 62 p. Kr. usmrčen. Toto sedadlo však již asi neexistuje.

Jihovýchodně od chrámu sv. Jakuba Velikého, několik kroků od „Báb en Nebi Daúd — brány Davidovy“, zvedá se kaple patřící ku klášteru „Sv. andělů“, obývanému řeholnicemi armenskými. Kaple se nazývá „domem Anášovým“ ☩. Tradice, již možno však sledovati teprve počátkem XV. století, klade v tato místa dům velekněze Anáše, před něhož byl předveden Kristus po svém jetí na hoře Olivetské.

V nádvoří ležícím západně od „domu Anášova“ můžeme si prohlédnouti museum umístěné v krásné čtverhranné stavbě.

Večeřadlo

Opouštíme jerusalemskou armenskou čtvrt „branou Davidovou — Báb en Nebi Daúd.“ Tato brána, jež slove též Báb Sahiun — branou Sionskou¹⁾, nese arabský nápis hlásající, že budovatelem jejím byl r. 1540 Soliman II. Ubíráme se směrem jižním asi 130 m a staneme před skupinou domů, jež jest charakterisována mešitou. Muslimové nazývají tuto skupinu „Nebi Daúd Prorok David.“ Židé i muslimové věří, že vnitřek mešity ukrývá hrob Davidův. Křesťan stojí zde před tradičním místem, jež hostilo kdysi dům večeřadla Páně. Vzpomínáš! — Zde slavil Kristus bezprostředně před svým utrpením svou poslední večeři.

A když přišla hodina, zaujal místo za stolem a dvanáct apoštolů s ním.

I řekl jim: „S toužebností jsem žádal tohoto beránka jísti s vámi, prve než bych trpěl; neboť pravím vám, že již nebudu ho jísti, dokavad se nenaplní v království Božím.“ A pojav kalich, díky učinil a řekl: „Vezměte (to) a rozdělte mezi sebe, neboť pravím vám, že nebudu již píti z plodu vinného kmene, dokavad nepřijde království Boží.“

A vzav chléb, učinil díky a, rozlámav jej, dal jim říka: „Toto jest tělo mé, které se za vás vydává; to číňte na mou památku.“ Taktéž (vzal) i kalich po jídle a řekl: „Tento kalich jest nová úmluva (potvrzení) mou krví, která se za vás vylévá.“ „Avšak hle, ruka zrádce mého jest se mnou při stole.“²⁾

Vstal od večeře a odložil roucha svá a vzav šat lněný přepásal se. Potom nalil vody do umyvadla a počal umývatí učenníkům nohy a utírali je šatem, kterým byl přepásán.³⁾

Ve večeřadle prodlévali učedníci Páně po zmrtvýchvstání Kristově, zde jim přál Zmrtvýchvstalý pokoje, dal jim moc odpouštěti hříchy, zjevil se pochybova-

¹⁾ Luk. 22, 14—21.

²⁾ Jan 13, 4—5. Přečti obsírnější zprávy evangelií: Mat. 26; Mar. 14; Luk. 22; Jan 13—14.

čnému Tomáši . . Na posvátné půdě večeřadla vykonána volba apoštola Matěje, sestoupil Duch svatý na apoštoly.

A když přišel den letnic, byli všichni pohromadě na jednom místě. Tu povstal náhle s nebe hukot, jako když táhne silný vítr, a naplnil dům, kde seděli; i ukázaly se jim jazyky jako ohnivé rozdělující se tak, že posadil se na každém (jeden); a všichni byli naplněni Duchem svatým a počali mluvit jinými jazyky, jak ten Duch dával jim promlouvatí. Přebývali pak v Jerusalemě židé, muži bohobojní, ze všelikého národa pod nebem.

I byli pokřtěni ti, kteří přijali řeč jeho⁴⁾; a připojilo se jich v ten den as tři tisíce duší.⁵⁾

Máme-li na zřeteli jen zprávy evangelií, smíme ztotožňovati místo poslední večeře Kristovy s místem seslání Ducha sv.. Též nejstarší tradice svědčí, že poslední večeře i seslání Ducha sv. se odehrály na jednom a témže místě. Sv. Epiphanius vypravuje, že císař Hadrian zastavil se r. 117 na cestě do Egypta i v Jerusalemě, nalezl město, Titem rozbořené, ještě v troskách, vyjmouc několik domů a malý chrám Boží, jenž se zvedal tam, kamž učedníci po nanebevstoupení Spasitelově s hory Olivetské vystoupili do horní síně. Byl⁶⁾ v oné části Sionu, jež unikla záhubě.⁴⁾ Sv. Cyril Jerusalemský zná již kolem r. 348 v Jerusalemě „horní kostel apoštolů, kdež sestoupil Duch svatý.“⁵⁾

Ve IV. století, kdy na podnět Konstantina Velikého a sv. Heleny počaly se na všech památných

⁴⁾ Totiž řeč, kterou Petr pronesl k shromážděným před večeřadlem. — ⁵⁾ Skutky apošt. 2, 1.—5. 41; jest záhodno přecísti celou 2 hlavu Skutk. apošt.

⁶⁾ Totiž tento zmíněný malý chrám Boží.

⁴⁾ Sctus Epiphanius r. 392; Liber de mensuris et ponderibus, XIV. Migne P. G. XLIII. col. 260, 261.

⁵⁾ Cyril Jer.: XVI, Katechese, Migne P. G. XXXIII. col. 924

místech Svaté země budovati nádherné chrámy, ustoupil původní malý chrám Boží na Sionu nové nádherné basilice. A co třeba zdůrazniti, v této nové nádherné basilice byla připomínána událost poslední eucharistické večeře Kristovy. Za svědka uvádím jerusalemského kněze Hesychia († po r. 431), jenž takto velebí basiliku sionskou: Ty, Betleme, dal jsi vyzkoušeti mléku z prsou panenských; Sion dal sestoupiti Duchu svatému z lůna Otcova. Ty jsi porodil chléb, ale Sion uchystal hostinu. Ty jsi živil Spasitele v jeslech, ale Sion doprovodil ho k oltáři." ¹⁾ S Hesychiem umísťují ve velké basilice u „Svatého Sionu“ eucharistickou večeři Kristovu Euty chius Caříhradský († 582), Alexander Mnich (koncem VI. stol.), sv. Sofronius († 638) a jiní.

Kromě poslední večeře Kristovy a seslání Ducha svatého byly uctívány ve velkolepé svatyni na Sionu ještě jiné vzpomínky náboženské.

Podle svědectví sv. Modesta, patriarchy jerusalemského od r. 631—634, a podle svědectví poutníka Arkulfa (r. 670), sv. Bědy (r. 720) a jiných bylo možno spatřiti v basilice místo, kde zesnula P. Maria. Sv. Sofronius, biskup jerusalemský (r. 634—538), viděl zde „kámen, na nějž se položila Matka Boží, aby umřela.“

Od doby sv. Etherie (r. 385) byl ukazován v chrámě sionského večeraďla sloup bičování. Poutník z Bordeaux viděl r. 333 sloup tento ještě v domě Kaifášově; dům tento byl pak přestavěn v chrám sv. Petra připomínající trojí zapření Petrovo.

¹⁾ Hesychius: In Jacobum fratrem Domini. Migne P. G. XCIII. col. 1480.

Bernard Mnich ¹⁾ připomíná r. 870 na východní straně basiliky sionské svatyni zasvěcenou sv. Štěpánu. Neznámo, kdy tato svatyně byla vystavěna. Víme však, že ostatky prvomučedníka Štěpána, nalezené v Kafar-Gamala, dnešní Beit Džemal, západně od Jerusalema, byly přeneseny na Sion a zde zůstaly od r. 416—460. Odtud byly potom uloženy v nové velké basilice sv. Štěpána vystavěné císařovnou Eudoxií na místě kamenování tohoto prvomučedníka. Než o tom mluvím na jiném místě své knihy.

Basilika doby křížácké.

Velká basilika „Svatého Sionu“ byla rozbořena v XI. století Saraceny, jak zaznamenává anglo-saxonský poutník Saewulf. ²⁾ Basiliku rozkotal nepochybně egyptský kalif Hakem, jehož muslimskému fanatismu padly za oběť skoro všechny křesťanské svatyně jerusalemské. Křížáci našli při svém příchodu na Sionu jen trosky. Vystavěli novou svatyni, jež pozůstávala ze dvou kostelů: horního a dolního. Každý měl tři lodí. V jižní lodi dolního kostela bylo připomínáno umytí nohou a zjevení se Spasitele apoštolu Tomášovi; v severní lodi dolního kostela bylo uctíváno zesnutí Panny Marie. V horním kostele znázorňovala mosaiková malba na stěně velké apsidy seslání Ducha svatého, na zdi prostřední lodi chrámové byla zobrazena poslední večeře Páně. Při svatyni byl zbudován klášter — opatství kanovníků — řeholníků sv. Augustína, zvaný „opatství svaté Marie na hoře Sionu“ neb „opatství Ducha svatého.“ Tento nádherný křížácký

¹⁾ Ve spise „Relatio“. — ²⁾ Saewulf: Relatio z r. 1102.

chrám byl rozbořen r. 1219 na rozkaz kalifa Melek-el-Muadhema. Roku 1231 vidíme na troskách chrámových pouze malou „kapli Ducha svatého.“

Dnešní večeřadlo.

Roku 1342 darovali král Robert z Anjou a papež Kliment VI. bulou „Nuper carissimi“ území večeřadla „na věčné časy“ řádu františkánskému. Františkáni vystavěli zde tehdy budovu večeřadla skoro v dnešní její podobě.

Již ve XII. století rozšířil židovský cestovatel Benjamin de Tudela mezi jerusalemskými židy a muslimy klamnou pověst, že pod územím večeřadla se skrývá hrob krále Davida, ačkoliv podle údajů Písma sv. nutno hledati hrob Davidův jižně od posvátného okrsku bývalého chrámu Hospodinova, v někdejším „městě Davidově.“¹⁾ Od toho času neustali muslimové ve své náboženské chtivosti, dokud se nezmocnili budovy večeřadla. Na rozkaz cařihradského sultána Solimana II. byli posléze r. 1551 františkáni vyhnáni z večeřadla a přesídlili do kláštera „Božského Spasitele“, kterýžto klášter se stal hlavou františkánské kustodie Svaté země. Františkánskému kustodovi zbyl památkou pouze titul „kvardiána hory Sionu.“

Muslimové přeměnili budovu večeřadla v mešitu. Dnes jest křesťanům přístupna pouze horní část večeřadla ☩, jež zůstala celkem tatáž, jaká byla ve XIV. století. Horní část večeřadla se skládá ze dvou síní. První, západní, větší síň tvoří obdélník 14 m dlouhý a 9 m široký, rozdělený ve dvě lodi, o-

¹⁾ 2 Esdr. 3, 16.

světlovaný třemi k jihu obrácenými okny; slouh síně prozrazuje pozdější gotiku. Východní, menší síň, jejíž práh je poněkud výše položen, přechovává domnělý náhrobek Davidův. Než muslimové ukazují ještě v dolní, křesťanům nepřístupné části večeřadla jiný domnělý náhrobek Davidův.

Basilika zesnutí Panny Marie — Dormitio ☩.

Mezi územím večeřadla jako východní hranicí a dnešními křesťanskými sionskými hřbitovy jako západní hranicí prostírá se tak zvané území „Dormitio — Zesnutí (totiž P. Marie).“ Část území „Dormitio“ zabíral kdysi velký chrám křížácký, hlavně jeho chrámové lodi, z nichž severní dolní loď byla zasvěcena, jak jsme podotkli, památce zesnutí Panny Marie. Za své palestínské návštěvy r. 1898 vyžádal si německý císař Vilém II. území „Dormitio“ od tehdejšího tureckého sultána. Císař přenechal území „Dormitio“ říšsko-německým katolíkům. Katolická říšsko-německá „Kolínská společnost“ zbuďovala na území „Dormitio“ podle vzoru proslaveného chrámu v Cáchách nádhernou basiliku zasvěcenou nanebevzetí Panny Marie.)

Basilika, jež představuje stavbu ve slohu románském, skládá se z vlastního horního kostela a z dolní svatyně, jež se podobá prostorné kryptě. Základní kámen basiliky byl položen r. 1900, stavba dokončena a posvěcena 10. dubna 1910 za palestínské návštěvy pruského prince Eitela Bedřicha. Vnitřní výzdoba svatyně, projektovaná způsobem opravdu monumentálním, není dosud hotova. Při basilice byl vystavěn, rovněž

¹⁾ Svátek „Zesnutí P. Marie“ slaví se jen v liturgii řecké.

ve slohu románském, klášter, jehož správa svěřena benediktinům beuronským, kteří konají i bohoslužby v basilice. V klášteře můžeme si prohlédnouti archeologické museum s jeho zajímavými, bohatými sbírkami. S vysoké věže klášterní otvírá se zrakům našim úchvatný pohled na Jerusalema a daleké okolí.

Zahrada sv. Petra v „Gallicantu“.

Poněkud jihovýchodně od brány Davidovy, na svahu dnešního Sionu, leží prostorné území, patřící řádu francouzských assumptionistů. Území toto slove „zahrada sv. Petra v Gallicantu“. Ze zahrady skýtá se oku našemu nádherný pohled na území, jež hrálo kdysi významnou úlohu v dějinách starozákonních.

Pod zahradou, východně, leží rokle staré Gehenny¹⁾ (Tyropoeon), jež jest nyní ze tři čtvrtin zasypána.

Dále na východ vítá nás pahorek Ofel, ohraničený na jihu malým minaretem rybníku Ezechiášova a přecházející na severu ve velké prostranství dnešní mešity Omarovy. Tot prostor, kde trůnilo kdysi město králů judských.

Západní pahorek, na jehož svahu se rozkládá dnes „zahrada sv. Petra v Gallicantu“, nesl velkou část města Herodova, v jehož zdech tak často prodléval Spasitel.

Území „zahrady sv. Petra v Gallicantu“ jest po stránce archeologické velmi zajímavé. Otcové assumptionisté, hlavně P. Germer-Durand, dále archeologové dr. Bliss a Parker, učinili zde četné důležité vykopávky. Byly objeveny dvě dlážděné ulice, vycházející

¹⁾ Třeba dobře rozlišovati od dnešního údolí Gehenny.

se strany severní, schodovitá ulice, běžící směrem východním, velká, schodištěm opatřená, vodní nádržka, mosaiková dlažba, lázeňské síně atd. Ve vykopávkách se pokračuje.

Basilika sv. Petra.

Pozornost naši poutají však především zříceniny basiliky, jež byly odkryty ve středu zahradního terénu. Zříceniny tyto měří 26'30 m délky a 14'50 m šířky, nepočítaje v to zdi basiliky. Existence zdí vedle sebe položených svědčí o tom, že basilika tato byla opět a opět znovu budována a přestavována. Basilika se skládala z horního vlastního kostela a z dolního kostela, jenž se podobal kryptě; dolní kostel měl vchod na straně severní. Uprostřed dolního kostela otvírala se hluboká jeskyně.

Basilika tato stála zde již začátkem V. století. Sv. Jeronym ve svém listě k Sabianovi, psaném kolem r. 400, činí již o ní zmínku¹⁾. Rovněž mluví o ní arcijáhen Theodosius kolem roku 530²⁾. Roku 614 byla basilika pravděpodobně rozbořena perským králem Chosroesem. Byla potom znovu vybudována. Obnovenou tuto basiliku viděl Bernard Mnich kolem roku 870³⁾. Rozkotána jsouc opět bláznivým kalifem Hakemem v letech 1009—1020, povstala ze ssutin znovu. Kdy se tak stalo, nevíme, ale v dobách křížáckých jest naše basilika ve zprávách poutníků připomínána. Po roku 1320 umlkají všechny zprávy o této basilice, jen tu a tam činí se zmínka o „jeskyni, jsoucí upro-

¹⁾ Sv. Jeronym: Epistola ad Sabianum lapsus, Migne P. Lat. t. XXII, col. 1190.

²⁾ Theodosius: Relatio. — ³⁾ Bernard Mních: Relatio.

střed pole", jež zela kdysi ve středu dolního kostela basiliky.

V dochovaných na nás zprávách poutníků oněch století se nazývá naše basilika: „kostel zapření sv. Petra“, „kostel lítostí sv. Petra“, „kostel slzí sv. Petra“, „kostel a jeskyně sv. Petra in Gallicantu“¹⁾.

Proč nazývají křesťané oněch století basiliku uvedenými jmény? Nepochybně připomínala jim basilika ono místo, kde Petr zapřel svého mistra, kde při kuropení kohoutově vzpomněl předpovědi Kristovy ve večeradle a lítostí jsa jat plakal hořce.

I přivedli Ježíše k veleknězi²⁾ Petr šel však za ním až do dvora veleknězova a seděl se služebníky a ohřívál se u ohně A když Petr byl dole na dvoře, přišla tam jedna ze služebnic veleknězových a uzřevši Petra, an se ohřívá, pohlédla naň a řekla: „I ty jsi byl s Ježíšem Nazaretským.“ Ale on zapřel řka: „Nevím, ani nerozumím, co pravíš.“ A vyšel ven do předdvorí; a kohout zazpíval. Služebnice však uzřevši jej jala se opět říkati okolostojícím: „Tento jest z nich.“ Ale on zapřel opět. A po malé chvíli zase ti, kteří tam stáli, pravili Petrovi: „V pravdě jsi z nich; vždyť jsi také Galilejský.“ On však počal se proklínati a přísahati: „Neznám toho člověka, o němž pravíte.“ A hned kohout zazpíval po druhé. I rozpomenul se Petr na slovo, které mu řekl Ježíš: „Prve než kohout zazpívá dvakrát, třikrát mě zapřeš.“ A dal se do pláče.³⁾

V místech, kde nyní spatřujeme rozvaliny basiliky sv. Petra v Gallicantu, zvedal se v době Kristově palác velekněze Kaifáše, zde byl Kristus v památné noci se Zeleného čtvrtku na Velký pátek veleradlou židovskou vyslýchán.

Po době křížácké umisťuje se mylně palác velekněze Kaifáše severně od večeradla, jen několik kroků

¹⁾ In Gallicantu = v kuropení kohoutově.

²⁾ Totiž ku Kaifášovi. — ³⁾ Mar. 14, 53. 54, 66—72. Viz i evang. zprávy: Mat. 26, 69—75; Luk. 22, 54—62; Jan 18, 24—27.

severně od dnešní basiliky „Nanebevzetí P. Marie“ (Dormitio). Nesjednocení Armenové mají zde kapli †; ukazuje se zde též domnělý „žalář Kristův — Habs el Messie“, v němž Spasitel prodrel až do rána Velkého pátku.

Avšak jak údaje evangelní, tak tradice prvních století mluví pro území dnešní zahrady „sv. Petra v Gallicantu“ jako místo, na němž stál palác Kaifášův:

1. Večeradlo, jež zvolil Kristus ze místo své eucharistické večere, v němž apoštolové po ukřižování Páně se uzavřeli „pro strach židovský“, kde se jim zmrtvýchvstalý Kristus zjevil, sotva stálo v bezprostřední blízkosti paláce Kaifášova, jak by tomu skutečně bylo, kdyby palác Kaifášův se zvedal tam, kde je lokalizován po době křížácké, severně od večeradla, v místech dnešní kaple nesjednocených Armenů! Zde by byli bývali bázlívi apoštolové v bezprostřední blízkosti velerady židovské!

2. Arcijáhen Theodosius (r. 530) píše, že mezi večeradlem a „domem Kaifášovým, jenž jest nyní¹⁾ kostelem sv. Petra, jest vzdálenost 150 kroků. Tato vzdálenost shoduje se však se vzdáleností, jež jest mezi večeradlem a dnešními zříceninami basiliky sv. Petra v Gallicantu, nikoliv však se vzdáleností, jež jest mezi večeradlem a kaplí nesjednocených Armenů.

3. Poutník z Bordeaux (r. 338) praví ve svém „Itenerarium“, že našel místo bývalého paláce Kaifášova na cestě, když krácel od rybníka Siloe (Ezechiášova) do večeradla. Tento topografický údaj Poutníka z Bordeaux svědčí jasně pro basiliku sv. Petra jako místo paláce Kaifášova.

¹⁾ Nyní, t. j. v době arcijáhna Theodosia.

4. Bernard Mnich praví r. 870 ve své „Relatio“ výslovně, že svatyně domu Kaifášova byla v jeho době „přímo na východ“ od večeradla a že starozákonní chrám ležel severně od paláce Kaifášova. Popis Bernardův nás nutí přímo klásti palác Kaifášův na území dnešní zahrady sv. Petra v Gallicantu.

Otcové assumptionisté vystavěli r. 1910 v části zřícenin bývalé basiliky sv. Petra malou kapli, v níž se přechovává „Sanctissimum.“ Dne 29. června 1924, ve svátek svatých knížat apoštolských Petra a Pavla, byl zde v přítomnosti patriarchy jerusalemského Barlassiny, francouzského generálního konsula a jiných čelných osobností položen základní kámen ku stavbě nové basiliky sv. Petra, jež nahradí významnému tomuto místu to, oč je nepřízeň minulých dob oloupila.

Podotknouti ještě dlužno, že v hluboké jeskyni, jež se otvírala ve středu dolního kostela basiliky sv. Petra, spatřují někteří archeologové, usuzující tak z předmětů v jeskyni nalezených, žalář paláce Kaifášova. Žalář tento připomíná známý Mamertinský žalář v Římě.

Cesta Spasitelova a cesta do zajetí babylonského.

Stojíce na svahu zahrady sv. Petra v Gallicantu, přehlížíme zrakem svým onu cestu, kterou vykonal Kristus v posledních hodinách před svým umučením.

Se Sionu, z večeradla, sestoupil onou cestou, jež se vine dnes dolů kolem městských hradeb, do údolí Kidronskeho, odtud vystoupil na horu Olivetskou v ta místa, kde spatřujeme dnes novou nádhernou františkánskou basiliku Gethsemanskou a nad ní zlaté bání ruského kostela.

S hory Olivetské byl veden božský Zajatec zpět do údolí Kidronskeho, odtud opět cestou vinoucí se kolem dnešních městských hradeb k Anášovi a Kaifášovi. Jest možno, že Anáš bydlel v paláci Kaifášově na svahu hory Sionu, v dnešní zahradě sv. Petra v Gallicantu, neboť údaje evangelní nenutí nás, abychom oddělovali palác Anášův od Kaifášova.

Tato cesta, již vykonal Kristus za poslední noci, jest totožná s cestou, kterou táhly kdysi tlupy zajatých Israelitů, po dobytí Jerusalema r. 587 př. Kr., do Babylonska.

Z paláce Kaifášova byl vlečen Kristus za časného rána Velkého pátku k Pilátovi, jenž sídlil v bezprostřední blízkosti posvátného okrsku chrámového. Pilát posílá Krista ku Herodovi do jeho paláce trůnícího na severní straně Sionu. Herodes dává věsti Spasitele zpět k Pilátovi, odkud nastupuje Král židovský cestu na Kalvarii.

XI

Návštěvou ve dvou významných jerusalemských svatyních francouzských.

Jsou to svatyně sv. Štěpána a sv. Anny, matky Panny Marie. První leží na severu města, za městskými hradbami, druhá uvnitř městských hradeb, na východní straně města, poblíž brány „Sitti Mariam“ a posvátného obvodu „Haram eš Šerif“. Obě svatyně jsou navzájem vzdáleny asi 15 minut, a spojuje je nejkratší cesta, vedoucí branou Damašskou kolem bývalého rakouského hospice ulicí Dolorosa.

I. Basilika sv. Štěpána.

Název basiliky připomíná nám prvomučedníka Štěpána, o němž Skutky apoštolské vypravují:

Štěpán pak jsa pln milosti a síly, činil veliké divy a zázraky v lidu. I povstali někteří ze synagogy Libertinských a Kyrenských a Alexandrijských a z těch, kteří byli z Cilicie a Asie, a se hádali se Štěpánem, ale nemohli odolati moudrosti a Duchu, kterým mluvil. Tu nastrojili muže, kteří řekli, že ho slyšeli mluvíti slova rouhavá o Mojžíšovi a proti Bohu. A (tak pobouřili lid a starší i zákoníky a obořivše se naň, uchopili ho a přivedli do velerady; a postavili křivé svědky — — —

A vyvrhše ho ven z města kamenovali jej; při tom svědkové odložili vrchní roucha svá k nohám mládence, který slul Šavel. I kamenovali Štěpána, kterýž se modlil — — — Štěpána však pochovali muži bohabojní a vzbudili pláč veliký nad ním¹⁾.

¹⁾ Skutky apošt. 6, 8—13; 7, 58—59; 8, 2. Záhodno přechísti celé hlavy 6 a 7 ze Skutků apošt.

Několik století mlčí o hrobu sv. Štěpána. Roku 415 dostává se knězi Luciánovi zvláštního zjevení, podle něhož nalezen hrob Štěpánův v Kafar Gamale¹⁾, městě Gamalielově, ležícím 30 km západně od Jerusalema. V Kafar Gamale byl pochován Gamaliel, člen velerady, příznivec Kristův, byli zde pochováni syn Gamalielův Abibas a Nikodem. V slavném průvodu, za účasti jerusalemského biskupa Jana II. (r. 386—416), sebastijského biskupa Eleutheria a jeriškého biskupa Eleutheria, přeneseny kolem r. 415 ostatky sv. Štěpána do basiliky sionské v Jerusalemě.

Jak dlouho zůstaly ostatky sv. Štěpána na Sionu? Dva protichůdné názory jsou zde pronášeny.

Jedni praví: Svaté ostatky nezůstaly dlouho na Sionu. Jerusalemský patriarcha Juvenal (r. 422—458) zbudoval v údolí Josafatském, na místě, kde Štěpán byl ukamenován, svatyni, do níž byly ostatky sv. Štěpána se Sionu přenešeny. Když pak r. 460 dostavěla císařovna Eudoxie na severní straně města, za dnešní branou Damašskou, velkou basiliku zasvěcenou prvomučedníku Štěpánovi, byly svaté ostatky dopraveny ze svatyně Josafatské, ležící na východní straně městských hradeb, do severní Eudoxiiny basiliky, zvedající se za hradbami městskými.

Podle zastánců tohoto názoru připomínala východní svatyně v údolí Josafatském ukamenování sv. Štěpána, východní, za branou Damašskou ležící svatyně, skutečné pohřbení ostatků sv. Štěpána.

Jiní tvrdí: Se Sionu byly ostatky sv. Štěpána kolem r. 460 převezeny přímo do severní svatyně za branou Damašskou, vybudované císařovnou Eudoxií

¹⁾ Kafar Gamala jest dnešní Beit Džemal.

a patriarchou Juvenalem na místě ukamenování sv. Štěpána. Obhájcí tohoto názoru mají za to, že severní basilika zaujímá jak místo kamenování sv. Štěpána, tak i místo konečného pohřbení ostatků tohoto prvomučedníka.

My přijímáme jako pravděpodobnější druhý názor, podle něhož severní Eudoxiina basilika připomíná nám jak místo kamenování sv. Štěpána tak místo konečného pohřbení ostatků Štěpánových.

Proč?

Jest skoro jisto, že již před r. 451 byla v údolí Josafatském, na východní straně města, svatyně zasvěcená s počátku sv. Štěpánu a sv. Janu Křtiteli, koncem VI. století pak jen sv. Štěpánu. O této svatyni činí zmínku tři písemné památky: „Plerophorie“ Jana, biskupa z Maiomy, psané v letech 512—518; „Životy a zprávy poustevníků“ pocházející ze IV.—VII. století; dílo „Commematorium de Casis Dei (Památková kniha o domech Božích)“ datující se z roku 808. — Svatyně tato existovala ještě začátkem IX. století.

Ale jmenované tři písemné památky nemluví nikde o tom, že východní svatyně sv. Štěpána stojí

na místě kamenování neb pohřbení tohoto světce.

Teprve počínajíc XII. stoletím klade ústní podání (tradice) kamenování sv. Štěpána do údolí Josafatského na místo, kde dříve stála svatyně tohoto světce. Tuto někdejší svatyni sv. Štěpána hledáme dnes v místech, kde ústí staré skalní schodiště, sestupující od východní zdi městské do údolí Josafatského. Poblíž tohoto schodiště mají nesjednocení Řekové malou budovu zasvěcenou památce kamenování sv.

Štěpána. Nesjednocení Řekové podnikli zde vykopávky, ale nenalezli nějakých zbytků bývalé svatyně sv. Štěpána. Snad se zvedala starobylá svatyně sv. Štěpána poněkud severněji.

Zato máme četné písemné zmínky poutníků a spisovatelů z V.—IX. století připomínající, že severní Eudoxiina basilika sv. Štěpána byla místem konečného pohřbení ostatků sv. Štěpána. A co je nejdůležitější, dvě z těchto písemných památek výslovně tvrdí, že prvomučedník Štěpán byl kamenován mimo hradby městské, na severní straně, kdež císařovna Eudoxia zbudovala chrám sv. Štěpána. Arcijáhen Theodosius (r. 530) píše ve své „Relatio“: Sv. Štěpán byl kamenován za branou Galilejskou; zde jest i jeho chrám, jež vystavěla paní Eudocia, manželka císaře Theodosia.¹⁾ Avitus, portugalský kněz, vrstevník onoho kněze Luciána, jemuž, jak již podotknuto, bylo zjeveno místo hrobu sv. Štěpána v Kafar-Gamale, praví v latinském překladu vlastní zprávy Luciánovy o mučedníku Štěpánovi o místě kamenování Štěpánova toto: „Kterýžto²⁾ byl kamenován od Židů za branou vedoucí na sever, směřující k Cedaru.“³⁾ Cedar označuje krajinu kolem Damašku, tedy krajinu severní. Všim právem smíme proto souditi, že Eudoxiina basilika nejen chovala v sobě konečný hrob ostatků sv. Štěpána, nýbrž že i stála na místě, kde byl náš prvomučedník kamenován. Konečně lze těžko mysliti, že Eudoxia, obzvláštní ctitelka sv. Štěpána, dala vybudovati svou

¹⁾ Sanctus Stephanus foras porta Galilaeae lapidatus est; ibi et ecclesia eius est. quam fabricavit domina Eudocia, uxor Theodosii imperatoris.

²⁾ Totiž Štěpán. — ³⁾ Qui lapidatus est a Judaeis . . . foris portam quae est ad aquilonem, quae ducit ad Cedar.

basiliku, do níž měly býti přeneseny ostatky sv. Štěpána, na jiném místě než na místě kamenování tohoto světce.

Severní, za dnešní bránou Damašskou ležící, císařovnou Eudoxií budovaná velká basilika sv. Štěpána byla dostavěna kolem r. 460. Při basilice vystavěny i klášter mužský a klášter ženský. Eudoxie umírá r. 460 v ženském klášteře sv. Štěpána a jest pochována poblíž hrobu sv. Štěpána.¹⁾ Roku 516 byla v basilice sv. Štěpána za účasti 10.000 mnichů svatého Saby prohlášena pravá nauka církve o dvou přirozenostech v Kristu proti monofysitům. Než již r. 614 rozkotal Ammiras, vojevůdce perského krále Chosroesa, basiliku a klášterní budovy sv. Štěpána. Na rozvalinách vyzvedli později Řekové malou kapli. Též v dobách křížáckých označovala jen malá oratoř místo, kde se kdysi pyšnily basilika a klášterní budovy sv. Štěpána.

Dnešní basilika sv. Štěpána †.

V posledních desetiletích minulého století podnikli francouzští dominikáni na území bývalé Eudoxiiny basiliky zajímavé vykopávky. Odkryli zbytky byzantské Eudoxiiny basiliky. Na místě, kde stála basilika V. století, vystavěli novou prostornou basiliku. Při tom bylo zachováno vše, co zbylo ze staré basiliky. V dlažbě dnešní basiliky spatřujeme zarámované zlomky byzantské původní dlažby chrámové. Nová basilika sv. Štěpána byla budována v letech 1889—1898. Budovatelem jejím byl známý P. Vigouroux. Benediko-

¹⁾ Anonymus z Piacenzy praví ve svém „Itinerarium“ kolem r. 580, že hrob Eudoxiin byl vzdálen 26 kroků od hrobu sv. Štěpána.

vána byla 17. dubna 1898, konsekrována 13. května 1900. Pius X. udělil nové svatyni brevem z 10. června 1904 hodnost a název „basiliky menší“.

Jako kdysi v době Eudoxiině zvedal se při basilice sv. Štěpána prostorný klášter, tak i dnešní „basilika menší“ sv. Štěpána jest spojena s klášterem francouzských dominikánů. Ve stínu klášterních síní založili dominikáni světoznámou svou „L'école biblique“, již se r. 1920 od francouzské „l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres“ dostalo názvu „L'école française d'archéologie“. Ústav jest stánkem vědy Písma sv., vědy to sv. Štěpána a sv. Pavla, a vydává vědecký časopis „Revue biblique“.

Jižně od basiliky, v zahradě, bylo objeveno staré pohřebiště židovské, obsahující pohřební jeskyně. Jeskyně používá se dnes opět za pohřebiště; odpočívá zde P. Matěj Lecomte, jenž se zde tolik zasloužil o vykopávky na území sv. Štěpána.

Území sv. Štěpána bylo i kdysi tábořištěm Bohumíra Bouillonského, vůdce křížáckých vojsk. Odtud podnikl Bohumír 15. července 1099 hlavní útok na vzdorující Jerusalems. Poblíž spatřujeme strom zvaný „strom Bohumíra Bouillonského“.

„Hroby Královské — Kobŕ el molŕk“.

Několik minut severně od území sv. Štěpána zvou nás k poučné archeologické návštěvě „hroby Královské“. Sestupujeme k nim širokým schodištěm, pozůstávajícím z nestejných, do skály tesaných schodů. Pod schodištěm otvírá se v levé skalní stěně klenutý vchod, jímž vcházíme do velkého čtverhranného nádvoří, jehož kolmé stěny jsou zcela vytesány do skály. Na

západní straně nádvoří vítá nás předsín „hrobů Královských“. Vstupujeme do předsíně a po levé straně vidíme bránu pohřebiště. Brána jest nízká a úzká. Byla uzavírána těžkým mlýnským kamenem, jenž se koulel v podél brány běžící rýze. Mlýnský kámen je dosud na místě. Patříce naň představíme si snadno, jakým způsobem byl uzavřen „hrob Kristův“, a rozumíme i otázce zbožných žen, ubírajících se k hrobu Kristovu: „Kdo nám odvalí kámen ode dveří hrobových?“¹⁾ — Branou přijdeme dále do druhé předsíně, mající podobu čtverce. Z této předsíně vedou čtyři chodby, jež byly kdysi opatřeny kamennými dveřmi, do pohřebních síní, tmavých to, do skály tesaných podzemních prostorů. V pohřebních síních shledáváme tři druhy hrobů: 1. hroby, mající podobu pecí, 2. arcosolia, t. j. výklenky, 3. prosté síňky, v nichž na podlahu byly pokládány sarkofágy s mrtvolami.

Kdo vybudoval toto velkolepé skalní pohřebiště „hrobů Královských?“ Snad králové judští, jak se domnívá archeolog de Saulcy? Neb vznikly tyto hroby v době po zajištění babylonském, aby byly pohřebištěm žen a princů, pocházejících z krve královské, jimž nebylo nepřízní doby popřáno zasednutí na trůn králů judských, jak usuzuje palestinolog Viktor Guérin? — Pravděpodobně dala vytesati tyto v pravdě „královské“ hroby princezna Helena z Adiabeny, staroassyrské to krajiny, ležící východně od Tigridu.

Princezna tato přestoupila se svým synem Izatesem k židovství.

Kolem r. 44 p. Kr., kdy v Jerusalemě a okolí vypukl veliký hlad,²⁾ přišla do Jerusalema a dala pro

¹⁾ Mar. 16, 3. — ²⁾ Viz skutky apošt. 11, 28.

hladovíci dovážeti obilí z Egypta a sušené figy z Cypru. V Jerusalemě vystavěla pro sebe pohřebiště. Její syn Izates zanechal 24 synů a 24 dcer. Někteří ze synů Izatesových brali podíl na obraně Jerusalema proti vojskům Titovým r. 70 p. Kr.

Někteří ze členů rodiny Izatesovy byly rovněž pochovány v pohřebišti Helenině. V Jerusalemě měla královská rodina Izatesova čtyři paláce. Josephus Flavius¹⁾ praví, že pohřebiště Helenino bylo „na severní straně města, asi tři stadia od hradeb, jež od věže Psephina se táhnou přes jeskyně královské“, kterýžto topografický údaj Josepha Flavia se shoduje s polohou „hrobů Královských.“ Hroby královské patří dnes Francii.

Jeskyně Jeremiášova a jeskyně Královské.

Východně od dnešní brány Damašské vine se tak zvaná silnice Jerišská širokým údolím, ohraničeným po obou stranách vysokými skalisky. Údolí toto, jež dělí pahorek Bezethu na dvě části, jest zbytkem kamenných lomů, jejichž balvanů bylo v době Heroda Agrippy (r. 44 p. Kr.) použito ku stavbě nové městské zdi v těchto místech. Zeď tato byla tak mohutná, že císař Klaudius z obavy před možnými příštími revoltami židovskými zastavil na nějaký čas stavbu zdi.

Několik kroků severně od tohoto údolí, bývalých to kamenných lomů bezethských, otvírá se tak zvaná jeskyně Jeremiášova.

Pozůstává ze dvou komůrek; první chová hrob muslimského santona (světce), druhá jest prý někdejší skryše proroka Jeremiáše neb dokonce jeho hrob.

¹⁾ Josephus Flavius: Bellum Judaicum.

V době Jeremiášově jeskyně tato jistě neexistovala, doba jejího vzniku souvisí s dobou kamenných lomů bezethských. Název „jeskyně Jeremiášovy“ pochází teprve z XV. století p. Kr.

Asi 100 kroků východně od brány Damašské, v jižní části pahorku Bezethy, spatřujeme vchod do tak zvaných jeskyní Královských. Jeskyně Královské tvoří prostorné podzemní skalní síně, jejichž klenba jest nesena přirozenými skalními pilíři.

Četné tyto síně se táhnou až pod území kláštera sester Sionských (Notre Dame de Sion). Půda jeskyň jest nerovná, návštěvovateli se proto doporučuje největší pozornost. Jeskyně vznikly lámáním stavebního kamene v době Heroda Agrippy, ano nepochybně i v době ještě předcházející.

Podotknouti ještě dlužno, že skalnatý severní masív Bezethy, jenž uzavírá v sobě jeskyni Jeremiášovu, se nazývá v Jerusalemě „Kalvarie Gordona“, poněvadž anglický Gordon — paša, zavražděný r. 1881 v Chartumu, považoval zcela bezdůvodně tento pahorek za evangelní Kalvarii — Golgotu.

II. Svatyně sv. Anny.

Nedaleko od brány Sitti Mariam, jež vede do údolí Josafatského, zvedají se prostorné budovy sv. Anny. Ústav sv. Anny jest svěřen péči Bílých otců kardinála Lavigerie. Bílí otcové mají v ústavě velký a malý seminář, v němž vychovávají a vzdělávají velmi úspěšně příští kněze sjednocených Řeků ritu melchitského. Na velkém nádvoří ústavu zdraví nás krásná svatyně sv. Anny. Západně od svatyně, hluboko v zemi, upoutají pak naši pozornost odkryté zbytky evangelního rybníka Bravního — Piscina Probatice.

Svatyně sv. Anny.

Zastavme se nejprve u svatyně sv. Anny.

Všeobecně se dnes uznává, že krypta dnešní svatyně sv. Anny nám reprezentuje místo domu sv. Joachima a sv. Anny, rodičů P. Marie. Dům Joachimův byl, jako mnoho domů palestinských vůbec, částečně vystavěn, částečně byl vytesán do skály.

Narodila se blahoslavená Panna Maria v tomto Joachimově domě jerusalemském? . . . Tradice mluví dokonce o čtyřech městech palestinských, v nichž prý stála kolébka P. Marie: jsou to města Sepphoris a Nazaret v Galilei, Jerusalema a Betlem v Judsku. Tradice svědčící pro Sepphoris a Betlem jako místa narození P. Marie, není ničím odůvoděná a nelze ji bráti proto vážně. Pravděpodobnější jest již tradice, připomínající Nazaret jako místo narození P. Marie, pro kteroužto tradici zdají se svědčiti i některé buly papežské. Ale tradice tato datuje se teprve z XI. století a má svůj podklad ve spise, připisovaném mylně sv. Jeronymu. Jest tedy tato tradice původu poměrně dosti mladého.

Nejvíce důvodů a oprávnění má tradice, jež uvádí Jerusalema jako rodiště svatě Panny. Pro tuto tradici svědčí celý starověk křesťanský. Synesius, biskup ptolemaidský, píše r. 385: „Slavím tě, šťastný synu Panny jerusalemské“. Arcijáhen Theodosius praví ve své „Relatio“, že v jeho době (r. 530) stál „kostel blahoslavené Panny poblíž rybníka Bravního (Piscina Probatice) na místě, kde ona¹⁾ se narodila, kterýžto kostel se nazýval „Svatá Maria Narození“ neb „Svatá

¹⁾ Totiž blahoslavená Panna,

Maria Probatice". V podobném smyslu mluví Anonymus z Piacenzy (r. 570), patriarcha jerusalemský Sofronius (r. 636), sv. Jan Damašský (r. 750).

V době křížácké vyskytuje se ještě nová tradice, jež zná kamenný hrob Joachima a Anny, ležící v malé jeskyni, vytesané do skály pod oltářem poblíž „kaple Narození (Panny Marie)". Jeskyně byla pod chrámem a sestupovalo se do ní po 22 schodech.

Původní chrám „Svatá Maria Narození" nebo „Svatá Maria Probatice" byl rozbořen r. 1009 kalifem Hakemem. Ještě před příchodem křížáků byl však chrám znovu vystavěn, — — a od této doby má název „Svatá Anna". Při svatyni svatě Anny byl vybudován klášter řeholnic benediktinských, jimž svěřena i péče o svatyni. V době křížácké spatřujeme mezi klášterními řeholnicemi i ženy z rodin královských: tak Ardu, zapuzenou manželku jerusalemského krále Balduina I., r. 1130 Juditu neb Yvettu, dceru jerusalemského krále Balduina II. Klášter byl v této době na vrcholu svého rozkvětu, bohoslužby konány zde v nevidaném lesku.

Roku 1187, jenž značí konec latinského království jerusalemského a vypuzení křížáků z Palestiny, stal se chrám a klášter majetkem Saracenů. Benediktinky, aby zachránily před blížícími se Saraceny svou ctnost, uřezaly sobě nosy. Klášter přeměněn nejprve v jakousi muslimskou právníckou školu, později v muslimský klášter. Chrám sv. Anny pustl a upadal v trosky. Křesťané směli jen potají a s velkými obtížemi navštěvovati toto posvátné místo.

Roku 1861, po válce krímské, stalo se území sv. Anny majetkem francouzského státu. Francie svěřila ochranu území sv. Anny Bílým otcům kardinála Lavigerie.

Dnešní chrám sv. Anny †. Dnešní chrám jest restaurován úplně v rozměrech a sílu staré svatyně. Má tři lodi zakončené třemi polokruhovitými apsidami. Lodi jsou odděleny dvěma řadami mohutných pilířů. Nad křížovatkou příčné stavby zvedá se kopule bez tamburu. Stará krypta, již objevili Bílí otcové r. 1889, rozkládá se pod pravou stranou příčné stavby chrámové. Krypta jest zasvěcena památce neposkvrněného početi a narození Panny Marie. V kryptě jest umělecký oltář se sochou neposkvrněné Panny, po jedné straně sochy P. Marie spatřujeme sochu sv. Joachima, po druhé straně sochu sv. Anny. Joachim a Anna předvádějí své svaté dceři naše prarodiče Adama a Evu.

Bethesda neb rybník Bravní.

Západně od svatyně sv. Anny očekává nás jiný zajímavý archeologický objev. Jsou to několik metrů hluboko pod zemí ležící zbytky rybníka Bravního neb Bethesda, jež tu odkryli velezasloužilý archeolog Mauss, který tak uměleckým způsobem restauroval dnešní svatyni sv. Anny, a Bílí otcové. Otvíráte evangelium sv. Jana a čtete zde o tomto památném místě:

Jest pak v Jerusalemě při bravní bráně rybník, jenž hebrejsky slove Bethesda a má pět podloubí. V těch leželo velké množství neduživců: slepých, kulhavých, ochrnutých, kteří čekali na pohyb vody. Anděl Páně totiž sestoupil časem do rybníka, a hýbal vodou. A kdo po hnutí vody první vstoupil do rybníka, býval uzdraven, ať byl stížen neuhem kterýmkoliv. I byl tam jeden člověk, který byl nemocen již třicet osm roků. Toho Ježíš užřev ležeti a seznav, že to s ním trvá již dlouhý čas, řekl jemu: „Chceš býti zdrav?" Nemocný odpověděl mu: „Pane, nemám člověka, aby, když se voda pohne, spustil mě do rybníka; když pak já jdu, jiný sestupuje přede mnou." Dí mu Ježíš: „Vstaň, pak já jdu, jiný sestupuje přede mnou." A ihned uzdravil se člověk ten; i vzal vezmi lože své a choď." A ihned uzdravil se člověk ten; i vzal

lože své a chodil. Byla však toho dne sobota. A proto židé řekli tomu, jenž se uzdravil: „Jest sobota, není dovoleno tobě nosit lože své.“ On pak odpověděl jim: „Ten, jenž mě uzdravil řekl mi: Vezmi lože své a chod.“ — — — Potom Ježíš nalezl ho ve chrámu a řekl jemu: „Hle učiněn jsi zdrav, již více nehřeš, aby se ti nepříhodilo něco horšího.“¹⁾

Z objevených zbytků rybníka Bravního lze souditi, že rybník bravní byl daleko větší, než jak se až do poslední doby za to mělo. Rybník pozůstával ze dvou vodních nádržek, oddělených od sebe přehradou. Rybník obklopovala čtverhranná budova o čtyřech podloubích; páté podloubí bylo vystavěno na oddělující přehradě. V podloubích se zdržovali nemocní; k vodní hladině sestupovali nemocní po schodištích vedoucích až na dno rybníka.

Poutník z Bordeaux vzpomíná ve svém „Itinerarium“, že r. 333 viděl v Jerusalemě uvnitř města dvě vodní nádržky (piscinae gemellares) o pěti podloubích, zvané Bethsaida. Bethsaida není tu nic jiného než zvukově poněkud změněné evangelní Bethesda. Jednu z obou vodních nádržek pokrývají dnes zříceniny malé svatyně s kryptou. Svatyně pochází pravděpodobně z XII. století, z doby křížácké.

Žádný cizinec neopustí historicky zajímavého území sv. Anny, aby nenavštívil před tím bohaté biblické museum, zařízené P. Créem v ústavu sv. Anny. P. Cré shromáždil zde četné archeologické předměty, jež usnadní každému navštěvovateli hlubší porozumění Písma sv. — — —

¹⁾ Jan 5, 2—11, 14.

XII.

Údolím Josafatským.

S území sv. Anny vycházíme „Báb Sitti Mariam — branou Paní Marie“,¹⁾ jedinou to otevřenou branou na východní straně dnešních městských hradeb jerusalemských. V evangeliích slove brána Paní Marie „Porta Probatica — brána Bravní.“ Od dob křížáckých mají křesťané a poutníci pro tuto bránu pojmenování „brána sv. Štěpána.“ Za branou kráčíme několik kroků směrem východním a na křižovatce odbočujeme v pravo na silnici vedoucí do Jericha. Sestupujeme do údolí Josafatského. Údolí Josafatské nazývá se též údolí Kidronské po potoku Kidronu, vinoucím se na dně údolí. Údolí Kidronské † začíná na sverozápadní straně Jerusalema, na úpatí pahorku Scopus, poblíž t. zv. „hrobů Soudců.“ Jsou s počátku nehluboké, běží směrem k městu, obrací se, majíc na severu hroby královské, na východ a zahýbá pak v pravém úhlu na jih, oddělujíc horu Olivetskou od Jerusalema. Za zahradou Gethsemanskou se údolí náhle súzjuje a prohlubuje. Za jerusalemskou arabskou vesnicí Siluanem (Siloe) u Bir Ejub — studnice Jobovy, na jihu — spojuje se údolí Josafatské s údolím Rababí a přechází ve „wádi en Nâr — údolí Ohnivé.“ Wádi en Nâr spěje pak k Mrtvému moři.

¹⁾ Panna Maria těší se u arabských orientálních muslimů veliké úctě; muslimové ji nazývají: „Sitti Mariam — Paní Maria.“

Údolí Josafatské jest pravděpodobně totožné s biblickým „údolím Save“, v němž Melchisedech, král Salemský, pozdravil vracejícího se vítězného Abrahama a obětoval Nejvyššímu¹⁾. Jest to starozákonní „údolí Královské“, jež překročil David na útěku před revoltujícím Absolonem a v němž Absolon zbudoval sobě posmrtný památník.²⁾ Kidronským - Cedronským nazývá se údolí toto teprve v době královské a v době proroků.

V době krále Josiáše bylo údolí Kidronské již nekropolí pohřebišťem. I evangelia znají údolí toto pod názvem „údolí Kidronské.“

Pojmenování „údolí Josafatské“ objevuje se teprve v době křesťanské a zakládá se na slovech proroka Joela: „Shromáždím všechny národy, uvedu je do údolí Josafat (= soudu Božího) a souditi se budu s nimi o lid svůj.“³⁾ Proto klade tradice židovská, křesťanská i muslimská do údolí Josafatského místo posledního soudu.

Sestupujeme dále silnicí Jerišskou do údolí Josafatského, míjíme po pravici zbytky starého, již zmíněného schodiště, v jehož okolí třeba hledati někdejší svatyni sv. Štěpána a malou budovu nesjednocených Reků, zasvěcenou památce kamenování sv. Štěpána. Po mostě překlenujícím koryto potoka Kidronu přicházíme ke křižovatce silnice Jerišské a cesty vedoucí na horu Olivetskou. Území prostírající se kolem křižovatky je biblická Gethsemany.⁴⁾ Po levici vítá nás „svatyně hrobu Panny Marie neb nabevzetí Panny Marie.“

¹⁾ Gen. 14, 17. — ²⁾ II. Samuel 18, 18; 15, 23.

³⁾ Joel 3, 2. — ⁴⁾ Gethsemany značí lis olivového oleje.

Svatyně hrobu Panny Marie †.

Nejsvětější Panna Maria zemřela pravděpodobně v Jerusalemě a pochována byla v údolí Kidronském na území Gethsemany. Svědčí o tom tradice III. a IV. stol. zaznamenaná v apokryfních evangeliích: „Kniha sv. Jana o zesnutí Mariině“ (z III. a IV. stol.), „Liber de transitu B. M. V.“ (ze IV. stol.), „List Dionysia Egyptského“ (ze IV. stol.).

O Jerusalemu jako místu zesnutí a hrobu P. Marie mluví dále „Historia Euthymiana“, jak se nám toto dílo úryvkově dochovalo v citátech sv. Jana Damašského († kolem roku 754) a Simeona Metafrasta (X. století).

Podle „Historia Euthymiana“ navštívil biskup jerusalemský Juvenal za příčinou koncilu Chalcedonského (r. 451) Cařihrad. Cařihradský císař Marcian a jeho manželka Pulcheria prosili Juvenala o nějaké ostatky sv. Panny. Juvenal odpovídá na prosbu, že hrob sv. Panny v Gethsemany byl otevřen a nalezen prázdný.

Novější názor, podle něhož Maria zesnula a byla pochována v Efesu, datuje se z doby, kdy Klement Brentano uveřejnil v Německu tiskem vidění ctihodné sestry Kateřiny Emmerichové (r. 1852). Názoru tomuto nedostává se však významnějšího svědectví starokřesťanské tradice.

Jest sice pravda, že dějiny, jež nám vypravují o četných svatyních, jimiž ve 4. století pokrýl v Jerusalemě Konstantin Veliký a císařovna Helena všechna památnější místa života Kristova, nic nevědí o nějaké svatyni vybudované těmito císařskými mecenáši nad hrobem Panny Marie v Gethsemany. Avšak již v 5.

stol., kdy koncil Efeský (r. 431) prohlásil slavnostně proti bludařům Mariino důstojenství Matky Boží, spatřujeme v Gethsemany nad hrobem Mariiným basiliku. Basilika tato stála zde již zcela jistě r. 451 v době koncilu Chalcedonského. Basiliky této vzpomíná i arcijáhen Theodosius (r. 530): „Tam, v údolí Josafatském, jest basilika sv. Marie, Matky Páně; tam jest i její hrob.“¹⁾ Podobně mluví o basilice nad hrobem Mariiným v Gethsemany Anonymus z Piacenzy (r. 570). Perský Chosroes II. rozbořil r. 614 basiliku. Než basilika povstala opět ze ssutin. Novou tuto basiliku viděl r. 670 poutník Arkulf a popisuje ji ve své „Relatio“ takto: „Stavba se skládá ze dvou na sobě položených svatyní; dolní svatyně se zvedá rotundovitě na základech neobyčejných kamenů; na východní straně stojí oltář, po pravici tohoto oltáře stojí hrob mramorový, který kdysi choval tělo Panny Marie.“ Tato basilika byla znovu zrušena v XI. stol. buď kalifem Hakemem neb Saraceny obléhanými v Jerusalemě. Ještě r. 1108 byla v troskách. Nová basilika byla vystavěna na troskách staré kolem r. 1130 mnichy benediktiny, kteří obývali klášter zbudovaný Bohumírem Bouillonským při svatyni. Roku 1187, když Jerusalemb padl v moc Saracenů, byl klášter zničen, — jeho stavebního materiálu bylo použito na obnovu hradeb, — ale svatyně byla ušetřena.

Od r. 1363 až do r. 1757 patřila svatyně františkánům; r. 1759 byli františkáni protiprávně vypuzeni nesjednocenými Řeky, a dnes vládnou ve svatyni nesjednocení Řekové a Armenové. Dnešní svatyně hrobu Panny Marie pochází tedy z doby křížácké. Má po-

¹⁾ Theodosius: Relatio.

dobu latinského kříže 30 m dlouhého, 8 m širokého. Kopule, která kdysi korunovala svatyni, zmizela. Do svatyně sestupuje se širokým schodištěm o 48 schodech. Práh basiliky leží 12 m pod povrchem údolí. Mile překvapuje předsíň svatyně svými sloupy z bílého mramoru, jejichž hlavice jsou ozdobeny listovým.

Dnešní hrob P. Marie má podobu krychle; krychle je zbytkem původního skalního hrobu, jenž pozůstal, podobně jako hrob Kristův, z vlastní hrobové síně a předsíně. Sestupující po schodišti do svatyně míváme na 21. schodě, po pravé straně, tak zvanou kapli sv. Joachima a sv. Anny †. Tradice, jež jest dosti mladého data a nemá historického podkladu, klade do této kaple hrob sv. Joachima a sv. Anny, rodičů Panny Marie; kaple přechovávala kdysi hrob Melisendy, dcery Balduina II., krále Jerusalemského.

Po prohlídce nábožensky a historicky tak významné svatyně hrobu P. Marie upoutají naší pozornost dvě další svatyně zvedající se na památném území evangelní Gethsemany: východně od svatyně hrobu P. Marie ležící tak zv. „jeskyně Gethsemany“, jihovýchodně od svatyně hrobu P. Marie nádherně trůnící nová „basilika úzkosti Páně.“ Obě tyto svatyně vyvolávají v duši naší vzpomínky oněch dojemných okamžiků života Kristova, jež nám evangelista mistrně popsal těmito slovy:¹⁾

Tehdy Ježíš přišel s nimi do dvorce, který slove Gethsemany, a řekl učenníkům svým: Poseďte tuto, až odejda tamto se pomodlím.“ A pojav Petra a dva syny Zebedeovy, počal se smrtití a teskliv býti. Tu řekl jim: „Smutná jest duše má až k smrti.“ Zůstaňte zde a bděte se mnou.“ A popožd malíčko padl na svou tvář a modlil se řka: „Otče můj, je-li možno, ať

¹⁾ Mat. 26, 36-47,

odejde kalich tento ode mne; ale ne jak já chci, nýbrž jak ty." I přišel k učenníkům a nalezl je, ani spí: i řekl Petrovi: „Tak-li jste nemohli jedné hodiny bdít se mnou? Bděte a modlete se, abyste nevešli v pokušení; duch zajisté hotov jest, ale tělo slabé." Opět po druhé odešel a modlil se řka: Otče, nemůže-li kalich tento minouti mne, leč bych jej pil, staň se vůle Tvá." A přišel opět, nalezl je, ani spí, neboť oči jejich byly obtíženy. I nechal jich a odešel opět modlil se po třetí, táž slova říkáje¹⁾ I ukázal se mu anděl s nebe a posiloval ho. A on ocitnuv se v úzkosti smrtelné modlil se snažněji. I stal se pot jeho jako krůpěje krve tekoucí na zem.²⁾ Na to přišel k učenníkům svým a řekl jim: „Spěte již a odpočívajte; hle přiblížila se hodina a Syn člověka bude vydán v ruce hříšníků. Vstaňte, pojďme! Hle přiblížil se ten, který mě zradí."

A když ještě mluvil, hle Jidáš, jeden ze dvanácti, přišel a s ním zástup veliký s meči a kyji (posláni byvše) od veleknězi a starších lidu. Ten pak, který jej zrazoval, dal jim znamení řka: „Kterého políbím, ten jest to, chopte se ho." A hned přistoupil k Ježíšovi a řekl: „Zdráv buď, mistře!" A zulibal jej. I řekl mu Ježíš: „Příteli, nač jsi přišel?" Tu přistoupivše, vztáhli ruce na Ježíše a jali ho. A hle jeden z těch, kteří byli s Ježíšem, vztáhl ruku, vytáhl meč svůj a udeřiv služebníka veleknězova, uřad mu ucho. Tu řekl mu Ježíš: „Vtas svůj meč na jeho místo; neboť všichni, kteří berou meč, od meče zahynou." Tu všichni učenníci opustivše ho, utekli. Ti však, kteří jali Ježíše, odvedli ho k veleknězi Kaifášovi.³⁾

Až do nedávna uctívali latiníci v „jeskyni Gethsemany", ležící východně od svatyně hrobu P. Marie, místo, kde Kristus v smrtelných úzkostech krvavě se potil, a 15 m jižně od této jeskyně, v dnešní františkánské olivové zahradě, tam, kde se zvedá nová monumentální basilika, uctívali místo zrady Jidášovy, tak zvané „místo polibku Jidášova". Avšak až do XIII. století, jak zřejmě vysvítá z letopisů a poutnických zpráv

¹⁾ Mat. 26, 36—44. — ²⁾ Luk. 22, 43, 44.

³⁾ Mat. 26, 45—53, 56—57. Viz též zprávy evangelií: Mar. hl. 25; Luk. hl. 22; Jan hl. 18.

těchto století¹⁾, viděli křesťané v „jeskyni Gethsemany" místo zrady — polibku Jidášova, v jižní části dnešní olivové františkánské zahrady umišťovali pak výjev smrtelné úzkosti a krvavého potu Páně. Mikuláš de Poggibonsi (1345) jest první, jenž přeměňuje ustálenou lokalitaci těchto dvou evangelních dějů a klade smrtelnou úzkost a krvavý pot Páně do dnešní „jeskyně Gethsemany" a zradu s polibkem Jidášovým na místo dnešní nové basiliky. Mikuláše de Poggibonsi následují v této nesprávné lokalitaci zmíněných dvou dějů evangelních skoro všichni pozdější cestovatelé západní, zatím co východní pravoslavní cestopiscové hledají i nadále místo smrtelné úzkosti a krvavého potu Páně v jižní části dnešní olivové františkánské zahrady, tam kde se pyšní nová „basilika úzkosti Páně".

R. 1892 odkryli OO. františkáni v jižní části olivové zahrady zbytky zříceniny velké basiliky z doby křížácké. V měsíci srpnu r. 1920 počali na nalezených základech basiliky křížácké budovati novou basiliku, jež měla se svými rozměry vyrovnati basilice křížácké. Než tu — šťastné náhody!! — objeveny při odstranění vrstvy zemské zbytky prastaré basiliky ze IV. století, basiliky vystavěné císařovnou Helenou. Nalezena skála, na níž vpředu spočíval v basilice Helenině hlavní oltář, skála zarámovaná mosaikou. Nelze po-

¹⁾ Tak poutník z Bordeaux (r. 333) ve svém „Itinerarium" sv. Sylvie Aquitánská kolem r. 385) v „Peregrinatio sctae Sylviae Aquitanae", sv. Willibald (kolem r. 725) v „Hodoeporicon", ruský igumen Daniel kolem r. 1110 ve své „Peregrinatio", Ernul r. 1228 v „L'estat de la Citez de Jherusalem" kladou do dnešní jeskyně Gethsemany zradu i polibek Jidášův, na místo pak dnešní monumentální basiliky v jižní části zahrady olivové děj smrtelné úzkosti a potu Páně.

chybovatí, že skála tato jest ona velepamátná skála, o níž již v době císařovny Heleny vypravovala nepřetržitá tradice, že je oním místem, na němž Kristus ve smrtelné úzkosti se krvavě potil, neboť jen s tohoto hlediska možno vysvětliti ono významné, o posvátné účtě křesťanů IV. století k této skále svědčící umístění skály v basilice Helenině. Ihned změněn plán stavební, a nová basilika byla vybudována na základech a v rozměrech odkryté Heleniny basiliky ze IV. století. Objevy těmito potvrzeno bylo to, co tvrdili shora vzpomnutí letopiscové a poutníci IV. až XIII. století, totiž, že až do konce XIII. století uctíval křesťanský svět v jižní části dnešní františkánské zahrady olivové místo smrtelné úzkosti a krvavého potu Páně. Než vraťme se ještě napřed k jeskyni Gethsemany.

Jeskyně Gethsemany †

jest jedna z oněch málo svatyní palestinských, jež se dochovaly až podnes ve své původní podobě.

Stěny jeskyně jsou ozdobeny prastarými, dnes již tak zvětralými a zčernalými malbami, že nelze říci, co malby znázorňují.

Po levé straně hlavního oltáře, — na skalní zdi —, možno čísti latinský nápis :

Hic rex (san)ctus sudavit sanguinem.
sepe. morabatur ducc: Mi Pater
si. vis. transfer calicem. istu. a. m.

což značí :

Zde svatý Král potil se krví,
často prodléval řka: Můj Otče,
chceš-li, odejmi tento kalich ode mne,

Jeskyně Gethsemany, která, jak řečeno, byla od XIV. stol. počínajíc až do nedávna považována mylně za místo smrtelné úzkosti a krvavého potu Páně, o čemž svědčí i uvedený latinský nápis, je vlastně místem zrady Jidášovy. Jeskyně patří výlučně katolíkům a jest střežena františkány. Františkáni získali jeskyni roku 1392.

Nová monumentální „basilika úzkosti a krvavého potu Páně †“

trůní dnes v jižní části františkánské olivové zahrady. Je vystavěna na objeveném místě bývalé basiliky císařovny Heleny. Prvotní basilika císařovny Heleny byla však rozbořena Peršany r. 614. Než povstala znovu ze svých ssutin. Poutník sv. Willibald¹⁾ viděl kolem r. 725 basiliku opět obnovenu. Druhá tato basilika propadla zase zkáze. V době křižácké byla zbudována zde nová prostranná basilika, jejíž zbytky nalezeny, jak již podotknuto, r. 1892. Křižácká basilika se odchylovala však poněkud svou orientací od orientace prvotní basiliky císařovny Heleny. Avšak i křižácká svatyně klesla kolem r. 1187 do ssutin.

Nynější monumentální „basilika úzkosti a krvavého potu Páně“ zaujímá místo a rozměry basiliky císařovny Heleny ze IV. století. Jest vybudována od římského architekta Antonína Barluzziho ve slohu klasicko-římském a má podobně jako prvotní basilika IV. století tři lodi zakončené apsidami. Z dlažby prostřední hlavní lodi vystupuje ona skála, kterou kdysi Kristus v poslední noci svého pozemského života kropil krvavým potem. Vpředu na skále zvedá se

¹⁾ Sv. Willibald : Hodoeporicon.

hlavní oltář. Stěny tří apsid chrámových zdobí mozaikové malby, znázorňující výjevy, jež se odehrály v zahradě Gethsemanské v noci Zeleného čtvrtku. Basilika byla slavnostně konsekrována 15. června 1924 papežským legátem kardinálem Orestem Giorgim. Při basilice zvedá se dnes nový františkánský klášter. Území olivové františkánské zahrady, na němž stojí nová basilika a nový klášter, jest obeháno zdí, na jejíž vnitřní straně je upevněno 14 zastavení křížové cesty. Na těchto místech, posvěcených smrtelným smutkem Kristovým, si každá křesťanská šlechetná duše obzvláště živě připomene vykupitelské utrpení Páně.

V zahradě upoutá naši pozornost osm starých oliv, jejichž kmeny měří v objemu 8–9 metrů; i když tyto olivy neviděly snad samého krví se potícího Krista, tož jistě vyrostly z kořenů oliv, jež byly kdysi svědkem jeho smrtelného zápasu. Devátá oliva musela být bohužel poražena, aby nepřekážela stavbě nové basiliky.

Poblíž nové basiliky, na východní straně, u brány vedoucí na území olivové zahrady, čnějí skaliska zv. „skála tří apoštolů.“ Jest to ono tradiční místo, kde prodlévali apoštolové Petr, Jan a Jakub, když Kristus se od nich vzdálil, aby se modlil na osamělém místě.

Od nové monumentální „basiliky úzkosti a krvavého potu Páně“ ubíráme se směrem jižním podél řečiště potoka Kidronu. Přicházíme ku čtyřem pomníkům, jimž tradice dala název „hrobu Absolonova“, „hrobu Josafatova“, „hrobu sv. Jakuba (Malého)“, „hrobu Zachariášova.“ Cesta překročuje zde po mostě řečiště potoka Kidronu a stoupá vzhůru ku starému městu, majíc po pravici dnešní městské hradby; jest to starobylá „cesta zajetí“, kudy kdysi byli vlečeni Jerusalemsťi do zajetí babylonského.

Hrob Absolonův

tvorí ve své horní části okrouhlou pyramidu, korunovanou nahoře kamenným kalichem, plným palmových listů. Podstavec pomníku je monolit, v němž je vytesán vlastní hrob.

Dva až tři metry za hrobem Absolonovým spatřuješ tak zvaný

„hrob Josafatův“,

jehož vchod jest již asi 20 let uzavřen.

Hrob sv. Jakuba (Malého) †

leží 50 m jižně od hrobu Absolonova. Arabové nazývají hrob sv. Jakuba „diwān Firaʿūn — divanem Faraonovým.“ Hrob, jenž sestává z několika pohřebních komůrek, jest vytesán do vysoké skalní stěny. Předstíň hrobová jest 6 m dlouhá a 3 m široká. Nad architravem upoutá naši pozornost valně již poškozený aramejský nápis, jenž zvěstuje, že stojíme před pohřebištěm kněžské rodiny Beni Hezir. Tradice vypravuje, že v tomto hrobě po jetí Kristově se skrýval sv. apoštol Jakub Malý a že zde byl po své mučednické smrti pochován.

Jen několik kroků jižně od hrobu sv. Jakuba zvedá se velkolepý čtverhranný monolit, tak zvaný „hrob Zachariášův.“ Každou stranu kamenného balvanu zdobí dva sloupy a dva polosloupy.

Nad egyptským karnusem trůní čtyřúhelná egyptská pyramida. Arabové nazývají hrob tento „kabr zodže Firaʿūn hrobem manželky Faraonovy“, křesťané „pyramidou Zachariášovou.“ Avšak na paměť kterého Zachariáše byl zbudován pomník tento?

Jak staré jsou pomníky tyto ?

Předně jest jisto, že žádný z těchto pomníků nepřechovává popelu oné osoby, jejíž jméno nese. Absolon dal si ovšem zbudovati ještě za svého života pomník v „údolí Královském“, tedy v dnešním údolí Josafatském, neboť řekl: „Nemám syna, bude tedy toto památka jména mého“,¹⁾ — avšak byl pochován po porážce vojska svého v lese Efraim východně od Jordanu.²⁾ Svou strukturou a směsí řeckých a orientálních motivů, jichž stavitelé těchto pomníků použili, připomínají nám tyto hroby pohřebiště odkrytá v Medain Sale na jihu staré římské provincie Syrie, a proto klademe vznik našich čtyř hrobů josafatských do doby pohřebišt v Medain Sale, do doby posledních knížat Makabejských a Heroda Velikého.

Okolnost tato nezmenšuje však naší úcty k těmto pomníkům, tím méně, když tyto čtyři hroby slyšely kolem svých prahů zaznívati kročeje přecházejícího Krista, v jehož božské mysli vyvolávaly svou velkolepostí trpkou vzpomínku oněch proroků, jež nevděční Židé vraždili, jimž pak po smrti stavěli nádherné pomníky.

Od hrobu Zachariášova, 300 kroků jižně, zdraví tě na příkrém západním svahu tak zv. „hory Pohoršení“ položené domky arabské vesnice „Kefr Siluân — Siloe.“ Obyvatelé jsou potomky loupežných beduinů, kteří odtud vyhnali pokojné křesťanské poustevníky, obývající tu kdysi pohřební jeskyně této hory. Na této hoře vystavěl Šalomoun svým četným pohanským ženám modlářské oltáře, čímž pohoršil lid.³⁾

¹⁾ 2 Samuel 18, 18. — ²⁾ 2 Samuel 18, 17.

³⁾ 1 Král. 11, 7.

Arabové nazývají horu „Batn el Haua“ (= břicho větru). Na vrcholu hory vybudovali r. 1903 francouzští benediktini prostranný klášter a seminář, v němž vychovávají příští kněze syrské katolické církve.

Monolit siloeský.

Na severní straně vesnice Siluân ční velký zlutavý kamenný balvan — monolit, jenž souvisí pouze svou čtvrtou stranou se sousedním skaliskem.

Na západní straně monolitu vytesaná brána uvádí nás do nitra velkého balvanu; nitro balvanu sestává ze čtverhranné předsíně a vlastní síně. Monolit představuje nám nejstarší v okolí Jerusalema dochovanou hrobku israelskou. Zařízení celé hrobky prozrazuje vliv egyptský. Po stranách brány hrobky zachoval se nám nepatrný zbytek (2 písmena) starohebrejského nápisu. Starobylý ráz hebrejských písmen tohoto nápisu, totožný s oním nalezeného nápisu v tak zvaném vodovodu Ezechiášově, dává tušiti, že hrobka byla zbudována v době Ezechiášově nebo ještě dříve. V době křesťanské, ve IV. neb V. stol. sloužila hrobka za poustevnu křesťanským mnichům; tehdy byla i původní stará brána zvětšena, při čemž byl zničen i starobylý nápis, jenž byl vytesán nad původní branou. Z doby křesťanské datují se i malby, jejichž zbytky možno dosud spatřiti uvnitř hrobky. Monolit siloeský patří dnes Rusku.

Pramen P. Marie a vodovod Ezechiášův.

Naproti severní části vesnice Siluân, na pravém břehu řečiště potoka Kidronu, na východním úpatí pahorku Ofelu, zdraví nás pramen P. Marie. Arabové nazývají jej „Ain Sitti Mariam — pramenem Paní

Marie" neb Ain Umm ed Daradž — pramenem Matky schodů." Pramen teče na dně hluboké jeskyně, do níž sestupuje se po 32 schodech. Pramen hrál v dějinách israelských velmi významnou úlohu. V dobách, kdy Jerusalemský Jebus patřil ještě Kananejcům zásoboval tento pramen obyvatele pevnosti Jebus pitnou vodou. K vodám pramene vedly z pevnosti skryté chodby, takže obyvatelé pevnosti Jebus mohli i za nepřátelského obležení sestupovati ku prameni a čerpati nepozorovaně vodu. Těmito skrytými chodbami vnikl pravděpodobně od pramene vojevůdce Davidův Joab s hrstkou statečných vojáků první do Jebusu a dobyl města Davidovi.¹⁾ V době králů israelských a judských jest tento pramen znám pod jménem Gihon. David dává se u pramene Gihon pomazati od velekněze Sadoka a od proroka Natana Šalomouna za krále, zatím co přívrženci Adoniášovi provolávají v téže době u pramene Rogel (dnešní Bir Ejub) Adoniáše za krále. Adoniáš podrobí se Šalomounovi.²⁾ Král Ezechiáš (r. 727–698) rozkazuje, — když assyrský král Senacherib blíží se k Jerusalemu, zasypati všechny prameny a studnice v okolí jerusalemském.

Aby však obyvatelstvo jerusalemské mělo po čas nepřátelského obležení dostatek vody, zacpal Ezechiáš hořejší pramen vod gihonských a obrátil je dolů k západní straně města Davidova.³⁾ Ezechiáš dal totiž prokopati skalnatým masivem pahorku Ofelu tunel — vodovod, jímž byly vedeny vody Gihonu dolů do vodní nádržky, ležící na jihozápadní straně pahorku Ofelu. Vodní tato nádrž jest nám známa z evangelií pod jménem rybník Siloe. Vodovod Ezechiášův jest

¹⁾ 1 Paral. 11, 6. — ²⁾ 1 Král 1, 33 nn. — ³⁾ 2 Paral. 32, 30.

530 m dlouhý. Roku 1881 nalezen byl ve vodovodu nápis starohebrejský. Fenický tvar hebrejských písmen tohoto nápisu svědčí, že nápis byl vyryt v době králů judských před zajičením babylonským. Že Ezechiáš je budovatelem tohoto vodovodu naznačuje autor knihy Ecclesiasticus v hl. 48, 19:

Ezechiáš ohradil své město,
zavedl doprostřed něho vodu,
prokopal železem skálu,
a udělal nádrž na vodu.

Starozákonní pramen Gihon jest jediný pramen jerusalemský, jenž má vodu živou, tekoucí ne nepřetržitě, nýbrž v určitých přestávkách.

Dnešní křesťany užívané pojmenování pramene jako „pramene P. Marie“ pochází z 15. stol., kdy vznikla zbožná legenda, podle níž prý prala Panna Maria u tohoto pramene plénky božského Dítka.

Poblíž dnešního pramene P. Marie, odkud vedla cesta k poli Valchářovu, o kterémžto poli Valchářově se činí v bibli třikrát zmínka, odehrál se onen dramatický výjev, při němž prorok Isaiáš předpovídá králi Achazovi (r. 743–728), souženému Syřany, zářačné narození Mesiášovo:

„Aj, panna počne a porodí syna,
zván bude jménem Emmanuel.“¹⁾

V knize Isaiášově čteme, že Isaiáš setkal se s Achazem na „konci potrubí hořejšího rybníka na cestě k poli Valchářovu“; ²⁾ rybník hořejší značí tu vody pramene Gihonu.

¹⁾ Is. 7, 14. — ²⁾ Is. 7, 3.

Rybník Siloe.

Jak již řečeno, vedl král Ezechiáš vody pramene Gihonu podzemním, v pahorku Ofelu prokopaným tunelem do nádrže, ležící na jihozápadní straně Ofelu. Vodní tato nádrž vystupuje v evangeliu pod názvem „rybníka Siloe.“

Vzpomínáš, že vodou rybníka Siloe byl od Krista zázračně uzdraven člověk slepý od narození.

A jda mimo, uzřel člověka slepého od narození. I otázali se ho učenníci jeho řkouce: „Mistře, kdo zhřešil, tento-li či rodiče jeho, že se slepý narodil?“ Ježíš odpověděl: „Ani tento nezhrěšil, ani jeho rodiče, nýbrž by se zjevily na něm skutky Boží . . .“ To pověděv plivnul na zem a udělav ze sliny bláto, pomazal mu tím blátem oči a řekl mu: „Jdi, umyj se v rybníce Siloe.“ I umyl se a přišel vída.)

Poutník z Bordeaux viděl r. 333 rybník obklopený sloupořadím. Anonymus z Piacenzy spatřil r. 570 při rybníku nádhernou basiliku, zasvěcenou Spasiteli Osvětiteli. V podzemní části basiliky byly dvě mramorové vodní nádrže, jedna pro muže, druhá pro ženy. Před atriem basiliky byla třetí vodní nádrž, v níž se stalo podle slov Anonyma z Piacenzy mnoho zázračných uzdravení. Basilika tato byla r. 614 Peršany rozbořena a již nepovstala. Tato Anonymem z Piacenzy spatřená basilika představuje však jen císařem Justinianem provedenou přestavbu starší prvotní svatyně na tomto místě.

Archeolog Bliss vykopal r. 1896 zbytky prvotní svatyně: svatyně měla tři lodi a byla korunována byzantskou, na čtyřech mohutných pilířích spočívající kopuli; atrium svatyně hledělo k severu a ne k západu. Dnes označuje ono místo, kde se pyšnily kdysi

¹⁾ Jan 9, 1-3. 6-7.

skvělé křesťanské chrámy, štíhlý minaret, v jehož okolí povalují se kusy roztržštěných sloupů.

Někdejší rybník Siloe byl až do nedávna hromadou páchnoucího bláta; Řekové jej zakoupili a proměnili v zahradu.

Zahrada Královská.

Jihovýchodně od pahorku Ofelu a rybníka Siloe prostírala se kdysi objemná vodní nádrž zvaná „rybník Šalomounův“.¹⁾

V době, kdy skalnatý masiv Ofelu nebyl ještě prolomen podzemním vodovodem Ezechiášovým, byly odváděny vody pramene Gihon (dnešního pramene P. Marie) zevnějším potrubím do rybníka Šalomounova. Voda rybníka Šalomounova pak zavlažovala jižně ležící zahradu Královskou.

Bible zmiňuje se několikrát o této zahradě a klade ji na jihovýchod starého města Davidova, podél zdí městských. Když Nabuchodonosor, král babylonský, obléhal Jerusalema (kol r. 588 př. Kr.) „a když učiněn byl průlom do města, všecko mužstvo bojovníkův uteklo noci té cestou brány, která je mezi dvěma zdmi nad zahradou Královskou. Chaldejští však měli obklíčeno vůkol město“.²⁾

Prorok Jeremiáš mluví dvakrát o této zahradě, spisovatel knih Paralipomenon jí též vzpomíná. Velmi přesně udává polohu zahrady Královské Esdráš v 2 Esdr. 3, 15: „Bránu Studničnou stavěl Sellum, syn Cholhozův, starosta okresu Masfa; ten ji vystavěl,

¹⁾ Poutník z Bordeaux (r. 333 p. Kr.) nazývá tuto nádrž „piscina grandis foras — rybník velký zevně (hradeb)“; Arabové dali mu název „Birket el Hamra — rybník Červený“.

²⁾ 2 Král. 25, 4.

přikryl a vstavil vrata její se zámky a závorami, i zdi rybníka Siloe u zahrady Královské až ke stupňům, které jdou dolů z města Davidova.¹⁾

Krásná a nádherná svou květenou musela býti tato zahrada Královská v dobách králů jerusalemských, kdyžtě vnady této „uzavřené zahrady“ nadchly básníka „Velepísně“ k takovým chválám.¹⁾

Místo mučednické smrti proroka Isaiáše.

Poblíž rybníka Siloe upoutá naši pozornost pahorek se starou moruší. Jest to tradiční místo, kde prý byl na rozkaz bezbožného krále Manasses²⁾ prorok Isaiáš umučen tím způsobem, že tělo jeho bylo dřevěnou pilou uprostřed rozřezáno, mrtvola jeho zůstala prý nepohřbena. Podle jiné verze byla mrtvola Isaiášova pochována v jednom z četných hrobů „hory Pohoršení“.

Písmo sv. neví nic o Isaiášově smrti mučednické; spisovatelé sv. Justín, Origenes, sv. Atanáš, Tertullian, Lactantius, sv. Jeronym zmiňují se však o jeho mučednické smrti.

Místo, kde ležela pevnost Jebus — starý Jerusalems — město Davidovo.

Od jižního konce rybníka Siloe vidí oko naše zcela zřetelně celý směrem severním táhnoucí se hřeben pahorku Ofelu. Na jihu jest pahorek ukončen příkrým, ostruže podobným výběžkem. A právě onen výběžek nesl kdysi pevnost-citadelu Jebus, zde a na

¹⁾ Od této zahrady Královské třeba dobře rozlišovati jiné „královské zahrady“, jež byly poblíž Etham, jižně to od Betlema.

²⁾ Manasses, král judský, panoval r. 698 - 644 př. Kr.

sousedící části pahorku Ofelu prostíralo se staré původní město Davidovo (starý Jerusalems), pahorek Ofel je původní hora Sion doby králů judských. Dnes o tom nelze již pochybovati.

Kapitán Raimund Weill podnikl v letech 1913—14 nákladem barona Edmunda Rothschilda na pahorku Ofelu vykopávky, jež svědčí, že pevnost Jebus a staré město Davidovo zvedalo se na Ofelu.

Weill vykopal na východním svahu Ofelu: vrstvy kruhovitě věže, mající 7 m průměru, jejíž zdi byly 1·8 m tlusté, v kteréžto věži možno snad poznati tak zvanou „věž Siloe“, jež padajíc zabila 18 mužů¹⁾; střední pevnostní zeď táhnoucí se od jihu k severu, jež snad pochází z dob krále Ezechiáše²⁾ neb krále Manasses³⁾; zbytky jakéhosi obranného svahového a stupňového opevnění; zeď údolní přehrady, sestupující od západu k východu.

Na hřbetě pahorku Ofelu našel pak Weill: zbytky hradeb pocházejících z doby Nehemiášovy, kteréžto hradby tvořily východní hranici pevnosti; 4 skalní tunelovité hroby, v nichž Weill spatřuje část hrobů králů judských.

Na západní straně pahorku Ofelu, od rybníka Siloe až k bráně Mogrebinské v dnešních hradbách městských, probíhá dnes nehluboké, jen nepatrný záhyb země tvořící údolí. Údolí toto je původní „údolí Gehenna“ neb „údolí Ben-Hinnon“. Údolí toto je dnes ze dvou třetin zasypáno. Dno starého, původního údolí Gehenny třeba hledati 15 až 20 m pod dnem dnešního údolí.

¹⁾ Luk. 13, 14. — ²⁾ 2 Paral. 32, 5. — ³⁾ 2 Paral. 33, 14.

V tomto údolí, jež Josephus Flavius nazývá Tyropoeon, obětovali Israelité dob královských Molochu (modle); proroci pronášeli plamenné protesty proti tomuto ohavnému a surovému kultu¹⁾.

V dobách pozdějších, kdy Jerusalems zabral do svého obvodu i vyšší, západně od Ofelu ležící pahorek (dnešní křesťanský Sion), kladli Židé „údolí Gehennu“ jižně od dnešního Sionu, do dnešního údolí er-Rababí. Ovšem neprávem! Již kniha Josue (15, 8) klade údolí Hinnon (= Gehenna) východně od dnešního Sionu a západně od Ofelu. Těž sv. Jeronym hledá údolí Gehenna východně od křesťanského Sionu.

Ještě ve XII. stol. píše arabský zeměpisec Edrisi: „Z brány Sionské sestupuje se do údolí, známého pode jménem Gehennom, poblíž něhož jest chrám sv. Petra a vody Siloe“, z čehož vysvítá, že Edrisiovo „Gehennom“ třeba umístiti mezi dnešním (křesťanským) Sionem a pahorkem Ofelem . . .

Od rybníka Siloe a zahrady Královské ubíráme se směrem jižním a na konci údolí přicházíme k studnici Rogel (= studnice Valchářova), jež u domorodých Arabů sluje též Bir Ejúb — studnicí Jobovou.

U studnice Rogel dal se Adoniáš, syn Davidův, uspořádav svým přívržencům tučnou hostinu, provolati za krále:

Když pak zbil Adoniáš beranů, telat a všelikého tučného dobytka u kamene Zohelet, který byl blízko studnice Rogel, pozval všechny bratry své, syny královské a všechny muže judské, kteří byli služebníky královými . . .²⁾

¹⁾ Památkou na modlářské hrůzy tohoto údolí bylo údolí v době evangelní nazváno „Peklem — Gehenna“.

²⁾ 1 Král. 1, 9 nn.

Ve studnici Rogel, jak se všeobecně má za to, ukryli do zajetí babylonského táhnoucí Israelité posvátný oheň chrámový. Po návratu ze zajetí hledali kněží oheň a našli na dně studnice jen bahnitou vodu. Nehemiáš poručil vodou pokropiti oběť, která ihned se vzňala.¹⁾ Proto nazývají Židé tuto studnici též „studnicí Neftar (= Očišťování)“, křesťané jmenují ji „studnicí Nehemiášovou“.

U Arabů, kteří vypravují, že studnici kopal Job, slove „studnicí Jobovou — Bir Ejúb“, ačkoliv Job v těchto místech nikdy neprodělal. Při příchodu křižáků zasypali muslimové studnici. Roku 1185 odkryl jerusalemský občan Germanus studnici a obnovil ji. Když Saladin ohrožoval Jerusalems, zasypali křižáci zase studnici.

Studnice Jobova je zbudována z velkých kamenů a jest 29 m hluboká. V době hojných dešťů naplňuje voda studnici někdy až ku povrchu, takže malý potůček řine se údolím od studnice; zjev tento, jenž jest zárukou úrodného roku, dává vždy podnět k lidovým radovánkám, pořádaným v okolí studnice.

Severně od studnice prostíralo se z bible známé „pole Valchářovo“²⁾; zde připravovali kdysi řemeslníci nové látky neb čistili — valchovali nohama staré látky. Proto slula i naše studnice, ležící u „pole Valchářova“, ve Starém zákoně studnicí Rogel = studnicí tlačícího (šlapajícího) nohama, t. j. studnicí Valchářovou.

Nedaleko, — jihovýchodně od studnice Jobovy, spatřujeme čtverhrannou, nevzhlednou budovu, tak zvaný

„dům malomocných.“

¹⁾ Mak. 1, 19 nn. — ²⁾ Is. 7, 2.

Až do r. 1875 bydleli jerusalemští malomocní uvnitř města; ale tímto rokem počínajíc, byli donuceni zdržovati se v přikázaném jim úřady „domě malomocných.“ U studnice Jobovy pojí se údolí Josafatské s údolím er Rababi.

Údolí er Rababi.

Údolí er Rababi probíhá na západní straně Jerusalema a jest zde protínáno silnicí, vedoucí na nádraží jerusalemské a do Betlema, tvoří v dalším svém pokračování jižní hranici dnešního (křesťanského) Sionu a ústí u studnice Jobovy do údolí Josafatského.

Spojená obě údolí zovou se „wádí en Nar — údolí Ohnivé“. Hluboké údolí er Rababi dojmá každého navštěvovatele svou ponurou samotou, oživenou poněkud několika na dně údolním rostoucími olivami.

Židé dali později, jak jsme se již zmínili, tomuto údolí název „Ben Hinnon — Gehenna“, ač neprávem.

Jižní hranici údolí er Rababi tvoří tak zvaná „hora Zlé Rady.“

Na tuto horu klade tradice XV. století letní sídlo velekněze Kaifáše. Zde, jak praví tato pozdní, málo odůvodněná tradice, konala se ona porada kněží a fariseů, jež usnesla smrt Kristovu.¹⁾

Jeskyně sv. Onufria.

Svahy „hory Zlé Rady“ jsou pokryty pohřebními jeskyněmi, pocházejícími z doby židovské a křesťanské. Z nápisů některých jeskyň možno souditi, že je-

¹⁾ Jan 11, 47 nn.

rusalemská křesťanská obec sionská měla zde v V. a VI. století své pohřebiště.

Některé jeskyně byly v této době též obývány křesťanskými poustevníky.

Pozornost naši upoutá tak zvaná jeskyně sv. Onufria, „světce to a samotáře“, který ji ve IV. stol. obýval. Vchod jeskyně zdobí krásný dorský frýz. Na stěnách předsíně jeskyně jsou patrný ještě stopy byzantské malby, z čehož možno souditi, že předsíní byla přeměněna později v kapli. Řekové zakoupili r. 1874 tuto jeskyni, obnovili bývalou kapli a zbudovali při ní malý klášter.

Západně od jeskyně a kláštera sv. Onufria přicházíme na území zvané „Hakeldama — pole Krve.“ Jest to ono „pole hrnčířovo“, jež koupila velerada židovská ku pohřbívání poutníků za třicet stříbrných vrácených jí zrádcem Jidášem.¹⁾

Všichni staří poutníci, — tak sv. Jeronym, Anonymus z Piacenzy, Arkulf atd., — kladou evangelní Hakeldamu v tato místa. Podle slov sv. Petra, zaznamenaných ve Skutcích apoštolských,²⁾ se oběsil Jidáš na území Hakeldamy. Nelze však přesně určití místa oběšení Jidášova, poněvadž tradice zde uvádí několik takových míst, kde Jidáš se měl oběsiti. V době křižácké přejmenovali Frankové Hakeldamu na „Caudemar.“

Roku 1143 daroval tehdejší patriarcha jerusalemský území Hakeldamy jerusalemskému rytířskému řádu hospitalitů. Hospitalité zbudovali v Hakeldamě jakési

¹⁾ Mat, 27, 1—10, — ²⁾ Skut. apoštol. 1, 19,

pohřebišťe.¹⁾ Zbytky tohoto pohřebišťe vidíme v Hakeldamě ještě dnes: klenbu podoby poněkud zaostrěného tunelu, jehož 8 čtverhrannými otvory byly házeny mrtvolý dovnitř. Roku 1226 vystavěli dominikáni v Hakeldamě hospic, jež však museli brzo opustiti, jsouce neustále znepokojováni lupiči.

S území Hakeldamy ubíráme se údolím er Rababi směrem severozápadním. Mijíme místa, kde kdysi stála asi hrobka Ananus, před níž, jak píše Josephus Flavius,²⁾ táhla se po svazích hory Zlé Rady ona obrovská obklíčovací zeď, jíž obehnal Titus obležený Jerusalems. Přicházíme dále k silnici vedoucí do Betlema. U silnice prostírá se největší rybník jerusalemský „Birket es Sultán — rybník Sultánův. Jest 170 m dlouhý a 67 m široký. Rybník Sultánův není nic jiného než částí údolí er Rababi, ohraničenou na jihu náspem silnice a na severu zdí zamezující sesouvání půdy.

Podle zpráv letopisce Ernula³⁾ zbudoval rybník v 2. polovici XII. stol. již vzpomenutý občan jerusalemský Germanus, Francouz. Rybník se nazýval po něm: „lacus Germanus — rybník Germanus.“ V XVI. stol. byl rybník restaurován sultánem Solimanem a sluje od té doby: „Birket es Sultán — rybník Sultánův.“

¹⁾ Lidová víra měla za to, že v zemi Hakeldamy mrtvolý rychleji zetlívají; již sv. Helena, jak se vypravuje, dala proto přenést určité množství země z Hakeldamy do Říma ku „Svatému kříži v Jerusalemě.“

²⁾ Josephus Flavius: Bellum Iudaicum.

³⁾ Ernul: L'etat de la Citez de Jherusalem (r. 1228).

XIII.

K památným místům hory Olivetské.

Hora Olivetská strmí na východní straně Jerusalema, svah její stoupá od řečiště potoka Kidronu příkře vzhůru. Hřeben hory Olivetské, jež převyšuje o 60 m jerusalemskou horu chrámovou a táhne se od jihu k severu, uzavírá na východ náš jerusalemský obzor a nedovoluje oku proniknouti do hlubokého údolí Jordanského a do kotliny Mrtvého moře.

Arabové nazývají horu tuto „Džebel et Túr“, to jest „hora par excellence“ neb „Svatá hora“, kterýmžto názvem jmenují jen ještě tři z Písma sv. známé hory: Tábor, Garizim a Sinai.

Svahy hory Olivetské jsou dnes tu a tam oživeny nějakou olivou, jež připomíná oku pozorovateli jen matně onen osvěžující obraz, jehož skýtala tato hora svou bujnou vegetací ještě v době Josefa Flavia.

S vrcholu hory máme uchvacující pohled na Jerusalems, k Betlemu, do Samařska, do hlubokého údolí Jordanského, na Mrtvé moře, na zamodralé v dáli hory Gileadské a Moabské.

Z Jerusalema můžeme dospěti na horu Olivetskou buď sjízdnou silnicí vedoucí přes „Scopus“ neb stezkami vystupujícími z Gethsemany.

Volíme-li sjízdnou silnici, vycházíme od brány Damašské, jdeme kolem německého katolického hospice sv. Pavla, v němž jsou dnes ubytovány úřady zemské britské vlády, kolem chrámu, kláštera a bi-

blické školy „L' école biblique“ sv. Štěpána francouzských dominikánů, mjíme po pravici budovy anglikánského biskupství a hroby Královské, překročujeme Kidron a vystupujeme zvolna na horu

„Scopus“ (828 m).

Hora „Scopus“¹⁾ byla tábořištěm většiny dobyvatelů Jerusalema. Zde stanul kdysi Titus, ještě před Titem rozbil na „Scopus“ svůj tábor Alexander Veliký, k němuž se dostavil sem velekněz židovský Jaddus, oblečen jsa ve svém skvoucím velekněžském rouchu a doprovázen jsa výkvětem národa židovského a nepřehledným zástupem lidu, aby prosil o milost pro Jerusalem a chrám.

Alexander Veliký, jsa dojat majestátem veleknězovým a nádherným pohledem na Jerusalem, sklonil se před veleknězem a odebral se s ním se Scopus do chrámu jerusalemského, aby obětoval zde Jahvovi²⁾.

Silnice hory Scopus vede nás nejprve kolem hřbitova ve světové válce padlých britských vojnů, dále kolem nádherné budovy nové židovské university, jež byla v dubnu r. 1925 za přítomnosti lorda Balfoura slavnostně otevřena, kolem německého protestantského sanatoria císařovny Augusty Viktorie, v němž sídlí dnes vrchní komisař palestinský.

S vrcholu Scopus otvírá se našemu zraku nejkrásnější pohled na Jerusalem, na poušť Judskou,

¹⁾ „Scopus“ pochází od řeckého slova „σκοπός“, což značí: pozorovatel, strážníště.

²⁾ Josephus Flavius: Antiquitates Jud. XI, 8.

údolí Jordanské, Mrtvé moře, hory Gileadské a Moabské. Panorama jedinečné!!

Od sanatoria císařovny Augusty Viktorie urazíme jen několik set kroků a staneme na hřebenu hory Olivetské.

Rozhodneme-li se pro výstup na horu Olivetskou z Gethsemany, můžeme použítí některé ze tří stávajících stezek. Nejkratší, ale i nejpříkřejší jest stezka prostřední, stoupající podél zdi zahradního území ruského, na němž se zvedá krásný ruský kostel sv. Maří Magdaleny, k místu zvanému „Dominus flevit“.

Místo „Dominus flevit“ (= Pán plakal)†

jest ono tradiční místo, na němž Kristus při svém slavném vjezdu do Jerusalema o neděli Květné plakal nad blížící se zkázou města.

Evangelista Lukáš napsal:

A když se již přibližoval ku svahu hory Olivetské¹⁾ . . . a město spatřil, zaplakal nad ním řka: „Kdybys bylo poznalo i ty, a to (alespoň) v tento den tvůj, co jest tobě ku pokojí — ale nyní jest to skryto před očima tvýma, neboť přijdou na tebe dnové, ve kterých nepřátelé tvoji obklíčí tě naspem a oblehnou tě a sevrou tě se všech stran a na zem povalí tebe i dítky tvé, které jsou v tobě, a nenechají v tobě kamene na kameni, poněvadž jsi nepoznalo času navštívení svého.“²⁾

Nestává důvodu, proč by místo „Dominus flevit“ nemohlo býti ono místo, na němž Kristus kdysi plakal. Ovšem neubíral se na oslátku u vítězoslávě sedící Kristus tehdy za další jízdy od tohoto místa do Jerusalema dnešní příkrou stezkou, která jest pro každého jezdce a tím spíše pro triumfátora, jakým

¹⁾ Lukáš 19, 37. — ²⁾ Luk. 19, 41 44.

byl Kristus o oné neděli Květné, velmi málo sjízdná, nýbrž asi nějakou jinou cestou, jež v pohodlných serpentínách sestupovala tehdy s hory. Ve XII. stol. stála na tomto místě malá svatyně, jež později stala se kořistí rozvalin. V bezprostřední blízkosti rozvalin, po pravé straně stezky, zbudovali r. 1891 františkáni kapli připomínající výjev „Dominus flevit.“

Nedaleko nad místem „Dominus flevit“, po pravé straně stezky, přicházíme k francouzskému klášteru tak zvaných „benediktinek kalvarských.“ Řeholnice zřídily ve svém klášteře sirotčinec pro mladé dívky řecko-katolické.

Východně od kláštera „benediktinek kalvarských“, jsouc jen cestou odděleno, vítá nás prostranné nádvoří, jehož východní stranu zaujímají budovy

„Karmelu Pater“ †.

Co jest „Karmel Pater“? Podle evangelí učil Kristus dvakráte své učedníky modlitbě Páně — Otčenáši (= Pater.)¹⁾ Po první stalo se tak na březích jezera Genezaretského.²⁾ Po druhé učil Kristus Otčenáši pravděpodobně na některém místě poblíže Betanie. Evangelista Lukáš vypravuje totiž, že po návštěvě u Marty a Marie Kristus se modlil „na jednom místě.“³⁾ Tehdy přistoupil k němu jeden z učenníků a prosil, aby Kristus je naučil se modlití. Na prosbu odpovídá Spasitel modlitbou Páně — Otčenášem. Tradice pocházející z XII. stol. klade ono místo, na němž Kristus podle sv. Lukáše (11, 1) učil po druhé učedníky Otčenáši, na horu Olivetskou, tam, kde se zvedají dnes budovy „Karmelu Pater.“ Karmel Pater byl vybudován

v letech 1868—1876 francouzskou kněžnou z Tour d' Auvergne a předán řeholnicím — karmelitkám, aby tyto Bohu zasvěcené duše chválily Pána na tomto místě modlitbou, kterou kdysi Kristus sám před svými učenníky na tomto místě, jak vypravuje tradice, Otce svého slavil. Proto i název budovy „Karmel Pater.“ Budovy „Karmelu Pater“ pozůstávají:

a) Ze čtyř prostranných galerií tvořících pravidelný obdélník; stěny galerií jsou rozděleny na velké plochy, na nichž jest v emailu napsán Otčenáš v 35 různých řečech (též český Otčenáš); uprostřed jižní galerie připravila kněžna z Tour d' Auvergne pro sebe náhrobek z bílého mramoru, který však zůstal až dodnes prázdný, neboť tělo r. 1891 zesnulé kněžny z Tour d' Auvergne nebylo sem dosud převezeno.

b) Z kaple a kláštera, jež přiléhají k východní galerii.

Jeskyně „Credo“ a basilika „Eleona.“

V nádvoří, prostírajícím se západně před budovami Karmelu Pater, sestupuje po pravé straně vchodu do nádvoří schodiště o 18 schodech do tak zvané jeskyně „Credo“. Jeskyně jest 18 m dlouhá a 4 m široká; jeskynní klenba spočívá na 12 polosloupech, umístěných a vytesaných do skalní zdi. Jeskyně byla používána kdysi za cisternu, dnes jest přeměněna v kapli. Od XIV. stol. nazývá se jeskyně tato „jeskyně Credo (Věřím)“; vypravuje se o ní, že zde shrnul apoštolové, dříve než se rozešli do světa, obsah křesťanských pravd ve 12 základních článků vyznání víry (Credo—Věřím).

I když snad „jeskyně Credo“ nebyla oním místem, kde apoštolové byli stanovili základní články

¹⁾ Modlitba „Otčenáš“ nazývá se latinsky „Pater.“

²⁾ Mat. 6, 9. — ³⁾ Luk. 11, 1.

— dogmata víry, jest nádvoří před „Karmelem Pater“ památným jinou historickou stavbou.

Na nádvoří před Karmelem Pater a ještě v části území, na němž stojí dnešní budovy Karmelu Pater, pyšnila se kdysi nádherná basilika „Eleona“,¹⁾ zbudovaná císařovnou Helenou. Historik Eusebius píše o této basilice, že nebyla vystavěna na samém místě nanebevstoupení Páně, nýbrž nedaleko na vrcholu hory, že byla vystavěna nad jeskyní, v níž podle věrohodné tradice zasvěcoval Spasitel své učenníky do hlubokých tajemství víry.²⁾ O basilice „Eleona“ zmiňuje se i „Itinerarium sanctae Sylviae Aquitanae“ (r. 385), v němž čteme, že Spasitel „vyučovával“ své učenníky v jeskyni chrámu „Eleona“. V V. stol. vzpomíná životopisec sv. Melanie Mladší rovněž jeskyně basiliky „Eleona“.

Basilika Eleona byla za vpádu perského krále Chosroesa r. 614 rozbořena. Karel Veliký vyzvedl svatyni ze ssutin a svěřil ji francouzským benediktinům. I tato svatyně propadla zkáze a na jejich troskách zbudovali křížáci nad jeskyní kapli. Quaresmius³⁾ viděl v těchto místech v XVII. stol. zříceniny kostela sv. Marka evangelisty.

Byl to P. Leon Cré⁴⁾, profesor řeckokatolického semináře u sv. Anny v Jerusalemě, jenž první r. 1897 pronesl názor, že na těchto místech prostírala se kdysi basilika „Eleona“. Názor Créův byl potvrzen r. 1910, kdy v těchto místech byly odkryty zříceniny,

¹⁾ Basilika Eleona = basilika Oliv.

²⁾ Eusebius: Vita Constantini III, 41 a 42.

³⁾ František Quaresmius: „Terrae Sanctae elucidatio“ (r. 1626). — ⁴⁾ P. Leon Cré: La crypte du „Credo“, Paris 1897

z nichž možno snadno vytvořiti si obraz basiliky „Eleona“.

Vlastní svatyně basiliky „Eleona“ byla správně orientovaná, měla tři lodi, byla 30 m dlouhá a 18'6 m uvnitř široká. Na západní straně vlastní svatyně táhlo se poněkud níže ležící atrium, 25 m dlouhé, obklopené sloupořadím.

Pod atriem byla prostorná cisterna. Před atriem zvedal se peristyl, vybučovaný nad vzpomínanou již jeskyní-kryptou „Credo“. Peristylu (sloupové síni) předcházela na západní straně peron, z něhož byl uchvacující pohled na Jerusalema.

Pod kněžištěm vlastní svatyně „Eleona“ byla nalezena ona jeskyně, o níž praví Eusebius, že zde zasvěcoval Spasitel své učenníky do tajemství víry, jeskyně, o níž činí zmínku „Itinerarium sanctae Sylviae Aquitanae“ a životopisec sv. Melanie Mladší.

Tradice, jež vypravuje, že v jeskyni ležící pod kněžištěm basiliky „Eleona“ vyučoval Kristus své učenníky, nezdá se odporovati zprávám evangelním, neboť evangelista Lukáš praví výslovně, že Kristus po svém slavném vjezdu do Jerusalema po tři dny vyučoval ve dne v chrámě a v noci prodléval se svými učenníky na hoře Olivetské,¹⁾ evangelisté Matouš²⁾ a Marek³⁾ pak svědčí, že řeči Kristovy o zkáze Jerusalema jakož i o konci světa a posledním soudu byly proneseny na hoře Olivetské.

V této jeskyni položil 2. ledna 1920 francouzský kardinál Dubois základní kámen příští basiliky božského Srdce Páně, již katolický svět tu vybuduje na místě bývalé basiliky „Eleona.“

¹⁾ Luk. 21, 37. — ²⁾ Mat. 24, 3 nn. — ³⁾ Marek 13, 3 nn.

Nedaleko od Karmelu Pater, severně, jest
místo nanebevstoupení Kristova.

Místo označuje malá mešita ☩. Na tomto místě stalo se, co čteme ve Skutcích apošt.:

Byl vyzdvížen¹⁾ před jejich zraky a oblak vzal jejs oči jejich. A jak hleděli upřeně do nebe, když se tam ubíral, hle dva muži stáli u nich v rouše bílém a řekli: „Muži Galilejští, proč stojíte hledíce do nebe? Ten Ježíš, který vzat jest od vás do nebe, přijde tak, jak jste ho viděli do nebe jíti.“ Tu navrátili se do Jerusalema s hory, zvané „Olivetská“, která jest blízko Jerusalema vzdáli cestu sobotní.²⁾

Na místě, odkudž vstoupil Kristus na nebesa, byla vystavěna, nedlouho po vzbudování basiliky „Eleona“, již ve IV. století císařem Konstantinem Velikým svatyně, mající podobu rotundy. Svatyně slula „Imbomon (= Oltář).“

Sv. Jeronym zmiňuje se o této rotundovité stavbě a praví, že kopule rotundy měla uprostřed na vrcholu volný otvor, jenž měl naznačovatí směr, jímž se ubíral Kristus do nebe.

Chrám Kostantínův byl rozbořen Peršany (roku 614); Modestus vyzvedl novou svatyni, jež opět padla za oběť zuřivosti kalifa Hakema.

Křížáci okrášlili místo novou osmiúhelnou stavbou; podstavce pilířů této osmiúhelné stavby vidíme ještě dnes v rozích nádvoří obklopujícího mešitu.

V osmiúhelné stavbě byla vybudována uvnitř malá, rovněž osmiúhelná svatyně, jež byla muslimy přeměněna v dnešní mešitu, při čemž byly zastavěny půvabné arkády nesoucí pavilon.

¹⁾ Totiž Ježíš. — ²⁾ Sk. ap. 1, 9 - 12.

V mešitě ukazuje se otisk levé nohy Spasitelovy ve skále; staří poutníci¹⁾ zmiňují se o otisku obou nohou Spasitelových, též v dobách křížáckých byl zde ukazován otisk obou nohou nanebevstupujícího Krista. Latiníci smějí v den Nanebevstoupení Páně v mešitě konati bohoslužby; Armenové, Koptové, Syrové, Řekové konají své bohoslužby v den Nanebevstoupení Páně na místě jim muslimy určeném v nádvoří obklopujícím mešitu.

Viri Galilaei.

370 m severně od mešity nanebevstoupení Páně přijdeme na pahorek, jenž hostí krásný řecký klášter. Pahorek ten sluje „Viri Galilaei — Muži Galilejští.“ — Tradice pocházející teprve ze XVI. stol. umísťuje na tomto pahorku zjevení andělů, oslovujících apoštoly při nanebevstoupení Páně slovy: „Viri Galilaei — Muži galilejští“; odtud i název pahorku.

Někteří vysvětlují název pahorku tím, že Galileané, přicházející ve Starém zákoně na svátky do chrámu jerusalemského, tábořivali na tomto pahorku; mají za to, že i Spasitel, když zval po svém zmrtvýchvstání své učenníky ke schůzce do Galílee,²⁾ měl na mysli tento pahorek!?

Východně od mešity nanebevstoupení Páně zdraví nás vysoká čtverhranná věž, s níž otvírá se úchvatný pohled do širošířého okolí. Věž jakož i přiléhající budovy: kaple, hospic, residence archimandritova, museum, patří Rusku a byly vybudovány v letech 1870—1887. V museu upoutá naši pozornost hrob pokrytý starou mosaikou; kolem hrobu vine se ar-

¹⁾ Sv. Paulín z Noly, Sulpicius-Severus, Arkulf, Beda — ²⁾ Mat. 28, 7 16.

menský nápis: „Toto jest hrob ctihodné Šušangany,¹⁾ matky Ardavanovy.“ Ardavan neb Artaban byl poslední Arsakovec, jenž pozbyl perského trůnu kolem V. století. Ve IV.—XII. století byla hora Olivetská poseta kláštery, kostely a koloniemi četných křesťanských národů; tak mnohý příslušník těchto křesťanských národů nalezl proto i v památné půdě hory Olivetské svůj hrob.

Jihovýchodně od mešity nanebevstoupení Páně, mezi touto mešitou a klášterem Karmelu Pater, jest tak zvaná

„jeskyně sv. Pelagie †.“

Jest to starý židovský hrob, do něhož sestupuje 15 schodů; uvnitř spatřujeme sarkofag. Staří poutníci²⁾ vypravují, že v tomto hrobě žila a byla pohřbena sv. Pelagie. Pelagie, jež slula původně Margarita, byla slavnou herečkou v Antiochii. Obrácena byvši sv. Nonnem, biskupem edesským, přišla pod jménem Pelagie do Jerusalema. Žila kajicně poslední léta svého života na hoře Olivetské, kdež zemřela r. 457.

Poblíž místa nanebevstoupení Páně žily též sv. Melanie Starší († r. 410) a její vnučka sv. Melanie Mladší. Melanie Mladší přišla po smrti svých dítek se svým manželem do Jerusalema r. 417. Založila na hoře Olivetské ženský hlášter a zemřela v něm r. 444.

Jdouce od Karmelu Pater jižním směrem, přicházíme k místu, kde po levé straně spatřujeme železnou branku, ústící na území patřící Rusku. Na tomto území jest pohřebiště zvané

„hroby Prorocké — Kubur el Anbia.“

¹⁾ Šušangana = Zuzana. — ²⁾ Theodosius (r. 530), Anonymus z Piacenzy r. 570, ruský igumen Daniel (kolem r. 1110).

Pohřebiště jest vytesáno do měkké skály a skládá se z rotundy, do níž vniká denní světlo shora, z přímé, rotundu protínající chodby a ze dvou polokruhovitých, rotundě koncentrických chodeb. Chodby jsou spojeny navzájem a s rotundou průchody. Nejzazší polokruhovitá chodba má 30 pecových hrobů. Podle archeologa Clermont-Ganneau svědčí řecké nápisy pohřebiště, že máme před sebou tak zvané „polyandron (= společné pohřebiště)“, vybudované ve IV. neb V. stol. pro křesťany, pocházející ze Zajordanska.

Betfage — kámen Rozmluvy — Betanie.

Hora Olivetská a východní její okolí byly dějištěm několika událostí, o nichž nám vypravují knihy Písma sv.

Předně nastoupil odtud, — od Betfage — Kristus svou triumfální jízdu do Jerusalema o neděli Květné. Evangelista Matouš píše:

A když se přiblížili k Jerusalemu a přišli k Betfage k hoře Olivetské, tehda Ježíš poslal dva učenníky říka jim: „Jděte do vesnice, která jest proti vám, a hned naleznete oslici přivázanou a oslátko s ní. Odvažte je a přiveďte ke mně. A řekne-li vám kdo co, rcete: „Pán jich potřebuje“, a hned je propustí.“ Toto pak stalo se, aby se naplnilo, co bylo pověděno skrze proroka slovy: „Povězte dceři sionské: Hle, král tvůj běže se k tobě tichý, sedě na oslici a oslátku jhu podrobené.“ Odešedše pak učenníci a učinili, jak jim přikázal Ježíš, přivedli oslici i oslátko a vložili na ně roucha svá; i posadil se na ně. Přemnohý pak zástup prostřel roucha svá na cestu a jiní sekali ratolesti se stromů a prostírali na cestu, zástupové pak, kteří šli vpředu i ti, kteří vzadu byli, volali řkouce: „Hosanna, Synu Davidova! Požehnaný, jenž se běže ve jménu Páně, hosanna na vysostech!“¹⁾

¹⁾ Mat. 21, 1 9. Viz též Luk. 19, 28 - 38.

Někde na východní straně hory Olivetské třeba hledati ono místo, na němž stanul Kristus, ubíraje se ze Zajordanska ku hrobu Lazarovu, aby Lazara vzkřísil, ono místo, o němž evangelista praví, že „Ježíš nepřišel ještě do vesnice Betanie“, ono místo, na němž měl památnou rozmluvu s Martou a Marií.

Byla pak Betanie blízko od Jerusalema, as patnáct honů od něho. Mnozí pak ze židů přišli k Martě a Marii, aby je potěšili pro jejich bratra. Jak tedy Marta uslyšela, že Ježíš přichází, vyšla mu naproti, Maria však seděla doma. I řekla Marta k Ježíšovi: „Pane, kdybys byl tu byl, bratr můj nebyl by umřel. Však i nyní vim, že začkoli požádáš Boha, dá tobě Bůh.“ Dí jí Ježíš: „Vstane zase bratr tvůj.“ Dí jemu Marta: „Vim, že vstane při vzkříšení v den poslední.“ Řekl jí Ježíš: „Já jsem vzkříšení a život; kdo věří ve mne, byť i umřel, živ bude, a každý, kdo žije a ve mne věří, neumře na věky. Věříš-li tomu?“ Řekla jemu: „Ano, Pane, já jsem uvěřila, že Ty jsi Kristus, Syn Boha živého, kterýž jsi přišel na tento svět.“

A když to pověděla, odešla a zavolala svou sestru Marii potají říkouc: „Mistr je zde a volá tebe.“ Jak to ona uslyšela, vstala rychle a šla k němu, neboť Ježíš nepřišel ještě do vesnice, nýbrž byl stále na tom místě, kde se s ním setkala Marta. Židé pak, kteří byli s ní v domě a ji těšili, uzřevše, že Marta rychle vstala a odešla, šli za ní pravice: „Jde ke hrobu, aby poplakala tam.“ Když tedy Marta přišla tam, kde byl Ježíš, uzřevši jej, padla mu k nohám a řekla jemu: „Pane, kdybys byl zde byl, bratr můj nebyl by umřel.“ Tedy Ježíš vida jí, ana pláče, i židy, kteří s ní přišli, ani pláč, pohnul se v duchu a zachvěl se a řekl: „Kde jste jej položili?“ Řkou jemu: „Pojď a viz.“

Na východní straně hory Olivetské ležela i vesnice Betanie, vzdálená „as patnáct honů“ od Jerusalema,¹⁾ Betanie, kde byl dům Lazara, Marty a Marie, v němž byl Kristus často hostem,²⁾ dům Šimona malomocného,

¹⁾ Jan 11, 18—34.

²⁾ Jan 11, 19; patnáct honů, t. j. as 3 km.

³⁾ Luk. 10, 38 nn.

v němž při hostině Maria pomazala Krista mastí drahou z nardu pravého.¹⁾

Nedaleko hory Olivetské, u Betanie, byl hrob Lazarův, jenž byl svědkem dojemné evangelní události.

I zasílal Ježíš. Židé tedy řekli: „Hle, kterak jej miloval!“ Někteří však z nich pravili: „Nemohl-liž ten, jenž otevřel oči slepého od narození, učiniti, aby byl tento neumřel?“ Tedy Ježíš pohnuv se opět sám v sobě, přišel ke hrobu. Byla to jeskyně a kámen ležel na ní. Ježíš řekl: „Odstraňte kámen!“ Řekla mu Marta, sestra zemřelého: „Pane, již zapáchá, neboť čtyři dni jest v hrobě.“ Dí jí Ježíš: „Neřekl jsem tobě, že budeš-li věřiti, uzříš slávu Boží?“ Odstranili tedy kámen. Ježíš pak pozdvihl oči vzhůru a řekl: „Otče, děkuji Tobě, že jsi mne vyslyšel. Já jsem věděl, že mne vždycky slyšíš, ale pro zástup, který kolem stojí, jsem to řekl, aby uvěřili, že Ty jsi mne poslal.“ To pověděv zvolal hlasem velikým: „Lazare, pojď ven!“ I vyšel hned ten, jenž byl umřel, svázan jsa obvazky na rukou i nohou, a tvář jeho obvázána byla šátkem. Ježíš řekl jim: „Rozvažte ho a nechte, ať odejde.“ Tu mnozí ze židů, kteří přišli k Marii a Martě, spatřivše, co učinil (Ježíš), uvěřili v něho. Někteří však z nich odešli k fariseům a pověděli jim, co Ježíš učinil.²⁾

Konečně někde na východním svahu hory Olivetské rozkládala se osada Bahurim, u níž byl David na útěku před vzbouřivším se Absolonem pohaněn Benjaminovcem Semejem.

Když přišel král David až do Bahurim, tu hle, vycházel odtud muž z rodu, ke kterému patřil dům Saulův, jménem Semej, syn Gerův; cestou ustavičně zlořečil a házel kamením na Davida, jakož i na všechny služebníky krále Davida, ačkoliv veškeren lid a všichni válečníci šli po pravé straně vedle krále. Semej zlořeče králi pravil toto: „Klid se, klid se, muži krve a pekelníku!“ . . . Šel tedy David a družina jeho cestou s ním. Semej pak jde po hřbetě hory na protější straně, zlořečil, házel kamení proti němu a sypal hlínu. Tak přibyl král i veškeren lid s ním unaveni na místo odpočinku.³⁾

¹⁾ Jan 12, 1—8; Luk 7, 36—50. — ²⁾ Jan 11, 35—46,

³⁾ 2 Sam. 16, 5—7. 13—14,

Na kterém místě hory Olivetské ležela evangelní Betfage?

Betfage — slovo značí tolik, co „dům fíků“ — přichází v celém Písmě sv. jen jedenkráté.¹⁾ Evangelium klade vesničku Betfage na horu Olivetskou, rovněž Eusebius ve svém „Onomasticon“. Talmud umisťuje Betfage tak blízko Jerusalema, jako by Betfage tvořila část města samého. „Itinerarium sanctae Sylviae Aquitanae (r. 385)“ udává polohu Betfage na vrcholu hory Olivetské. Ve IV. stol. vychází „palmový průvod“ o neděli Květné do Jerusalema ze svatyně Imbomon, jež se zvedala, jak známo, na místě nanebevstoupení Páně, na vrcholu hory Olivetské; poněvadž však v této době liturgie jerusalemská konala obřady, připomínající události ze života Kristova, pokud možno na místě událostí samých, lze za to míti, že ve IV. stol. byla poloha evangelní Betfage kladena poblíž svatyně Imbomon. V době křížácké připomíná se vesnice Betfage 500 kroků od svatyně Imbomon na východním svahu hory Olivetské. Pro toto křížácké umístění vesnice Betfage svědčí cestopisy ruského igumena Daniela „Peregrinatio“ (z r. 1113—1115) a Jana z Würzburgu „Descriptio Terrae Sanctae“ (z r. 1165). Křížáci vystavěli na tomto místě, — vzdáleném 500 kroků od svatyně Imbomon — malou svatyni.

Zříceniny této křížácké svatyně byly náhodou odkryty r. 1876; františkáni zbudovali na zříceninách novou svatynku † a při svatynce malý klášter. V troskách křížácké svatyně byl nalezen krychlový, dole se skálou spojený kámen — tak zvaná „stěla (sloup) Betfagská“, — ozdobený na svých čtyřech

¹⁾ Mat. 21, 1.

stranách nádhernými malbami, pocházejícími z doby křížácké; malba severní strany představuje učenníky, odvazující oslici v Betfage, malba jižní strany vzkříšení Lazarovo, malba východní strany poselství, označující Kristu nemoc Lazarovu, malba strany západní, velmi poškozená, má snad představovati slavný vjezd Kristův do Jerusalema o neděli Květné. Nalezený kámen — stěla Betfagská — jest nejdrahocennější památkou dnešní františkánské svatyně betfagské.

Tak i dnes připomíná nám františkánská svatyně betfagská, vzdálená 500 kroků od svatyně Imbomon, místa to nanebevstoupení Páně (dnešní mešity), evangelní vesnici Betfage na témže místě, kam ji klade doba křížácká. Ve skutečnosti však třeba klásti evangelní Betfage na vrchol hory Olivetské, do bezprostřední blízkosti místa nanebevstoupení Páně — svatyně Imbomon, někde tam, kde spatřujeme dnes domky olivetské arabské vesničky Keřr et-Tûr, jak o tom svědčí staré zprávy IV. století.

Kámen Rozmluvy.

Místo, kam klade vesnici Betfage doba křížácká a na němž se i zvedá dnešní františkánská svatyně betfagská, jest spíše oním místem, kde se Kristus setkal a rozmlouval s Martou a Marií, dříve než ještě došel ke hrobu Lazarovu. Kristus vracel se tehdy ze Zajordanska přes Jericho do Betanie. Leželo tedy místo, na němž Kristus rozmlouval s Martou a Marií, někde u Betanie, na cestě z Jericha do Jerusalema. Stezky, vedoucí v době Kristově přímo z Jerusalema do Jericha, brázdily podobně jako dnes vesměs východní svah hory Olivetské, neboť v době židovské a římské cestovalo se přímočárně, cesty a stezky ne-

činily žádných pohodlí cestujících a tažných zvířat sloužících oklik.¹⁾ Jedna z těchto stezek vine se kolem dnešní františkánské svatyňky betfagské.

Jest tedy pravděpodobno, že Kristus, vraceje se ze Zajordanska a Jericha do Betanie, ubíral se některou ze stezek brázdících východní svah hory Olivetské. Rozmluva s Martou a Marií, jež obě vyšly z Betanie Kristu v ústrety a setkaly se s ním v poli před vesnicí — nebyl ještě Kristus došel Betanie, — mohla se odehrát na tom místě, kde stojí nyní františkánská svatyňka betfagská. A tato možnost stává se velmi pravděpodobnou, máme-li na mysli zprávu nám dochovanou v „Itinerarium sanctae Sylvaniae Aquitanae“ (z r. 385) se dočítáme: „V sobotu večer před nedělí Květnou doprovázelo obyvatelstvo jerusalemské svého biskupa průvodem až do „Lazarium“,²⁾ aby zde konalo výroční památku vzkříšení Lazarova. Průvod zastavil se na pochodu do „Lazarium“ v kostele stojícím při cestě, vzdáleném 500 kroků od Lazarium. Lid vstoupil do kostela, kdež se četl hymnus, antifona a evangelní úryvek o rozmluvě Ježíšově s Martou a Marií, kterážto rozmluva Ježíšova byla uctívána v tomto kostele.“ Z této zprávy „Itinerarium sanctae Sylvaniae Aquitanae“ plyne, že ve IV. století p. Kr. stál na východním svahu hory Olivetské, 500 kroků před Lazariem, kostel, připomínající místo rozmluvy Ježíšovy s Martou a Marií. Uvážíme-li, že nalezená „stéla (kámen) betfagská“, čnějící v dnešní františkánské svatyňce betfagské, jest právě 500 kroků vzdálena od

¹⁾ Dnešní silnice Jerišská, jež obchází směrem jihovýchodním horu Olivetskou i vesnicí El Azarie, datuje se teprve ze VII. stol. po Kr., z doby Abd-el-Melikovy.

²⁾ Lazarium, t. j. „hrob Lazarův“ v Betanii.

Lazarova hrobu v dnešní vesnici El Azarie, pak jest nasnadě závěr, že kostel IV. století, připomínající rozmluvu Ježíšovu s Martou a Marií zvedal se na místě dnešní „stély betfagské“, že stéla betfagská — kámen betfagský jest kamenem rozmluvy Kristovy.

Křížáci, kteří při svém příchodu našli v těchto místech jen zříceniny staré svatyně křesťanské a ve zříceninách i naši stélu—kámen, ozdobili kámen malbami, zbudovali novou malou svatyni; mylně však se domnívali, že toto místo jest místo evangelní Betfage.

Evangelní Betanie. Kde ležela evangelní Betanie ?¹⁾

Obyčejně se má za to, že dnešní arabská vesnice El Azarie, v níž jest hrob Lazarův, jest evangelní Betanie. Než názor tento jest nesprávný. Evangelium udává, že Betanie byla vzdálena od Jerusalema as 15 honů (stadii).²⁾ Eusebius a sv. Jeronym³⁾ udávají tutěž vzdálenost, píšíce, že „Betanie byla od Aelia (= Jerusalema) 200 kroků, ležíc na straně hory Olivetské, kde Spasitel vzkřísil Lazara.“ 15 honů (stadii) jest asi 2775 m. Vezmeme-li vzdálenost 2775 m, nepřijdeme, i když zvolíme nejkratší cestu, do El Azarie, nýbrž musíme se zastaviti někde poblíž „kamene Rozmluvy“, t. j. poblíž „stély Betfagské.“ Klademe proto evangelní Betanii na pahorek ležící jižně od dnešní františkánské svatyňky betfagské, na němž vybudovali francouzští passionisté r. 1903 pěkný klášter. Pahorek

¹⁾ Eusebius a sv. Jeronym v „Onomasticon“ překládají Betania jako „dům smutku, bídy“, Talmud překládá „dům datlovníků“.

²⁾ Jan 11, 18. — ³⁾ Onomasticon sacrum,

tento má četné staré cisterny, nesporné to svědectví, že se zde kdysi prostírala vesnice.

Dnešní El Azarie nemůže býti místem evangelní Betanie i proto, že přechovává v sobě hrob Lazarův; zákon zakazoval však Židům pochovávatí mrtvé v obvodu měst a vesnic.

Hrob Lazarův †, jenž jest od kamene Rozmluvy (dnešní františkánské svatyněky betfagské) směrem jihovýchodním vzdálen 500 kroků, leží v dnešní arabské vesnici El Azarie. Domky evangelní Betanie, jež se, jak řečeno pravděpodobně rozkládala na pahorku zvedajícím se jižně od kamene Rozmluvy, sestoupily záhy s pahorku dolů a seskupily se kolem hrobu Lazarova. Nová vesnice byla nazvána po hrobu Lazarovu „Lazarium“, z čehož Arabové utvořili dnešní arabský název „El Azarie.“ Hrob Lazarův pozůstával z předsíně a vlastní hrobové síně, jež obě byly vytesány do křehkého vápence. Z předsíně sestupuje dnes úzké schodiště o 3 schodech do vlastní síně hrobové. Vlastní síň hrobová byla vodorovně přikryta kamennou deskou; evangelium praví: byla to jeskyně a kámen ležel na ní.¹⁾ Již ve IV. století zvedal se nad hrobem Lazarovým kostel, jež viděl sv. Jeronym, Arkulf (VII. stol.) spatřil při kostele i klášter. V době křížácké vidíme v klášteře při hrobě Lazarově benediktinky, uvedené sem jerusalemskou královnou Mellissandou, chotí krále Foulques d' Anjou. Z doby křížácké datuje se i věž, jejíž zříceniny nás zdraví na konci vesnice; věž byla vystavěna na obranu proti nájezdům beduinským.

¹⁾ Jan 11. 38.

Dnes sestupujeme do předsíně hrobu Lazarova s východní strany po schodišti o 26 schodech; schodiště bylo zbudováno v XVI. st. františkány. Františkáni a s jejich svolením i jiní kněží slouží občas v hrobě Lazarově mši sv. Mešita zvedající se u hrobu Lazarova jest bývalá svatyně křesťanská.

El Azarie čítá asi 250 obyvatel, vesměs to muslimů. Po silnici Jerišské třeba uraziti z Jerusalema do El Azarie 5 km.

XIV.

Procházkou k jiným pozoruhodným místům a budovám dnešního Jerusalema.

Jerusalemské bazary.

Z Muristanu, rozkládajícího se východně od basiliky Božího hrobu, ústí východy do jerusalemských bazarů. Jerusalemské bazary! Směsice ulic temných a nečistých! Jaký vzhled měly ve středověku, takým vzhledem vykazují se i dnes! Nic se v nich nezměnilo. Zde vidíš řadu klenutých, do ulice otevřených, začazených komůrek, kde se peče a smaží: maso, rýže, různé orientální moučnický; tu zase jdeš kolem obchodů obuvi, před nimiž majetníci před tvými zraky hotoví nové zásoby. Jinde tě vítají řady obchodů sukny, řady obchodů zeleninou a ovocem; tam opět pozornost tvou poutají krámy vetešnické atd., atd. Vzduch jest naplněn neurčitelnou směsicí vůní a zápachů!

Synagogy.

Z jerusalemských bazarů ubíráme se prostrannou ulicí, táhnoucí se od brány Damašské, směrem jižním a přicházíme do čtvrti Židovské. Čtvrť židovská má několik synagóg, patřících buď židům aškenazim neb židům sefardim. Největší synagoga jest majetkem židů aškenazim.

Synagogy mají buď podobu kruhu neb podobu čtverhranu. Vnitřní zařízení jest ve všech synagogách

stejně. Ano dnešní synagogy podobají se vnitřním svým zařízením oněm synagogám palestinským, v nichž učil a jež navštěvoval kdysi božský Spasitel; jsou židé nábožensky tak konservativní, že nemění ani toho nejmenšího na svých rituálních zvyklostech.

Střed každé synagogy tvoří plošina zvaná moderními židy „almmeor.“ Uprostřed plošiny stojí učitelská stoličice; zde se čte a vysvětluje Písmo sv. Kolikráte zasedl na takovou stoličici Kristus v synagogách palestinských (na př. v Nazaretě), aby vysvětlil svým posluchačům pravý smysl Písma sv. — Úplně v pozadí synagogy visí opona, zvaná „vilon“, napodobenina to někdejší opony chrámové. Za oponou ukrývá se archa, v níž jsou uloženy „knihy zákona“; často jest tu ještě druhá skříň, v níž se přechovávají poškozené a opotřebované, přes to však velké úctě se těšící knihy zákona. Kdysi, — a tak tomu bylo i v době Kristově —, bylo psáno Písmo sv. na pergamenových závitcích, opatřených na každém konci tyčkou. Nad archou visí „ner olam“, lampa to neustále hořící, jako kdysi posvátný oheň v chrámu jerusalemském. Vpředu archy stojí sedmeroramenný svícen.

Mezi oponou a plošinou jsou sedadla, vyhrazena vlivným a váženým osobám; jsou to ona z evangelia známá „první místa“, jež vyhledávali fariseové, aby byli viděni od lidu. Vnitřní zdi synagóg jsou ozdobeny malbami, proplétanými různými nápisy z Písma sv. V pátek u večer bývají synagogy nejčastěji navštíveny; prostorami synagóg hučí tu disharmonická hlasová směsice sobotní modlitby.

Severozápadní část města uvnitř hradeb zaujímá tak zvaná:

„čtvrť Křesťanská.“

Zde spatřujeme budovy latinského patriarchátu (patriarchátní kostel, residenci patriarchovu, katolickou jerusalemskou vysokou školu, prostranný františkánský klášter božského Spasitele — sídlo kustodie Svaté země, farní katolický jerusalemský kostel božského Spasitele, obdařený odpustky „Večeřadla“, sirotčinec pro hochy, školu učednickou, františkánskou „Casa „Nova“, klášter řeholnic františkánek), residenci řeckého orthodoxního patriarchátu (arab. Deir rum el kebír), budovy orthodoxních Řeků (školu, nemocnici, kostel), hospic německých johannitů, polský hospic, v němž prozatím bydlí „dcery Kalvarské“; poblíž „věže Davidovy“ mají své budovy sestry sv. Josefa, melchitští Řekové, Maronité.

Východně od čtvrti Křesfanské, ve čtvrti Mušlinské, na rohu ulice „Via Dolorosa“, zvedá se krásná budova rakouského hospice.¹⁾

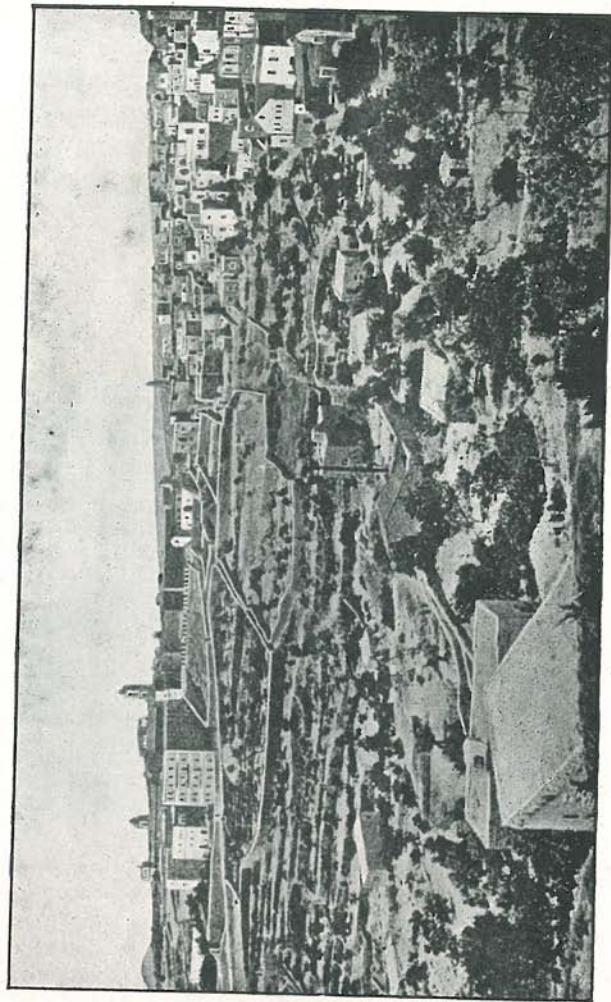
Nové město.

Mimo hradby městské, hlavně na straně severozápadní, povstalo nové město, moderní Jerusalem, jenž roste denně.

Silnice Jafská tvoří hlavní tepnu nového moderního Jerusalema. V délce dvou kilometrů zaujaly po obou stranách této silnice důležité státně politické, obchodní, náboženské, kulturní, charitativní budovy svá místa.

Nedaleko brány Jafské mají svá sídla různé banky: Císařská ottomanská banka, Anglo-palestinská banka, Anglo-egyptská banka, Crédit Lyonnais.

¹⁾ Rektorem hospice rakouského jest bodrý Hornorakušan prelát Dr. Frant. Fellinger.

Betlem.

Na severozápadním úhlu městských hradeb, při silnici Jafské, leží budova jerusalemské pošty; východně odtud klášter a svatyně řeholnic Panny Usmiřovatelky (Mariae Reparatricis), jež uvedly do „Svatého Města“ pobožnost ustavičného se klanění, francouzská nemocnice sv. Ludvíka, řízená sestrami sv. Josefa, ošetřující katolíky a muslimy, velký francouzský hospic „Notre Dame de France“ s kostelem obdařeným plnomocnými odpustky (‡) hrobu P. Marie a s krásnou, mosaikami zdobenou kaplí božského Srdce Páně.

Nedaleko hospice „Notre Dame de France“ spatřujeme školní budovy Otců františkánů, sester salesiánek a Sester z Ivrey.

Západně a dolů od ulice Jafské zdraví tě velký hospic sester sv. Vincence de Paula, v němž všichni opuštění a strádající zapomínají svého hoře a bolu.

Ubíráme se dále po silnici Jafské, přicházíme k veřejným sadům a k budově generálního francouzského konsulátu. Severně prostírá se rozsáhlé území Ruské čtvrti obsahující: konsulát, nádherný chrám se sedmi zelenými kopulemi, klášter, tři velké hospice, nemocnici, školu. Všech budov až na chrám používá nyní prozatímně britská vláda. Před zmíněným ruským chrámem obdivujeme obrovský sloup, související se skálou; při lámání se zlomil a zůstal na místě, aby svědčil, jak velké balvany byly v době herodiánské a římské lámány v těchto místech pro stavbu paláců jerusalemských. Ruská čtvrt je dílem Ruské palestinské společnosti.

Severozápadně od území Ruské čtvrti táhnou se četné židovské kolonie, protkané některými významnými budovami: chrámem habešským, majícím podobu „Palestina“.

basiliky Božího hrobu, konsulátem italským a španělským, francouzskou nemocnicí Rotschildovou, sirotčincem sester sv. Josefa, velkým anglickým sanatoriem pro židy, nemocnicí německých diakonisek, německým konsulátem atd. atd.

Ne tak četně jest osídleno novými koloniemi okolí silnice Nabluské. Z význačnějších budov ležících při této silnici jmenovatí sluší: německý hospic sv. Pavla, zbudovaný Katolickou společností kolínskou, řízený německými lazaristy, zabraný zatím britskou vládou; klášter, chrám a biblickou školu sv. Štěpána, řízené francouzskými dominikány; budovu anglikánského biskupství se svatyní; dům amerických adventistů.

Cesta vedoucí od poštovní budovy jerusalemské směrem jihozápadním probíhá kolem velkého hrazeného muslimského hřbitova. Hřbitov uzavírá starobylou vodní nádrž, zvanou

„Birke Mamilla — rybník Mamilla“.

V tomto rybníce bylo za vpádu perského krále Chosroesa r. 614 pohřbeno 24.518 křesťanů, porubáných vojskem Chosroesovým a židy.¹⁾ Rybník tento jest spojen podzemním vedením s rybníkem „Hammam el Batrak — lázně Patriarchovy“, ležícím poblíže věže Davidovy a dnešního „New-Hotel“.

Někteří archaeologové pokládají „Birke Mamilla“ za „Horní pramen“ knihy 2 Par. 32, 30, o němž se tu praví, že král Ezechiáš vody tohoto pramene „obrátil dolů k západní straně města Davidova“²⁾. Než

¹⁾ Euty chius, P. G., CXL, 1083 a 1089. Viz i dílo: Couret: *Prise de Jérusalem*, Paris, 34, 39.

²⁾ 2 Par. 32, 30.

názor tento jest nesprávný. Neboť kdyby v 2 Par. 32, 30 zmíněný „Horní pramen“ byl dnešní „Birke Mamilla“, jehož vody král Ezechiáš vedl do dnešního rybníka „Hammam el Batrak“, pak bychom v 2 Par. 32, 30 museli čísti místo „k západní straně“ slova „k východní straně“! Na jiném místě této knihy mluvil jsem o tom, že 2 Par. 32, 30 má na mysli dnešní pramen Sitti Mariam a rybník Siloe v údolí Kidronském.

Naproti muslimskému hřbitovu, po levé straně cesty, zdraví nás dále budova kláštera a noviciátu domorodých sester Růžencových.

Na západní straně hřbitova, na vrcholku pahorku, stojí

„Sv. Petr“,

prostranná budova, v níž „otcové Sionští“ mají odbornou školu a sirotčinec.

Kráčíme po naší cestě směrem jihozápadním dále a staneme, urazivše od jerusalemské poštovní budovy asi 2¹/₂ km, v krásném údolíčku, posázeném olivami. Před námi zvedá se

„klášter Sv. kříže — Deir el Musallabe“,

podobný svými zdmi, svým cimbuřím, svou železnou brankou středověké pevnosti. A byl až do nedávna řeckým mnichům pevností před nájezdy loupežných beduinů!!

Tradice, pocházející ze IV. stol., vypravuje, že na tomto místě byl poražen strom, z něhož byl zhotoven kříž Kristův. Za chrámovým oltářem tohoto velmi starého, v VI. stol. vybudovaného kláštera ukazují Řekové místo, kde stál tento strom, zasazený

prý Adamem neb Abrahamem na hrobě Adamově zalévaný prý Lotem vodou jordanskou.

R. 1885 zřídili nesjednocení Řekové v klášteře bohoslovecké učeliště svého jerusalemského patriarchátu. Učeliště bylo zavřeno r. 1910. Knihovna klášterní chovala kdysi drahocenné řecké, armenské, georgiánské rukopisy, jež byly však přeneseny do budovy řeckého patriarchátu v Jerusalemě.

Poněkud jižně od kláštera Sv. kříže leží

Katamon,

letní sídlo řeckého nesjednoceného patriarchy s malým kostelem. V kostele ukazuje se domnělý hrob evangelního starce Simeona; jest to snad hrob sv. Simeona, biskupa jerusalemského.

Vozová cesta spojuje Katamon s kolonií německých templářů, zbudovanou na západní straně jerusalemského nádraží. V kolonii mají katolické německé řeholnice — sestry sv. Karla Bor. školu a útulnu pro starce.

Prostor mezi nádražím a městem zaujímají četné kolonie židovské, z nichž největší jest kolonie sousedící s rybníkem „Birket es Sultan“, tak zvaná kolonie Montefiore (na paměť sira Karla Montefiore, štědrého podporovatele vystěhovaleckého hnutí do Palestiny).

Poblíž této kolonie jest nádherné pohřebiště, jež se obyčejně pokládá za pohřebiště rodiny Herodů; pohřebiště bylo objeveno r. 1892.

XV.

Archeologicko-vědecké sbírky jerusalemské.

Žádný navštěvovatel Svaté země, jenž si chce utvořit správný obraz událostí biblických, minulých i současných dějin palestinských, neopomene navštívit vědecké sbírky jerusalemské, které svědčí tak výmluvně o intenzivní práci, konané na „půdě“ palestinské. Pozoruhodné jsou mezi nimi:

1. Archeologické museum v „Notre Dame de France“; museum čítá asi 10.000 různých předmětů. Největší zásluhy o toto museum si získal archeolog-assumptionista P. Germer-Durand.

2. Museum a bohatá knihovna v „L'école française d'archéologie“ u Sv. Štěpána na silnici Nabluské za branou Damašskou. Navštěvovatel jest tu svědkem tiché plodné práce učených dominikánů francouzských.

3. Biblické museum Bílých otců u Sv. Anny; museum založil archeolog P. Cré.

4. Archeologické museum beuronských benediktnů na Sioně v klášteře „Dormitio“.

5. Museum archeologické školy anglické (The British Archeological School) poblíž anglikánského biskupství na silnici Nabluské za branou Damašskou.

6. Vědecké sbírky nové hebrejské university na „Scopus“.

7. Museum a knihovna ve františkánském klášteře božského Spasitele.

8. Bohatá knihovna řeckého ortodoxního patriarchátu. Staré rukopisy!

9. Bohatá knihovna patriarchátu latinského.

10. Dřevěný model starozákonního chrámu a dnešního Haram eš Šerif, zhotovený slavným badatelem archeologickým drem Schickem. Model možno shlédnouti v „Christ Church Mission“ naproti věži Davidově.

Archeologicko-vědecké sbírky jerusalemské mluví zřejmě o vysoké úrovni, ano o převaze vědecké práce katolíků, především katolíků francouzských.

XVI.

Z Jerusalema do Betlema - Herodia - Urtas-Hebronu - Bersaby.¹⁾

Vyjždíme od brány Jafské po silnici směrem jižním. Míjíme po levici klášter francouzských klarisek, zbudovaný na hoře Zlé Rady, po pravici jerusalemské nádraží, projíždíme rovinkou Rafaim, arabsky Bakaa zvanou.

Brzy potom máme po levici studnici, zvanou

„studnicí Mudrců (Magů);“

podle staré legendy spatřili mudrcové na tomto místě opět hvězdu, jež je pak přivedla až do Betlema.

Arabové nazývají studnici „Bir el qadismu — studnici Odpočinku“²⁾; tradice, již zaznamenává poutník Theodosius (kolem r. 530), vypravuje, že na tomto místě odpočívali blahoslavená Panna a sv. Josef na cestě z Nazareta. Kdysi tu stával klášter „Kathisma“ s chrámem P. Marie.

Pět minut dále zdraví nás po levici řecký

klášter sv. Eliáše, „Mar Elias (Svatý Eliáš)“.

¹⁾ Z Jerusalema k hrobu Rachelinu 7 km; od hrobu Rachelina k basilice Narození Páně v Betlemě 2 km; od basiliky Narození Páně do Urtas 4 km; z Jerusalema k Šalomounovým rybníkům 13 km; z Jerusalema do Hebronu 39 km; z Jerusalema do Bersaby 85 km.

²⁾ Qadismu jest arabská deformace řeckého slova „kathisma“ = sedadlo, místo odpočinku.

Jest to pravděpodobně starý klášter sv. Anastasia Perského; sem utekli se r. 614 po umučení 44 svých spolubratří vojskem perským mnichové z Mar Saby.

Byzantský císař Manuel Comnenus restauroval ve XII. století klášter. Řecký poutník Jan Phocas s ostrova Patmu uvádí již (kolem r. 1177) ve své „Relatio“ náš klášter pod jménem „Svatý Eliáš“. Že by však starozákonní prorok Eliáš na svém útěku před královnou Jezabelou v těchto místech odpočíval a zde jedl podpopelný chléb a pil vodu, jež obé mu ukázal anděl, — řečtí mnichové ukazují docela u kláštera skálu, na níž se prý onen výjev biblický odehrál, — je nepravděpodobno. Bible sama klade tento výjev den cesty jižně od Bersaby.

Za Mar Elias otvírá se zrakům našim se silnice nádherný pohled směrem východním na okraje Mrtvého moře, směrem jihovýchodním na horu Franků (Herodium), směrem jižním na Betlem, směrem severním na Jerusalem.

Na další cestě leží vpravo, na vrcholu pahorku, uprostřed zeleně, krásná budova, Tantûr. Byla vystavěna bývalým rakouským konsulem v Jerusalemě hrabětem Cabogou, rytířem řádu maltéžského. Až do nedávna patřila rakouským Milosrdným bratřím, od r. 1922 sídlí zde italské „sestry Cotelengo“.

Přijíždíme k malé kopulovité stavbě, podobné svatyním jaké budují muslimové nad hroby svých svatých. Je to

hrob Rachelin.

V myslí vynořuje se nám známá zpráva z knihy Genese²⁾:

¹⁾ 1. 3. Král. 19, 1. 8. — ²⁾ Gen. 35, 16—20.

Na to odešel odtud¹⁾ a přišel z jara do země, kudy se jde do Efraty. Tu počala Rachel pracovati k porodu. Následkem těžkého porodu ocitla se v nebezpečí. I řekla jí pomocnice: „Neboj se, neboť i tentokráte budeš mít syna.“ Když pak bolestí život mizel a smrt již nastávala, nazvala svého syna „Benoni“, to jest Syn mé bolesti“. Otec však ho nazval „Benjamin“, to jest „Syn pravice“. Umřela tedy Rachel a byla pochována na cestě vedoucí k Efratě, to jest k Betlemu. Nad jejím hrobem vztyčil Jakob pomník. To jest pomník na hrobě Rachelině až do dneška (trvající).

Ačkoliv 1 Sam. 10, 2 zdá se klásti hrob Rachelin na hranici pokolení Benjaminova, tedy na místo ležící severněji našeho hrobu Rachelina, přece způsob, jakým Gen. 35, 16—20 spojuje hrob Rachelin s Betlemem, svědčí pro dnešní umístění hrobu Rachelina. I stará tradice³⁾ klade hrob Rachelin na dnešní jeho místo.

Dnešní kopulovitá budova hrobu Rachelina je výslednicí různých přestaveb. Poslední restauraci hrobu podnikl v polovici XIX. st. žid Mojžíš Montefiore. Vnitřek kopulovité budovy jest vyplněn velkým bílým cenotafem. V určité dny shromažďují se židé a židovky s biblí v rukou kolem cenotafu Rachelina a pláčí zde s velkou Rachelí, symbolem to smutku, nad zánikem národní své samostatnosti:

Hlas nářku, žalosti a pláče
slyšeti jest na výšině:
Rachel pláče nad svými syny,
nechce se potěšit nad nimi,
protože jich není.³⁾

¹⁾ Totiž Jakob z Betelu.

²⁾ Eusebius: Onomasticon; Poutník z Bordeaux: Itinerarium (r. 333; sv. Jeronym: De locis hebraicis; Anonym z Piancenzy: Itinerarium (kolem r. 570).

³⁾ Jeremiáš 31, 15,

U hrobu Rachelina se dělí silnice na tři ramena. Střední rameno běží přímo směrem k Hebronu. Pravé rameno odbočuje na západ k nedaleké křesťanské vesnici

Beit-Džale.

Beit-Džala se rozkládá na svazích pohoří, uprostřed zeleného olivového lesíku. Patří k nejbohatším a nejvíce rozkvétajícím místům celého okolí. Mezi 5000 obyvatel jest 600 latiníků. V místě je kněžský seminář latinského jerusalemského patriarchátu. Levé rameno silnice vede nás do Betlema, jenž arabsky slove Beit-Lahm.

Betlem †.

Vzpomínky z dějin Starého i Nového zákona roji se v hlavě, když vstupujeme na půdu tohoto památného místa.

V Betlemě žila po smrti svého prvního muže mladá vdova Moabka Rut se svou tchyní Noemí. Na betlemských polích Boozových sbírala Rut klasy, na betlemském humně Boozově připomněla za noci Boozovi příbuzenskou povinnost k opuštěné vdově, v bráně městské před 10 staršími betlemskými prohlásil Booz Rut za svou manželku:

Svědky jste vy dnes, že nabývám od Noemí všeho, co bylo Elimelechovo, Chelionovo a Mahalonovo, a že беру si za manželku Moabku Rut, vdovu po Mahalonovi, abych vzbudil mrtvému jméno na jeho dědictví, aby nebylo jméno jeho vyhlazeno z čeledi, z bratří a lidu jeho; vy, pravím, jste svědky toho!"¹⁾

Z Betlema pocházel a v Betlemě pomazán byl v přítomnosti otce a 7 bratří Samuelem za krále mladistvý David, syn Isajův, Rutin a Boozův potomek:

¹⁾ Rut 4, 9–10.

Vzal tedy Samuel roh s olejem a pomazal ho mezi bratry jeho. A obrácen byl duch Hospodinův na Davida od toho dne i potom.¹⁾

V tomto chudičkém Betlemě, o němž prorok Micheáš pronesl slova:

„Ale ty, Betleme Efratský, malický jsi mezi rody Judovými“,²⁾

narodil se z královského rodu Davidova v plnosti času Ježíš Kristus.

Císař Augustus nařídil soupis celé říše. Blahoslavená Panna a sv. Josef ubírají se do Betlema.

Odešel pak i Josef z Galilee z města Nazareta do Judska do města Davidova, aby se dal zapsat s Marií, zasnoubenou manželkou svou, která byla těhotná. Stalo se pak, když tam byli, naplnily se dnové, aby porodila. I porodila syna svého prvorozeného a obvinula jej plénkami a položila ho v jeslích, poněvadž neměli místa v hospodě.³⁾

Poblíž Betlema ponocují pastýři u stád svých, andělské zjevení zvěstuje jim narození Kristovo, načež pastýřové spěchají k jeslím Kristovým.

A byli v téže krajině pastýři, ponocující a stráž noční držíce nad stádem svým. A hle, anděl Páně stanul u nich, a jasnost Boží obklíčila je, a báli se velice. I řekl jim anděl: „Nebojte se, neboť hle, zvěstuji vám radost velikou, která bude všemu lidu. Narodil se vám dnes Spasitel, to jest Kristus Pán, v městě Davidově. A toto bude vám znamením: Naleznete dítě plévkami obvinuté a položené v jeslích.“ A hned na to bylo s andělem množství zástupů nebeských, kteří chválili Boha říkajíce: „Sláva na výsostech Bohu a na zemi pokoj lidem zalíbeným.“

I stalo se, jak andělé odešli od nich do nebe, pastýři pravili k sobě vespolek: „Pojďme až do Betlema a vizme tu událost, kterou Pán oznámil nám.“ I přišli s chvatem a našli Marii a Josefa i dítě položené v jeslích.⁴⁾

¹⁾ 1 Sam. 16, 13. — ²⁾ Mich. 5, 2.

³⁾ Luk. 2, 4–7. — ⁴⁾ Luk. 2, 8–16.

V Betlemě nalézají novorozeného Spasitele mudrcové od východu, kteří, zastavivše se nejprve v Jerusalemě, jsou posláni Herodem do Betlema jako místa narození Mesiášova, proroky předpověděného.

Oni¹⁾ pak vyslechnuvše krále, odjeli; a hle, hvězda, kterou byli užívali na východě, předcházela je, až přišedši stanula nad místem, kde bylo dítě. Uzřevše hvězdu, zaradovali se radostí velmi velikou. I vešedše do domu, našli dítko s Marií, matkou jeho, a padše, klaněli se jemu, a otevřevše poklady své, obětovali mu dary: zlato, kadidlo a myrru.²⁾

Z Betlema utíká sv. Josef s božským Dítěm a s Marií před úklady Herodovými do Egypta; Betlem a jeho nejbližší okolí bylo jevištěm onoho krveproliti, jemuž padla na rozkaz Herodův za obět tak četná pacholata.

Anděl Páně ukázal se ve snách Josefovi a řekl: „Vstaň a vezmi dítě i matku jeho a utec do Egypta, a buď tam, až povím tobě; neboť Herodes bude hledati dítěte, aby je zahubil.“ On pak vstav, vzal dítě i matku jeho v noci a odešel do Egypta. . .

Tu Herodes vída, že byl oklamán od mudrců, rozhněval se náramně, a poslav (vojíny), dal usmrtiti všechna pacholata, která byla v Betlemě i ve všech končinách jeho ode dvou let a níže podle času, který vyzvěděl na mudrcích³⁾.

To vše se stalo na půdě betlemské v dobách dávno minulých

Dnešní Betlem je vybudován na hřebenech dvou pahorků, kterážto okolnost velmi znesnadňuje celkový pohled na městečko. Ulice stoupají, jsou úzké, temné a nečisté; v nízkých dílnách dřepějí dělníci, vyrábějící z perleti křížky, růžence, medailky a podobné předměty, jež se pak v Betlemě, v Jerusalemě a na ji-

¹⁾ Totiž mudrci.

²⁾ Mat. 2, 9—12.

³⁾ Mat. 2, 13—14, 16.

ných památných místech palestinských poutníkům a cestovatelům prodávají.

Betlem čítá nyní 7000 obyvatel; z toho jsou 4000 katolíků, 3000 nesjednocených Řeků, 175 nesjednocených Armenů, asi 150 protestantů; muslimové tvoří jen velmi nepatrný zlomek obyvatelstva. Kvetoucí perleťový průmysl, racionelní pěstování oliv zapříčiňují značný blahobyť obyvatelstva. Krásný kroj nosí ženy a dívky betlemské.

Četné jsou osvětové a humanní katolické ústavy v Betlemě. Většina z nich je francouzská. Sestry sv. Josefa mají dva domy: v městě mají školu, již navštěvuje 400 žáků; za městem, na západní straně, na pahorku, mají dům se sirotčincem, útulnou a se školou. Nedaleko odtud mají školu Bratří křesťanských škol. Poněkud níže leží nemocnice a sirotčinec sester sv. Vincence. Na jihozápadní straně městečka, na pahorku odděleném od městečka hlubokým údolím, je klášter řeholnic-karmelitek a s ním sousedící klášter Betharamských otců božského Srdce. Salesiáni mají uvnitř městečka velký dům se školou obecnou a odbornou, již navštěvuje 350 žáků. Sestry františkanky, misiónářky Mariiny, řídí poblíž jeskyně Mléčné, na jihovýchodní straně městečka, sirotčinec. Františkáni spravují svou obecnou školu. Protestanté mají v místě kostel a misijní dům, muslimové malou mešitu.

Touhy naše vedou nás v Betlemě k jihovýchodnímu konci městečka, kde kolem „Jeslí“ kupí se basilika Narození Páně, latinský klášter františkánský s Casa Nova, řecký a armenský klášter.

Velká basilika Narození Páně zvedá se nad „Jeslemi“, to ješ nad jeskyní Narození Kristova. O pravosti jeskyně Narození Kristova svědčí stará, nepře-

tržítá tradice: o této jeskyni mluví v II. století sv. Justin,¹ v III. století Origenes,²⁾ ve IV. stol. Eusebius jenž píše:

„Ti, již obývají toto místo³⁾, potvrzují dnes ústní podání, jež přejali od svých otců, a ukazují jeskyni, v níž Panna porodila a uložila své Dítko.“⁴⁾

Basilika, jejíž presbytář trůní nad jeskyní narození Páně, má v půdorysu podobu latinského kříže, jehož horní rameno a obě ramena příční stavby jsou ukončena apsidami. Rozsáhlá basilika má pět lodí a patří k nejstarším svatyním palestinským. Zbudována byla císařovnou Helenou, přestavěna a restaurována v VI. století císařem Justinianem. Křížáci, jejichž jerusalemští králové dávali se na paměť krále Davida v Betlemě pomazati a korunovati, podnikli nákladné opravy na basilice. Jerusalemský král Amaury a cařihradský císař Manuel Porphyrogeneta Comnenus štědře podporovali restaurační práce. Restaurací prací zúčastnili se latiníci i Řekové; latiníci pracovali na malbách, Řekové na mosaikách. Stěny basiliky byly pokryty nádhernými malbami znázorňujícími různé osoby ze Starého zákona, pozemský život Kristův, Kristovo utrpení a oslavení, život víry křesťanské, jak se jevil na církevních koncilech prvních století křesťanských. Při těchto pracích nebylo šetřeno zlatem, takže, když východní slunce vniklo svými paprsky velkými okny do basiliky, stěny basiliky zdály se hořeti. Restaurací práce byly dokončeny r. 1169. Všechna tato vnitřní nástěnná nádhera dnes skoro úplně zmizela. V XVI.

¹⁾ Justin: *Dialogus cum Tryphone*, 70.

²⁾ Origenes: *Contra Celsum* I., 51.

³⁾ Totiž Betlem.

⁴⁾ Eusebius *Demonstratio evangelica* VII., 5.

století vystavěli Řekové mezi příční stavbou a hlavní lodí vysokou zeď, kterouž však britské úřady r. 1918 daly strhnouti, poněvadž hyzdila svatyni.

Křížáci pověřili ochranou basiliky Narození Páně řádové kanovníky sv. Augustina. Když křížáci pozbyli Palestiny, byla basilika kolem r. 1230 darována sultánem damašským řádu františkánskému. Roku 1633 obdrželi basiliku Řekové z rukou sultánky-Řekyně Validy, matky sultána Murata IV. Francie vrátila smlouvou, uzavřenou r. 1690 s vládou ottomanskou, basiliku zpět latiníkům. Než r. 1757 zmocnili se Řekové basiliky násilím. Františkáni, byvše vyhnáni z basiliky jim po právu náležející, zbudovali již r. 1672 na severní straně basiliky oratoř sv. Kateřiny. Oratoř byla později přeměněna a přestavěna v prostranný trojlodní farní chrám sv. Kateřiny †, v němž se dnes shromažďuje katolická obec betlemská, spravovaná františkány.

Vlastnické poměry basiliky Narození Páně se utvářily takto: pět lodí chrámových až po příční stavbu tvoří neutrální území, nepatřící žádnému křesťanskému vyznání; presbytáře a pravého ramena příční stavby používají Řekové, Armenům patří oltář v levém ramenu příční stavby, latiníci mají v basilice pouze právo volného průchodu.

Jeskyně Narození Páně †.

Jeskyně Narození Páně tvoří vlastně jakousi kryptu pod presbytářem basiliky. Do jeskyně vede dvojí schodiště: jižní, patřící Řekům, severní patřící latiníkům a Armenům. Hlavního oltáře, tradičního to místa narození Páně, používají Řekové a Armenové; stříbrná

hvězda označuje přesně ono místo, kde „Slovo tělem učiněno jest“; latinský nápis této hvězdy: *Hic de Virgine Maria Jesus Christus natus est*¹⁾ svědčí o vlastnickém právu latiníků na celou svatyni. Na jižní straně jeskyně sestupuje schodiště o třech stupních do malé klenuté skalní prostory; po levé straně stojí tak zvaný „oltář Mudrců †“, na němž konají latiníci své bohoslužby, po pravé straně jest tradiční „místo jeslí †.“ Jeskyně Narození Páně v dnešní své podobě se datuje z doby křížácké; v době Kristově ústila jeskyně na severovýchod a táhla se pravděpodobně až do dnešní „oratoře sv. Jeronyma.“

Podzemní kaple pod basilikou Narození Páně.

S jeskyní Narození Páně souvisí tři podzemní svatyněky, patřící vesměs latiníkům.

Kaple sv. Josefa †.

Z jeskyně Narození Páně přijdeme chodbou do malé nízké kaple. Místní tradice vypravuje, že zde napomenul anděl ve snách sv. Josefa k útěku do Egypta. Oltář s obrazem snu sv. Josefa zdobí toto místo.

Kaple Neviňátek †.

Kaple sv. Josefa je spojena s poněkud prostranější jeskyní, v níž jest oltář zasvěcený svatým nemluvnátkům. Pod oltářem je mříž, jež se otvírá pouze jednou do roka, v noci na 27. prosince; mříž uzavírá nízkou, úzkou prohlubeň. Místní tradice vypravuje,

¹⁾ Zde se narodil z Panny Marie Ježíš Kristus.

že v této prohlubni ukryly matky betlemské svá pacholátka před slídícími zraky Herodových vojnů.

Oratoř sv. Jeronyma †.

Z kaple Neviňátek kráčíme úzkou chodbou dále; po pravé straně je vytesán do stěny hrob sv. Eusebia Kremonského, žáka sv. Jeronyma a nástupce Jeronymova v úřadě superiora kláštera betlemského. Jest metrů dále vcházíme do skalní komůrky, v níž jsou dva hroby: společný hrob sv. Pavly a její dcery sv. Eustochium¹⁾, hrob sv. Jeronyma²⁾.

Vznešená matrona římská sv. Pavla, duchovní to dcera sv. Jeronyma, zbudovala v Betlemě dva s basilikou Narození Páně sousedící kláštery: mužský a ženský. Sv. Jeronym ztrávil v Betlemě několik let a přeložil zde Písmo sv.

Všechny tři hroby: hrob sv. Eusebia, hrob sv. Pavly a sv. Eustochium, hrob sv. Jeronyma jsou dnes prázdné. Tělo sv. Jeronyma bylo přeneseno do Říma do basiliky Panny Marie Větší.

Na hrobě sv. Pavly a sv. Eustochium byl kdysi tento sv. Jeronymem složený nápis:

*Aspicias angustum praecisa in rupe sepulcrum;
Hospitium Paulae est, coelestia regna tenentis.*³⁾

Ze skalní komůrky vstupujeme do oratoře sv. Jeronyma. Oratoř je skalní sklepení, upravené zdmi. Z oratoře vede staré schodiště do sousedního kláštera

¹⁾ Svatá Eustochium, jež přežila svou matku o 15 let, zemřela roku 419.

²⁾ Sv. Jeronym zemřel r. 420.

³⁾ Patříš na úzký ve vytesané skále hrob;
Příbytek jest to Pavly, nebeské kraje obývající.

františkánského, vchod schodiště je však zazděn. Podle tradice jest oratoř ono místo, kde sv. Jeronym překládal kdysi Písmo sv.

Mléčná jeskyně.

Od basiliky Narození Páně ubíráme se asi 500 kroků jihovýchodně, kde je tak zvaná „jeskyně Mléčná“. Jeskyně nepravidelného tvaru skládá se ze tří sklepení; strop jeskyně, jež je přeměněna v kapli, jest nesen sloupem ve středu umístěným. Místní tradice vypravuje, že Marie s božským Děťátkem prodlévala před útekem do Egypta v této jeskyni. Kámen jeskyně je bílý a křehký. Jsa roztlučen a rozpuštěn ve vodě, dává vodě vzezření mléka.¹⁾

Již dávno před dobou křížáckou stál nad jeskyní klášter a svatyně zasvěcená sv. Mikuláši, jež byly r. 1375 zbořeny. Zříceniny jest tu ještě dnes viděti.

Řehoř IX. dovolil františkánům, aby zde zbudovali malý obytný klášterní dům a restaurovali jeskyni-kapli.

Dům sv. Josefa.

Nedaleko na východ od jeskyně Mléčné vystavěli františkáni na troskách starší svatyně kapli, zvanou „dům sv. Josefa“. Podle místní tradice stál na tomto místě dům sv. Josefa, v němž přebývala Svatá rodina před útekem do Egypta.

Jest velmi pravděpodobno, že Svatá rodina nedlela po celou dobu svého betlemského pobytu

¹⁾ Ženy křesťanské a muslimské z dalekého a širého okolí přimíchávají — zvláště v době kojení — prášku tohoto kamene v zbožné důvěře do svého nápoje.

v jeskyni narození Kristova. Než měl sv. Josef v Betlemě svůj vlastní dům . . . ?

Nicefor Callixtus zmiňuje se ve XIV. století o svatyni trůnící na tomto místě a zasvěcené sv. Josefu. Byla tato svatyně vztyčena na paměť někdejšího betlemského domu Josefova, zaujímajícího toto místo? Quaresmius, františkánský kustos Svaté země v XVII. století, píše o vzpomenuté svatyni:

„Nutno aspoň říci, že tato svatyně byla vybudována zbožností věřících a že měla název domu sv. Josefa po způsobu mluvy Písma, které nazývá chrámy stejně jako jiné obytné budovy domy: Dům můj jest dům modlitby.“¹⁾

Cisterna Davidova.

Na severním konci městečka Betlema jsou tři velké cisterny vyhloubené do skály. Největší cisterna s třemi otvory patří františkánům, ostatní dvě Řekům. Arabové nazývají cisterny „Biar Daūd — studnice Davidovy.“ Místní tradice vypravuje, že zde se odehrál onen výjev, o němž 2 Sam. 23, 13—17 vypravuje:

Když leželo vojsko Filištanů v „údolí Obrům“¹⁾, byl David v pevnosti²⁾, avšak Betlem byl obsazen Filištany. I vyslovil David žádost: „Kéž mi dá někdo napít se vody z cisterny, která je v Betlemě u brány!“ Pronikli tedy ti tři junáci vojskem Filištanů, navázili vody z cisterny betlemské, která byla u brány, a přinesli Davidovi; on však nechtěl pít, ale vylil ji v oběť Hospodinu řka: „Chraň mne Hospodin, abych to učinil! Mám pít krev těchto lidí, kteří šli s nebezpečím života?“ Nechtěl tedy pít. To učinili tři největší junáci.

Kde byla ona brána betlemská, u níž ležela cisterna, po jejíž vodě tak toužil David? — Někteří

¹⁾ Quaresmius: Terrae Sanctae elucidatio, sv. II., str. 681.

²⁾ Údolí Obrů = údolí Rafaim, ležící jižně od Jerusalema.

³⁾ Totéž v pevnosti Jebus (= Jerusalema),

mají za to, že v 2. Sam. 23 zmíněná cisterna je jedna z cisteren jsoucích na nádvoří basiliky Narození Páně. Než tyto cisterny byly zbudovány asi v době stavby basiliky Narození Páně, aby basilika měla potřebnou vodu.

Pole pastýřů.

Z Betlema kráčíme směrem východním, procházíme arabskou vesničkou Beit Sâhur a jihovýchodně od vesničky, ve vzdálenosti asi 2 km od Betlema, leží před námi tak zvané pole Boozovo se zříceninami kláštera a chrámu. Arabové nazývají zříceniny „Deir er-Râut — klášter Rutin.“ V těchto asi místech sbírala kdysi Rut na poli Boozově klasy. Pět set kroků severovýchodně od pole Boozova, na pahorku, byly r. 1858 odkryty zříceniny, zvané „Siâr el Ghânem — Ovčárna.“ Území se zříceninami bylo zakoupeno františkány.

Ve zříceninách možno spatřiti zbytky starého trojlodního chrámu, jeskyni se stopami někdejších maleb, základy čtverečné věže. Území Siâr Ghânem jest asi ono místo, kde ponocujícím pastýřům se ukázal anděl oznamující narození Kristovo, kde byl slyšán andělský chvalo zpěv: „Sláva na výsostech Bohu a na zemi pokoj lidem zalíbeným“, ono místo, kamž od IV. století putovali z Betlema poutníci sv. Pavla, sv. Jeronym, Arkulf, Bernard Mnich a jiní, aby v chrámě, zvedajícím se tehdy na tomto místě, duchovně poznovu slyšeli chlozpev: „Sláva na výsostech . . .“

Poutníci tito zmiňují se i o věži, zvedající se nad jeskyní, kterážto věž byla nazývána „věž Stáda.“ Snad byla vybudována tato věž, jejíž zbytky ještě dnes spatřujeme, na místě oné „věže Stáda — Migdal Eder“,

poblíže níž Jakob po smrti Rachelině staví své stany.¹⁾ Bible aspoň klade Migdal Eder v tato místa.

Herodíum — Urtâs — rybníky Šalomounovy.

Zajímavá je z Betlema vyjížďka směrem jihovýchodním na „horu Franků“. „Hora Franků“, jinak též „Herodíum“, jest vzdálena 7 km od basiliky Narození Páně. Vrchol hory má tvar tupého kužele.

U paty hory zdraví nás obdélníková nádržka, v jejímž středu stojí okrouhlá budovička; severně od nádržky leží roztroušeny stavební kameny. Toť vše, co zůstalo z Herodie, nádherného kdysi města Heroda Velikého, a z velkého paláce, v němž Herodes Veliký hostil své přátele.

Do nádržky, jejíž vodou bylo město Herodia zapotříváno, dal Herodes vésti vodu až z pramene Ain Urtas u rybníků Šalomounových; uprostřed nádržky pyšnil se malý Herodův letohrádek.

Z Herodie vedlo na vrchol hory bílé mramorové schodiště o 200 stupních; na vrcholu vystavěl Herodes Veliký pevnost zvanou Herodíum, jež měla chrániti na úpatí hory ležící město Herodiu. V pevnosti byl Herodes, jenž zemřel v Jerichu, brzo po zavraždění betlemských pacholátek, i pochován. Hora slula též „Herodíum“.

Vystupujeme na vrchol hory, kdež vidíme polokruhovitě opevnění s úplnou věží na východní straně a s třemi polověžemi na třech jiných místech; jsou to zbytky pevnosti, vystavěné asi za císaře Justiniana poustevníkem svatým Sabou. Pevnost sv. Saby zaujala místo rozbořené pevnosti Heroda Velikého.

¹⁾ Gen. 35. 21.

Pověst vyprávuje, že po pádu latinského království jerusalemského bránilo se dlouho několik statečných rytířů křesťanských (franckých) na vrcholu hory; odtud též i její název: hora Franků. S hory otvírá se zraku našemu nádherný pohled na poušť Judskou.

Jeden km jižně od Herodium, na druhé straně hlubokého „wádi Chareitûn“, jsou zbytky proslavené

laury sv. Charitona (laura Suka).

Sv. Chariton patří k nejstarším poustevníkům palestinským.

Od laury sv. Charitona třeba urazit ještě 5 km směrem jihozápadním, abychom stanuli na půdě vesničky

„Tekua“.

otčiny velkého starozákonního proroka Amosa. Trosky, mezi jiným též zříceniny byzantského kostela, kryjí místo.

Neméně zajímavou je vyjížďka z Betlema směrem jihozápadním do

Urtâs.

Dospěti sem možno buď po silnici Hebronské přes tak zvané rybníky Šalomounovy (7 km), aneb kratší cestou po horské stezce sestupující přímo z Betlema do Urtâs.

Sestupujeme horskou stezkou přímo z Betlema do „údolí Urtâs — wádi Urtâs“. Název údolí a stejnojmenné arabské vesnice: Urtâs pochází z latinského slova „hortus (zahrad)“. V údolí usmívá se na nás uprostřed bujně, bublajícím potůčkem zavlažované zeleně bílé zdivo kláštera a svatyně.

„Amerických sester zamčené zahrady“.¹⁾

Klášter a svatyně založil nedávno Msgr Solero, arcibiskup z Montevideo.

Klášterní sestry snaží se býti ve svém, nádherné zahradě podobajícím se okolí, jež se tak mile odráží od sousední pouště, duchovními nevěstami ženicha Krista, aby realizovaly slova Velepísně:

<p>1. Zahradá zamčená
jsi sestro má, nevěsto;
v zahradě zamčené
pramen na pečeti.</p> <p>2. Co roste v tobě, sad
granátový jest
s rozkošným ovocem:
cyprus s nardem,
nard a šafrán,
kasie, skořice
se všemi stromy
kadidlovými,
myrrha i aloe,</p> | <p>se všemi předními
voňavkami.</p> <p>3. Pramen jsi v zahradě,
pramen jsi vod živých,
s prudkostí plynoucích
s Libanonu.</p> <p>4. Zdvihni se, větříku,
od severu,
a přijď, větříku,
od strany jižní;
prověj mou zahradu,
ať se rozproudí
voňavky její.²⁾</p> |
|--|---|

Od kláštera a svatyně „Amerických sester“ jdeme směrem západním po cestě ústící na silnici Hebronskou. Majíce dvě třetiny cesty za sebou, míváme po levici kanalisovaný pramen

„Ain Athan — pramen Athan“.

V dnešním „Ain Athan“ poznáváme pramen někdejší zahrady Etam, kamž král Šalomoun, „doprovázen jsa svou ozbrojenou a luky opatřenou tělesnou stráží, seděl na voze a oblečen jsa bílým pláštěm, za ranního svítání z Jerusalema vyjížděl. Neboť bylo

¹⁾ Řeholnice de Santa Maria dell' Orto,
²⁾ Velep. 4, 12—16.

tu místo, vzdálené dvě skene¹⁾ od města, zvané Etam, jež zahrady a kvetoucí vody činily osvěžujícím a úrodným. Sem činil vozmo vycházky²⁾.

Poněkud výše od Ain Athan přicházíme k třem velkým vodním nádržkám, do nichž sváděna jest dešťová voda s okolních pahorků a vedena pak potrubím do Jerusalema. Nádržky tyto slují

„rybníky Šalomounovy“;

pravděpodobně vybudovány byly nádržky tyto teprve v době římského prokuratora Pontia Piláta a v době císařů římských; v době Šalomounově rozprostírala se na tomto místě zahrada.

Na západní straně rybníků Šalomounových teče od silnice Hebronské, se strání pahorku silný pramen, jehož voda je nyní též vedena do Jerusalema. Pramen tento zove se

„Ain Sale“;

Ain Sale identifikuje se obvykle s „fons signatus — pramenem zapečetěným“ Velepísni 4, 12, ačkoliv třeba doznati, že s touto identifikací setkáváme se teprve v XVI. století.

Stranou rybníků Šalomounových, směrem k silnici Hebronské, zdraví nás rozpadávající se arabský

¹⁾ Dvě skene od města (totiž od Jerusalema) = 12 km od Jerusalema, což odpovídá vzdálenosti „Ain Athan“ od Jerusalema.

²⁾ Josephus Flavius: Antiq. Jud. VIII., VII., 3. Třeba zde podotknouti, že zahrady Šalomounovy, o nichž mluví Eccl 2, 5, nemusejí býti nutně ony zahrady, jež klade Josephus Flavius do Etam. Šalomounovy zahrady Eccl. 2, 5 jsou spíše ony zahrady, jež vzdělal Šalomoun v údolí Kidronském, poblíže rybníka Siloe, zahrady královské.

zámek, do jehož vnitřních síní volně nakukuje modré nebe; je to

„Kalaat el Burak — zámek Požehnání“, vystavěný buď Solimanem II. (XVI. st.) neb Otmanem II. (XVII. st.).

Z Betlema do Hebronu.

Z Betlema nastupujeme další cestu do Hebronu po silnici Hebronské. Urazivše asi 2 1/2 km, spatřujeme po pravici arabskou vesničku

El Khader,

v níž je schismatický řecký klášter sv. Jiřího, kde řečtí mnichové léčí blázný tím způsobem, že jim kladou kolem krku železný kruh, připevněný na silném řetěze. Zvláštní způsob léčení! Sv. Jiří pokládají Řekové za ochránce bláznů!

Brzo potom mjíme po levici vzpomenutý již „zámek Požehnání — Kalaat el Burak“ se sousedícími rybníky Šalomounovými.

Silnice stoupá neb klesá, jedeme historickou krajinou.

Tudyto ubíral se kdysi Jahvovi věrný Abraham z Bersaby do země Moria, aby tam obětoval svého jedináčka Isáka, tudyto táhl po pohřbu Rachelině Jakob, zde duněly kroky vojska Davidova na pochodu z Hebronu proti pevnosti Jebusu (Jerusalemu), tudyto utíkala kdysi Svatá rodina do Egypta; tam na východě, v poušti Judské, leží Tekua, otcina proroka Amosa, atd. atd. . . .

Vzpomínky, jež zaujímají cele naši duši!

Za další jízdy leží po pravici zahrada s ruským hospicem uprostřed; nedaleko západně od hospice jsou trosky

Beit Zakaria, biblické to Betzachara.

Zde svedl Juda Makabejský s armádou syrského krále Antiocha Vel. Eupatora, táhnoucí od Betsury proti Jerusalemu, bitvu, o níž čteme:

Juda pak hnul vojskem k Betzachaře proti ležení královi. Za prvního úsvitu král kázal vojsku hnáti se směrem k Betzachaře; vojska se připravila k boji a polnice zazněly; slonům pak ukázali krev z hroznů a z moruší, aby je rozdráždili k boji; rozdělili ta zvířata po houfech; při každém slonu stálo tisíc mužů v pancířích ze spojených kroužků a s měděnými přilbami na hlavách; také pět set vybraných jezdců bylo ke každému tomu zvířeti přiřazeno... Také pevné dřevěné věže byly na nich, na každém zvířeti kryjící je, a na nich byly přístroje; na každém bylo dvaatřicet silných mužů, kteří bojovali shora, a Ind zvíře řídil... Jak slunce zaskvítilo na zlaté a měděné štíty, svítily se hory od nich a blýštěly se jako ohnivé pochodně...

Když se Juda se svým vojskem přiblížil k bitvě, padlo z vojska králova šest set mužů. Tu Eleazar, syn Saurův, vida, že edno z těch zvířat oděno jest pancíři královskými, že je větší než ostatní zvířata, domníval se, že je na něm král; i vydal se, aby osvobodil lid svůj a dobyl sobě jména věčného. Rozběhl se tedy k němu směle doprostřed houfu zabíjeje na pravo i na levo, že padali od něho sem i tam. A vlezl slonovi pod nohy, lehl si pod něj a zabil ho; slon pak padl na něho na zemi, že tu zemřel. (Židé) vidouce sílu královskou a tlak vojska jeho, ustoupili před nimi.¹⁾

Blížíme se

k „údolí Chlebovníku — wadi Arrub“,

kdež máme dvě třetiny cesty z Jerusalema do Hebronu již za sebou. Po pravé straně silnice tryská

¹⁾ 1 Mak. 6, 31—35. 37. 39. 42—47.

v obloukovitém výklenku, jenž nese stopy starých maleb,

„pramen Chlebovníku — Ain Arrub“.

Odtud vedl Pontský Pilát vodovod do Jerusalema; ku stavbě vodovodu přivlastnil si část obětních peněz chrámových, začež byl r. 36 p. Kr., byv obžalován v Římě, poslán do vyhnanství do Galie²⁾.

Na další cestě vítá nás po levé straně silnice

„Ain Dirue — pramen sv. Filipa“.

Prastará tradice vypravuje, že vodou tohoto pramene pokřtil kdysi jáhen Filip eunucha ethiopské královny Kandáke. Ve Skutcích apošt. čteme:

Anděl Páně však pravil k Filipovi: „Vstaň a jdi ku polední na cestu, která vede od Jerusalema do Gazy; tať jest pustá.“ I vstal a šel. A hle (byl tam) muž Ethioip, komorník, mocný dvořenín královny ethiopské Kandáke, který byl nade všemi poklady jejími. Byl přijel do Jerusalema se klaněti a nyní se vracel sedě na svém voze a čta proroka Isaiáše. I řekl Duch sv. Filipovi: „Přistup a přidrž se vozu tohoto.“ A Filip příběh uslyšel ho, an čte proroka Isaiáše; i řekl: „Rozumíš-li snad tomu, co čteš?“ On pak řekl: „Kterak bych mohl, nevyložil-li mi někdo?“ I prosil Filipa, aby vstoupil a posadil se k němu. A tu Filip otevřev ústa svá a počav od toho Pisma, zvěstoval mu Ježíše. A jak jeli cestou, přijeli k jedné vodě; i řekl komorník: „Hle, tu voda, co zbraňuje, abych nebyl pokřtěn?“ Filip pak řekl: „Věříš-li z celého srdce, může to býti.“ A on odpověděl: „Věřím, že Ježíš Kristus jest Syn Boží.“ I rozkázal zastaviti vůz a oba sestoupili do vody, Filip i komorník a pokřtil ho.²⁾

Východně od Ain Dirue lze spatřiti trosky starého kostela o třech lodích. Naproti prameni, na pravé straně silnice, na malém pahorku, leží ssutiny pevnůstky z doby křížácké.

¹⁾ Josephus Flavius: Antiq. Jud. XVIII, III.

²⁾ Skutky ap. 8, 26—31. 35—38.

Na úpatí pahorku dlužno hledati

zříceniny staré biblické Betsury.¹⁾

Všeobecně se má za to, že zde se rozkládalo i opevněné město Betsura doby makabejské,²⁾ před jehož branami porazil Juda Makabejský s pouze 10.000 mužů Lysiášovu armádu 60.000 mužů.³⁾ Betsura byla vždy obrannou pevností proti nájezdům nepřátel, přicházejících od jihu.

Za další jízdy vidíš několikrát horskými průseky v dálce modrající se hladinu Středozemního moře. Po naší levici leží vesnice

Halhul,

jejíž název zůstal od dob Josuových⁴⁾ až podnes tenký. Podle rabbinské tradice je v Halhul hrob proroka Gada.⁵⁾ Mešita vesnice je zasvěcena však proroku Jonášovi.

Dubina Mambre.

Přijždíme k výšině čnějící po levé straně silnice,

k „Ramet el Chalil — výšině Přítele Božího“.

Vrchol výšiny leží 1020 m nad mořem. Výšina sluje výšinou Přítele Božího, to jest výšinou Abrahamovou, neboť Abrahama nazývají muslimové přítelem Božím. Stezkou přicházíme, — urazivše asi 500 kroků, — k velkolepému zdívu, zvanému Haram Ramet el Chalil — Posvátný obvod výšiny Přítele Božího. Zdívo

¹⁾ Jos. 15, 38 ; 2 Paral. 11, 7.

²⁾ 1 Mak. 6, 49—50 ; 2 Mak. 13, 18—22.

³⁾ 1 Mak. 4, 28—36 ; 2 Mak. 11, 1—12.

⁴⁾ Jos. 15, 58.

⁵⁾ Carmoly, Itin. 242, 388 a. 435.

pozůstává z obrovských tesaných balvanů. V jihozápadním úhlu Haram Ramet el Chalil je hluboká studnice s prostranným otvorem ohraničeným krásně hlazenými kameny.

Podle židovské tradice I.—V. st. p. Kr. a podle byzantské křesťanské tradice je Haram Ramet el Chalil ono místo, kde stála dubina (dub) Mambre, v níž postavil Abraham svůj stan, před nímž přijal pohostinu Hospodina.

Ukázal se mu¹⁾ pak Hospodin, když za největšího denního záru seděl u vchodu do stanu v dubině Mambre.

Když totiž pozvedl oči, uviděl tři muže státi nedaleko sebe ; uzřev je běžel jim vstříc od vchodu svého stanu, a pokloniv se až k zemi, řekl : „Pane nalezl-li jsem milost ve tvých očích, nepomíjej svého služebníka . . .“ Abraham pospíšiv do stanu k Sáře, pravil : „Rychle směs tři míry jemné mouky a nadělej podpoelných chlebů.“ Sám pak běžel ke stádu, vzal z něho mladé, velmi pěkné tele a dal je služebníkovi, kterýž je rychle připravil. Poté vzal máslo, mléko a tele, jež byl uchystal, a předložil jim to sám, jak stál vedle nich pod stromem.²⁾

Hospodin slubuje v dubině Mambre Abrahamovi a Sáře Syna ; Abraham doprovází pak Hospodina a jeho dva průvodce z dubiny Mambre cestou směrem k Sodomě a Gomorrze, při čemž vyprosí na Hospodinu milost záchrany pro města Sodomu a Gomorrhu, pakli v nich bude nalezeno aspoň deset spravedlivých.³⁾

Josephus Flavius⁴⁾ mluví o velkém terebintu, rostoucím na tomto místě prý od stvoření světa. V stínu terebintu postavil podle Josepha Flavia kdysi Abraham svůj stan.

¹⁾ Abrahamovi.

²⁾ Cen. 18, 1—3. 6 8.

³⁾ Gen. 18, 9—33.

⁴⁾ Antiq. Jud.

Autorové apokalyptických apokryfních židovských knih I.—III. st. p. Kr. tvrdí, že v stínu dubiny Mambre, již kladou na dnešní Ramet el Chalil, psali své knihy.

Pravděpodobně byl to římský císař Hadrian, jenž, potlačiv r. 135. p. Kr. krvavou židovskou vzpouru národní, dal vybudovati na Ramet el Chalil onen nádherný posvátný obvod, jehož zdivo vidíme ještě dnes. Obrovské kamenné balvany, z nichž pozůstává zdivo, připomínají svou velikostí chrám v syrském Baalbeku, stavěný v téže době.

Císař Konstantin rozbořil pohanský posvátný obvod Hadrianův; křesťanská basilika, jejíž zříceniny leží 50 m východně od Posvátného obvodu, zdobila vrchol dnešní Ramet el Chalil. Poutník z Bordeaux navštívil r. 333 tuto císařem Konstantinem zbudovanou basiliku.¹⁾ Terebint, o němž se zmiňují spisovatelé I.—III. st., zahynul za císaře Konstance (337—351).

S tradicí židovskou a křesťansko-byzantskou třeba tedy klásti pravděpodobně biblickou dubinu Mambre na dnešní Ramet el Chalil; snad poněkud jižněji od zachovalého Posvátného obvodu, v ta místa, kde leží zříceniny Khirbe Nimra, neboť slovo Nimra zdá se býti znetvořeným tvarem biblického slova: Mambre (Mamre).²⁾

¹⁾ Poutník z Bordeaux: Itinerarium.

²⁾ Poutníci Saewulf a Daniel (XII. st.), jakož i někteří poutníci XIII. stol. kladou dubinu Mambre do dnešní Khirbe Sib'a, ležící 2 km severozápadně od Hebronu. Rusové zbudovali v Khir Sipta hospic a velký chrám. Rostou zde 2 velké duby, z nichž jedem má v objemu 3 m, druhý 8 m. Křížáci, již obsadili v XII. stol. Hebron, hledali zase namnoze Mambre na úpatí hory Džebel er Rumeide. — Džebel er Rumeide zvedá se na západní straně dnešního Hebronu.

Opouštíme Ramet el Chalil a nastupujeme silnicí další jízdu. Po pravé straně silnice míjíme

„wàdi Eskol — údolí Eskol“,

jež třeba ztotožňovati asi s biblickým „Nahel Eškol — Hroznovým potokem“, odkudž vyzvědači israelští přinesli Mojžíšovi velké hrozny.¹⁾ Po pravé straně silnice prostírá se ještě Khirbe Nassara (Zříceniny křesťanské vesnice), zvané též Kefer Mariam (= Vesnice Mariina).

Vjíždíme do

Hebronu-el Chalil.

Arabové nazývají Hebron „Chalil — Přítel (Boží). Slovem „chalil — přítel“ jmenují arabští muslimové patriarchu Abrahama. Bible vypravuje, že Hebron byl vystavěn o 7 let dříve než Tanis, prastaré město Dolního Egypta.²⁾ Původně slul Hebron Kiriath Arbe.³⁾ Hebron stal se druhou otčinou Abrahamovou. Zde koupil Abraham od Efrona, syna Seorova pole s dvojitou jeskyní Makpelou, v níž pochoval zemřelou svou manželku Sárú.

Tak bývalé pole Efronovo, na němž byla dvojitá jeskyně na východě (od) Mambre, jak pole tak i jeskyně a všechny stromy na celé jeho ploše kolem dokola, bylo trvale odevzdáno v majetek Abrahamův před očima synů Hetových a všech, kdož vcházeli do brány onoho města.

Tak tedy pochoval Abraham manželku svou Sárú ve dvojitě jeskyni toho pole na východě (od) Mambre, to jest Hebronu, v zemi Kanaan.⁴⁾

¹⁾ Num. 13, 25.

²⁾ Num. 13, 23.

³⁾ Gen. 35, 27; 23, 2; Jos. 14, 15.

⁴⁾ Gen. 23, 17—19.

Dvojitá jeskyně Makpela stala se rodinnou hrobkou, v níž byli pohřbeni ještě Abraham, Isák, Rebeka, Jakob a Lia.

V okolí Hebronu ztrávil velkou část svého života Isák, sem vrátil se po pobytu v Haranu i Jakob.¹⁾ Při rozdělování Kanaanu připadl Hebron pokolení Judovu a byl dán Kalebovi. Hebron stal se útočištným levitským městem. V Hebronu byl povolán David za krále israelského a sídlil zde 7 let a 6 měsíců. Joab, vojevůdce Davidův, zavraždil u bran Hebronských Abnera, vojevůdce Saulova, aby pomstil svého bratra Asaela, jehož usmrtil Abner v boji u Gabaonu. Mrtvola Abnerova byla pohřbena v Hebronu; nad hrobem jeho plakal David:

Neumřel Abner jako mrou zbabělí lidé!
Ruce tvoje, (Abnere), nebyly svázány,
ani nohy tvé pouty zatíženy.
Ale jak padají pod rukou bezbožnou, padl jsi.²⁾

Na břehu rybníka hebronského dal David pověsiti zohavené mrtvoly obou vrahů, kteří ve snaze zalíbiti se Davidovi usmrtili Išboseta, syna Saulova.³⁾

Muslimové přejmenovali Hebron na El Chalil. Křižáci zřídili r. 1167 v Hebronu biskupské sídlo, jež však vzalo již r. 1187, po porážce křižáků u Hattinu, za své.

Dnešní město prostírá se na dně údolí, jímž prochází silnice, a na východním pahorku; starý Hebron ležel na vrcholu západního pahorku (dnešního Džebel er Rumeide).

¹⁾ Gen. 35, 27.

²⁾ 2 Sam., 3, 33---34.

³⁾ 2 Sam. 4.

Nejpamátnejším místem celého El Chalil-Hebronu je nádherný „Posvátný obvod — Haram.“ Posvátný obvod jest obdelník 55 m dlouhý, 32 m široký; zdi jsou budovány z obrovských hlazených kamenů. Posvátný obvod je dílo římské, byl postaven pravděpodobně v době císaře Hadriana. Uvnitř Posvátného obvodu — Haramu zvedá se mešita 21'82 m dlouhá, 28'40 m široká. Mešita stojí nad památnou dvojitou jeskyní Makpelou. Mešita je bývalá byzantská basilika, restaurovaná křižáky. Vstup do jeskyně jest i samým muslimům zapovězen.

Z křesťanů nesestoupil za posledních století nikdo do dvojitě jeskyně Makpely. Na různých místech mešity a v mešitové předsíni možno zřítí kenotafy Abrahama, Sára, Isáka, Rebeky, Jakoba, Lie, již všichni pohřbeni byli ve dvojitě jeskyni Makpele, jejíž návštěva není dovolena. Vstoupiti do Posvátného obvodu a do mešity smí z nemuslemínů jen ten, kdo má písemné dovolení místního guvernéra spolupodepsané muftim.¹⁾

V údolí, západně a jihozápadně od Posvátného obvodu, spatřujeme dvě velké vodní nádržky: „Birket el Kazzazin — rybník Kazzazin“ a „Birket es Sultan — rybník Sultánův.“

Rybník Sultánův jest asi biblický „rybník hebronský“, na jehož březích dal David pověsiti vrahy Išbosetovy.²⁾

Dnešní El Chalil má asi 12.000 obyvatel, většinou muslimů. Lidů žije zde asi jeden tisíc. V El Chalil kvete dnes výroba různých skleněných předmětů a

¹⁾ Mufti je muslimský církevní hodnostář.

²⁾ 2 Sam. 4, 12.

měchů z kozí kůže. Hebronský skleněný průmysl byl již znám ve středověku.

Východně od Hebronu a od Ramet el Chalil trůní celému okolí výšina Kafarbaruka (Beni Naim), odkudž je viděti okolí Mrtvého moře. Snad odtud viděl Abraham druhého dne za jitra, po své rozmluvě s Hospodinem, dým halící Sodomu a Gomorrhů a věštící zkázu těchto měst.

Abraham odebral se za jitra na místo, na kterém byl před tím stál před Hospodinem. Pohleděv na Sodomu a Gomorrhů a na celé území té krajiny, uzřel dým vystupující ze země jako kouř z pece.¹⁾

Z Hebronu do Bersaby na okraj širé pouště (46·690 km).

Z Hebronu vede dnes do Bersaby směrem jihozápadním vozová silnice, vystavěná za poslední světové války od Turků. Kdo koná tuto cestu koňmo, musí vzít s sebou spolehlivého průvodce a nejnutenější potraviny.

Silnice proplétá se, hned stoupajíc, hned zase sestupujíc, krajinou skoro pustou. Kdysi byla tato krajina obydlena příslušníky pokolení Judova a pokolení Simeonova.

V době zajetí babylonského (po r. 587 př. Kr) a po zajetí babylonském zmocnili se krajiny od jihu tlačící se Idumejci, potomci to Esauovi, zapřísáhlí nepřátelé Židů.

V prvních stoletích křesťanských (IV.—VII. stol.) byla krajina poseta kvetoucími křesťanskými městy a

¹⁾ Gen. 19, 27 28.

osadami, jak svědčí cenné, namnoze dosud v zemi ukryté zříceniny křesťanských chrámů a hřbitovů s nápisy řeckými a koptickými.

Bir es Seba, biblická Bersaba (Be'er Šeba) hrála v dějinách Starého zákona významnou úlohu. Abraham kopal zde studnu, při níž učinil s králem z Gerary smlouvu; na svědectví této smlouvy daroval Abraham králi s Gerary 7 jehnic; proto místo nazváno Be'er Šeba — Studnice přísahy.¹⁾

Z Bersaby odešel Abraham s Isákem, aby jej obětoval v zemi Moria; zde, v Bersabě, potom prodléval ještě nějakou dobu. Isákovi ukázal se v Bersabě za noci Hospodin; Isák staví zde Hospodinu oltář.²⁾ Z Bersaby sestupuje Jakob do Egypta k svému synu Josefovi.³⁾ Po rozdělení Zaslíbené země mezi pokolení israelská byla Bersaba vždy městem významným. Bible často označuje rozsah země israelské rčením: Od Dan až do Bersaby. Prorok Eliáš utíká před hněvem královny Jezabely do pouště přes Bersabu.⁴⁾ V době sv. Jeronyma byla Bersaba sídlem biskupským.

Dnešní Bir es Seba čítá 1515 muslimů, 203 křesťanů a 38 židů. Viděti tu tři kruhovitě, velmi starobylé studnice; dvě z nich obsahují výbornou pitnou vodu. Za světové války vykopala zde turecko-německá armáda několik nových studnic, oplývajících hojnou vodou. Dnešní Bir es Seba jest spojena vo-

¹⁾ Gen. 21, 22—34; Někteří překládají Be'er Šeba „Studnice Sedmi“ (totiž jehnic).

²⁾ Gen. 26, 23—25.

³⁾ Gen. 46, 1.

⁴⁾ 1 (3) Král. 19, 3 nn.

zovou, 56 km dlouhou silnicí s Gazou; silnice byla vystavěna za války od Turků. Po světové válce spojili Angličané Bersabu 61 km dlouhou trať železniční s Refou, stanicí to na trati Kantara—Ludd (Lydda).

Jižně od Bersaby se otvírá velká, širá, volná poušť, do níž se utekla kdysi i Agar s Ismaelem.¹⁾

XVII.

Z Jerusalema do Jericha, k Jordanu a k Mrtvému moři.¹⁾

Poutník a cestovatel kráčí tu krajinou v pravdě biblickou: zde bylo jeviště četných podivuhodných událostí starozákonních: tudyto ubíral se často Kristus s apoštoly.

Jedeme z Jerusalema po silnici Jerišské, jež, překročivši horu Olivetskou, probíhá v záhybu horském ležící vesničkou El Azarijí; po pravici, na pahorku, trůní vesnička Abudis, již někteří archeologové považují, mylně, za starozákonní Bahurim. Za nedlouho sestupuje silnice v srázných zatáčkách do hlubokého údolí. Na dně údolí spatřuješ malou vodní nádržku, zvanou Ain Haud. Voda nádržky jest dobrá, ale plná malých pijavic. Od XV. století má nádržka název „fontána Apoštolů.“ Obyčejně ztotožňuje se Ain Haud s biblickým „Ain Šemeš — pramenem Slunce“, jmenovaným v knize Josue.²⁾ Jest na biledni, že Kristus se svými apoštoly kráčel na svých cestách do Jericha, Zajordanska a zpět kolem tohoto pramene a zde snad i odpočíval.

Silnice vine se dále údolím, proplétajícím se mezi horami, prorvanými bočními údolími. Dříve než silnice

¹⁾ Gen. 21, 9—21.

¹⁾ Z Jerusalema do Jericha jest starou silnicí 26 km, novou silnicí 35 km; z Jericha k Jordanu jest 8 km, z kláštera sv. Jana Křtitele k Mrtvému moři 7 km.

²⁾ Jos. 15, 7; 18, 17.

počne zlézati výšinu. „Milosrdného Samaritána“, nechává po pravé straně stezku, po níž v 25 minutách přijdeme ku „Khan el Ahmar — Červené hospodě.“ Stojíme zde na zříceninách kláštera sv. Euthymia, založeného tímto světcem r. 425; jedna a půl hodiny odtud v hluboké rokli, v údolí — wádí Dabor, jest památná laura sv. Theoktista, do níž se uchýlil sv. Theoktist se sv. Euthymiem r. 411.

V polovici cesty mezi Jeruselemem a Jerichem, na vrcholu výšiny, u silnice, uprostřed krajiny drtivě pusté a smutné, stojí „Khan el Hatrûr — hospoda Loupežníků.“ Hospoda zove se též hospodou Milosrdného Samaritána. Podle prastaré tradice, kterou dosvědčují Eusebius Cesarejský¹⁾ a sv. Jeronym,²⁾ měl božský Spasitel ve svém podobenství o milosrdném Samaritánu na mysli okolí dnešního Khan el Hatrûr.

Člověk jeden šel z Jeruselema do Jericha a upadl mezi lotry, kteří ho nejen oloupili, nýbrž i zranili, a odešli polomrtva ho nechavše . . . — Samaritán však jeden konaje cestu přišel k němu a spatřiv ho pohnul se milosrdenstvím. I přistoupil k němu a ovázal jeho rány, naliv na ně oleje a vína, a vloživ jej na své hovádko dopravil ho do hospody a měl o něj péči. A druhého dne vyňav dva denáry dal je hospodskému a řekl: „Měj o něj péči, a co nad to vynaložíš, já ti nahradím, až se budu vraceti . . .“³⁾

Od nepamětných dob stála v těchto místech hospoda -khan. Nad Khan Hatrûr zvedají se zříceniny středověké křížácké francké pevnůstky „Tour de Maudouint⁴⁾“ neb Červeného Hradu.“ Arabové nazývají

¹⁾ Eusebius : Onomasticon sacrum 24.

²⁾ Sv. Jeronym . Onomasticon sacrum 24.

³⁾ Luk. 10, 30. 33—35.

⁴⁾ Maudouint jest zkomolenina biblického Adommim.

zříceniny Kalaat ed Dam — Hrad krve. Již v době byzantské střežla tohoto na loupežníky bohatého okolí vojenská pevnůstka. Od zřícenin táhne se dlouhá řada výšin známých z bible pod jménem Adommim¹⁾, jež tvořily hranici mezi územím pokolení Judova a územím pokolení Benjaminova.

Poněkud dále se silnice dělí: po pravé straně je nová silnice vedoucí do Jericha. Nová silnice probíhá kolem výšiny Nebi Mûsa (výšiny proroka Mojžíše), jež leží na západ; muslimové ukazují zde poblíž svého kláštera domnělý hrob Mojžíšův, k němuž putují ve velkém počtu v době velikonoční.

Po levé straně jest stará silnice; jízda po ní jest malebnější, proto volíme cestu po staré silnici. U místa, kde leží zbytky římského vodovodu, vidíme po levé straně silnice hlubokou, po obou stranách sráznými horskými svahy lemovanou rokli: údolí Kelt-wádí Kelt. Na levé, severní straně horských svahů bublá vesele stříbropěnný „Nahr el Kelt — potok Kelt“, jenž v dalším svém toku přechází na pravou, jižní stranu údolí.²⁾

Na levé straně údolí Kelt, na strmých skaliskách trůnicích nad údolím, jest přilepen jako nějaké orlí hnízdo řecký klášter Koziba — Deir el Kelt. Jest to stará laura sv. Jana Koziby, jenž zde žil v V. století. Roku 1234 byl klášter opraven římsko-německým císařem Bedřichem II. za jeho křížové výpravy. Od r. 1880 přebývá v klášteře asi tucet řeckých ortodoxních

¹⁾ Jos. 15, 7; 18, 17; Adommim = výšiny Krve, tak nazvané po červené prsti.

²⁾ Někteří ztotožňují potok Kelt s potokem Karit, u něhož se ukrýval prorok Eliáš 1 (3) Král. 17. Spíše však třeba klásti potok Karit do Zajordanska, do roklin Gileadu, otčiny to Eliášovy.

mníchů. Kaple klášterní má krásné, staré, z V. a XII. století pocházející fresky, znázorňující život sv. Joachima, otce P. Marie. Tradice vypravuje totiž, že v údolí Kelt žil nějaký čas sv. Joachim a že zde mu anděl zvěstoval narození P. Marie. Pohled na kopule, bílé zdivo, zahrádky a na malý potokem Kelt hnaný mlýn kláštera jest nádherný.

Ubíráme se dále. Tam kde potok Kelt opouští pohorí a ústí do roviny, tam kde silnice u oasy palmové sestupuje do nížiny Jerišské, třeba pravděpodobně kláští biblické „údolí Achor“, v němž byl kamenován Áchan se svými syny a dcerami, poněvadž přes výslovný zákaz Josuův si přivlastnil při dobytí Jericha cennou kořist.¹⁾

Zde, jižně od vstupu silnice do roviny, u veliké nádržky, do níž kdysi ústil římský vodovod, jehož zbytky tu ještě lze spatřiti, prostíralo se též pyšné Jericho doby Herodovy a Kristovy.

Antonius daroval krajinu jerišskou Kleopatře; Kleopatra prodala ji Herodovi Velikému. Herodes Veliký vystavěl nové Jericho, ležící jižně od starého Jericha.

Nové město, v němž bylo zříti cirkus, paláce, divadla, nádherné zahrady, stalo se zimním sídlem přepychu milovného Heroda Velikého. Herodes Veliký i zemřel zde, mrtvola jeho přenesena odtud do Herodia. Herodovo Jericho, město palem, balsamovníků a sykomor, vidělo často ve svých zdech velebnou postavu Kristovu. Před branami města uzdravil Kristus několik dní před svým utrpením slepce, jenž tak

¹⁾ Jos. 7, 10 - 26.

úpěnlivě volal: „Ježíši, synu Davidův, smiluj se nade mnou.“¹⁾

V Herodově Jerichu samém odehrál se výjev evangelistou takto zvěčněný:

A vešed ubíral se skrze Jericho. A hle, byl tu muž, jménem Zacheus, a ten byl vrchním nad celníky, a byl bohat. I hleděl spatřiti Ježíše, který to jest, ale nemohl pro zástup, neboť byl postavy malé. Běžel tedy napřed a vystoupil na strom planého fíku, aby ho uviděl, neboť tudy měl jíti. A když Ježíš přišel k tomu místu, pohleděv vzhůru, spatřil ho a řekl k němu: „Zachee, sestup spěšně dolů, neboť dnes musím v domě tvém zůstatí.“ I sestoupil spěšně a přijal ho s radostí.²⁾

Kolikráte prošel Kristus s učenníky a apoštoly tímto městem Herodovým na své cestě do Zajordanska, Galilee a zpět!! Jerichem procházely průvody Židů z Peree (Zajordanska), Galilee, putujících k slavnostem do chrámu jerusalemského.

Vespasian a Titus učinili z města hromadu trossek a kamenů. Než město bylo znovu vybudováno na témže místě; biskupové jerišští berou účast na sněmech církevních IV. století, císař Justinian (527—565) staví v Jerichu chrám P. Marie a poutnický hospic.

Křížácké Jericho a dnešní Er Rihâ.

Z místa, na němž se rozkládalo Jericho doby Herodovy a Kristovy vede nás silnice směrem východním do dnešního Jericha — Er Rihâ.

Dnešní Er Rihâ stojí na témže místě, na němž zbuvovali křížáci kdysi své Jericho. Křížácké Jericho mělo hrad, kostel zasvěcený nejsvětější Trojici; ba-

¹⁾ Lukáš 18, 38; čti Lukáš 18, 35—43.

²⁾ Lukáš 19, 1—6.

siliáni, benediktíni, karmelitáni vystavěli tehdy v městě své kláštery. Než i křížácké Jericho stalo se obětí ssutin a trosek.

Dnešní Er Rihà jest chudou beduinskou vesnicí. Jedinou okrasou její jest několik hotelů sloužících potřebám evropských poutníků-cestujících, ruský hospic, latinská kaple, patřící františkánům, ortodoxní kostel. Obyvatelstva čítá asi 900 muslimů, 100 křesťanů, 5 židů.

Er Rihà prostírá se v rovině položené 250 m pod hladinou mořskou. Okolí má subtropické podnebí; půda jest velmi úrodná a tam, kde jest zavlažována vodou vedenou z pramene Eliseova jest pokryta zahradami, pyšnicími se nejbujnější květenou.

Jericho doby Josuovy.

2 $\frac{1}{2}$ km severozápadně od dnešního Jericha-Er Rihà lze spatřiti zříceniny starého kanaanského Jericha. Vozová cesta vede ke zříceninám.

Kanaanské Jericho bylo založeno ve IV. a III. tisíciletí před Kr.. Kolem r. 1400 př. Kr. bylo za zvláštní pomoci Jahvovy Israelity, vedenými Josuem, dobyto a rozbořeno.¹⁾

V IX. století př. Kr. vystavěl Hiel z Betelu na troskách kanaanského Jericha nové město²⁾. I z tohoto Jericha nezbyly než trosky.

Zříceniny obou těchto měst vykopal v letech 1907—1909 vídeňský archeolog Sellin. Vykopávky Sellinovy potvrzují, že v těchto místech stálo město

¹⁾ Jos. 6.

²⁾ 1 (3) Král. 16, 34.

rozbořené kolem r. 1400 př. Kr. a znovu vybudované v IX. století před Kr. Zříceniny leží na malé vyvýštině, zvané Araby Tell es Sultán (pahrbek Sultánův).

Kanaanské Jericho mělo podobu elipsy; město bylo obeháno dvojím opevněním, na severní straně města se zvedala akropole, jež měla rovněž dvojí pevnostní zeď. Pevnostní zdi nebyly budovány přímo na skále, nýbrž na vrstvě udupané hlíny, položené na skále. Kanaanské Jericho bylo, podobně jako všechna města doby kanaanské, jen rozměrů malých: největší délka města obnášela 320 m, největší šířka 160 m.

Jericho Hiel z Betelu zanechalo méně stop než Jericho kanaanské. Dětské hroby, nalezené pod prahy domů, třeba klásti do doby Jericha Hielova.

Ain Sultán.

Východně od zřícenin Jericha Josuova a Hielova vítá nás Ain es Sultán — pramen Sultánův, též pramenem Eliseovým zvaný. Pramen připomíná zázračný čin Eliseův, o němž bible vypravuje:

Tu pravili obyvatelé města¹⁾ Eliseovi: „Hle, pobyt v městě tomto je výborný, jak, pane, sám vidíš; ale vody jsou špatné a krajina je neplodná.“ On řekl: „Přineste mi nádobu novou a nasypete do ní soli.“ Když ji přinesli, vyšel ku prameni vod, vysypal do něho sůl a řekl: „Toto praví Hospodin: Uzdravil jsem vody tyto a nebude již smrti v nich ani neplodnosti.“ A tak uzdraveny jsou vody ty až do dneška, podle slova Eliseova, které byl promluvil.²⁾

Pramen Eliseův jest tak hojný, že plní vodou prostornou nádrž, v níž možno se i koupati. Teplota

¹⁾ Jericha.

²⁾ 2 (4) Král. 2, 19—22.

vody jest stálá a obnáší 22° Celsia. Z nádrže vytéká potok, jehož voda jest vedena až do okolí Nebi Músa, aby dala vznik a život bujné květeně.

Džebel Karantal — hora Quarantanie — hora Pohoršení.

Západně od Tell es Sultán, jsouc oddělena vlnitým záhybem terénu, ční do výše Džebel Karantal — hora Quarantanie. Hora představuje poslední východní strmý výběžek pohoří Judského směrem k Jerichu. Džebel Karantal — hora Quarantanie jest tradičním místem čtyřicetidenního postu a pokušení Kristova. Již ve IV.—VIII. století hostila hora na své východní straně tak zvanou lauru „Duka“, v jejichž skalních jeskyních bydleli křesťanští poustevníci. Od dob křížáckých lokalizuje tradice na východní straně hory, v místech, kde trůní dnešní řecký (ortodoxní) klášter, čtyřicetidenní půst Kristův:

Ježíš pak jsa pln Ducha svatého vrátil se od Jordanu a byl veden Duchem na poušti po čtyřicet dní a pokoušen byl od ďábla. I nejedl ničeho v těch dnech, a když uplynuly, zlačněl. Tu řekl mu ďábel: „Jsi-li Syn Boží, řci tomuto kameni, aby se stal chlebem.“ A Ježíš mu odpověděl: „Psáno jest: Ne samým chlebem živ jest člověk, nýbrž každým slovem Božím.“¹⁾

V klášteře samém vybudovali řečtí mnichové nad „jeskyní Postu“, v níž podle tradice se Kristus postil, malou svatyni. Z kláštera stoupá úzká stezka na vrchol hory. Stezka vine se roklí, tvořenou dvěma sráznými stěnami, naplněnou troskami pevnůstky Doch, rozbořené římským Pompeiem. Vzpomínáte, že pevnůstka Doch byla r. 134 př. Kr. jevištěm krvavého dramatu,

¹⁾ Lukáš 4, 1—4. Čti též: Mat. 4, 1—4; Mar. 1, 12—13.

při němž byl úkladně zavražděn velekněz — kníže jerusalemský Šimon se svými syny Matatiášem a Judou.

Ptolemeus, syn Abobův, ustanoven byl velitelem na rovině jerišské; měl mnoho stříbra a zlata, ježto byl zetěm nejvyššího kněze.¹⁾ Šimon přišel do Jericha, on a Matatiáš, syn jeho, a Juda léta stého sedmdesátého sedmého, měsíce jedenáctého, to jest měsíce sabath. Tu je přijal syn Abobův na pevnůstce, kterou byl vystavěl a která sluje Doch, lstivě: učinil jim veliké hody, ale skryl tam mužstvo. Když pak Šimon a synové jeho byli se rozjařili nápojem, vstal Ptolemeus se svými, vzali zbroj svou, vešli do hodovny a zabili ho, dva syny jeho, jakož i několik sluhů jeho. Tím dopustil se velikého úskoku v Israeli a odplatil se zlým za dobré.²⁾

Vrchol hory zdobí malá kaple. Tradice pokládá vrchol hory za místo onoho pokušení Kristova, o němž evangelista napsal:

I uvedl ho ďábel na horu (vysokou) a ukázal mu v okamžiku všecka království okrsku zemského a řekl jemu: „Tobě dám všecku moc tuto i slávu jejich, neboť mně jest dáno, a dávám ji, komu chci. Pokloníš-li se tedy přede mnou, všechno bude tvé.“³⁾

S vrcholu Džebel Karantal skýtá se zraku našemu úchvatný pohled: pod námi a před námi směrem východním a jihovýchodním leží obdělaná bující nížina jerišská, sytě zelená čára Jordanu, pláně území Perea, zrcadlící se hladina Mrtvého moře, hory Moabské s Nebo; směrem jihozápadním a západním pohoří Judské s horou Olivetskou atd. Území, na němž odehrály se významné události biblické od doby Abrahamovy až po dobu Kristovu!

¹⁾ totiž Šimona.

²⁾ Mak. 16, 11—12. 14—17.

³⁾ Luk. 4, 5—7. Viz též Mat. 4, 8—10.

K Jordanu a k Mrtvému moři.

Silnice, po níž jsme dorazili do dnešního Jericha Er Rihá, pokračuje z Er Rihá směrem východním k Jordanu, kde po železném mostě překročuje dravé, záludné řečiště jordanské, aby v území východojordanském spěla dále do Es Saltu a Ammānu. Železný most jordanský tvoří jakousi celní a politickou hranici mezi Západojordanskem, spravovaným Anglii, a Východojordanskem, tvořícím samostatný emirát s hlavním městem Ammánem¹⁾; ovšem jest i „samostatný“ emirát ammānský pod protektorátem anglickým.

Než my dáme se z Er Rihá obyčejnou cestou, vedoucí směrem jihovýchodním k Jordanu. Urazivše 3 km, máme po levici mírně se vlnící terén s osamělým tamaryškem: Tell Džildžulije — pahrbek Džildžulije. Tell Džildžulije jest místo biblického Gilgal neb Galgala. V Gilgal utábořil se Josue s Israelem po přechodu Jordanu, archa úmluvy prodlévala zde 6 roků, v Gilgal byli synové israelští obřezáni kamennými noži,²⁾ zde slaveny první velikonoce v zemi kanaanské,³⁾ zde položil Josue z dvanácti kamenů vzatých z řečiště jordanského pomník, o němž přikázal synům israelským:

Když v budoucnosti tázati se budou synové vaši otců svých řkouce: „Co znamenají kameny tyto?“, poučíte je řkouce: „Suchým řečištěm přešel Israel tento Jordan, když Hospodin, Bůh váš, vysušil jeho vody před prahem vašim, až jste přešli, jako byl učinil prve v moři Rudém, které vysušil, dokud jsme nepřešli.“⁴⁾

V Gilgal byl prohlášen v přítomnosti Samuelově Saul za krále veškerého Israele.⁵⁾ V jižní části Tell

¹⁾ Ammán = biblické město Rabbat Ammon.

²⁾ Jos. 5, 2–8. — ³⁾ Jos. 5, 10. — ⁴⁾ Jos. 4, 21–24.

⁵⁾ 1 Samuel 11, 14–15.

Džildžulije vidíme zříceniny čtverhranné nádrže, na jejímž dně zachovaly se tu a tam zlomky mosaiky; jsou to zbytky starého byzantského kostela. Staří poutníci doby byzantské vypravují, že zde našli ještě 12 kamenů jordanských, položených sem Josuem.

S Tell Džildžulije jedeme dále směrem jihovýchodním, blížíme se k Jordanu; cesta proplétá se mezi samými písečnými chlumky a pahrbky, jež zde během tisíciletí utvořil v době dešťů rozvodněný Jordan. Staneme na místě odkud poutníci obyčejně pozorují záludné vlny Jordanu, na místě zvaném „Makkadet el Hadžla — brod Koroptví.“

Jordan ❧! Hebrejský název řeky zní: „Jarden-Prudký.“ Arabové nazývají Jordan „Eš Šeriat el Kebir-Velké Napajedlo.“ Dějiny této nejpamátnejší a jedinečné řeky celé zeměkoule, řeky, jež vzniká na svazích Velikého Hermonu, jsou psány v knihách Starého i Nového zákona. Vzpomínáte!

Hebreové prošli kdysi v době žní, kdy vody Jordanu vystupují z břehů, suchým řečištěm této řeky.¹⁾ Později v době proroka Eliáše uhnuly se vody Jordanu krocejům tohoto proroka a jeho žáka Elisea.²⁾

Eliseus posílá malomocného Naamana, vojevůdce syrského krále, aby se sedmkrát vykoupal ve vlnách jordanských.³⁾ A uzdraven byl Naaman od malomocenství svého!

Na prvních stránkách Nového zákona setkáváme se na březích Jordanu s Janem Křtitelem a vznešenou osobou Kristovou.

Tehdy přišel Ježíš z Galilee na Jordán k Janovi, aby byl pokřtěn od něho. Ale Jan bránil mu říka: „Já mám potřebí po-

¹⁾ Jos. 3–4. — ²⁾ 2 (4) Král. 2. — ³⁾ 2 (4) Král. 5.

křtěn býti od tebe, a ty jdeš ke mně?" Odpovídaje Ježíš, řekl mu: „Nechej nyní; neboť tak sluší nám vyplniti všelikou spravedlnost.“ I nechal ho. A hle, hlas s nebe řkoucí: „Tento jest Syn můj milý, v němž se mi zalíbilo.“¹⁾

**Kde jest ono místo, na němž byl Kristus od Jana
v Jordaně pokřtěn?**

Evangelista sv. Jan píše, že Jan Křtitel křtil v Betanii za Jordanem: Toto stalo se v Betanii za Jordanem, kde Jan křtil²⁾. Kde třeba hledati tuto „Betanii za Jordanem“?

Poutník z Bordeaux píše kolem r. 333, že křesťané krajiny jordanské ukazovali mu místo křtu Páně „na druhém břehu jordanském, 5 mil na sever od Mrtvého moře“. 5 mil (římských) rovná se 7½ km. Tedy Betanie ležela by na východním břehu jordanském, 7½ km severně od Mrtvého moře.³⁾

Místo toto leží v sousedství dnešního (ortodoxního) řeckého kláštera sv. Jana Křtitele⁴⁾, kterýžto klášter se prostírá na západním břehu jordanském, poněkud severněji od Makkâdet el Hadžlá.

V okolí dnešního kláštera sv. Jana Křtitele byli ve IV.—VI. století křtění ve vlnách jordanských četní katechumeni, na paměť křtu Kristova. Dnes putují ortodoxní Řekové a Rusové — hlavně na řecký svátek Zjevení Páně (Epifanie) — ku klášteru sv. Jana Křtitele, aby přijali „svatou koupel Epifanie“.

¹⁾ Mat. 3, 13—17. Viz též Mar. 1, 9—11; Luk. 3, 21—22; Jan 1, 31—34.

²⁾ Jan 1, 28.

³⁾ Poutník z Bordeaux: Itinerarium.

⁴⁾ Klášter sv. Jana Křtitele, arabsky Deir Mar Juhanna, slove též Kasr el Jehûd = Hrad Žida.

Poslední dobou kladou mnozí palestinologové¹⁾ „Betanii za Jordanem“ na východní břeh jordanský, 7 km severně od Makkâdet el Hadžlá, 2 km severně od dnešního železného jordanského mostu, tam kde leží Khirbe Tell el Medeš — zříceniny Tell el Medeš. U Tell el Medeš vede přes Jordan brod, zvaný dnes El Ghoranije, k němuž od pradávna vedly tři důležité cesty.

Tell el Medeš jest jediná stávající zřícenina starého města na východním břehu Jordanu, na kterémžto břehu, někde v těchto místech, stála přece „Betanie za Jordanem“. Což pravděpodobnějšího, že Tell el Medeš s blízkým jordanským brodem, k němuž směřovaly tři důležité cesty, jest asi Betanii za Jordanem, v níž křtil Jan, k němuž „vycházel Jerusalem a veškeré Judsko i všechna krajina kolem Jordanu“²⁾.

Nelze tedy zcela určitě a přesně stanoviti místo křtu Ježíšova v Jordanu. Tato okolnost neumenšuje však vrocích a posvátných pocitů, jimiž jest naplněna duše poutníka, stojícího v Makkâdet el Hadžlá na břehu jordanském.

Z Makkâdet el Hadžlá ubíráme se směrem jihozápadním k Mrtvému moři. Cesta se proplétá nejprve mezi samými písečnými chlumky. Po pravici ukáže se nám kopule řeckého (ortodoxního) kláštera sv. Gerasima, zvaného též „Kasr Hadžlá — Hrad Hadžlá“. Severovýchodně od kláštera jest pramen, zvaný „Ain

¹⁾ Názor tento pronesl po prvé P. Föderlin, profesor na řecko-melchitském (katolickém) semináři u sv. Anny v Jerusalemě: Föderlin, Béthanie, Jérusalem 1909.

²⁾ Mat. 3, 5.

Hadžlá — pramen Ĥadžlá“; zde leželo biblické město Bethhagla, jež bylo na hranici mezi územím Juda a územím Benjamin¹⁾).

V pátém století žila v této krajině, poblíž vod jordanských, sv. Marie Egypťská, bývalá milostnice, v Jerusalemě zázračně obrácená.

Urazivše několik kilometrů mezi samými písečnými chlumky, tisíciletým to nánosem rozvodněného Jordana, blížíme se k samému Mrtvému moři.

Mrtvé moře.

Najednou, neočekávaně, zasnívá před námi hladina Mrtvého moře. Jen několik okamžiků, a stojíme na jeho severním břehu. Mrtvé moře! Mare Mortuum nazývali je latinští národové, aby naznačili, že v jeho vlnách nežije živočichů. Slané moře, moře Pouště nazývali je Hebreové. Moře Asfaltové říkali mu Řekové, poněvadž na jeho povrchu plovou někdy asfaltické součástky. Arabové-muslimové jmenují je Bahr Lút — moře Lotovo.

Moře Mrtvé zaujímá nejnižší položenou část oné obrovské prolákliny zemské, zvané Ghor, jež se táhne od Velkého Hermonu až k Rudému moři. Mrtvé moře jest 75 km dlouhé a v místě, kde východní a západní břeh jsou nejvíce od sebe vzdálené, 16 km široké; hladina jeho leží na některých místech až 393 m pod hladinou Středozemního moře. Voda Mrtvého moře obsahuje mimo sůl součástky magnesia, sodia, calcia, potassia; toto složení vody Mrtvého moře činí veškeru

¹⁾ Jos. 15, 6,

živočišnou existenci v jeho vlnách nemožnou. Moře Mrtvé nemá žádného odtoku; vypařováním (teplota dosahuje často 40° a někdy až 50° Celsia) pozbývá tak velkého množství vody, jaké mu přivádějí Jordan a některé pobřežní potoky - wádi. V době deštů stoupá hladina Mrtvého moře a zatopuje velký prostor jižního pobřeží.

Mrtvé moře vzniklo pravděpodobně silným sopečným otřesem zemským v době, kdy člověk se ještě neobjevil na zemi. Hloubka Mrtvého moře v severní, větší části, sahající od ústí Jordanu až k poloostrovu El Lisân (Jazyk), obnáší průměrně 300 m, v jižní části (od poloostrova Lisân jižně) jest moře pouze 3–4 m hluboké. Možno mítí za to, že před pohromou, která stihla města Sodomu a Gomorrhú,¹⁾ prostíralo se Mrtvé moře jen k poloostrovu El Lisân. Sodoma, Gomorha, jakož ostatní města biblického Pentopolis (Pětiměstí), známého z doby Abrahamovy,²⁾ musela ležeti jižně od poloostrova El Lisân.

Jest možno, že v dobách dávno minulých protékal Jordan Mrtvým mořem právě tak, jako protéká dnes jezerem Meromským a jezerem Tiberiádkým. Vody Jordanu opouštěly tehdy Mrtvé moře, — v množství ovšem menším než v jakém do něho ústily, — na jižním jeho konci a zavlažovaly zde ležící nížinu Siddim, vypařující se a ztrácející se pozvolna v zemi.

Stojíte zamyšlení na severním břehu Mrtvého moře, zrak Váš bloudí po březích tohoto jedinečného jezera. — — —

¹⁾ Gen. 19.

²⁾ Gen. 14, 2.

Kolem Mrtvého moře.

Na východním břehu Mrtvého moře zvedají se jako hrad do výše

hory Moabské,

svědkové to významných historicko-náboženských událostí. Tam rýsuje se do průhledného vzduchu

hora Nebo,

s níž otvírá se nádherný pohled na celou skoro Palestínu. Mojžíš zemřel na této hoře a „nikdo z lidí nezná jeho hrobu do dneška.“¹⁾ Ve IV. a následujících stoletích byla hora Nebo pokryta četnými křesťanskými kláštery, vrchol hory zdobil křesťanský chrám; trosky těchto staveb možno dosud tam spatřiti.

Dále jižněji v pohoří, lemujícím východní břeh, pyšnila se kdysi hrdá pevnost

Machaerus

(Macheront). V ní věznil a dal stříti Herodes Antipas neohroženého karatele Jana Křtitele. Zříceniny Mekauer připomínají dnes na tomto místě onu pevnost.

Ještě jižněji, na východním břehu Mrtvého moře, tam kde poloostrov El Lisán vniká do slaných vod, trůní na vysoké hoře, 4 km od Mrtvého moře, důležitě město

El Kerak.

Ve Starém zákoně nazývalo se město Kir Moab neb Kir Areseth. V době křížácké stála zde nedobytná pevnost Kerak, z níž vládl celému Moabsku francký rytíř Reginald z Châtillon, jenž svou neukázněností zapříčinil pád latinského jerusalemského království (r.

¹⁾ Deut. 34, 6.

1187). Mezi El Kerakem (vlastně poloostrovem El Lisan) a ústím Jordanu jezdí pravidelně po Mrtvém moři parník, jenž hlavně přiváží obilí z Moabska do Západojordska. Velitel parníku má titul „kapitána Mrtvého moře.“ Dnešní Kerak má asi 7000 obyvatel, mezi nimž jest asi 300 latinských katolíků.

Za horami Moabskými, jež čnějí jako nějaká hradba na východním břehu Mrtvého moře, jež jsou provázeny hlubokými údolními — wadí, tuší vaše oko otvírati se

nivy Moabské,

na nichž sídlili kdysi ve Starém zákoně Moabci. Ačkoli byli Moabci potomky Lotovými a proto i pokrevně spřízněni s Israelity, přece stávalo od doby Soudců až do doby posledního israelského proroka mezi Moabci a Israelity nesmířitelné nepřátelství: skoro všichni proroci israelští hrozí tresty Jahvovými Moabcům.¹⁾

Na samém jihozápadním okraji Mrtvého moře se zvedá

Džebel Usdum = hora Sodomská.

Poblíž této hory třeba hledati ono místo, na němž kdysi stála kvetoucí města Sodoma a Gomorrha.

Hospodin tedy deštil na Sodomu a Gomorhu síru a oheň s nebe a zničil města ta a celou okolní krajinu, všecky obyvatele (těch) měst a všecko, co se na zemi zelenalo.²⁾

Několik hodin severně od Džebel Usdum trůnila kdysi na horské skále, se všech stran srázně dolů spadající, pevnůstka s nádherným palácem, jež zde vybudoval Herodes Veliký. Byla to

Masada.

¹⁾ Is. hl 15, hl 16; Jer. 48 atd. — ²⁾ Gen. 19, 24 - 25.

Za pobytu Heroda Velikého v Římě byly v pevnůstce této uzavřeny jeho matka, jeho sestra a jeho snoubenka Mariamne. Po dobytí Jerusalema Titem utekli se četní Židé do Masady a zde se sami povraždili, aby nepadli do rukou římských. Arabové a křižáci opevnili znovu Masadu. Místo bývalé nedobytné pevností pokrývají dnes trosky. Místo se nazývá Sebbe.

Severně od Masady, na západním břehu Mrtvého moře, leželo biblické město

Engaddi = (pramen Kúzlete),

známé svým krásným pramenem, svými palmami a balsamovníky. Do Engaddi utekl se David před hněvem Saulovým.¹⁾ Velepíseň Šalomounova slaví vinice engaddské:

Milý můj jest mi cyprovým hrozmem
vyrostlým v engaddských vinicích.²⁾

Arabové nazývají dnes místo Ain Džidi.

¹⁾ 1 Sam. 24, 1. — ²⁾ Velep. 1, 13.

XVIII.

Do Mar Saby a k Deir Dosi.

Vyjíždku do Jericha a k Mrtvému moři lze spojit na zpáteční cestě s návštěvou památného kláštera Mar Saby. Lépe je však vykonati zvláštní vyjíždku z Jerusalema k tomuto starobylému, památnému klášteru. Vyjíždku možno vykonati jen koňmo neb na hřbetě mezkově.

Mar Saba leží 15 km jihovýchodně od Jerusalema nad sráznou propastí hlubokého údolí, jež v těchto místech tvoří potok Kidron. Potok Kidron má v těchto místech název wádi en Nár¹⁾, kterýžto název přejal hned za Jerusalemem u „Bir Ejúb — studnice Jobovy.“

Klášter Mar Saba (Svatý Saba) má své jméno po slavném poustevníku svatém Sabovi, jenž v letech 478—532 řídil zde celou obec poustevníků bydlících v četných skalních celách, vytesaných do obou stěn hlubokého údolí wádi en Nár. Skalní cely svědčí zde dosud o odříkavém, sebezáporu plném životě těchto dávných světců.

Dnešní klášter Mar Saba představuje restauraci dřívějšího, od dob křižáckých v troskách ležícího kláštera. Restauraci provedlo Rusko r. 1840. Nynější klášter jest malebná stavba, trůnicí nad sráznou propastí hlubokého wádi en Nár, jest to hradebními zdmi obehnaná klášterní pevnůstka,

¹⁾ údolí Ohnivé.

Dvě věže střehou Mar Saby. Vzdálenější věž jest vyhrazena ženám, aby s její výše popatřily na budovy klášterní; vstup do vlastního kláštera byl ženám vždy zakázán. Druhá věž, zvaná „věží Eudoxiinou“, zvedá se nad samým klášterem; s ní oznamuje strážce příchod každého blížícího se poutníka. Jméno věže připomíná, že byzantská císařovna Eudoxia dala v těchto místech v V. stol. zbudovati poblíž laury sv. Euthymia malý příbytek, v němž hovořovala se sv. Euthymiem o náboženských pravdách; rozhovory se sv. Euthymiem přivedly bloudící císařovnu opět zpět do lůna církve.

Kdo chce navštívit klášter Mar Sabu, učiní dobře, když si opatří písemné svolení jerusalemského řeckého patriarchy. Klášter smí se pochlubiti četnými historicky významnými budovami.

Uprostřed klášterního nádvoří trní malý osmi-stranný dóm: jest to hrobka slavného opata marsabského sv. Saby. Tělo jeho bylo však odtud přeneseno do Benátek.

Severozápadně od této hrobky jest kaple sv. Mikuláše; jest vytesána zcela do skály. Za mříží, ve výklenku, lze spatřiti četné lebky mnichů, mezi nimi 40 lebek mnichů-mučedníků, zavražděných při dobytí kláštera r. 614 perským králem Chosroesem.

Na východní straně klášterního nádvoří vítá nás klášterní chrám. Má podobu řeckého kříže a jest korunován kopulí. Pozornost poutníkovu upoutají v chrámě nástěnné malby, znázorňující první všeobecné sněmy církevní.

Od severní brány klášterního chrámu vystoupíme po schodišti na malou terasu, s níž otvírá se pohled do vyschlého, přes 160 m hlubokého údolí wádi en

Nár, nad nímž se vznáší náš památný klášter. Na dně údolí teče pramínek vytrysklý prý na přímluvu sv. Saby. V údolí roste též i prastará palma, sazená podle tradice od sv. Saby; plody její nemají pecek, peň a větve palmy obnovují se každých 400 let.

S terasy kráčíme do kaple sv. Jana Damašského; kaple sousedí s jeskyňkou, v níž v VIII. století žil a psal svá krásná, poesii a láskou k Matce Boží dýšící díla theologická sv. Jan Damašský, velký učitel církevní. Tělo světčovo bylo přeneseno z kaple sv. Jana Damašského, v níž stojí dosud náhrobek světčův, do Moskvy.

Vracíme se do klášterního nádvoří a po schodišti ubíráme se na jinou terasu. Zde zdraví nás kaple sv. Saby, vytesaná zcela do skály.

V posvátné úctě staneme pak v jeskyni, v níž sv. Saba přes padesát let se modlil a apoštoloval životem plným sebezáporu. Něžná legenda vypravuje, že v jeskyni přebýval se světcem lev, věrný společník sv. Saby.

Klášter má moderní refektář, v němž se shromažďují mnichové-poustevníci toliko jednou za den ku společnému obědu.

Až do nedávna byla v klášteře knihovna, bohatá zvláště na staré rukopisy; byla převezena do řeckého patriarchátu v Jerusalemě.

Dnešní obyvatelé kláštera sv. Saby, řečtí ortodoxní mnichové, nevěnují se již studiu, nýbrž modlitbě a odříkavému životu; žijí v malých celách klášterních, vytesaných většinou do skály. Pěstují malé, na klášterních skaliskách položené zahrádky, krmí hejna ochočených kosů a holubů, jež v době krmení

slétají se s radostným štěbetáním na volné prostranství klášterní.

Jen neradi loučíte se s klášteřem sv. Saby, jehož půda byla v dějinách skropena krví tolika svatých poustevníků-mučedníků, jehož atmosféru dýchali sv. Kosmas, sv. Theofan Graptos, sv. Theodor z Edessy, sv. Afrodísij a jiní světcové.

Jest snad právě neděle, a melodické hlasy klášterních zvonů, jejichž sterou, od skalisk Kidronského údolí odraženou ozvěnu zanáší větérek až ku břehům Mrtvého moře, vás vyprovázejí. V jejich hlasech slyšíte Kristovo: „Kdo chce býti mým učedníkem, zapři sebe sama . . .“.

Ku klášteři Deir Dosi.

Z Mar Saby jedeme zpět do Jerusalema přes Deir Dosi.

Vystoupíme na hřeben horský, čnějící nad klášteřem sv. Saby, a ubíráme se směrem západním. Za jízdy kocháme se nádherným pohledem na Mrtvé moře a jeho okolí.

Za hodinu staneme před řeckým ortodoxním klášteřem sv. Theodosia: „Deir Dosi“, trůnicím na výšině jižně od údolí Kidronského.

Sv. Theodosius, vrstevník sv. Saby, založil zde v V. století velký klášter, v němž četní mnichové věnovali se společnému řeholnímu životu. Při klášteři stál velký čtyřnásobný chrám. Monumentální dílo sv. Theodosia kleslo do trosek a rumu.

V dnešním ortodoxním klášteři lze viděti pohřební krytu, v níž vedle sv. Theodosia dřímají svůj věčný spánek četní řeholní žáci světcovi.

Pohřební krypta nazývá se též „jeskyní Magů“; tradice vypravuje, že zde přenocovali na zpáteční cestě z Betlema mudrcové od východu, když anděl byl je napomenul, aby se nevraceli k Herodovi.

Z Deir Dosi vede stezka, jež ústí u klášteřa řeholnic-klarisek v Jerusalemě na silnici betlemskou.

XIX.

Do Emaus.

Každý poutník palestinský touží projíti oním okolím, jímž se ubíral Kristus v průvodu dvou učenníků v neděli velikonoční po svém zmrtvýchvstání, navštívití ono místo, kde téhož dne u večer Pán byl poznán od svých učenníků „v lámání chleba.“

Evangelista Lukáš píše tak úchvatně :

A hle téhož dne šli dva z nich do vesnice, jménem Emaus, která byla vzdálena od Jerusalema honů šedesát. A ti hovořili spolu o všech těch věcech, které se udály. A když hovořili a sebe se dotazovali, Ježíš přiblíživ se bral se s nimi; ale oči jejich byly drženy, aby ho nepoznali. I řekl k nim: „Které jsou to řeči, jež spolu vedete a jste smutní?“ A jeden z nich, jménem Kleofáš, odpověděv řekl jemu: „Ty-li jediný jsi cizincem v Jerusalemě a neseznal jsi těch věcí, které se tam staly v těchto dnech?“ I řekl jim: „Které?“ A oni pravili: „O Ježíši Nazaretském, jenž byl prorokem, mocným v činu i slově před Bohem a přede vším lidem — —.“ Tu on pravil k nim:

„O bláhoví a váhaví srdcem k věření všemu tomu, co mluvili proroci! Zda-li nemusil to Kristus trpěti, a tak vejíti do slávy své?“ A počav od Mojžíše a všech proroků vykládal jim všechna Písma, která byla o něm. I přiblížili se k vesnici, do které šli, a on se dělal, jakoby chtěl jíti dále, ale oni přinutili ho říkouce: „Zůstaň s námi, neboť se připozdívá a den se již nachýlil. I vešel s nimi. A když byl s nimi za stolem, vzav chléb požehnal jej a rozlámav ho dával jim.

I otevřely se oči jejich a poznali ho; ale on zmizel od nich. I řekli vespolek: „Zdali nehořelo v nás srdce naše, když mluvil k nám na cestě a vykládal nám Písma?“ A vstavše v touž hodinu vrátili se do Jerusalema a našli (tam) pohromadě jednácte apoštolů i ty, kteří byli s nimi — — —¹⁾

¹⁾ Luk. 24, 13—19. 25—33; viz též Mar. 16, 12—13.

Kde ležely evangelní Emausy?

Palestinologové uvádějí několik míst, z nichž každé chce býti evangelními Emausy.

Většina starých rukopisů evangelia sv. Lukáše udává, že Emausy byly vzdáleny od Jerusalema honů šedesát, t. j. něco přes 11 km. Máme však i velký počet rukopisů evangelia sv. Lukáše ze IV. a V. století, — rukopisy tyto pocházejí vesměs s Východu, — kde čteme, že Emausy byly vzdáleny 160 honů od Jerusalema, t. j. asi 30 km.

Mezi místy pokládanými palestinology za evangelní Emausy mají pro sebe největší pravděpodobnost tři místa: Kubeibe, Abughoš, Amwás.

Navštívme tato tři místa!

Vyjíždíme z Jerusalema po silnici Jafské. První vesnička, již spatřujeme po pravé straně silnice se nazývá

Lifta.

Jest zde hojný pramen vytékající ze skalnatého svahu horského, ležícího při silnici. Lifta jest asi biblické Neftoa, o němž čteme,¹⁾ že leželo na hranici mezi územím Juda a územím Benjamin a že mělo vodní pramen. Obyvatelstvo vesnice Lifta jest vesměs muslimské.

Hned za Lifta odbočuje od silnice Jafské napravo cesta, jež vede přes vesnice

Beit Iksa a Biddu

do Kubeibe.

Kubeibe

jest vzdáleno od Jerusalema něco přes 11 km, což

¹⁾ Jos. 15, 9; 18, 15.

odpovídá 60 honům, jimiž určuje evangelista Lukáš vzdálenost Emaus od Jerusalema.¹⁾

Zcela jistě od dob křížáckých lze sledovati tradici, jež klade evangelní Emausy do dnešního Kubeibe! Zvláště výmluvně svědčí pro Kubeibe jako evangelní Emausy chrám zbudovaný františkány r. 1873. Františkáni vystavěli dnešní chrám na zříceninách chrámu křížáckého. Avšak i chrám křížácký nebyl, jak nutno souditi z různých v zříceninách zachovaných známek, ničím jiným než restaurací dřívějšího chrámu, pocházejícího z doby byzantské. Tedy v době byzantské, v V. neb VI. století, stál v dnešním Kubeibe chrám. Víme, že všechny v době byzantské v Palestině zbudované svatyně se zvedaly jen na takových místech, jež byla svědky té neb oné významné události Starého neb Nového zákona. Kterou biblickou událost připomínala již v době byzantské v Kubeibe existující svatyně? Není jiné odpovědi, než že již v době byzantské v dnešním Kubeibe existující svatyně hlásala, že na tomto místě stály kdysi Emausy, v nichž byl Kristus v neděli velikonoční po svém zmrtvýchvstání hostem u svých dvou učenníků.²⁾

Názor tento potvrzují vykopávky učiněné r. 1901 v dnešní františkánské svatyni kubeibeské za přítomnosti slavného palestinského archeologa K. Schicka a dvou jiných palestinologů.

Byly odkryty základy židovského domu z dob Kristových. Dům tento, zbytky tohoto domu byly v prvním byzantském chrámu jako nějaká drahcenná památka ještě zachovány: byzantský chrám

¹⁾ Luk. 24, 13. — ²⁾ Luk. 24, 13—33.

zvedal se jako ochránce nad tímto židovským domem, nad jeho zbytky.

Archeolog K. Schick se domnívá¹⁾, že odkryté základy židovského domu z dob Kristových mohou býti zcela dobře základy někdejšího domu učenníka Kleofáše, u něhož byl Kristus večer o neděli velikonoční po svém zmrtvýchvstání hostem.

Dnešní františkánský chrám v Kubeibe, vybudovaný, jak již řečeno, r. 1873 z trosek, byl r. 1902 od arcibiskupa-kardinála milánského Ferrariho slavnostně konsekrován.

Jest vybaven všemi duchovními výsadami, jež mají ostatní významné svatyně palestinské †.

Jest památkem velikonoční večere zmrtvýchvstalého Krista a jeho učenníků.

Při chrámě jest prostranný františkánský hospic. Františkánům patří v Kubeibe i vysoká terasa, s níž oko naše kochá se vyhlídkou do širošířého okolí historicky památného pohoří Judského; na dvou místech spočine náš pohled i na v dále blýskající se hladinu Středozemního moře.

Západně od hospice františkánského má „Katolická společnost kolínská“ pečlivě pěstěný zahradní pozemek s domem: jest spravován německými lazaristy.

Řeholnice „borromejky“ spravují v Kubeibe výchovný institut.

Z Kubeibe můžeme se odebrati přímo směrem jihozápadním do Abughoš, druhého to místa, jež považují někteří palestinologové za evangelní Emausy.

¹⁾ K. Schick: Zeitschrift d. deutschen Palästinavereines, 1901, No. 1, 15.

Cestu tuto lze vykonatí za 1½, hodiny.

Než my vrátíme se zpět na Jafskou silnici u Liftá, odkud jsme odbočili do Kubeibe, abychom v dalším svém putování pokračovali na silnici Jafské.

Za Liftá sestupuje Jafská silnice příkře do údolí Sorek — wádi Sorek¹⁾; řečiště údolí bývá jinak vyschlé, jen v době dešťů stává se široké údolí Sorek dravým, lidem i zvířatům nebezpečným proudem.

Překročujeme údolí po mostě. U mostu, kolem pramene a malebného sadu, spatřujeme tři hospody. Po pravé straně silnice zdraví nás imposantní rozvaliny bývalé opevněné stanice rytířů hospitalitů, kteří ve středověku střežili zde přechodu přes údolí. Jsme ve vesnici

Kolonije,

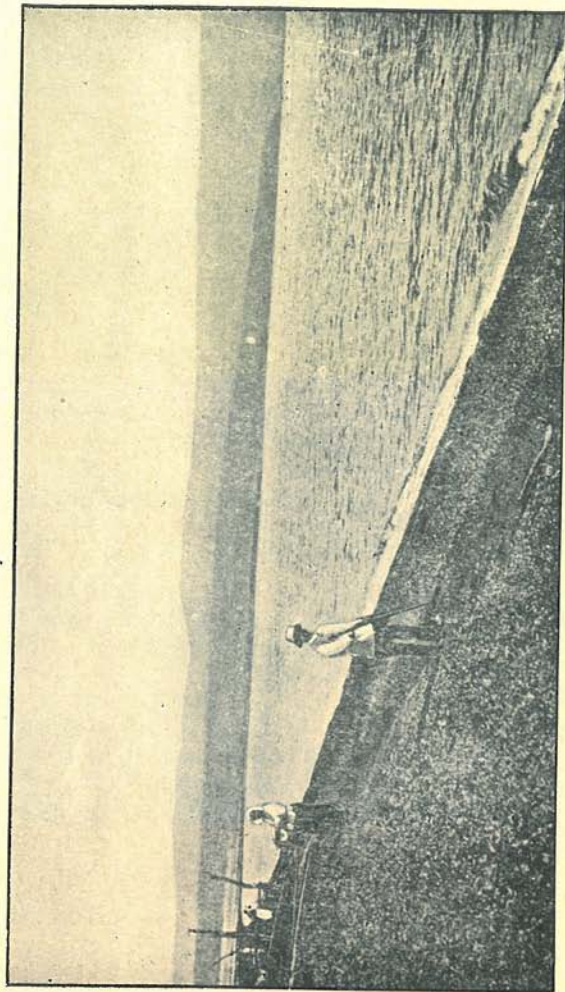
jež stojí na místě starého biblického Kulonu.²⁾

Silnice stoupá v četných zatáčkách, přijíždíme k místu, kde po levé straně, nedaleko od silnice, se rozkládá nepatrná arabská vesnice

Kastal.

V době křížácké trůnila zde strážná opevněná věž, jež s ostatními věžemi, zbudovanými po celé délce silnice Jafa—Jerusalem, bděla nad bezpečím středověkých poutníků, ubírajících se z Jafy do Jerusalema. Strážná opevněná věž, latinsky castellum, dala i dnešní vesničce název: Castellum-Kastal. Domy kastalské jsou stavěny z trosek středověké věže. Západně odtud sní svůj sen Deir el Benát — dům Dcer; jsou to zříceniny ženského středověkého kláštera, snad kláštera augustiniánek-hospitalitek.

¹⁾ Soudc. 16, 4. — ²⁾ Jos. 15, 29 podle Septuaginty.

Mrtvé moře — Bahr Lút (severní břeh).

Silnice přivádí nás na další své poutí u 14. km od Jerusalema do vesnice

Karjet el Enab.

Jest tomu asi 100 let, co vesnice se též nazývá

Abughoš

po loupežném beduinském kmeni Abughoš. Kmen Abughoš přepadal a olupoval ještě v XIX. století poutníky a cestující.

V Karjet el Enab (Abughoš) stojí dodnes chrám z doby křížácké. V době křížácké měl chrám vzhled pevnosti, v níž křesťané mohli se případně brániti před útoky nepřátelskými. Vláda francouzská svěřila, — není tomu dávno, — ochranu svatyně francouzským benediktinům, kteří opravili chrám a při něm zbudovali útulný klášter. Chrám má starobylé malby, z nichž některé jsou dosti zachovalé, v kryptě chrámové prýští osvěžující pramen, ode dávna uctívány.

Proč vystavěli křížáci v Karjet el Enab tuto svatyni?

Někteří palestinologové mají za to, že Karjet el Enab jsou evangelní Emausy, o nichž mluví evangelista Lukáš v hl. 24. Ve zdi křížáckého chrámu karjet-el-enabského byl r. 1901 nalezen nápis svědčící, že zde byl umístěn oddíl (vexillatio) desáté římské legie. A Josephus Flavius píše,¹⁾ že pozemky osady Emaus, ležící 60 honů od Jerusalema, byly darovány Vespasianem veteránům desáté legie římské. Poutníci XII. a XIII. století mluví o prameni emauském, a v dnešním Karjet el Enab máme hojný pramen. Proto jsou oni palestinologové, kteří vidí v Karjet el Enab evan-

¹⁾ Josephus Flavius: Bellum Judaicum 1, VII, VI.

gelní Ěmausy, toho názoru, že křížáci vystavěli v Karjet el Enab chrám proto, že v jejich době byl pokládán Karjet el Enab za evangelní Ěmausy.

Většina palestinologů ztotožňuje dnešní Karjet el Enab s biblickým starozákonním

Kariatiarim.

Poloha dnešního Karjet el Enab se shoduje s polohou starozákonního Kariatiarim, jak polohu tuto popisuje bible.¹⁾

Před příchodem Israelitů do Kanaanu slulo Kariatiarim Kariatibaal, t. j. Město Baalovo, neb Baala.

V Kariatibaal byl podle všeho uctíván tehdy zvláště bůh Baal. Israelité přeměnili Kariatibaal v Kariatiarim (Kariatjarem) — Město Lesů. Do Kariatiarim byla z Betsames převezena archa Hospodinova. Kariatiarimští postavili archu Hospodinovu v domě Abinadabově. Eleazar, syn Abinadabův, byl ustanoven strážcem archy²⁾; v Kariatiarim zůstala archa Hospodinova 20 let. David ji přenesl do domu Obedomova,³⁾ potom po třech měsících na Sion. Na místo dnešního Karjet el Enab kladou biblické Kariatiarim Eusebius a sv. Jeronym,⁴⁾ kteří píší, že Kariatiarim třeba hledati 9 mil od Jerusalema na silnici vedoucí do Lyddy.

V VIII. století bylo v arabském překladu bible dosavadní jméno Kariatiarim přeměněno v „Karjet el Enab = Město Hroznů“, kterýžto arabský název zůstal podnes.

¹⁾ Jos. 15, 9–10; 18, 14–15; Soudc. 18, 12.

²⁾ 1 Sam. 6, 19–21; 7, 1. — ³⁾ 1 Paral. 13.

⁴⁾ Onom. sacrum, Göttingen, 1870, str. 109, 271.

U Karjet el Enab, nad silnicí jafskou, zvedá se pahorek, zvaný Tell el Hazar. Na pahorku byly podniknuty vykopávky, jež objevily zde zbytky byzantské basiliky z V. století. Není pochyby, že zbožná mysl doby byzantské, která stavěla křesťanské svatyně nejen na významných místech Nového zákona, nýbrž i na místech památných ze Starého zákona, vybudovala tuto svatyni ku počtě archy Hospodinovy, která kdysi zde stála. Francouzské řeholnice — sestry sv. Josefa budují zde od r. 1921 na místě staré byzantské basiliky novou svatyni zasvěcenou „Panně Marii-Arše úmluvy — A Vierge Marie Arche d' alliance.“

Při basilice mají řeholnice sanatorium. Pahorek svým arabským názvem „Tell el Hazar — pahorek el Hazar“, připomíná nám Eleazara (El Hazar — Eleazar), jenž byl v Kariatiarim strážcem archy Hospodinovy. V nové basilice na Tell el Hazar vzpomínáme zprávy knihy Paralipomenon:

Shromáždil tedy David veškerého Israele od potoka Egyptského až kudy se vchází do Ematu, by přivedl archu Boží z Kariatiarimu. Pak vystoupil David a veškeré mužstvo Israellovo na pahorek v Kariatiarimu, (kteréžto město je v Judsku, aby přinesl odtud archu Hospodina, Boha sedícího na cherubech, kterou jmenovali jménem jeho. I vložili archu Boží na vůz nový z domu Abinadabova; Oza a bratr jeho řídili (ten) vůz. David pak i všecek Israel hráli před Bohem ze vši síly zpívající na harfy, na citary, na bubínky, na cimbály a na trouby.¹⁾

Z Karjet el Enab víne se silnice až po vesnici Saris po vrcholcích výšin, takže cestující kochá se pohledem na rovinu a Středozemní moře, ležící před ním na západě. Pak prodírá se silnice úzkou roklí; majíce polovinu rokle za sebou, spatřujeme po levici muslimskou kapličku, zvanou

¹⁾ 1 Paral. 13, 5–8.

Uelí Aly,

k níž se pojí něžná pověst o bohatém a hrdinném muslimském rytíři Alym.

Silnice opouští úzkou roklí a vede nás na další své pouti k pahorku, zvedajícímu se po pravé straně silnice. Vrcholek pahorku jest pokryt domky arabské vesničky

El Atrún neb Latrún.

Kolem r. 3. p. Kr. řádl v okolí pověstný loupežný náčelník Atrong, jenž přepadl tu pokojně táhnoucí římský vojenský zásobovací oddíl. Římané pomstili se tím, že spálili sousední osadu Emausy. Dnešní El Atrún má pravděpodobně po Atrongovi své pojmenování.

Ve středověku stála na vrcholku našeho pahorku jedna z oněch pevnostních věží, které chránily tehdy silnici Jafskou po celé její délce.

Na úpatí pahorku latrúnského, na straně západní, vystavěli r. 1890 francouzští trapisté svůj klášter s dispensářem a s rozsáhlými zahradami, v nichž se daří výborně vínu, fíkům, mandlím atd. Kolonie trapistická stala se pravým požehnáním celému širošířému okolí.

15 minut severovýchodně od kolonie trapistické leží osada

Amwás.

V době makabejské zvedala se na tomto místě osada Emaus, u níž Juda Makabejský (vedl Židy r. 166 - 161 př. Kr.) porazil vojsko syrského vojevůdce Nikanora.¹⁾

Na začátku křesťanské éry bylo Emaus, jak již řečeno, Římany rozbořeno, ale bylo opět brzy vysta-

¹⁾ 1. Mak. 3-4.

věno. V III. století sluje místo Nikopolis, než později dostává znovu svůj starý název Emaus, jenž se dochoval v arabském pojmenování Amwás.

V III. století Eusebius¹⁾, ve IV. století sv. Jeronym²⁾ a jiní kladou sem evangelní Emausy,³⁾ přidružuje se verse orientálních rukopisů evangelia sv. Lukáše, kteréžto orientální rukopisy zaznamenávají, že Emausy byly vzdáleny od Jerusalema 160 honů, t. j. asi 30 km. Verse tato vznikla tím, že v II. a III. století orientální opisovatelé evangelia sv. Lukáše, neznajíce již osady Emaus, vzdálené od Jerusalema 60 honů, kterážto osada, podobně jako mnohé jiné osady palestinské, byla válkou římsko-židovskou (r. 132 - 135 př. Kr.) smetena s povrchu zemského a upadla v zapomenutí, udávajíc vzdálenost evangelních Emaus sv. Lukáše od Jerusalema na 160 honů, poněvadž znali jiné Emaus-Nikopolis, ležící 160 honů od Jerusalema.

Někteří palestinologové zastávají i dnes názor, že Emaus-Nikopolis, to jest dnešní Amwás, jest evangelní Emausy sv. Lukáše, do nichž ubíral se Kristus po svém zmrtvýchvstání v neděli velikonoční v průvodu dvou učenníků. Avšak jen stěží lze v tomto případě vysvětliti, jak mohli oba učenníci, kteří již večer v neděli velikonoční stolovali podle sv. Lukáše s Kristem v Emausích, dorazití ještě téhož večera, — čtete zajisté u sv. Lukáše :

„A vstavše v touž hodinu vrátili se do Jerusalema a našli (tam) pohromadě jedenácte (apoštolů) i ty, kteří byli s nimi.“⁴⁾

¹⁾ Eusebius: Onom. sacrum, ed. Larsow & Parthey, Berlin, 1862, S. 186. — ²⁾ Sv. Jeronym: De situ et nominibus locorum hebr., P. L. t. XXIII, col. 896. — ³⁾ Luk. 24, 13-33.

⁴⁾ Luk. 24, 33.

—, do Jerusalema před večerním uzavřením městských bran, když tyto Emausy byly vzdáleny od Jerusalema 160 honů, t. j. 30 km a učenníci byli již první cestou do Emaus značně unaveni!? — Evangelní Emausy sv. Lukáše hledati třeba proto blíže Jerusalema!

Při vstupu do dnešní vesnice Amwās leží prostranné zříceniny nádherné basiliky byzantské. Basilika tato, zbudovaná ve IV. neb V. století, kdy tradice křesťanská kladla sem evangelní Emausy a kdy Nikopolis byla biskupským sídlem, měla 3 lodí ukončené apsidami; byla 40·5 m dlouhá a 22·45 m široká. Stkvělé toto dílo doby byzantské bylo v pozdějších stoletích válečnou vichřicí rozbořeno.

Křížáci vytvořili na troskách byzantské svatyně nový chrám, krásný sice, ale menších rozměrů: byl 27·65 m dlouhý, 10·65 m široký, měl toliko jednu loď. Než i z křížáckého chrámu zbyly jen ssutiny!

Z Latrûnu běží silnice směrem severozápadním, vstoupivši do úrodné roviny Šefely, přes Ramle do Jafy, důležitého pobřežního města palestinského.

XX.

Do Ain Karem, rodiště Předchůdce Páně.

Dříve než nastoupíme z Jerusalema cestu do Ain Karem, vzpomeňme toho, co zaznamenalo nám evangelium o rodičích, době a o místě narození sv. Jana Křtitele. Evangelista Lukáš zvěčnil svým perem plasticky tyto věci. Janovo narození bylo andělem otci Zachariášovi v chrámě jerusalemském zvěstováno:

Za časů Heroda, krále Judského, žil jistý kněz, jménem Zachariáš, ze třídy Abiovy, a měl manželku z dcer Aronových a její jméno bylo Alžběta. Oba byli spravedliví před Bohem, plnice všecky příkazy a předpisy Páně bez úhony. A neměli žádného dítka, neboť Alžběta byla neplodná, a oba byli již pokročilí ve věku svém.

Stalo se pak, když v pořádku třídy své konal úřad kněžský před Bohem, že podle obyčeje úřadu kněžského připadlo naň losem, aby vejda do chrámu Páně, zapálil v oběť kadidlo, a všechno množství lidu modlilo se venku v době zápalu. I ukázal se mu anděl Páně, stoje na pravé straně oltáře kadidlového, a Zachariáš užjev jej ulekl se a bázeň připadla na něho.

I řekl mu anděl: „Neboj se, Zachariáši, neboť vyslyšena jest modlitba tvá a manželka tvá Alžběta porodí tobě syna a nazveš jméno jeho Jan. I budeš mítí radost a plesání, a mnozí budou se radovati z jeho narození, neboť bude veliký před Pánem . . .“ I řekl Zachariáš k andělovi: „Po čem to poznám? Neboť já jsem stár a manželka moje pokročila ve věku svém.“ A anděl odpověděl jemu: „Já jsem Gabriel, který stojím před Bohem a jsem poslán, abych mluvil k tobě a ty věci ti zvěstoval. I budeš němý a nebudeš moci mluvit až do dne, ve kterém se ty věci stanou“ — —. A po těch dnech počala Alžběta, manželka jeho; i tajila se po pět měsíců říkouc: „Takto

mi učinil Pán ve dnech, v nichž vzhlédl, aby odňal pohanu moji mezi lidmi.“¹⁾

Maria navštěvuje svou příbuznou Alžbětu:

Maria pak povstavši v těch dnech odešla s chvatem na hory do města Judova, a vešedši do domu Zachariášova, pozdravila Alžbětu. I stalo se, jak uslyšela Alžběta pozdravení Mariino, dítě zaplesalo v životě jejím, a Alžběta byla naplněna Duchem svatým. I zvolala hlasem velikým řkouc: „Požehnaná's ty mezi ženami a požehnaný plod života tvého. A odkud mi to, aby matka Pána mého přišla ke mně? Neboť hle, jak došel hlas pozdravení tvého do mých uší, zaplesalo radostí dítěto v životě mém. A blahoslavená, která uvěřila, neboť se vyplní ty věci, které jí byly pověděny od Pána.“ I řekla Maria: „Velebí duše má Hospodina — —.“ I zůstala Maria s ní asi tři měsíce, a navrátila se do svého domu.²⁾

Při narození Janově nabyl Zachariáš opět ztracené řeči:

Alžbětě pak naplnil se čas, aby porodila; i porodila syna. A sousedé i příbuzní její uslyšeli, že Hospodin prokázal jí veliké milosrdenství, i radovali se s ní. A v den osmý přišli obřezat dítěto a chtěli je nazvatí dle jména otce jeho Zachariášem. Ale matka jeho promluvíví pravila: „Nikoliv, ale slouti, bude Jan.“ I řekli k ní: „Vždyť není nikoho ve tvém příbuzenstvu, jenž by se tím jménem nazýval.“ I pokynuli otci jeho jak by chtěl, aby se jmenovalo. A on požádav tabulky, napsal na ni: „Jan jest jméno jeho.“ I podivili se všichni. A hned se otevřela ústa jeho i jazyk jeho a mluvil velebě Boha. I připadla hrůza na všechny sousedy jeho a po všech horách judských rozhlašovaly se všechny ty věci, a všichni, kteří to slyšeli, vstíplili si to v srdce své řkouce: „Čím as bude toto dítěto?“ Neboť ruka Páně byla s ním. Zachariáš pak, otec jeho, byl naplněn Duchem svatým a prorokoval řka: „Požehnán buď Hospodin, Bůh israelský — —.“ Dítěto pak rostlo a sílilo podle

¹⁾ Luk. 1, 5—15. 18—20. 24—25.

²⁾ Luk. 1, 39—46. 56.

ducha, a bylo na poušti až do dne, kdy se ukázalo lidu israel-skému.¹⁾

Tolik napsal evangelista Lukáš.

Kde se narodil sv. Jan Křtitel, předchůdce Páně? Evangelista Lukáš klade rodiště Janovo „in montana — in civitatem Juda²⁾ — na hory do města Judova“, tedy do města ležícího někde v horách, na území kmene Juda. Které město to bylo?

Sv. Ambrož, sv. Beda a význačnější exegetové středověku rozumějí Lukášovým „městem Judovým“ Jerusalem, jenž byl po výtce „městem Judovým.“

Jiní považují zase Lukášovo „město Judovo“ za starodávné starozákonní Emmaus neb za starozákonní Macheront.

Baronius a jiní četní exegetové hledají Lukášovo „město Judovo“ v Hebronu, neboť Hebron leží v nejhornatější krajině judské a byl ve Starém zákoně význačným městem kněžským. Hadrian Reland naproti tomu vyslovil r. 1714 názor, že v evangeliu sv. Lukáše 1, 39 třeba čísti místo „civitas Juda“ slova civitas Juta neb Jeta — město Juta neb Jeta“, kteréžto město Juta neb Jeta se připomíná již v knize Josue jako levitské město kněžské.³⁾ Leželo pak město Jeta, v němž podle Relanda se narodil Jan Křtitel, jižně od Hebronu a jest totožným s dnešní arabskou vesnicí Jettou, vzdálenou 2 hodiny jižně od Hebronu.

Než všechny tyto uvedené různé názory o Lukášově „městu Judově“ nejsou s to, aby otrásly sta-

¹⁾ Luk. 1, 57—68. 80.

²⁾ Luk. 1, 39; v řeckém textu čteme: εἰς τὴν ὄρεινὴν εἰς πόλιν Ἰούδα.

³⁾ Jos. 21, 16.

letou tradicí, jež klade město Judovo — rodiště Janovo do dnešní arabské vesničky Ain Karem, ležící asi 7½ km západně od Jerusalema.

Arcijáhen Theodosius píše kolem roku 530¹⁾, že „místo, kde pozdravila Maria Alžbětu, jest vzdáleno od Jerusalema 5 mil.“ Pět mil jest asi 7½ km, což reprezentuje vzdálenost dnešního Ain Karem od Jerusalema.

Mnich Epiphanius Hagiopolitský, jenž žil před dobou křížáckou, sděluje, že místo, kde navštívila Maria Alžbětu, jest „přibližně 6 mil západně od Města Svatého“²⁾; nazývá místo toto Karmelion, což není pravděpodobně nic jiného než zkomolenina slova Karem.

Saidický překlad evangelia sv. Lukáše a některé překlady arabské z 10. století čtou v evangeliu svatého Lukáše I, 39 místo „in montana — na hory“ slova Ain Karem, čímž vyjadřují názor 10. století, jež vidělo v Ain Karem rodiště Jana Křtitele. Od století pak 12. kladou všichni poutníci: Saewulf (kolem roku 1102), igumen Daniel (kolem r. 1110) atd. rodiště Janovo do dnešního Ain Karem.

Tuto staletou tradicí činí výzkumy archeologické a geografické skoro naprosto jistou. Než o tom při samé návštěvě Ain Karemu!

Vyjíždíme z Jerusalema po silnici Jafské. Za městem odbočujeme se silnice na levo a jedeme po vozové cestě směrem západojižním. Krajina po obou stranách cesty je pustá a kamenitá. Cesta vede vlnitou židovskou kolonií

¹⁾ Theodosius: Relatio.

²⁾ Epiphanius Hagiopolit.: Enarr. Syriae, P. G., CXX, 263,

Beth hak - Kerem,

jejíž vilovitě stavěné domy, velkoměstsky dlážděné vznikající ulice, bohatě pěstěná květena svědčí, co dovede pilná ruka židovských evropských kolonistů vytvořiti i z pouště.

Za Beth hak- Kerem vystupuje cesta na vrchol výšiny, odkudž oko naše kochá se čarokrásným pohledem do širošířého okolí: pod námi, směrem západním, usmívá se zelenající se údolí Sorek, v němž tušíte cíl své pouti: Ain Karem, v dáli na západ se zrcadlí hladina Středozemního moře, na východní straně zdraví věže hory Olivetské, na severu trůní Nebi Samuil. —

Dnešní arabská vesnice

Ain Karem¹⁾,

již křesťané zovou též Svatý Jan na Horách — Sanctus Joannes in Montana, leží na dně údolíčka a čítá asi 1700 obyvatel; z těch jest asi 235 katolíků - latiníků, 160 Rusů a 40 ortodoxních Řeků, ostatní jsou muslimští Arabové. — Domky vesnice kupí se kolem františkánského kláštera s chrámem Narození sv. Jana Křtitele. Při klášteře františkánském je poutnický hospic.

Chrám Narození sv. Jana Křtitele †.

Chrám Narození sv. Jana Křtitele jest tradiční místo, kde stál kdysi dům kněze Zachariáše; v tomto domě narodil se Jan Křtitel.

Dům Zachariášův ležel na východní straně údolíčka, skládal se z několika částí, z nichž jednu část

¹⁾ Ain Karem znamená tolik co „pramen vinice.“

tvorila — jak tomu bylo v četných židovských domech té doby — jeskyně. A právě v této jeskyni narodil se podle tradice Jan Křtitel.

Dnešní chrám o třech lodích pochází z XVIII. st. Na konci severní lodi sestupuje bílé mramorové schodiště do jeskyně Narození sv. Jana Křtitele, jež tvořila kdysi součástku domu Zachariášova: stojíme tu na místě, na němž po prvé byl zapěn ústy Zachariášovýmí chvalozpěv „Benedictus — Požehnán (buď) Hospodin Bůh israelský.“

Chrám stojí na zříceninách starších svatyní. První svatyně byla tu zbudována v V. století řeckými mnichy, — snad péčí svatého opata Saby. V letech 521—531, za vzpoury proti panství byzantskému, rozbořili Samaritáné svatyni a řecké mnichy povraždili. Těla povražděných mnichů byla pochována křesťany v předsíni chrámové. Krásná stará mosaika, objevená před dnešním chrámem, nesoucí nápis: Buďte zdraví Boží mučedníci,¹⁾ kryla asi hrob těchto mučedníků.

Doba křížácká postavila na zříceninách novou svatyni, která však po odchodu křížáků ze Svaté země propadla poznenáhlu zkáze.

Od chrámu Narození sv. Jana Křtitele ubíráme se směrem západním, kráčíme kolem „pramene Panny“, pojmenovaného tak na paměť někdejšího ainkaremského pobytu Mariina. Pramen má hojnost dobré pitné vody, jíž jest i zavlažováno ainkaremské údolí, takže toto údolí patří k nejúrodnějším a nejkrásnějším údolím palestinským. U pramene zvedá se muslimská modlitebna s minaretem.

1) Χαίρεσθε Θεοὶ Μάρτυρες.

Na západním svahu údolíčka trůní druhá svatyně ainkaremská,

Chrám Navštívení ☩.

Chrám Navštívení jest tradiční místo, kde stál druhý ainkaremský dům kněze Zachariáše, určený venkovskému zotavení věnovanému pobytu. Podle tradice přijala Alžběta v tomto domě návštěvu Mariinu, v tomto domě zahlaholil po prve Mariin chvalozpěv „Magnificat — Velebí duše má Hospodina.“ Již ve IV. století byl vybudován na tomto místě nádherný chrám, sestávající ze dvou svatyní: ze svatyně horní a ze svatyně dolní. Při chrámu zvedal se mnišský klášter. Ze starobylého chrámu a kláštera, dvou to až z doby byzantské svůj původ datujících budov, zbyl jen dnešní chrám Navštívení, jenž představuje vlastně jen zbylou, ze IV. století pocházející dolní svatyni (kryptu) prvního chrámu.¹⁾

V chrámu Navštívení jest i pramen, o němž činí zmínku i starší poutníci. Stranou dnešního chrámu Navštívení možno spatřiti zříceniny starého bývalého kláštera. Tam, kde se pyšnila kdysi horní svatyně byzantského chrámu, jest dnes ovocná zahrada. Chrám Navštívení (Visitatio) patří rovněž františkánům.

Na severní straně Ain Karem, na výšině, posázené bohatým stromovím, mají řeholnice — sestry Naší Paní se Sionu (de Notre Dame de Sion) klášter

¹⁾ Slavný palestínolog K. Schick píše v „Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereines“, Leipzig, 1889, pag. 86—88 v článku „Der Geburtsort Johannes“, že dnešní svatyně Navštívení může zcela dobře pocházeti z doby Konstantína Velikého.

Archeolog Tobler v díle „Topographie von Jerusalem“ 1857, II, pag. 355—356, vldí ve svatyni Navštívení a v sousedních velkolepých zříceninách křesťanskou budovu ze 4.—5. století.

se sirotčincem pro dívky. Na klášterním hřbitůvku jest pochován zakladatel tohoto klášteřa P. Maria Ratisbonne.

Jak známo, pocházel P. Maria Ratisbonne z bohaté židovské rodiny, v Římě obrátil se na křesťanství a stal se knězem. Vlídne sestry řeholnice ukáží rády poutníkovi na klášterním území i domek, v němž žil a zemřel slavný židovský konvertita.

Poušť sv. Jana.

Hodinu cesty západně od Ain Karem, na jižním svahu starého biblického údolí Sorek, naproti arabské vesnici Sataf, rozkládá se zdmí obklopené území, na němž umisťuje tradice onu poušť, v níž se zdržoval a na svůj příští úřad se připravoval sv. Jan Křtitel až do doby svého veřejného vystoupení ve velké poušti při březích jordanských:

Dítko pak rostlo a sílilo podle ducha, a bylo na poušti až do dne, kdy se ukázalo lidu israelskému.¹⁾

Jest zde jeskyně, zvaná jeskyní sv. Jana Křtitele, pramen zvaný „Ain el Habis – pramen Poustevníkův.“ Na výšině jest kaple, zvaná „Hrob sv. Alžběty.“ Území „Pouště sv. Jana“ patří františkánům.

¹⁾ Luk. 1, 80.

XXI.

Do Gabaonu (dnešního Nebi Samuíl), nejvyššího obětního místa v okolí jerusalemském v prvních stoletích israelského panství v Kanaanu.

Výšina Nebi Samuíl, převyšující bílým zdímem své mešity všechno okolní jerusalemské horstvo, neujde pozornosti žádného poutníka, jehož oko se kochá s některého vyvýšeného bodu nádherným panoramatem okolí jerusalemského.

Z Jerusalema na Nebi Samuíl je 7 $\frac{1}{2}$ km; koňmo možno vykonati cestu tam a zpět zcela dobře v jednom půldni. Dnešní cesta na Nebi Samuíl probíhá s počátku těmiž místy, jimiž se táhla kdysi stará římská silnice, spojující Emaus, Nikopolis a Jerusalem. Silnice tato vycházela od Damašské brány. Ze silnice této zbyla dnes jen jakási bídná kozí stezka, která nás vede ze židovského předměstí, ležícího za branou Damašskou, středem bývalé rozsáhlé nekropole jerusalemské, zvané „hroby Soudců“¹⁾, k údolí Bethanina. Zde opouštíme směr staré římské, přes Bethoron probíhající silnice, odbočujeme na severozápad a sestupujeme do údolí Bethanina, abychom opět namáhavě zlezli výšiny, vystupující z údolí na severozápad. Za

¹⁾ Hroby tyto nemají s israelskými Soudci a s jejich dobou nic společného.

výstupu míjíme středověkou pevnůstkou, zvanou nyní El Bordž, a zanedlouho staneme na Nebi Samuíl.

S vrcholu Nebi Samuíl, ještě více však s terasy zdejší mešity otevírá se zraku našemu úchvatný pohled: polovice Palestiny leží před vámi, patříte na celé Judsko, oko vaše spočine na pohoří Benjamin a Efraim, na východě usmívá se na vás údolí Jordanské s Mrtvým mořem, na západě zdraví vás za horama se rozkládající rovina Jafská, vroubená písčiny modrajícího se Středozemního moře. Ve středověku byl nazýván Nebi Samuíl „Mons Gaudii — Montjoie — hora Radosti“, poněvadž s vrcholu této výšiny po prvé spatřili poutníci hradby Svatého Města — Jerusalema a při pohledu na ně radostí plakali. Anglický král Richard Lví Srdce stál kdysi na vrcholu této výšiny, patřil odtud na Jerusalem, město svých tužeb, a hořce plakal, poněvadž mu nebylo popřáno dobýti Města Svatého. —

Jerusalemský král Balduin II. (r. 1118—1131) daroval výšinu mnichům cisterciákům, cisterciáci přenechali ji praemonstrátům, kteří zde vystavěli krásný klášter s chrámem. Praemonstrátský tento chrám jest dosud zachován v dnešní mešitě, v níž muslimové ukazují domnělý hrob proroka Samuela. Po proroku Samuelovi má jak výšina, tak i vesnička, na vrcholu výšiny ležící, své pojmenování: Nebi Samuíl. Na vrcholu Nebi Samuíl stojíme na místě historicky velmi významném. —

Při příchodu Israelitů do Kanaanu trůnil zde pravděpodobně Gabaon, hlavní město malé domorodé republiky gabaonské, k níž patřila ještě města Beroth (dnešní El Džib), ležící severně na úpatí výšiny Nebi Samuíl, Kariatiarim (dnešní Abughoš), jihuzápadně od

Gabaonu, a Kafira (dnešní Kefire), na straně západní od Gabaonu.¹⁾ Poslové této malé republiky, vyslaní do tábora Josuova v Gilgal, lstí dosáhli na Josuovi a Israelitech, že byl s Gabaonskými uzavřen mír a spolek. Gabaonští však byli povinni opatrovati pro dům Hospodinův potřebné dříví a potřebnou vodu. Měštští králové kanaanejští byli tímto jednáním Gabaonitských velmi roztrpčeni, zvedli válku proti Gabaonitským, avšak přispěchavší Gabaonitským na pomoc Josue porazil voje spojených králů kanaanejských a dobil je na jejich zmateném útěku, při němž obrátil se na Hospodina se známou prosbou:

Slunce nad Gabaonem se nehýbej
ani (ty) měsíci nad údolím Ajalon.²⁾

V době, kdy v mladém ještě království israelském zuřila občanská krvavá válka o trůn Saulův mezi Davidem, residujícím tehdy v Hebronu, a Isbosetem, synem Saulovým, došlo v Gabaonu u rybníka, jež nám připomíná dnešní rybník nebi-samuílský, k děsnému zápasu dvanácti jonáků vojenského oddělení Abnera, vojevůdce Isbosetova, s dvanácti jonáky vojenského oddělení Joaba, vojevůdce Davidova. Při zápasu vráželi bojující jonáci, chopivše každý protivníka svého za hlavu, si navzájem meče do boku. Proto nazváno místo toto „pole Jonáků.“³⁾

Gabaon byl dlouhou dobu bohoslužebným místem israelským a jedním z hlavních výšinových obětíšť. Když archa úmluvy byla Davidem přenesena z domu

¹⁾ Jos. 9, 17.

²⁾ Jos. 10, 12; viz Jos. hl. 9 a hl. 10.

³⁾ 2 Sam. 2, 12—16.

Obededomova do Jerusalema, zůstal svatostánek v Gabaonu. U obětního oltáře v Gabaonu dal Šalomoun svým vojevůdcem Banajášem zavraždit Joaba, tolik zasloužilého vojevůdce Davidova.¹⁾ Král Šalomoun po nastoupení na trůn odchází do Gabaonu, aby na oltáři výšiny gabaonské obětoval Hospodinu tisíc celopalů. V Gabaonu vidí Šalomoun ve snách v noci Hospodina, prosí jej o dar vladařské moudrosti a obezřetnosti. Hospodin odpovídá na tuto prosbu:

„Žes prosil za věc tu a nežádal o dlouhý věk, ani o bohatství, ani o životy nepřátel svých, ale žes prosil o moudrost, abys rozhodoval podle práva; hle, činím ti, podle slov tvých a dávám ti srdce moudré a rozumné, tak že žádného před tebou rovného tobě nebylo, aniž po tobě bude. Ale i to, zač jsi neprosil, dávám ti, totiž bohatství a slávu, že žádného nebylo tobě rovného mezi králi po všechny předešlé dny. Budeš-li pak chodit po cestách mých ostříhaje ustanovení a příkazů mých, jako chodil otec tvůj, prodloužím dny tvé.“ Když procitl Šalomoun, poznal, že to byl sen.²⁾

Tolik historických vzpomínek z doby israelské pojí se ku Gabaonu, obětní „výšině nejvyšší,³⁾ jejíž vrchol leží 895 m nad hladinou mořskou.

Někteří palestinologové ztotožňují dnešní Nebi Samuíl se starozákonním místem Maspa, kdež Samuel shromáždil starešiny israelské, aby s jejich pomocí provedl reformu náboženského a společenského života Israelitů.⁴⁾ Starozákonní Gabaon pak hledají v dnešní, severovýchodně od Nebi Samuíl ležící arabské vesničce El Džib. Než Josephus Flavius udává vzdálenost Gabaonu od Jerusalema na 40 honů⁵⁾ (stadií), t. j. 7 km 400 m, což odpovídá vzdálenosti dnešního

¹⁾ 1 (3) Král. 2, 28—35. — ²⁾ 1 (3) Král. 3, 11—15.

³⁾ 1 (3) Král. 3, 4. — ⁴⁾ 1 Sam. 7, 5—12.

⁵⁾ Josephus Flavius: Antiquit. Jud. VII., XI., 7.

Nebi Samuíl od Jerusalema, El Džib pak jest vzdálen od Jerusalema 10 km. Svatá Pavla, jež cestovala z Emaus-Nikopolis do Jerusalema po římské, přes Bethoron se táhnoucí silnici, viděla Gabaon po své pravici,¹⁾ což svědčí pro dnešní Nebi Samuíl co Gabaon; neboť kdyby dnešní El Džib byl starozákonní Gabaon, pak prošla sv. Pavla Gabaonem samým a neviděla jej po své pravici, procházela totiž římská, přes Bethoron se táhnoucí silnice El Džibem samým. Jest tedy velmi pravděpodobně dnešní Nebi Samuíl starozákonní Gabaon. Vesnička El Džib jest starozákonní Beroth.

¹⁾ Sv. Jeronym: Peregrinatio sanctae Paulae (R. 386).

XXII.

Samařskem do Galilee.

Opouštíme Jerusalem branou Damašskou a nastupujeme svou cestu do Samařska a Galilee po hlavní silnici, která z Jerusalema směrem severním probíhá těmito dvěma krajinami.

Silnice překročuje nejprve horu Scopus. Památná hora! Velcí, z dějin známí dobyvatelé Jerusalema: Tiglat - Pilezar, Sennacherib, Nabuchodonosor, Alexander Veliký, Titus, Bohumír Bouillonský stanuli na této hoře a s jejího vrcholu, jenž nám ukazuje panorama Jerusalema v celé jeho podmaňující kráse, pohlíželi na město a osnovali útok.

Poutník se zadívá s hory Scopus naposledy na Svaté Město, a ústa šeptají na rozloučenou:

Zapomenu-li na tebe, Jerusaleme,
ať mi uschne má pravice!
Nechť přilne jazyk můj k podnebí mému,
nebudu-li tě pamětliv,
nebudu-li mítí Jerusalem
za vrchol radosti své!¹⁾

První vesnička, kterou spatřujeme za jízdy po levé straně silnice, jest

Šafát;

čítá asi 200 vesměs muslimských obyvatel. Josephus

¹⁾ Žalm 136 hebr. 137, 5 - 6.

Flavius nazývá místo toto Sapha¹⁾. Při vesničce je viděti zříceniny křesťanského chrámu a kláštera.

Severovýchodně od Šafát, po pravé straně silnice, ve vzdálenosti 5 km od Jerusalema, upoutají naši pozornost dva pahrbky: pahrbek

Tell es Soma,

na němž je uprostřed ssutin prostorná, do skály vytesaná cisterna, a pahrbek

Tell el Fül (pahrbek Bobů),

prostírající se poněkud severněji.

Tellel el Fül jest starozákonní „Gabaa Saulova“. Odtud pocházel první král israelský Saul, jenž učinil též Gabau svou královskou residencí²⁾ a po němž Gabaa dostala i svůj přívlastek „Saulova“ (Gabaa).³⁾

Na pahrbku odkryl archeolog Waren základy osmíhranné věže; v severní části pahrbku lze pak viděti čtyřhranné balvany, zbytky to starobylého města a staré akropole; vše to připomíná, že v době israelské byla Gabaa Saulova důležitým místem.

Vzpomínáte, že to byli obyvatelé Gabay Saulovy, kteří až k smrti zneužili a zneuctili ženu levity efraimského, přenocujícího zde na své cestě do Efraim, a že kmen Benjamin, v jehož území ležela Gabaa Saulova, pykal za tento zločin svých příslušníků málem svým úplným vyhubením. Tak mstili kmenové israelští tehdy zločin benjaminských obyvatel Gabay Saulovy.⁴⁾

¹⁾ Jos. Flavius: Antiquit. Jud. XIII., VII., 5.

²⁾ 1 Sam. 23, 19.

³⁾ 1 Sam. 11, 4.

⁴⁾ Soud. hl. 19 a 20.

Stojíme na vrcholku Tell el Fûl, oko naše bloudí východním směrem a zjišťuje na zakulacených horských hřebenech, směřujících k údolí Jordanskému, známá biblická místa: Anáta, Hízme, Džeba, Mukhmás.

Anáta,

bídná dnešní arabská vesnička, jest starozákonní Anathoth. Anathoth byla rodištěm velekněze a odaného pomocníka Davidova Abjatara; sem, do Anathoth, poslal Šalomoun, nástupce Davidův, Abjatara do vyhnanství, aby zde přemýšlel o nevděku lidském.

Z Anathoth pocházel Jeremiáš, nebojácný tlumočník úradků Božích v době, kdy velekrál babylonský rozkotal Jerusalem.

Hízme,

muslimská vesnička s 200 obyvatel, stojí na místě starozákonního Azmaveth.

Z Azmaveth a z okolních míst přicházeli v době Esdrášově zpěváci ku velkým náboženským slavnostem jerusalemským.¹⁾

Džeba

jest starozákonní Gabaa Benjaminova. V době, kdy Saul, první král israelský, ve vítězných bojích osvobodil území israelské od vetřelců filistinských, byla Gabaa Benjaminova, tehdy silná pevnost filistinská, jevištěm, na němž byli Filištané na hlavu poraženi statečným vojskem Saulovým.²⁾

V dobách křížáckých zvedal se zde hrad a chrám, jejichž zříceniny kryjí dodnes půdu Džeby.

¹⁾ 2 Esdr. 12, 29.

²⁾ 1 Sam. hl. 13 a hl. 14.

Mukhmás

representuje starozákonní místo Machmas. Machmas byla oddělena od Gabay Benjaminovy hlubokým, divokým údolím, jehož skalní stěny kolmo spadají; údolí toto nazývají dnes Arabové „wádi Sueinit — údolí Trní.“

Po nezdaru u Gabay Benjaminovy, popsaném v 1 Sam. hl. 13 a hl. 14, odtáhli Filištané do Machmas a údolí Sueinit bylo jevištěm známého hrdinského činu Jonathova¹⁾.

Machmas a dnešního údolí Sueinit vzpomíná Isaiáš, když líčí pochod assyrského vojska proti Jerusalemu; hluboké údolí Sueinit donucuje k Jerusalemu pochoduující assyrské vojsko, aby, — tak spatřuje vše Isaiáš v prorockém vidění —, zanechalo zavazadla v Machmas:

Přichází²⁾ na Ajat, prochází Magronem,
u Machmasu skládá svá zavazadla.

Přichází během, v Gabě³⁾ nocuje.

Chvěje se Rama, Gabaa Saulova dává sa na útěk.⁴⁾

V době makabejské učinil kníže Jonathan Machmas důležitým městem administrativním.

Z doby křesťanské zůstaly v dnešním Mukhmás jen zbytky zřícenin chrámů neb klášterů.

Opouštíme historicky tak významný pahorek Tell el Fûl. Silnice vede nás za další jízdy kolem zelenající se výšiny se zříceninami. Výšina, již máme po levici, sluje Khirbet Adase.

¹⁾ 1 Sam. 14, 1 nn.

²⁾ totiž Assur — Assyřané.

³⁾ t. j. v Gabae Benjaminově.

⁴⁾ Is. 10, 28, 29.

Khirbet Adase

jest starozákonní Adarsa, jež se proslavila vítězstvím Judy Makabejského nad Nikanorem r. 161 před Kristem.¹⁾

U 8. kilometru (měřeno od Jerusalema) zdraví nás po pravé straně silnice na skalnatém pahorku ležící vesnička

Er Rám.

Er Rám jest starozákonní Rama. Jen vyslovíte jméno Rama a hlavou vaší se mihají vzpomínky biblické. Mezi Ramou a Bethelem, v pohoří Efraim, sedíc pod palmou, soudila prorokyně Debora syny israelské.²⁾ . . . Samuel měl v Ramě dům „a tam soudil Israele; vystavěl tam též oltář Hospodinu“³⁾.

Po rozboření Jerusalema a chrámu vojskem Nabuchodonosorovým byla Rama shromáždštěm judských zajatců, odkudž tito byli vedeni do Babylonska; tehdy uskutečnilo se v Ramě slovo Jeremiášovo:

Hlas nářku, žalostí a pláče
slyšeti jest v Ramě:
Rachel pláče nad svými syny,
nechce se potěšit nad nimi,
protože jich není.⁴⁾

V době křesťanské byl v Ramě chrám: dnešní er-rámská mešita, zasvěcena šejku Hasanovi, stojí na místě bývalé křesťanské svatyně.

U kilometru 11. spatřujeme po levé straně silnice malou vyvýšeninu, zvanou „Tell en Nasbe — pahorek Nasbe“. Někteří archeologové mají za to, že

¹⁾ 1 Mak. 7. — ²⁾ Soud. 4, 4 nn.
³⁾ 1 Sam. 7, 17. — ⁴⁾ Jerem. 31, 15.

(Tell en) Nasbe

již svým zněním připomíná starozákonní místo Maspu (Maspa — Nasbe), která podle těchto archeologů stála na naší vyvýšině.

My však klademe starozákonní Maspu na místo dnešní muslimské vesničky

El Bire,

již projždíme u 15. kilometru.¹⁾

Maspa!! Zde bývala konána slavnostní shromáždění národa israelského: v době Soudců shromáždil velekněz Finees zde lid israelský, aby byla podniknuta trestní výprava proti kmeni Benjaminovu, jehož příslušníci znásilnili v Gabae Saulově ženu levity efraimského²⁾; v Maspě soudil Samuel Israele a ustanovil před zraky národa Saula, syna Cisova, za prvního krále israelského³⁾; v Maspě shromážděný národ porazil po prvé svého filistinského nepřítele⁴⁾.

Po rozboření Jerusalema vojskem Nabuchodonosorovým stala se Maspa residencí prvního babylonského místodržitele Godoliáše; místodržitel Godoliáš byl však zde brzy zavražděn od Ismaela⁵⁾.

Juda Makabejský proklamuje v Maspě národní osvobozovací boj proti syrskému tyranství⁶⁾.

Křesťanští poutníci, počínajíc 12. stoletím, kladou do Maspy onu evangelní událost, kdy Maria a Josef, vracejice se z Jerusalema se slavností, po prvé zpoz-

¹⁾ Jiní palestinologové hledají biblickou Maspu jinde: v Šafát, Tell el Fúl, Nebi Samuil.

²⁾ Soud. hl. 19—24.

³⁾ 1 Sam. 10, 21 nn. — ⁴⁾ 2 Sam. 7, 5—14.

⁵⁾ Jerem. 41. — ⁶⁾ 1 Mak. 3, 46 nn.

rují nepřítomnost 12letého Ježíše a hledají jej mezi příbuznými a známými.¹⁾

Na paměť této evangelní události zbudovali křižáci r. 1146 v El Bire chrám a nemocnici: část této křižácké stavby stála v El Bire ještě před světovou válkou.

Jeden a půl kilometru západně od El Bire leží vlnité městečko

Ramalla

se 4000 obyvatel: velkou většinu tvoří křesťané, mezi nimiž jest 500 katolíků. Katolíci mají zde velký nový kostel, chlapeckou školu, dívčí školu s dispensářem. Dívčí školu a dispensář řídí arabské sestry sv. Josefa.

Za El Bire, asi 407 m na sever, odděluje se od hlavní silnice cesta, po níž za 40 minut dospějeme do vesničky Beitin. Beitin stojí na místě starozákonního

Bethel (= Dům Boží).

Původně v dobách kanaanských slul Bethel Luz neb Luza.²⁾ Bethel jest bohat na biblické vzpomínky. Abraham postavil zde oltář Hospodinu³⁾ a zde oddělil se od svého synovce Lota, aby nebylo sporu mezi pastýři jeho a pastýři Lotovými.⁴⁾ Jakob viděl na svém útěku do Haran v Bethel ve snách tajuplný žebřík.⁵⁾ Po svém návratu z Haran postavil Jakob v Bethel Jahvovi (Hospodinu) oltář a u Bethel pod dubem, zvaným „dub Pláče“, pochoval i Rebecinu kojnou Deboru.⁶⁾ Když po smrti Šalomounově byla až dosud sjednocená říše rozdělena, tvořil Bethel nej-

¹⁾ Luk. 2, 44.

²⁾ Gen. 28, 19. — ³⁾ Gen. 13, 4. — ⁴⁾ Gen. 13, 7—9.

⁵⁾ Gen. 28, 10—22. — ⁶⁾ Gen. 35, 6—8.

jižnější pomezí bod severní říše Israelské. Jeroboam, první král severní říše, staví v Bethel chrám,¹⁾ v němž byl uctíván Jahve egyptským způsobem pod podobou telete (býka). Obyvatelstvo severní říše Israelské mělo bohoslužbami, konanými v tomto chrámě, býti odvráceno od návštěvy jerusalemského chrámu. Bohoslužby bethelské, do nichž se brzy vplížily četné pohanské prvky, šířily v obyvatelstvu severní říše Israelské úpadek právě bohoocty a modlářské náboženské názory. Proroci (Amos, Oseáš) horlili proti této náboženské nákaze, leč teprve zbožný Josiáš, král jižní říše Judské, rozbořil bethelský chrám. V Bethelu byla prorocká škola, již navštívili Eliáš a Eliseus.²⁾

V době sv. Jeronyma zvedal se na tradičním místě, kde Jakob viděl ve snách žebřík, křesťanský chrám. Ve 12. století zbudovali křižáci opět v Bethel křesťanskou svatyni. Asi 800 m východně od dnešní vesničky Beitin jsou zříceniny, zvané od domorodců Bordž Beitin: jsou to zbytky staré křesťanské svatyně.

Asi 1 1/2 km východně odtud ční vysoký pahorek, pokrytý zříceninami, zastíněný několika olivami: arabští domorodci nazývají jej

Et Tell (=Pahorek).

Zde trůnilo kdysi kanaanské město Haj, jehož dobyl Josue a jehož obyvatelstvo, počtem 12.000, dal porubati, krále hajskeho pak pověsiti na šibenici.³⁾

¹⁾ Druhý podobný chrám zbudoval Jeroboam v Dan, na nejsevernějším pomezím bodě říše Israelské.

²⁾ 2 (4) Král. 2.

³⁾ Jos. 8.

U Beitinu-Bethelu vstupujeme na půdu biblického Samařska, krajiny to, jež sahala na sever až k dnešnímu Dženinu. Samařsko tvořilo a tvoří dosud střední část západojordané Palestiny. Název „Samařsko-Samaria“ má po městě Samaři (Samaria), kteréžto město učinil král Amri (koncem 9. století př. Kr.) hlavním městem severní říše Israelské, přeloživ dosavadní residenci královskou z Thersy do Samaře.

Než vraťme se od Beitinu-Bethelu opět na hlavní silnici a pokračujme v jízdě. Silnice opisuje na své další pouti na sever několik křivek, až spatřujeme po levé straně silnice, uprostřed usmívající se oasy líkovníků a vinic, bílé domky vesničky

„Džifna.“

Domky sedí na svahu pahorku. Džifna jest stará Gofna, již vzpomíná Josephus Flavius ve svých „Antiquitates Judaicae“: v době Josepha Flavia byla Gofna hlavním místem 10 toparchií judských. Obyvatelstvo dnešní Džifna tvoří katolíci a schismatictí Řekové. Katolická farnost má dívčí školu, řízenou sestrami sv. Josefa. Na vrcholu džifnaského pahorku jsou zříceniny křížáckého hradu.

Jeden a půl km západně od Džifna leží na vrcholu pahorku vesnička

Bir Zeit.

Bir Zeit jest snad bývalé Berzetho, u něhož podle Josepha Flavia padl v hrdinském boji proti syrskému generálu Bakchidovi Juda Makabejský. Bible nazývá místo smrti Judy Makabejského „hora Azotská¹⁾.“ V Bir Zeit jest latinská misie.

¹⁾ 1 Mak. 9, 14.

U kilometru 24tého přijíždíme k vesničce

Ain Sinia,

již máme po levé straně silnice. Ain Sinia jest pravděpodobně starozákonní Jesana, kdež král Judský Abiáš porazil vojsko israelského krále Jeroboama.¹⁾

V úrodné rovině, po levé straně silnice, u 37. kilometru naší pouti, vítá nás muslimská vesnice

Sindžil.

Po pravé straně odbočuje od hlavní silnice stezka, po níž dospějeme, urazivše 4 km, ku

„Khirbe Seilün — zříceniny Seilunské.“

Khirbe Seilün jest místo, kde kdysi se zvedalo biblické Silo. — Stůj noho, posvátná místa jsou, kamkoli kráčís! — Brzo po příchodu do země Kanaan shromáždili se kmenové israelští v Silo, — jež se stalo zatím stanovištěm stánku Hospodinova —, rozdělili mezi sebe zemi Kanaan.²⁾ Silo bylo pak po tři století středem náboženského a politického života. — V Silo, u svatostánku, žil velekněz Heli se svými nezdárnými syny, — zde u svatostánku vyprosila si četnými slzami a modlitbami bezdětná Anna, manželka Elkanova, na Hospodinu Samuela, jenž sloužil pak před Hospodinem u svatostánku v Silo až do dne, kdy po zdrcující porážce vojska israelského a po tragické smrti velekněze Heliho svatostánek s archou úmluvy, jež byla odvezena na bojiště, se již do Silo nevrátil a Silo samo bylo vítězným filistinským vojskem

¹⁾ 2 Paral. 13.

²⁾ Jos. hl. 18 — hl. 21.

spáleno.¹⁾ Od této doby upadalo Silo více a více. Již v době proroka Jeremiáše bylo Silo hromadou kamení, volající jménem Hospodinovým k zatvrzelému lidu israelskému varovným hlasem:

Jděte na mé sídlo v Silo,
kde přebývalo s počátku jméno mé,
a vizte, co jsem učinil jemu
po zlobu lidu svého israelského.²⁾

I dnes vidíme zde jen hromady zřícenin pokrývající pahorek, zvaný Khirbe Seilûn, — místo kde stálo kdysi Silo. Deset minut na severovýchod od pahorku prýští uprostřed bujné zeleně pramen: „Ain Seilûn — pramen Seilûnský.“ Východně od pahorku, na svahu údolí, vítá nás do skály vytesaná nekropole antického města, hroby dávno zaniklého Silo. Poblíž Khirbe Seilûn možno spatřiti jiný, nižší, zakulacený pahorek, na jehož vrcholku snad trůnil kdysi svatostánek Hospodinův s archou úmluvy.

Opouštíme zříceniny siloské a stezkou, běžící 6 km směrem severozápadním, přicházíme v hlubokém údolí u

„khan Lubbân (= hospoda Lubbân)“

opět na hlavní silnici. Poněkud dále, po levé straně silnice, na výšince, spatřujeme vesničku Lubbân, biblickou to Lebnu (Lebonu).³⁾

Hlavní silnice překročuje na další své pouti wádi Jetma a probíhá úrodnou krajinou

El Makhna.

¹⁾ 1 Sam. hl. 1 — hl. 5.

²⁾ Jer. 7, 12.

³⁾ Jos. 10, 29.

Po pravé straně zdraví nás vesnička Beita, po levé Kuza, jež jest biblická

Chus.¹⁾

Za další jízdy upoutá snad naši pozornost poněkud dále na východ, po pravé straně silnice ležící vesnička Auerta, kde židé i Samaritáné ukazují domnělý hrob velekněze Eleazara a jeho syna Fineesa.²⁾

Blížíme se k hoře

Garizim.

Silnice zahýbá do smavého údolíčka, položeného mezi svahy hory Garizim a hory Hebal. V údolíčku odpočívá dnešní Nablûs, biblický to Sichem. . . .

Bylo to v okolí Sichemu, kde Abraham rozbil svůj stan.³⁾

Jakob, vrací se z Haran s četnými stády, zastavil se v krajině sichemské a kopal zde studnici. Synové Jakobovi povraždili Sichemské, aby pomstili zneuctění své sestry Diny⁴⁾.

Jakob, umíraje v Egyptě, odkázal Josefovi pole sichemské za dědictví; Josef, umíraje, vyslovuje přání, aby tělo jeho pochováno bylo v půdě sichemské.⁵⁾

Přijždíme nejprve k

„studnici Jakobově — Bír Jakúb“,

jež leží po pravé straně silnice. Tato Jakobem do skály vytesaná studnice nazývá se též „studnicí Samaritánky“. Vzpomínáte, že u této studnice měl

¹⁾ Judit 7, 8 (text LXX).

²⁾ Jos. 24, 33.

³⁾ Gen. 12, 6. — ⁴⁾ Gen. 34. — ⁵⁾ Gen. 50, 24.

Kristus, ubíraje se Samařskem do Galilee, se ženou Samaritánkou rozmluvu, v níž Kristus, poukazuje na vodu studnice Jakobovy, pronáší slova:

Každý, kdo pije z vody této, žízniti bude opět; kdo však se napije vody, kterou já mu dám, stane se v něm pramenem vody vytryskující do života věčného; ¹⁾

účinek této rozmluvy na Samaritánku naznačil evangelista slovy:

Tu nechala žena konev svou a odešla do města a řekla oněm lidem: Pojdte a vizte člověka, který mi pověděl všecko, co jsem učinila; není-li on Kristus? ²⁾

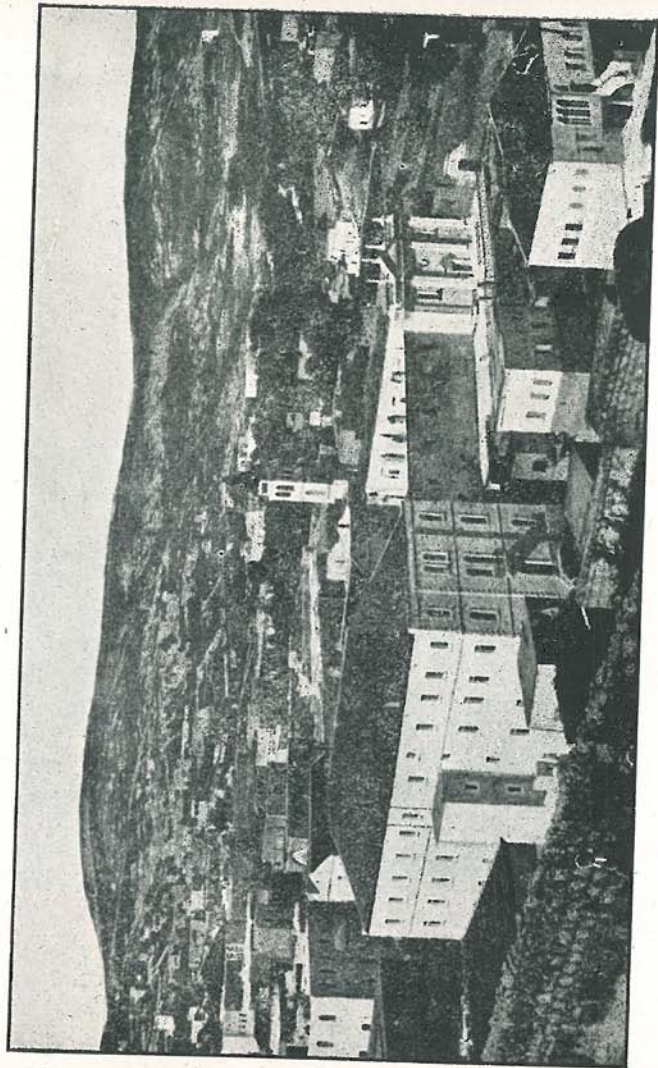
Studnice Jakobova těšila se vždy velké úctě u židů, křesťanů i muslimů. Již v době sv. Jeronýma (r. 404) trůnila nad studnicí svatyně mající podobu kříže.

Na zříceninách této svatyně vybudovali křížáci nový chrám o třech lodích. Než i tento chrám padl za obět ssutinám, z nichž schismatictí Řekové budují právě novou svatyni. Bir Jakúb jest v kryptě chrámové: dnešní studnice jest 32 m hluboká, v létě někdy vysychá.

160 m na sever od Bir Jakúb zdraví nás muslimská svatyňka-ueli, zvaná „Kabr Jusof — hrob Josefův.“ Ve svatyni je umístěn sarkofag, jenž ukrývá,

¹⁾ Jan 4, 13. 14.

²⁾ Jan 4, 28. 29. Evangelista Jan praví 4, 5, že rozmluva Kristova se Samaritánkou odehrála se u studnice před městem Sychar. Sychar byla buď přezdívka, již nazývali Židé samaritánské město Sichem, neb byl Sychar předměstím vlastního Sichemu.

Nazaret — Násira.

— jak tvrdí muslimové —, tělesné pozůstatky Josefovy. Z nepřetržité židovské, křesťanské a muslimské tradice lze aspoň tolik usuzovati, že svatyněka tato stojí na místě, kde kdysi pochováno bylo tělo Josefovo.

Také kosti Josefovy, které byli přinesli synové Israellovi z Egypta, pohřbili v Sichemu, v dílu pole, které byl koupil Jakob od synů Hemora, otce Sichemova, za sto jehňat a které se dostalo v majetek synům Josefovým.¹⁾

600 m severovýchodně od Kabr Jusof leží vesnička Askar: jest to pravděpodobně místo novozákonního Sycharu,²⁾ odkudž přišla Samaritánka ke studnici Jakobově.

Mezi Kabr Jusof a dnešním městem Nablûs vítá nás nepatrná vesnička Balata. Název Balata pochází z aramejského „baluta“, což znamená dub.

Vesnička Balata připomíná svým názvem, že zde asi stál starozákonní dub (dubina) More, pod nímž Abrahám tábořil,³⁾ pod nímž Jakob zakopal bůžky svých domácích,⁴⁾ kde Abimelech, syn Gedeonův, byl prohlášen králem sichemským.⁵⁾

Od těchto biblických pamětníků vracíme se zpět na hlavní silnici a vjíždíme u kilometru 65 do palestínské muslimské metropole

Nablûs.

Nablûs jest biblický Sichem . . .

Synové Jakobovi povraždili mužské obyvatelstvo sichemské, mstíce takto zneuctění své sestry Diny.⁶⁾ Abimelech dal se prohlásiti králem Sichemských.⁷⁾ Po smrti Šalomounově činí Jeroboam, první král se-

¹⁾ Jos. 24, 32. — ²⁾ Jan 4, 5. — ³⁾ Gen. 12, 6-7.

⁴⁾ Gen. 35. — ⁵⁾ Soud. 9, 6 — ⁶⁾ Gen. 34. — ⁷⁾ Soud. 9.

verní říše Israelské, Sichem svým sídelním hlavním městem. Ale již Baasa, jenž svrhl dynastii Jeroboamovu s trůnu, přenáší své sídlo do Thersy (10. století př. Kr.).

Když Samař, tehdejší hlavní město říše israelské, r. 732 př. Kr. padla a obyvatelstvo říše Israelské bylo odvedeno do zajetí assyrského, přicházejí z Babylonu, Kuty, Avath, Hamath a ze Sefarvaim cizí kolonisté na území bývalé říše Israelské, smísí se s pozůstalým domácím obyvatelstvem a vytvoří tak zvané Samaritány.

Sichem stává se hlavním městem Samaritánů, mezi nimiž a ostatními Židy stává od doby návratu Židů ze zajetí babylonského tisícileté, nesmířitelné nepřátelství.

Za císaře Vespasiana přejmenován Sichem od Římanů na „Flavia Neapolis“¹⁾). Křesťanství šířilo se rychle v Neapolis; až do doby Omarovy (r. 638) byla Neapolis sídlem biskupským. Sv. Justin, mučedník a veliký křesťanský apologeta 2. stol., pocházel z Neapolis. V době křížácké, r. 1120, zasedala v Neapolis církevní synoda, již byl přítomen Balduin II., král jerusalemský.

Dnešní Nablůs jest důležitým, vzrůstajícím a se modernisujícím muslimským městem palestinským. Má nádhernou polohu v údolí, ohraničeném na jihu horou Garizim, na severu horou Hebal. S horských hřbetů stékají do údolí bohaté praménky, jež skýtají zahradám nablůským bujně zeleně.

Nablůs jest znám svým bavlněným a mydlářským průmyslem.

¹⁾ Z „Neapolis“ vznikl dnešní arabský název Nablůs.

Město čítá asi 25.000 obyvatel: z těch jest 24.000 muslimů, 200 židů, 130 Samaritánů, 500 nesjednocených Řeků a jen 60 katolíků-latiníků. Katolíci mají zde malý kostel; Růžencové sestry řídí v Nablůsu dívčí školu a na úpatí hory Hebal zbudovaly si školu sestry sv. Josefa.

Muslimský Nablůs honosí se 7 mešitami, z nichž 3 jsou bývalé křesťanské svatyně; Džamia el Kebir (Velká mešita) jest zbytek křesťanského chrámu vystavěného r. 1167 kanovníky Božího hrobu v Jerusalemě.

Pozornost každého cizince upoutají nablůští Samaritáni. Malý samaritánský národ čítá jen 160 duší: z toho 130 žije v Nablůsu, ostatní v Jafě a Tulkeramu. Samaritáni jsou potomci biblických Samaritánů.

Samaritáné obývají v Nablůsu tak zvanou samaritánskou čtvrť, pozůstávající z úzkých, temných, nezdravých uliček: ve své nablůské synagoze přechovávají starobylý pergamen, na němž jest napsán samaritánskými charaktery pentateuch¹⁾).

Samaritáné tvrdí o tomto pergamenovém pentateuchu, že jej napsal Abichua, syn Fineesa, syna Eleazara, syna Arona, bratra Mojžíšova. Byl by tedy tento pentateuch přes 3000 let star: učení orientalisté datují však tento pentateuch z doby hodně mladší.

Samaritánský velekněz nablůský, jehož hodnost je dědičná, vydává se za přímého potomka velekněze Arona, bratra Mojžíšova.

Sňatky smějí uzavíratí Samaritáné jen mezi sebou. Z knih Starého zákona uznávají jen pentateuch. Očekávají příštího Mesiáše, jenž bude rovným Mojžíšovi.

¹⁾ Pentateuch jest pět knih Mojžíšových.

Každého roku slaví na vrcholu hory Garizim svátky velikonoční, slavnost letnic a slavnost stánků.

Nablûs je též konečnou stanicí, odkud vybíhají spojovací železniční trati jednak do Tulkeramu, ležícího na trati Haifa—Ludd, jednak do „Afule“, ležícího na trati Haifa—Deraa—Damašek.

Garizim a Hebal.

Památnými jsou obě tyto hory! Podle rozkazu Mojžíšova¹⁾ shromáždil Josue brzy po příchodu do Kanaanu všech 12 kmenů israelských, 6 kmenů postavil na svahu hory Garizim, 6 ostatních kmenů na svahu hory Hebal, kněze, levity a archu úmluvy pak umístil v údolí mezi oběma horami. Levité, obráceni jsouce k hoře Garizim, předčítali napřed požehnání, pak, obráceni jsouce k hoře Hebal, zlořečení, jak jsou všechna tato požehnání a zlořečení obsažena v knize Deuteronomium.²⁾

Hora Garizim zvedá se na jižní straně Nablûsu. Arabové nazývají Garizim „Džebel et Tûr.“ V době Alexandra Velikého, v letech 335—334 př. Kr., vystavěli Samaritáné na Garizim chrám, vzdorochrám to jerusalemského židovského chrámu. Veleknězem samaritánského chrámu stal se Manasses.

R. 175 př. Kr. byl garizimský chrám zasvěcen Jupiterovi, r. 132 př. Kr. byl však již rozbořen od židovského jerusalemského knížete Jana Hyrkana. Císař Hadrian vybudoval na Garizim nový nádherný chrám

¹⁾ Deuter. 27, 11 nn.

²⁾ Jos. 8, 33—35. Deuteronomium jest pátá kniha Mojžíšova. Eusebius a sv. Jeronym (Onomastikon) kladou hory Garizim a Hebal poblíž Jericha: ale celá tradice, jakož i Deuteronomium 11, 30—32 umísťují Garizim a Hebal poblíž Sichemu.

Jupiterův, jenž však se stal později obětí ssutin. Byzantský císař Zeno vystavěl na Garizim chrám Matky Boží a obehnal jej zdí. Císař Justinian (r. 527—565) obehnal chrám ještě druhou zdí a učinil z chrámového okrsku skoro nedobytnou pevnost. Zříceniny těchto křesťanských staveb, zvané od Arabů „El Kalaa (Hrad)“, s malou muslimskou svatyní šejka Ghanema možno dodnes zřítí na vrcholu hory Garizim. S hory Garizim, jež jest 870 m vysoká, otvírá se oku našemu čarovný pohled: na východě spatřujeme z jordanské pohoří Gileadské, na západě Karmel, Cesareu a modravou hladinu Středozemního moře, na severu pohoří Gelboe a sněhem pokrytý Veliký Hermon.

Na severní straně Nablûsu trůní hora Hebal. Arabové ji nazývají „Džebel Eslamije.“ Hebal jest 950 m vysoká a výstup na ni jest ještě obtížnější než výstup na horu Garizim. Jižní svah hory Hebal jest prorostlý kaktusy, na vrcholu zdraví nás bílá kopule muslimské svatyně — uelí a ssutiny několika starých budov.

Opouštíme Nablûs, hlavní silnice vede nás směrem severozápadním ku zříceninám slavné staré Samaře. Z Nablûsu až ku zříceninám třeba urazit 13 km. Za jízdy po hlavní silnici spatřujeme po levé straně vesničku

Rafidia,

jejíž obyvatelstvo jest z části katolické. U vesnice Deir Šeraf odbočujeme s hlavní silnice na pravo a za 25 minut dorazíme pěšky na výšinu, na níž leží vesnička

Sebastie.

Zde trůnila kdysi pyšná, starozákonní Samaria a novozákonní Sebasta.

Samaría — Samař.

Byl to israelský král Amri, jenž přenesl (koncem 9. stol. př. Kr.) sídlo královské z Thersy do Samaře.¹⁾ Nové hlavní město rychle vzrůstalo. Achab, jenž okrášlil Samař chrámem Baalovým, Ochoziáš, Joram vládli v tomto městě. Horlitélská náboženská činnost proroků Eliáše a Elisea spadá do doby těchto tří králů.²⁾ Jehu, zakladatel nové dynastie israelské, skropil ulice samařské krví všech členů královského domu Achabova. Roku 722 padla Samař, jejíž vládcové tolik zavínili náboženský a mravní úpadek severní říše Israelské, pod ranami assyrského vojska Sargonova, město bylo rozbořeno a obyvatelstvo odvedeno do zajetí assyrského.

Potom byla zalidněna Samař assyrskými kolonisty. Roku 331 př. Kr. vzbouří se Samař proti Andromachovi, místodržiteli Alexandra Velikého v Syrii. Alexander, vraceje se právě z Egypta, vyžene dosavádní obyvatelstvo z města a město osadí macedonskými kolonisty.

Za panování židovského knížete Jana Hyrkana (r. 135—106) byla Samař od Židů rozbořena do základů. K nové slávě a k nevidanému lesku vzkřísil Samař Herodes Veliký; zbudoval mezi jiným v městě nádherný chrám ku počtě císaře Augusta, nazval, aby se zalichotil císaři Augustovi, město Sebasta,³⁾ t. j. Augusta — Slavná.

¹⁾ 1 (3) Král. 16, 23—24. Amri koupil výšinu samařskou za dvě hřivny stříbra od Semera. Na výšině založil nové hlavní město, jež nazval po prvním majiteli Semerovi Samaři — Samaria.

²⁾ 1 (3) Král. 17, 1; 20, 1; 2 (4) Král. 1; 2 (4) Král. 7.

³⁾ Sebasta je řecké jméno.

V době křesťanské byl to jáhen Filip, jenž kázal v Samaři evangelium a získal obyvatelstvo víře Kristově.¹⁾

Samař stává se záhy biskupským sídlem; samařský biskup Marinus jest přítomen r. 325 církevnímu sněmu v Nicei. Křížáci obnoví po svém příchodu v Sebastě biskupské sídlo a budují na troskách byzantského chrámu, vystavěného ve IV. století, nový, velkolepý chrám o třech lodích.

Z této nádherné stavby křížácké zbyly dnes jen apsidy a velká část západní fasády; to vše tvoří dnešní sebastijskou mešitu. Ze ssutin chrámových sestupuje schodiště o 21 stupních do starobylé krypty. V kryptě je hrobová síň, rozdělená na 3 klenutá sklepení, v nichž vidí místní tradice hroby sv. Jana Křtitele, proroka Abdiáše a proroka Elisea.

Dnešní vesnička Sebastije čítá asi 1000 muslimů; domky vesnice jsou stavěny z kamenů starých budov.

Zajímavá a velmi instruktivní jest procházka výšinou, na níž ležela kdysi hrdá Samař-Sebasta. Americká universita Harvard podnikla v letech 1908—1910 na výšině trojí vykopávky, které odkryly: zbytky Herodova sloupořadí (kolonády), velkolepé zříceniny římské basiliky, základy pohanského chrámu Augustova, vybudovaného Herodem, ssutiny paláce Amriova, zvětšeného králem Achabem, krásnou městskou bránu a dvě kulaté věže, pocházející z doby israelské před pádem Samaře, 75 střepin (ostraca) vyrobených z pálené hlíny, popsaných hebrejským písmem, jehož tvar jest podobný onomu stély Mešovy (9. století př. Kr.), sloupy prostorného hippodromu, ležícího v údolí

¹⁾ Skut. apošt. 8.

pod výšinou. Toť vše co zbylo ze zpupné Samaře, města položeného na horách Efraimských. Město prohrěšilo se těžce na prorocích, poslaných Hospodinem k jeho záchraně, proto stihl město trest Jahvův, předpověděný ústy prorockými:

Běda pyšné koruně opilců efraimských,
a oprchávající květině jejich chludné ozdoby,
na vrcholu tučného údolí vínem se potácejících!
Ejhle, silný a mocný přichází Pán,
jako prudké krupobíjí, jako ničivý vichor,
jako příval dravých spoust vodních,
rozlitých po zemi široširé.
Nohama pošlapána bude pyšná koruna
opilců efraimských.¹⁾

Hluboce vzrušení vracíme se zpět na hlavní silnici, abychom pokračovali v další jízdě. Silnice zlézá v četných oklikách pohoří, po pravé straně ukazuje se uprostřed olivami posázené úžlabiny vesnička

Burka,

prekročujeme wádi Beit Imrin, a po levé straně zjevuje se nám vesnice Silet ed Dhar. V těchto místech odbočuje od hlavní silnice po pravé straně vozová cesta, cesta, jež probíhá směrem severovýchodním kolem míst Fendakumije, Džeba, Sanur. Vesnička Sanur leží jako nějaké orlí hnízdo na skalnatém pahorku. Někteří palestinologové považují Sanur za starozákonní město Betulii, před jehož branami statečná Judit zavraždila assyrského Holoferna.

My však ubíráme se po hlavní silnici dále směrem

k Tell Dothan.

¹⁾ Is. 28, 1—3.

Před Tell Dothan projíždíme úrodnou rovinkou „Sahel Arrabe“. Tell Dothan, jež máme po pravé straně hlavní silnice, jest biblické místo Dothain, v jehož okolí, — nepochybně v dnešní rovině Sahel Arrabe —, popásali bratři Josefovi stáda otce svého Jakuba, když Josef, hledaje bratry, k nim přišel. Bratři uvrhli Josefa, nenáviděného snáře, nejprve do cisterny, aby jej pak prodali za dvacet stříbrných kolem táhnoucí kupecké karavaně ismaelské.¹⁾

Rovinka Sahel Arrabe skýtá i dnes nejučnejších pastvin v době sucha, má dva prameny a mnoho cisteren; do jedné z takových cisteren byl uvržen i Josef. Pahorek Tell Dothan jest korunován muslimskou svatynkou — ueli; zříceniny různých staveb a četné zlomky hrnčířských výrobků svědčí, že zde stávalo město. V tomto městě, v Dothain, zdržoval se právě Eliseus, když král syrský Benadad vyslal oddíl svého vojska, aby se zmocnil v Dothainu Elisea.

Eliseus však vede slepotou dočasně raněný oddíl vojska syrského z Dothain až do Samaře, kdež na prosbu Eliseovu opět nabývá zraku, aby se spatřil ve středu nepřátelského hlavního města israelského. Eliseus však nedopustil, aby se oddílu syrského vojska stalo něco zlého.²⁾

U Dothain odbočuje po levé straně hlavní silnice, směrem severozápadním, vozová cesta, po níž dorazíme k místu

Šejk Sibel.

Šejk Sibel jest vzdálen od Tell Dothain něco přes 5 km. Dnešní Šejk Sibel jest pravděpodobně starozákonní Betulia. Všechny zeměpisné záznamy,

¹⁾ Gen. 37, 18—28. — ²⁾ (4) Král. 6, 19—23.

obsažené v knize Judit o poloze města Betulie, se shodují s polohou dnešního Šejk Sibel.¹⁾

Vzpomínáte zde na pahorku, pokrytém zříceninami, jež vám ještě dnes mluví o tom, že na těchto strmých skaliskách trůnilo kdysi důležité město, statečné Judity, která svou odvahou zachránila rodné město Betulii před nástrahami vojska Holofernova. Na pahorku zvedá se bílá svatyněka-ueli, zdaleka viditelná.

Z Dothain běží hlavní silnice směrem severovýchodním a uvádí nás, když jsme byli od Samaře-Sebastije již urazili 35 km, do rozkošného

Dženinu.

Dženin, jenž čítá 3000—4000 obyvatel, skoro vesměs muslimských, jest se všech stran obklopen bujnou zelení zahrad, v nichž kvetou fíkovníky, olivy a granátovníky; zahradami, jež jsou hrazeny velkými kaktusovými ploty, protékají bublavé potůčky, jejichž břehy jsou pokryty svěží vegetací; nad bílými domky a minarety houpají palmy svými půvabnými vějířovitými větvemi.

Dženin jest starozákonní Engannim (= pramen zahrád), kteréžto město bylo přiděleno levitům rodiny Gersonovy jako město útočištné.²⁾

Josephus Flavius nazývá Dženin „Ginea, jež leží na rozhraní Samařska a Velké roviny.“³⁾

¹⁾ Judit 4, 5, 6; 7, 3. Jiní palestinologové hledají starozákonní Betulii ještě v místech: Sanur, Meselie, Tell Kheibar, Beth Ilfa.

²⁾ Jos. 21, 29.

³⁾ Josephus Flavius: Bellum Jud. III, III.

Tradice, datující z doby pokřížácké, klade v tomto místě uzdravení deseti malomocných Kristem:

Když se ubíral do Jerusalema, šel po hranicích mezi Samařskem a Galileí. A když vcházel do jedné vesnice, potkalo se s ním deset mužů malomocných, kteří stanuvše zdaleka, silným hlasem volali: „Ježíši, smiluj se nad námi.“ — — —¹⁾

Tvořitě Dženin-Engannim nejsevernější pohraniční bod Samařska, území, ležící od Engannim na sever, bylo již počítáno ku Galilei.

I Svatá rodina prošla na svých cestách z Nazareta do Jerusalema a zpět několikrát místem Engannim, neboť zde probíhaly cesty spojující Judsko s Galileí.

Vyjždíme z Dženinu a vstupujeme do památné roviny

Esdrelon.

Rovina Esdrelon rozkládá se na sever od Dženinu, tvoří nepravidelný trojúhelník: základna tohoto trojúhelníku, 9 mil dlouhá, běží od Dženinu až ku řetězu pohoří Karmelského, východní strana trojúhelníku, 30 km dlouhá, se táhne od Dženinu až k hoře Táboru, jsouc ohraničena na východě pohořím Gelboe a Malým Hermonem. Půda roviny Esdrelon sklání se od západu k východu.

Ve Starém zákoně nazývá se rovina tato „rovina Jezrael“, po městě Jezrael, jež, položeno jsouc na východním okraji, ovládalo rovinu; z hebrejského názvu Jezrael povstalo řecké Esdrelon. Rovina slula též „pole Mageddo“, po pevnosti Mageddo, střežící

¹⁾ Luk. 17, 11 nn.

roviny na jejím východním okraji. Josephus Flavius nazývá rovinu „Velkou rovinou“.¹⁾

Arabové nazývají dnes rovinu „Merdž ibn Amri — step Syna emirova“.

Rovina Esdrelon, honosící se černou ornici, vyznačovala se vždy velkou úrodností. Kniha Genese, jež přiděluje rovinu Esdrelon pokolení Issachar, přirovnává Issachara ku

— — — statnému oslovi,
odpočívajícímu mezi ohradami.
Shledav, že dobré jest místo jeho sídla
a že území to jest velmi úrodné,
nastavuje svou šíji k nošení břemen — —²⁾

Dnes, kdy beduinský kmen Beni Sakhr popásá zde svá stáda, nebývá rovina Esdrelon intenzivně obdělána: na jaře však jest povrch její pokryt květinami a mohutnými rostlinami, mezi nimiž se prohánějí gazely a šakalové.

Rovinu protínají spojující cesty, směřující všemi směry. Hlavní silnice běží z Dženinu po východním okraji roviny, mijejíc po levé straně vesničku Dželame, po pravici vesnici Sandale; táhne se dále na západním úpatí pohoří Gelboe.

Pohoří Gelboe !!

Arabové nazývají je Džebel Fukua. Na pohoří Gelboe, jehož nejvyšší bod leží 516 m nad hladinou Středozemního moře, padli v nešťastné bitvě proti Filištanům král Saul a jeho syn Jonathan, věrný přítel Davidův.

¹⁾ Josephus Flavius: Bellum Judaicum III, III.

²⁾ Gen. 49, 14 15.

O, pohoří Gelboeské!
Rosa ani dešť na tě nepadej,
ani neměj polních prvin,
neb tam byl povržen štít rekův!¹⁾

Asi 13 km severně od Dženinu blížíme se k vesnici

Zerain,

jíž spatřujeme po pravé straně silnice; Zerain leží na prodlouženém západním výběžku pohoří Gelboe.

V Zerain zdraví nás starozákonní sídlo králů izraelských Jezrael.²⁾

V Jezrael dal král Achab kamenovati Nabota, aby si nespravedlivým způsobem přisvojil jeho vinici.³⁾ . . . Král Jehu dává při svém slavnostním vjezdu do Jezrael svrhnouti z okna královského paláce Jezabel, manželku Achabovu, jejíž krev, mstíc nespravedlivě prolitou krev Nabotovu, kropí dlažbu městskou.⁴⁾

V době křížácké slula Jezrael „Parvum Gerinum“. Dnešní Zerain jest mizerně stavěná a nezdravá vesnička. —

Severovýchodně od Zerain vybíhá z roviny Esdrelon hluboké údolí, směřující k Jordanu a, čím dále na východ, tím více spadající. V údolí tomto poutají naši pozornost dvě místa: Ain Džalud a Beisan.

Ain Džalud

leží 4 km severovýchodně od Zerain. Ain Džalud jest starozákonní „pramen Harad“. V době nepřátelských

¹⁾ 2 Sam. 1, 21; dumka Davidova nad smrtí Saulovou a Jonathanovou.

²⁾ Hebrejský název Jezrael znamená „(město) sazené-štípené Bohem.“

³⁾ 1 (3) Král. 21. — ⁴⁾ 2 (4) Král. 9, 31 — 37.

vpádů zajordanských kmenů madiánských a ámelekit-
ských do Kanaanu shromáždilo se kolem soudce Ge-
deona 32.000 Israelitů na obranu vlasti. Gedeon po-
nechal si z tohoto počtu jen 300 statečných mužů,
oněch 300, kteří jazykem chlemtali vodu z pramene
Harad. S těmito přepadl za noci ležení madiánské a
potřel nepřitele.¹⁾

Asi 18 km jihovýchodně od Ain Džalud leží
v našem hlubokém údolí vesnička

Beisan.

Beisan jest významné starozákonní místo Bethsan
a kvetoucí město Scythopolis křesťanského starověku
a doby křížácké. V době křesťanské byla Scytho-
polis biskupským sídlem. Zříceniny beisanské jsou
velmi zajímavé.

Hlavní silnice běží od Zerain směrem severozá-
padním do

El Afule.

V El Afule připojuje se železniční trať z Nablusu
vedoucí, již jsme měli od Sebastije počínajíc vždy po
levé straně hlavní silnice, na železniční trať Haifa —
Deraa Damašek. Východně od El Afule leží vesnička
El Fule, v níž možno spatřiti zříceniny křížácké pev-
nůstky, zvané „Castrum Fabae“.

El Fule leží na západním úpatí pohoří Malého
Hermonu. Arabové jmenují pohoří Malého Hermonu
„Džebel Dahy — pohoří Dahy“, po muslimském san-
tonu (světci) Dahym, jenž má na vrcholku pohoří svůj
hrob. S vrcholku Malého Hermonu, jenž se zvedá

¹⁾ Soud. 7.

514 m nad hladinou Středozemního moře, otvírá se
krásný pohled do širošířého okolí. Slovo Malý Her-
mon připomíná „Velký Hermon — Džebel eš Šejk“,
pohoří to, prostírající se severně od Palestiny.

Na jihozápadním svahu Malého Hermonu vítá vás
arabská vesnička

Sulem,

odpočívající uprostřed zeleně citrovníků, fikovníků,
oranžovníků a granatovníků: vesničkou protéká hojný
pramen. Sulem jest starozákonní Sunam. Místo leželo
na území kmene Issachar,¹⁾ ze Sunam pocházela
dívka Abisag, jež posluhovala starému králi Davidovi,²⁾
jejíž krásu tak nadšeně opěvuje Šalomoun ve Vele-
písni (Canticum canticorum).

V Sunam bydlela též ona zámožná žena,³⁾ v je-
jímž domě Eliseus se zdržovával, jejíhož chlapce ze-
mřelého vzkřísil, již v době nastavšího několikaletého
hladu poslal na území filistinské.

Obyvatelé dnešního Sulem ukazují cizincům
domnělý dům této zámožné ženy, zvaný „Beit Sula-
mije — dům Sulamitčín“; jest to klenutá místnost.
Snad stál kdysi dům zámožné ženy sunamitské, jež
ve svém domě hostívala proroka Elisea; v těchto
místech.

Ze Sulem vede po svazích Džebel Dahy stezka
do vesničky

Nain,

ležící od Sulem na severovýchod. Nain jest evangelní
Nain †. Vzpomínáte městečka, před jehož branou

¹⁾ Jos. 19, 18.

²⁾ 1 (3) Král. 1, 3—4.

³⁾ 2 (4) Král. 4.

zastavil Kristus pohřební průvod a vrátil život „jedinému synu matky jeho.“¹⁾ Na zříceninách staré svatyně vystavěli františkáni v Nainu malou kapli, jež prý stojí na onom místě, kde Kristus vzkřísil kdysi mládence naimského. Tři kilometry severovýchodně od Nain leží muslimská vesnička

Endur.

Muslimské rodiny opustily padající své domky a ubytovaly se v sousedních jeskyních. V Endur jsou četné pohřební jeskyně a cisterny, jež svědčí, že zde stávalo dříve důležité místo. Endur jest starozákonní Endor, kamž před rozhodnou bitvou, svedenou s Filištany v pohoří Gelboe, se odebral Saul, aby si dal od duchařky vyvolat ducha Samuelova.²⁾ Bitva skončila porážkou vojska israelského a smrtí Saulovou.

Z El Afule táhne se hlavní silnice směrem severním, překročuje potok Kison (dnešní Nahr el Mukatta), známý bitvou, v níž Debora a král Barak zvítězili nad kanaanským vojskem Sisarovým³⁾; silnice běží potom ještě nějakou dobu rovinou, až počne slézati západní strán „hory Svržení – Džebel Kafze.“ Stoupáte asi 4 km — a vjíždíte do údolí, v němž a kolem něhož jest položeno město Nazaret.

NAZARET . . .

Nazaret — arabsky **En Násira** — jest vystavěn amfiteatrálně na svazích pahorku „Nebi Sain.“ Na venek činí město se svými bílými domy, jež jsou od-

¹⁾ Luk. 7, 11–17.

²⁾ 1 Sam. 28, 15–19.

³⁾ Soud. 5, 21–27.

děleny navzájem zahradami, dosti dobrý dojem; uvnitř města shledáváme se však, jako ve všech východních městech, s nečistými uličkami, jež jsou nad to strmé a kluzké.

Nazaret čítá přes 7000 obyvatel: z toho jest asi 1600 muslimů, 1200 latiniků-katolíků, 950 sjednocených (katolických) Řeků, 400 katolických maronitů, 2800 nesjednocených Řeků a 300 protestantů. Vzájemný početní poměr náboženských vyznání jest v Nazaretě velmi nestálý, neboť nazaretská náboženská žárlivost zapříčiňuje někdy přestupy z jednoho vyznání do druhého.

Dnešní Nazarefané nemají, — jako Nazarefané v době Kristově, kdy Natanael tázal se Filipa: „Z Nazareta může být něco dobrého?“¹⁾ —, příliš dobré pověsti; jsou živlem nepokojným a svéhlavým; zabývají se hlavně orbou, průmyslu jest v městě málo.

Nazaret jest dnes sídlem anglického guvernéra, v městě jest pošta, telegrafní a telefonní úřad.

Mnoho děkuje Nazaret četným katolickým řádům a řeholím, jež zřídily v Nazaretě prosperující humanitní, vzdělávací a výchovné ústavy. Tak se shledáváme v Nazaretě s františkány, kteří řídí zde velký poutnický hospic Casa Nova, s Milosrdnými bratry, již mají za městem, při cestě tábořské, velkou nemocnici, s francouzskými salesiány, s Otcí Božského Srdce z Betharram, s Bratřími křesťanských škol, s klariskami, s Paními z Nazaretu, se sestrami sv. Josefa, se sestrami sv. Vincence, s karmelitkami. Též ruské a protestantské ústavy zápolí v Nazaretě o přízeň obyvatelstva.

¹⁾ Jan 1, 46.

Dějiny Nazareta počínají vlastně teprve onou událostí, která vynesla jméno Nazaret z hrobu zapomenutí, — zvěstováním narození Kristova. Jméno Nazaret,¹⁾ jež není vysloveno v celém Starém Zákoně ani jednou, objevuje se při této události, popsané evangelistou Lukášem²⁾, po prvé. Svě dětství po návratu z Egypta, své mládí a svůj mužný věk až do třicátého svého roku prožil Kristus v Nazaretě.³⁾

Pravděpodobně již v době císaře Konstantina Velikého, neb aspoň ve 4. století, byla vystavěna nad místem zvěstování narození Kristova nádherná, prostorná basilika. — Křížáci zmocnili se Nazaretu r. 1099; restaurovali stávající byzantskou svatyni a přenesli arcibiskupské sídlo ze Scythopolis (Beisan) do Nazareta. Roku 1263 rozbořil egyptský sultán Bibars nazaretskou basiliku Zvěstování. Kolem roku 1350 usadili se ve zříceninách basiliky františkáni, jimž se poznenáhlu podařilo vybudovati dnešní svatyni Zvěstování a jiné budovy.

Dnešní svatyně Zvěstování.

Dnešní chrám Zvěstování narození Kristova zaujímá jen malou část onoho prostoru, na němž se kdysi zvedala velkolepá basilika byzantská a křížácká.

Basilika byzantská a křížácká měla tři lodi s apsidami a byla správně orientována. Dnešní svatyně

¹⁾ „Nazaret“ značí tolik co „výhonek, odnož, květ.“

²⁾ Luk 1, 26—38.

³⁾ V prvních dobách křesťanských byli křesťané nazýváni „nazarejci;“ na východě u Arabů slovou křesťané až dosud „nasara — nazarejci.“

Zvěstování má rovněž tři lodi, není však orientována, neboť hlavní oltář stojí na straně severní.

V prostřední lodi dnešní svatyně, pod hlavním oltářem, se otvírá kaple, k níž vede široké schodiště o 17 schodech. Kaple se zove „kaplí Andělovou“. Jest to místo, kde stál dům, v němž přebývala přesvatá Panna.

V kapli jsou dva oltáře: oltář po pravici jest zasvěcen svatému Joachimovi a svaté Anně, rodičům Panny Marie, oltář po levici archandělovi Gabrielovi.

Z kaple sestupujeme po dvou stupních do tmavého klenutí: jest to

jeskyně Zvěstování ☩.

Jeskyně Zvěstování jest zcela vytesána do skály; stojí zde drahocenný, mramorový oltář, pod nímž na mramorové desce jsou psána slova: Verbum caro hic factum est.¹⁾

Jeskyně Zvěstování jest ono místo, na němž se odehrál věkopamátný výjev, jež vykreslil evangelista Lukáš slovy:

Měsíce šestého pak anděl Gabriel poslán byl od Boha do města galilejského, jemuž jméno Nazaret, k panně, zasnoubené muži, jemuž jméno bylo Josef z domu Davidova, a jméno panny Maria. A vešed k ní anděl, řekl: „Zdráva buď, milosti plná, Pán s tebou, požehnaná's ty mezi ženami.“ Ona pak (uzřevši jej) užasla nad řečí jeho a myslila, jaké by to bylo pozdravení. I řekl jí anděl: „Neboj se, Maria, neboť jsi nalezla milost u Boha. Hle počneš v životě a porodíš syna a nazveš jmeno jeho Ježíš. Ten bude veliký a synem Nejvyššího slouti bude, a Pán Bůh dá mu trůn Davida, otce jeho, a bude kralovati v domě Jakubově na věky, a království jeho nebude konce.“ I řekla

¹⁾ Slovo tělem zde učiněno jest.

Maria k andělu: „Kterak se to stane, když muže nepoznávám?“ A odpověděv anděl řekl jí: „Duch svatý sestoupí v tebe, a moc Nejvyššího zastíní tě; proto také to svatě, co se z tebe narodí, slouti bude Syn Boží. A hle, Alžběta, příbuzná tvá, i ona počala syna ve stáří svém, a nyní jest již v šestém měsíci, ta, která slove neplodná, neboť nemožná není u Boha nižádná věc.“ I řekla Maria: „Aj já dívka Páně, staniž se mi podle slova tvého.“ Tu odešel od ní anděl.¹⁾

Nazaretský dům Panny Marie skládal se, jak většina nazaretských domů, ze dvou částí: z komůrky vpředu, vybudované na svahu pahorku, a z jeskyně vzadu, vytesané do křehké skály, kterážto jeskyně souvisela širokým otvorem s přední komůrkou.

V jeskyni (dnešní jeskyni Zvěstování) to bylo, kde stanul podle tradice Gabriel před do modliteb pohříženou Pannou.

Dnešní nazaretský chrám Zvěstování se datuje z roku 1730. V tomto roce dovolila turecká vláda františkánům, že smějí nad jeskyní Zvěstování vybudovati chrám, chrám však že musí býti dostavěn, než se vrátí toho roku muslimský poutnický průvod z Mekky. Tak jest nynější chrám Zvěstování dílem největšího spěchu a chvatu.

O svatá palestinská místa tolik zasloužilý řád františkánský zamýšlí však dnes, za změněných poměrů politických, za finanční podpory celého světa katolického, nad jeskyní Zvěstování místo dnešního chrámu zbudovati nový velkolepý chrám, jenž by byl věrným obrazem rozbořené basiliky byzantské a křížácké, jejíž zříceninám se ještě dnes divujeme.

Při chrámu Zvěstování mají františkáni svůj klášter; nedaleko od františkánského kláštera, na druhé straně

¹⁾ Luk. 1, 26—38.

stoupající ulice, zdraví nás prostorný františkánský hospic poutnický.

Asi 100 m severovýchodně od dnešního chrámu Zvěstování dokončují františkáni stavbu nové svatyně s kryptou; svatyně, která jest 28'8 m dlouhá a 16'48 m široká, stojí na místě rozbořené svatyně křížácké. Tradice, jež však není starší doby křížácké, klade na toto místo dílnu sv. Josefa, v níž i Kristus se vyučil řemeslu tesařskému a v níž po smrti sv. Josefa samostatně, jak se zdá tomu nasvědčovati text sv. Marka,¹⁾ provozoval řemeslo tesařské. Nová svatyně slove „svatyně Dílny sv. Josefa.“ Někteří archeologové se domnívají, že na tomto místě se zvedala již v prvých stoletích křesťanských „ecclesia Nutritionis — svatyně Výživy“, kteréžto svatyně vzpomínají ve svých cestopisech Arkulf (r. 670) a Beda (r. 720).²⁾ Než tuto křesťanskou svatyni hledati třeba jinde.

Od „svatyně Dílny sv. Josefa“ přijdeme západním směrem, ubírajíce se malebným nazaretským bazarem, ku kostelu sjednocených (katolických) Řeků †. Podle tradice stojí kostel na místě bývalé nazaretské synagogy, „do níž Kristus“, jak praví evangelista,

„podle obyčeje svého vešel v den sobotní a povstal, aby četl. I podali mu knihu proroka Isaiáše, a on rozvinuv knihu, nalezl místo, kde bylo psáno: „Duch Páně nade mnou; proto pomazal mne, poslal mě zvěstovat evangelium chudým, uzdravovat zkroušené srdcem, ohlásit zajatým propuštění a slepým prohlédnutí, propustit utisknuté na svobodu, ohlásit milostivé léto Hospodinovo a den odplaty.“ A svinuv knihu vrátil ji služebníkovi a posadil se. A oči všech v synagoze byly upřeny na něho. I počal mluvit k nim.“³⁾

¹⁾ Mar. 6, 3.

²⁾ Beda: Libellus de locis sanctis.

³⁾ Luk. 4, 16—21.

Víme, jaký účinek měla řeč Kristova na Nazareťany. Vyvrhli jej ven z města a dovedli jej až na okraj hory, na níž město jejich bylo vystavěno, aby ho srazili dolů. Ale on, prošeď prostředkem jich, ubíral se odtud.

Po levé straně našeho řecko-katolického kostela jest stará

temná a klenutá místnost,

zvaná „Synagoga nazaretská.“ I když tato stará budova nepochází z doby Kristovy, tož přece může státi na místě, kde v době Kristově se zvedala synagoga nazaretská.

Mensa Christi †.

Asi 400 kroků severozápadně od „Synagogy“ vítá nás malá okrouhlá kaple, vystavěná františkány roku 1861. V kapli jest zakulacený vápencový balvan, zvaný „Mensa Christi“ — stůl Kristův.“ Tradice vypravuje, že Kristus po svém zmrtvýchvstání stoloval s apoštoly na tomto balvanu. Evangelia o tom nic nevědí.

Pramen Panny Marie †.

Na severovýchodní straně městečka, při silnici Tiberiádské, jest vodní nádržka, nazývaná od Arabů „Ain Sitti Mariam — pramen Paní Marie.“ Jest to jediná vodní nádržka městečka; proto tísni se u ní po celý den houfy nosičů vody se svými džbány a nádobami. Zajisté chodila i Panna Maria kdysi k tomuto prameni. Dnešní vodní nádržka představuje však jen ústí kanálu, přivádějícího vodu z vlastního pramene, jenž vyvěrá poněkud dále na severozápad z pahorku.

Nad tímto pramenem zvedala se pravděpodobně již v prvních stoletích křesťanských „Ecclesia Nutritionis — svatyně Výživy“, připomínaná Arkulfem (r. 670) a Bedou (r. 720). — Ecclesia Nutritionis označovala snad místo, kde stál kdysi dům pěstouna — živitele (nutritius) Páně sv. Josefa, kde Kristus po návratu z Egypta byl vychován.

Džebel Kafze — hora Svržení †.

Asi 50 minut jižně od Nazareta, po pravé straně hlavní silnice běžící z roviny Esdrelon, ční 200 m nad rovinou strmá skála, zvaná Džebel Kafze — hora Svržení. Tradice klade sem onen evangelní výjev, kdy Nazareťané, jsouce rozhněváni řečí Kristovou v synagoze, vedou Krista až na okraj hory, na níž město jejich bylo vystavěno, aby ho srazili dolů.¹⁾ Na Džebel Kafze možno spatřiti chrámovou apsidu vytesanou do skály, zříceniny cisteren; vše to pozůstatky starobylého malého kláštera připomínaného již roku 808 v díle: Commemoratorium de Cacis Dei. Někteří exegetové umísťují však evangelní výjev, popsany v Luk. 4, 16–30, na některou jinou strmou skálu, stojící blíže městečka.

Naše Paní Hrůzy †.

Vracejíce se s Džebel Kafze do Nazareta, můžeme navštívit malou kapli zbudovanou na pahorku, ležícím jižně od městečka, obklopeném stromovím. Kaple se nazývá „kaple Naší Paní Hrůzy.“ Tradice vypravuje, že na tomto pahorku stála Panna Maria, plná hrůzy

¹⁾ Luk. 4, 16–30,

a úzkostí, a přihlížela průvodu vedoucímu Krista ze synagogy na strmý Džebel Kafze, aby jej odtud svrhli dolů. O tomto mateřské lásky plném výjevu evangelium však neví.

Na Tábor †.

Žádný návštěvník Nazareta neopomene navštívit památnou horu Tábor.

Ubíráme se podél pramene Paní Marie, kolem nemocnice Milosrdných bratří a vstupujeme na cestu, jež po návrších se táhne směrem východním až k úpatí hory Tábor. Asi za dvě hodiny staneme na úpatí hory Tábor, jejíž vrchol se zvedá 562 m nad hladinou Středozezemního moře.

Tábor! Svatá hora! Arabové nazývají Tábor „Džebel et Tur“, t. j. „hora par excellence - hora po výtce“, t. j. Svatá hora.

Křesťanskému světu stala se tato hora svatou onou událostí, o níž evangelium vypravuje:

A po šesti dnech Ježíš pojal Petra a Jakuba a Jana a vedl je samotné na horu vysokou v soukromí a proměnil se před nimi. I stala se roucha jeho velmi běloskvoucí jako sníh, jakých žádný bělič na zemi vybilítí nemůže. A ukázal se jim Eliáš s Mojžíšem a mluvili s Ježíšem. I promluvil Petr k Ježíšovi: „Mistře, dobré jest nám zde býti; i udělejme tři stánky, tobě jeden a Mojžíšovi jeden a Eliášovi jeden.“ Nevěděl totiž, co mluví, neboť byli hrůzou jati. I povstal oblak a zastíňoval je, a z oblaku přišel hlas řkoucí: „Tento jest Syn můj milý, toho poslouchejte.“ A náhle rozhlédnuvše se kolem neviděli již nikoho, leč samého Ježíše u sebe.¹⁾

Evangelia nikde sice neuvádějí jména oné hory, na níž se Kristus před svými třemi apoštoli proměnil,

¹⁾ Mar. 8, 1—7; viz též Mat. 17, 1—8; Luk. 9, 28—36.

ale nelze proto pochybovat, že se to stalo na hoře Tábor. Sv. Petr praví, že Kristus se proměnil na „hoře Svaté.“¹⁾

V I. století po Kristu však hora Tábor, jak svědčí rabínové a Josephus Flavius,²⁾ byla všeobecně nazývána „hora Svatá“, jako se Jerusalem nazývá „Město Svaté.“ A nejstarší tradice křesťanská, zaznamenaná sv. Cyrilem Jerusalemským³⁾ a sv. Jeronymem,⁴⁾ potvrzená starými poutníky křesťanskými,⁵⁾ ukazuje na Tábor jako jeviště proměnění Páně. A od IV. století trůnila na vrcholu Táboru basilika zasvěcená památce proměnění Páně.

Stanuvše na úpatí hory Táboru, máme před sebou na severozápadní straně bídnu vesničku arabskou Deburije, staré to biblické místo Tábor. Zde, pod horou, uzdravil asi Kristus, sestupuje dolů, člověka duchem němým posedlého.⁶⁾

Vystupujeme na horu. Cesta, vinoucí se v četných serpentínách, trvá 1/2 hodiny. Ve IV. století křesťanském vedlo na vrchol hory, jak nám vypravují spisovatelé Epiphanius Hagiopolitánský a Nicephorus, nádherné schodiště, čítající 4340 schodů; bylo dílem císařovny Heleny.

Na vrcholu hory rozkládá se malá rovinka, obklíčená se všech stran hradebními zdmi. Polovice, a sice větší, tohoto hrazeného prostoru patří katolíkům-latiníkům, druhá polovice ortodoxním Řekům. Dvě

¹⁾ 2 Petr 1, 18.

²⁾ Josephus Flavius: Bellum Jud. IV., I.; IV., IV.

³⁾ Cyril Jerusalemský: Catechesis XII., 12.

⁴⁾ Sv. Jeronym: Epist. XLVI., 13, 3; Epist. CVIII., 12, 6.

⁵⁾ Anonym z Piacenzy r. 570, Arkulf (kolem r. 670) a j.

⁶⁾ Mar. 9, 15 nn.

brány vítají příchozího: brána po pravici vystavěná jako skutečná pevnostní věž, uvádí nás na území katolíků-latiníků. Dlouhou alejí přicházíme ku františkánskému klášteru, v němž je i poutnický hospic, kde každý příchozí je pohostinsky přijat. Vedle kláštera jest malá kaple, zbudovaná r. 1873. Od kaple kráčíme starou, koncem 19. století vykopávkami odkrytou ulicí přímo ku dnešní nové, nádherné basilice. Za chůze zdraví nás zajímavé zříceniny: po pravé straně máme ssutiny středověkého hospice poutnického; po levé straně vidíme zříceniny benediktinského kláštera zbudovaného r. 1101, zbytky malé kaple, již používali ve středověku benediktíni za oratoř, kterážto kaple však svými základy sahá podle archeologů až do 4. neb 5. století; po levé straně ulice vzbuzují dále náš zájem zbytky benediktinského refektáře se zděnými lavicemi, řádová kapitulní síň a práh velké brány s pilíři.

Stojíme konečně před nádhernou tábořskou basilikou, jež zaujímá nejvýhodnější část hrazeného prostoru. Dnešní velkolepá basilika tábořská byla znovu zbudována františkány v letech 1921 - 1924: finančně umožnili stavbu basiliky američtí katolíci. Koncem května 1924 byla pak basilika papežským legátem — kardinálem Orestem Giorgim slavnostně posvěcena.

Již první císařové byzantští vztýčili ve IV. neb V. stol. na vrcholu Táboru skvostnou basiliku; basilika stála na tradičním místě evangelního výjevu proměnění Páně a byla zasvěcena památce „Proměnění Páně.“ Měla tři lodí a kryptu. Po stranách basiliky byly dvě malé kaple, zasvěcené Mojžíšovi a Eliášovi, již byly účastníky proměnění Kristova. Při svatyni

byzantské usadilo se na Táboru mnoho mnichů — poustevníků.

Po vpádu muslimských Arabů do Palestiny (roku 636) byla tábořská svatyně rozbořena. Křížáci zvedli ze ssutin byzantskou basiliku v celé její kráse. Při basilice vystavěli klášter a poutnický hospic, jež předali řádu benediktinskému.

Křížáci učinili z vrcholu hory Táboru pevnost, v níž bratři benediktíni byli nejen duchovními správci, nýbrž i obhájci.

Po porážce křížáků Saladinem u Hattínu r. 1187 musejí benediktíni opustiti Tábor. Nástupce sultána Saladina sultán Melek el Abdel učinil z vrcholu hory Táboru v r. 1213 - 1217 skoro nedobytnou pevnost, kterou dal však sám rozbořiti, a tak byl vrchol hory Táboru pokryt ssutinami, jež křesťanští poutníci často s nebezpečím života navštěvovali, aby se zde modlili.

Roku 1631 získali františkáni dnešní latinské území na vrcholu Táboru; od polovice minulého století usadili se definitivně na tomto území, budovali zde, konali vykopávky, jejichž zajímavé výsledky máme dnes před sebou. Jak již řečeno, restaurovali v letech 1921 - 1924 rozbořenou byzantsko-křížáckou basiliku v celé její kráse. Restauraci basiliky provedl římský architekt Barluzzi.

Severní polovice hradbami hrazeného prostoru na vrcholu Táboru patří ortodoxním Řekům. Na zříceninách staré svatyně vystavěli zde Řekové kostel zasvěcený proroku Eliášovi a hospic pro řecké poutníky. V řeckém zdejší kláštere, jenž se zvedá na ssutinách řeckého středověkého kláštera sv. Eliáše, přebývají 3-4 řečtí mniši. Pozornost navštěvovatelovu upoutá jeskyně již ve středověku velmi uctívaná.

Tradice vypravuje, že v jeskyni bydlel kdysi Melchisedech.

Tolik zajímavostí chová vrchol hory Táboru z doby křesťanské. Nezapomínejme však, že Tábor byl význačnou horou i ve Starém zákoně.

Sever i západ ty jsi ráčil stvořit,
Tábor i Hermon plesají nad tvým jménem,

apostrofuje horu Tábor žalmista.¹⁾

Jeremiáš přirovnává babylonského krále Nabuchodonozora, porážejícího faraona Nechao, k hoře Táboru.²⁾

S vrcholu hory Táboru řítilo se vojsko Barakovo a Deborino, čítající 10.000 mužů, na kanaanské vojsko Sisarovo a způsobilo mu v rovině pod Tábořem zdrcující porážku.³⁾ A r. 66 p. Kr., kdy židovský národ povstal proti nadvládě římské, byla to hora Tábor, jejíž vrchol dal Josephus Flavius, tehdejší guvernér galilejský, spěšně ve 40 dnech obehnatí pevnostní zdi, aby za ní židovští rebelové se bránili proti římskému vojsku. Než římský vojevůdce Vespasian vylákal revoltující Židy do roviny a zde je zničil.

Stojíme na vrcholu hory Táboru a rozhlížíme se. Pohled nezapomenutelný!! Celá Galilea⁴⁾ leží před vašimi zraky. Na východ třpytí se azurová hladina Genezaretského jezera, umístěného ve smavé kotlině, na jehož jižním konci jako nějaká stříbrná niť vytéká řeka Jordan, na jihovýchodě kyne vám památný Beisan,

¹⁾ Žalm 88 (hebr. 89), 13.

²⁾ Jer. 46, 18.

³⁾ Soud. 4, 6 nn.

⁴⁾ Slovo Galilea pochází od hebrejského „galil“, což značí obvod — okrsek — pásmo.

na jihu usmívá se na vás rovina Esdrelon, Malý Hermon, na jehož svazích poznáváte biblická místa Endor, Nain, dále na jih vystupuje před vás pohoří Gelboe, hory Hebal a Garizim, na západě defiluje před vaším zrakem pohoří Karmel, jehož předhoří noří se do vln Středozevního moře, na severu stojí horstvo Galilejské a daleko-daleko na obzoru rýsuje se majestátně Velký Hermon, jehož vrchol, zvedající se 3000 m nad hladinou mořskou, jest po větší část roku pokryt sněhem.

Z Nazareta ku břehům jezera Genezaretského.

Z Nazareta nastupujeme jízdu ku břehům evangelního jezera Genezaretského.

Hlavní silnice, po níž jedeme, vede nás kolem nazaretského pramene (nádržky) Paní Marie — Ain Sitti Mariam, zlézá pak výšiny, zvedající se na severovýchodní straně městečka, s nichž viděti možno starou Sepphoris, dnešní Seffurije, ležící asi 5 km severo-severozápadně. Po rozboření Jerusalema Římany stala se Sepphoris sídlem sanhedrinu, velerady to židovské.

Silnice sestupuje s výšin; přijíždíme k arabské vesničce

Reine,

jíž máme po levici; obyvatelstvo vesničky . . . jest většinou křesťanské; po pravé straně silnice stojí kostelík katolíků-latiníků, spravovaný knězem jerusalemského patriarchátu.

Silnice se sklání dosti srázně, po levici zdraví nás na pahorku položená vesnička El Mešed. Jest to starozákonní

Geth-Opher,

rodiště proroka Jonáše.¹⁾ V malé kapli — ueli uctívají muslimové hrob tohoto proroka, připomínaný již ve 4. století sv. Jeronymem.²⁾

Přejíždíme na pokraji rovinky potůček tekoucí z blízkého „Ain el Džoze — pramene Řeřichového“, u něhož 1. května 1187 byl porubán křížácký francký vojenský oddíl 700 mužů od Saladínova předvoje, čítajícího 7000 mužů. Vjíždíme mezi první zahrady vesničky Kefr-Kenny.

Kefr-Kenna

Jest evangelní Kana Galilejská. Uprostřed malého volného prostoru teče čistý a hojný pramen.

Jest to tentýž pramen, z něhož na rozkaz Kristův čerpali kdysi sluhové vodu do šesti kamených stoudví pro účastníky svatební hostiny v Kaně Galilejské.³⁾ Tato svatební hostina, při níž proměnil Kristus vodu ve víno, učinila Kanu naždy památnou. Ve farním františkánském chrámu † v Kefr Kenně uctívá se tradiční místo evangelní svatby. Svatyně tato jest sice budova novější, ale zvedá se na místě staré svatyně, připomínané již v 6. století poutníkem Anonymem z Piacenzy. Z Kany — Kefr Kenny pocházel i Natanael, pozdější apoštol Bartoloměj.⁴⁾

Na konci Kefr Kenny spatřujeme uprostřed katolického hřbitova kapličku, zasvěcenou sv. Bartoloměji †. Tradice původu velmi mladého a ničím nezaručená

¹⁾ 2 14) Král. 14, 25.

²⁾ Jeronym: Prefat. in Joannem.

³⁾ Jan 2, 1—11.

⁴⁾ Jan 1, 45; 21, 2.

klade kapličku na místo bývalého domu Natanaelova, v němž Filip našel Natanaele.

Filip našel Natanaele a řekl mu: „Nalezli jsme toho, o němž psal Mojžíš v zákoně i proroci; jest to Ježíš, syn Josefa z Nazareta.“ I řekl mu Natanael: „Z Nazareta může být něco dobrého?“ Dí mu Filip: „Pojď a viz.“ Ježíš viděl Natanaele, an jde k němu, i řekl o něm: „Hle, pravý Israelita, v němž není lsti.“ Dí mu Natanael: „Odkud mě znáš?“ Ježíš odpověděl: „Prve nežli tě Filip zavolal, když jsi byl pod fikem, viděl jsem tebe.“ Odpověděl mu Natanael: „Mistře, ty jsi syn Boží, ty jsi král israelský.“¹⁾

Dnešní Kefr Kenna má asi 1000 obyvatel, z nichž jest 100 katolíků, a 400 ortodoxních. Při františkánském kostele jest i poutnický hospic. Sestry františkánky řídí zde školu. Katolíci (sjednocení) Řekové mají zde kostel, jež vidíme, projíždějíce Kefr Kennou, po pravé straně silnice; řecký ortodoxní chrám zvedá se po levé straně silnice.

Z Kefr Kenny vstupujeme do širokého údolí zvaného

„wádi Rummane“.

Tradice klade do tohoto údolí ono evangelní pole obilní, jehož klasy učedníci Kristovi, jsouce trápeni hladem, trhali a jedli. Fariseové uzřevše to, pravili Kristu: „Hle, učenníci tvoji činí, co není dovoleno činiti v sobotu.“²⁾ Evangelista Matouš, u něhož čteme o tomto výjevu, neuvádí žádného topografického údaje, z něhož by se dalo souditi, že výjev tento se odehrál na tomto místě.

¹⁾ Jan 1, 45—49.

²⁾ Mat. 12, 1—2.

Za další jízdy spatřujeme po levici vesničku

Turaan,

po pravici

Eš-Šedžera,

již ukrývá zakulacený pahorek. Židovská kolonizační společnost koupila r. 1902 celé okolí Eš-Šedžery a zakládá zde židovskou zemědělskou kolonii.

Potom přichází po pravé straně silnice velká arabská vesnice

Lubije.

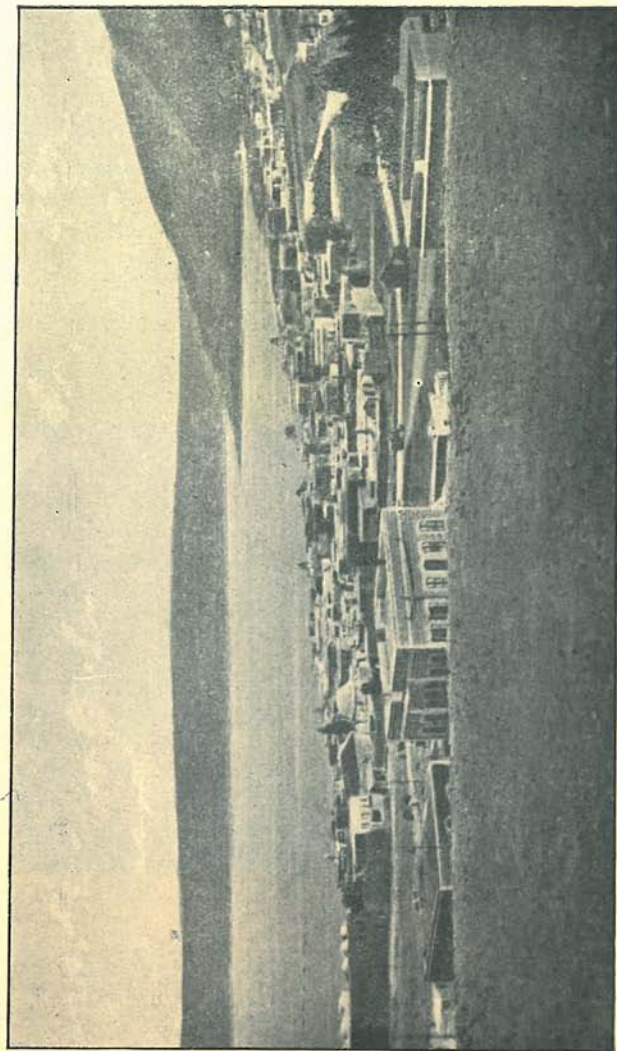
Za Lubije běží silnice po horských svazích, pokrytých čedičovými balvany; vstupujeme do sopečného pásma, obklopujícího jezero Genezaretské.

Severně od silnice upoutá pozornost pahorek 361 m vysoký, korunovaný dvěma zakulacenými hromlemi. Jest to

Kurun Hattin (rohy Hattinské).

Od dob křížáckých klade tradice na pahorek Kurun Hattin ono známé kázání Kristovo, v němž Kristus, jsa obklopen zastupy lidu přibylými z Judska, Galilee a Samařska, předložil světu celý program křesťanského života, program, jenž zvrátil všechny dosavadní názory lidstva o štěstí životním.

Blahoslavení chudí duchem, neboť jejich jest království nebeské. Blahoslavení tiší, neboť oni zemí vládnouti budou. Blahoslavení lkající, neboť oni potěšeni budou. Blahoslavení, kteří lačnější a žíznější po spravedlnosti, neboť oni nasyceni budou. Blahoslavení milosrdní, neboť oni milosrdenství dojdou. Blahoslavení čistého srdce, neboť oni Boha viděti budou. Blahoslavení pokojní, neboť oni synové Boží slouti budou. Blahoslavení, kteří protivěnsťvím trpí pro spravedlnost, neboť jejich jest království nebeské. Blahoslavení jste, když pro mne budou

Tiberias — Tabarije (s jezerem Genezaretským — Bahr Tabarije).

vás tupiti a pronásledovati . . . ; radujte se a veselte se, neboť odplata vaše hojná jest v nebesích.¹⁾

Okolnosti, za nichž evangelisté Matouš a Lukáš uvádějí toto horské kázání Kristovo, svědčí však, že horu, na niž pronesl Kristus své horské kázání, hledatí třeba jinde, v bezprostřední blízkosti břehů jezera Genezaretského, snad poblíž Kafarnaum.

Pahorek Kurun Hattin jest smutně památný krvavou bitvou 4. července 1187, v níž křížácké francké vojsko jerusalemského krále Guidona z Lusignan bylo muslimským vojskem sultána Saladina na hlavu potřeeno, král Guido z Lusignan s družinou nejslavnějšího franckého rytířstva byl zajat. Bitva tato znamená konec křesťanského panství ve Svaté zemi.

Blížíme se k několika čedičovým balvanům, jež spatřujeme po levé straně silnice.

„Adžaret en Nasara — kamen Křestanů“

zovou je Arabové.

Tradice, málo odůvodněná, umísťuje zde druhé zázračné nasycení zástupů sedmi chleby a dvěma rybičkami Kristem. Z evangelií sv. Matouše a sv. Marka²⁾ však třeba usuzovati, že toto druhé³⁾ zázračné nasycení lidu odehrálo se poblíž samých břehů jezera Genezaretského, snad nedaleko Betsaidy.

Míjíme dále novou židovskou kolonii, již máme po levé straně silnice, — pak najednou otevře se

¹⁾ Mat. 5, 3—12. Viz též Luk. 6, 21 nn.

²⁾ Mat. 15, 29 nn ; Mar. 8, 1—9.

³⁾ O prvním zázračném nasycení pěti chleby a dvěma rybičkami vypravuje evangelista Lukáš 9, 10—17.

tu našich nohou hluboká kotlina, v níž usmívá se na nás azurná hladina jezera Genezaretského.

Silnice sestupuje dosti prudce do kotliny, blížíme se a vjíždíme do

Tabarije — Tiberiady,

města to omývaného vlnkami krásného jezera Genezaretského. Z Nazareta do Tiberiady urazili jsme 30 km.

Jezero Genezaretské — Bahr Tabarije.

Jezero Genezaretské jest drahokamem Galilee, jest jednou z oněch tří nádržek vodních (jezero Merojské — Bahrat el Hüle, jezero Genezaretské — Bahr Tabarije, Mrtvé moře — Bahr Lút), jež naplňuje Jordan svými vodami. Jest původu sopečného, což dosvědčují čedičové výšiny a skály jezero se všech stran obkličující, horké prameny na březích vyvěrající, zemětřesení časem se dostavující.

Hladina tohoto sladkovodního jezera leží 208 m pod hladinou Středoziemního moře. Jezero jest 21 km dlouhé, 12 km široké, 12—18 m hluboké; jsou však v jezeře i hlubiny měřící až 250 m.

Israelité, jimž podlouhlý tvar jezera a takřka melodické bubláni jeho vlnek připomínaly hudební nástroj „kinnor“, jakýsi to druh lýry, nazývali jezero „jezerem Kinnereth.“ Po zajištění babylonským pojmenovali židé jezero po rovince „Genesar neb Genesareth“, ležící na severozápadním břehu jezerním, „jezerem Genezaretským“.

Slulo též „jezerem Tiberiadekým“ po městě Tiberiadě, ležícím na západním břehu, kterýžto název

stal se dnes všeobecně užívaným v arabském pojmenování „Bahr Tabarije (= jezero Tiberiadecké)“.

V evangeliu setkáváme se též s názvem „moře Galilejské“¹⁾. Leželot v provincii Galilei.

Jezero Genezaretské jest „par excellence“ jezerem evangelním.

Větší část evangelia, činů a skutků, promluv a kázání Ježíšových odehrála se na modrých vlnkách, na březích, na okolních výšinách, v blízkých městech a vesničkách jezera.

Vzpomínáte! . . . Dvakráte bylo jezero jevištěm zázračného rybolovu učenníků Kristových;²⁾ při druhém zázračném rybolovu ustanovuje na břehu jezerním zmrtvýchvstalý Kristus apoštola Šimona-Petra hlavou své Církve.³⁾

. . . Na jezeře, mezi Kafarnaum a krajinou Gerasenitů, utišil Ježíš bouři mořskou.⁴⁾

. . . Ježíš kráčí po vodě jezera Genezaretského a poroučí bojácnému a pochybuujícímu Petrovi, aby vystoupiv z ložky, šel mu po vlnách vsťíc.⁵⁾

. . . U Kafarnaum tísni se zástupy na břehu mořském a Kristus mluví k nim v podobenstvích z ložky, kolébané vlnkami jezera.⁶⁾

Jak často prodléval božský Mistr v Kafarnaum, onom městě, jež se stalo druhou otcinou Kristovou a jež evangelium nazývá proto městem Ježíšovým!! Jak často zdržoval se Spasitel v jiných městech, jež

¹⁾ Mat. 15, 29—39.

²⁾ Luk. 5, 4—11; Jan 21, 3—7.

³⁾ Jan 21, 15—23. — ⁴⁾ Mat. 8, 23—27. — ⁵⁾ 14, 24—33.

⁶⁾ Mar. 5, 1 nn.

tehdy ve vší své strhující římsko-řecké výstavnosti krásnila břehy jezera Genezaretského!

Tiberiada—Tabarije.

Stanuli jsme na své cestě v Tabarije, staré to Tiberiadě. Tiberiada (Tiberias) byla zbudována asi kolem r. 17 p. Kr. Herodem Antipou. Herodes Antipas (tentýž, před nímž stál Kristus na Velký pátek) vystavěl město na místě bývalé nekropole zvané buď Kinereth, buď Rekkath, neb Hammath a nazval nové město po svém císařském příznivci Tiberiovi Tiberiada (Tiberias). Židé doby Kristovy vyhýbali se tomuto městu, jež, zvedajíc se nad bývalou nekropolí, platilo u nich za nečisté. I o Kristu nečteme nikde v evangelium, že by byl vstoupil do bran tiberiadských. Po rozboření Jerusalema Hadrianem, za císařů Antonia, Marka Aurelia a Commoda stala se Tiberias sídlem sanhendrinu — velerady židovské a talmudické školy. V slavné tiberiadské škole talmudické vzniklo literární náboženské dílo židovské „Mišna“, jehož původcem jest Rabbi — Juda.

Sv. Jeronym učil se jazyku hebrejskému v Tiberiadě u jednoho rabína. Za Konstantína Velikého stala se Tiberiada biskupským sídlem, jehož biskup byl suffraganem arcibiskupa skythopoliského (beisanského). Poutník sv. Willibald viděl kolem roku 725 v Tiberiadě několik křesťanských svatyň. Křížáci obnovili Tiberiadu, posunuvše město dále na sever od bývalého města Herodova. Zbudovali křesťanské chrámy, zřídili biskupské sídlo, jehož biskup byl suffraganem arcibiskupa nazaretského.

Město opatřili silnou pevností, která při zemětřesení r. 1887 stala se obětí rozvalin. Dnešní Tabarije, jež zaujímá místo křížácké Tiberiady a svými bílými budovami, zastíněnými palmami a vzhlízejícími se v azurných vlnkách jezera Genezaretského, mile na diváka působí, čítá asi 6500 obyvatel, z nichž 4600 židů, 1600 muslimů, 185 katolických (sjednocených) Řeků, 40 latiníků a 40 ortodoxních Řeků.

Na místě, na němž tradice, původu dosti mladého, klade evangelní výjev zjevení se zmrtvýchvstalého Krista učedníkům a ustanovení Petra hlavou církve,¹⁾ stojí již v době křížácké vybudovaný chrám sv. Petra †, při něm františkánský klášter a poutnický hospic. Katoličtí Řekové mají v Tabariji malou kapli. Italské sestry — františkánky řídí zde školu.

Dvacet minut jižně od Tabarije leží horké lázně

El Hammam,²⁾

známé již Josefu Flaviovi a Pliniovi pod jménem „Amatha“. Ze země vyvěrají tu 4 horké prameny, z nichž jeden má teplotu 55° C. Nad lázněmi spaťujeme několik židovských náhrobků, mezi nimiž upoutá naši pozornost náhrobek Rabbiho Akiby, jenž podporoval r. 135 p. Kr. vzpouru pseudomesiáše Bar-Kochby, a náhrobek židovského učence Maimonida (r. 1204 p. Kr.).

Nastupujeme okružní jízdu k památným místům ležícím na březích jezera Genezaretského!

Z Tabarije stoupá vozová cesta po svazích pahorků směrem severním. Urazivše 5 km, staneme u

¹⁾ Jan 21, 15—23.

²⁾ Arabské slovo El Hammam znamená „horká lázeň“.

El Medždel,

vesničky to ležící na březích jezera. El Medždel jest starozákonní Migdal-El knihy Josuovy¹⁾ a evangelní Magdala, odkudž pocházela Maria Magdalena. Středověcí poutníci připomínají v Magdale chrám zbudovaný na domnělém místě domu Magdalenina. Dnes vítají nás v bídné vesničce El Medždel jen trosky nějaké pevnůstky. Nad El Medždel strmí srázná výšina Arbela, jež ve své stráni ukrývá pověstné jeskyně, do nichž v době makabejské se uteklo obyvatelstvo před Bakchidem, generálem Demetriovým.²⁾

Za El Medždel ústí vozová cesta do

rovinky Genezaretské,

zvané v bibli „Kinnereth (= Genesar — Genesareth)“. Arabové nazývají dnes rovinku „El Ghueir (Malé údolí)“. Za všech dob byla rovinka tato proslavena svou bujnou vegetací. Plody rovinky „Genesar — Kinnereth“ těšili se u Židů nejlepší pověsti. „Je-li ráj na zemi, pak jest to Genesareth“, praví Talmud. Rovinka El Ghueir jest 6 km dlouhá a 3 km široká. Často kráčival Kristus touto květenou hýřící rovinkou, jejíž obyvatelé, poznavše Krista, „proběhli celou tu krajinu a počali na ložích nositi chorobné tam, kde slyšeli, že jest. A kde vcházel do vesnic neb do měst neb dvorců, kladli nemocné na ulice a prosili ho, aby směli dotknouti se aspoň třepení roucha jeho; a všichni, kteří se ho dotkli, byli uzdraveni.“³⁾

Skoro na samém konci rovinky Ghueir spatřujeme beztvárné zříceniny, zvané

¹⁾ Jos. 19, 38. — ²⁾ 1 Mak. 9, 2. — ³⁾ Mar. 6, 53–56.

„Khirbe Minije — Trosky Minije“;

kdysi zde muselo státi větší město. Někteří palestinologové považují Minije za místo, kde stála evangelní Betsaida; jiní palestinologové, kteří se dovolávají židovské tradice, prohlašují Minije za místo evangelního Kafarnaum.

Vozovou cestou ubíráme se dále směrem severovýchodním. Blížíme se skalní stěně pahorku

Tell Hirme,

jenž pojednou uzavírá další cestu na východ a skalnatým předhořím, zvaným Ras el Khanzir, padá do vln jezera Genezaretského. Tell Hirme jest bohat na vodu; jest zde též

Ain Tabgha — pramen Tabgha,

poblíž něhož spatřujeme uprostřed pečlivě pěstovaných zahrad krásnou budovu; budova a zahrady patří německé „Katolické společnosti kolínské“ a jsou spravovány německými lazaristy.

Pramen Tabgha jest totožný s „pramenem Kafarnaumským“, o němž mluví Josephus Flavius¹⁾. Název Tabgha jest zkomolenina řeckého Heptapegon (hepta pégai = sedm pramenů), kterýžto řecký název připomíná existenci 7 pramenů na tomto místě; Židé měli pro Heptapegon obdobný hebrejský název Beršabe (beer — pramen, šeba — sedm).

Z Ain Tabgha dorazíme za půl hodiny po cestě vinoucí se po výšině, jež se táhne nad jezerem Genezaretským, do

Tell Hum.

¹⁾ Josephus Flavius: Bellum Jud. III, III, 1.

Tell Hum jest podle staré tradice křesťanské, jejíž svědky jsou Eusebius¹⁾ a Theodosius²⁾, ono místo, kde v době Kristově trůnilo pyšné a velké římsko-řecko-židovské město Kafarnaum. Toto město, jsouc postiženo kletbou Kristovou, zmizelo s povrchu zemského a o jeho polohu jest mezi archeology a palestinology velká pře. Objevy, učiněné v poslední době v Tell Hum, nenechávají pochyby o tom, že zde stálo evangelní Kafarnaum. Na území, patřícím františkánům, byly odkryty ssutiny překrásné synagogy orientované na sever. Synagoga byla 24 m dlouhá a 18 m široká; pozůstávala z velké lodi obklopené na třech stranách sloupořadím. Korintské hlavice sloupů, způsob ornamentních prací atd. svědčí, že synagoga byla vybudována v době římsko-byzantské, v 5. století. Východně od této synagogy možno však zjistiti stopy starší budovy — synagogy, jež nepochybně viděla zázraky Kristovy a naslouchala jeho slovům. Jižně od ssutin synagogy byly nalezeny zbytky osmihranné stavby dlážděné mosaikou; byla to asi křesťanská svatyně, baptisterium. Františkáni budují poblíž zřícenin malý klášter s malou kaplí.

Jaké myšlenky vyvolávají ve vás ssutiny kafarnaumské . . . V Kafarnaum, jež se stalo druhou otčinou Kristovou, bydlel Kristus v domě Šimona Petra neb v domě jiného přítele a platil v městě tomto daň.³⁾ . . . V synagoze kafarnaumské mluvil a činil zázraky.⁴⁾ . . . V domě, jež Kristus v Kafarnaum obýval, před branou tohoto domu, byli Kristem zá-

1. Eusebius: *Onomasticon sacrum* (koncem 3. stol.)

2. Theodosius: *Relatio* (kolem r. 530).

3) Mat. 17, 24—27. — 4) Mar. 1, 21—28,

zračně uzdravení četní nemocní: člověk ochrnulý¹⁾, mnozí různými neduhy trápení a nečistým duchem posedlí²⁾, tchyně Petrova.³⁾ . . . V Kafarnaum, ubíraje se kolem celnice, povolal Kristus Leviho, syna Alfeova, za apoštola (apoštol Matouš,⁴⁾ . . . město Kafarnaum bylo svědkem uzdravení ženy krvotokem trpící, jež se dotkla pouze třepení roucha Kristova⁵⁾, svědkem vzkříšení dcerušky Jairovy,⁶⁾ uzdravení služebníka setníka římského,⁷⁾ s jehož rtů po prvé zaznělo ono velebné: „Pane nejsem hoden, abys vstoupil pod střechu mou, ale toliko rci slovo . . .“ Kafarnaum bylo konečně jevištěm onoho vpravdě božského slibu Kristova: dáti sebe sama lidem za pokrm a za nápoj:

Vpravdě, vpravdě pravím vám: Nebudete-li jísti těla Syna člověka a pítí jeho krve, nebudete mítí v sobě života. Kdo jí mé tělo a pije mou krev, má život věčný, a já ho vzkřísím v den poslední.⁸⁾

Ke všem těmto projevům a důkazům vykupitelské lásky Kristovy zachovalo se Kafarnaum chladně a lhostejně. Kletba Kristova stihla město:

A ty Kafarnaum, zda budeš povýšeno až do nebe? Až do propasti sejdeš: neboť, kdyby v Sodomě byly se udály zázraky, které se děly v tobě, byla by zůstala až podnes. Avšak pravím vám: Zemi sodomské bude lehčeji v den soudný nežli tobě.⁹⁾

Kafarnaum, pyšného, vlnkami jezera Genezaretského omývaného města, již není!!

1) Luk. 5, 17—26. — 2) Mar. 1, 32—34. — 3) Luk. 4, 38.

4) Mat. 9, 9. — 5) Mat. 9, 20—22. — 6) Mat. 9, 23—26.

7) Mat. 8, 5—13; Jan. 4, 47—54.

8) Jan. 6, 54—55. — 9) Mat. 11, 23—24.

Severozápadně od Tell Hum, na pahorku, leží

Khírbe Keraze,

jež někteří palestinologové považují za místo evangelního Korozainu.

Chceme-li navštívit památná místa východního břehu jezera Genezaretského, musíme u Tell Hum vstoupit do barky a přeplavit se na druhý břeh jezera.

Pokračovati v cestě pevninou, směrem severovýchodním ku vtoku Jordanu do jezera Genezaretského, bylo by bezúčelno, poněvadž poblíž vtoku do jezera Genezaretského nelze Jordanu nikde překročit.

Barka přeplaví nás od Tell Hum přímo na protilehlý východní břeh jezera Genezaretského a vystoupíme na břeh u vesničky

Mesadije.

Mesadije leží při ústí „wádi Mesadije neb Dalije“ do jezera Genezaretského. Domky vesničky, jež pokrývají pahorek, jsou budovány ze stavebního materiálu okolo ležících zřícenin.

Mesadije je pravděpodobně místo evangelní Betsaidy, onoho města, jež dalo Kristovi pět apoštolů: Jakuba a Jana, Petra, Ondřeje a Filipa. Poblíž Betsaidy nasytil dvakrát zázračně Kristus velké zástupy lidu; ¹⁾ před branami Betsaidy uzdravil slepce. ²⁾

V době Kristově, za vlády tetrarchy Filipa, byla Betsaida kvetoucím městem, zvaným Betsaida Julias.

¹⁾ Luk. 9, 10 nn; Jan 6, 1 nn; Mar. 8, 1—9,

²⁾ Mar. 8, 22 nn,

Na východní břeh jezera Genezaretského kladou Betsaidu historikové Josephus Flavius a Plinius, rovněž stará křesťanská tradice z doby předkřížácké, vyjádřená Eusebiem, ¹⁾ Theodosiem ²⁾ a jinými křesťanskými poutníky.

Putujeme-li po východním břehu jezera Genezaretského dále směrem jižním, přijdeme jižně od wádi Semak ku pahorku pokrytému zříceninami. Beduinové nazývají místo toto

Khírbe Kersa (Kursa).

Zde stálo asi evangelní město Korozain, město, jež, podobně jako blízké sousední město Betsaida, slyšelo z úst Kristových onu děsnou hrozbu:

Běda tobě Korozain, běda tobě, Betsaido!
Neboť kdyby v Tyru a Sidonu byly se udály zázraky, které se děly ve vás, byli by dávno v zínici a popelu učinili pokání. Avšak pravím vám: Tyru a Sidonu bude lehčeji v den soudný nežli vám. ³⁾

Korozain a Betsaida zahynuly. Eusebius a stará křesťanská až do doby křížácké sahající tradice, již kladou Korozain v tato místa, nacházejí jen zříceniny.

Na další pouti dospějeme ku zříceninám staré nekropole a města, ležícím na břehu jezera. Poblíž zvedá se pahorek zvaný „Džebel Kurein Džerade.“ Ve slově „Džerade“ skrývá se asi evangelní název

„Gerasa“,

a my jsme pravděpodobně v evangelní krajině gera-

¹⁾ Koncem 3. století.

²⁾ Kolem r. 530 p. Kr.

³⁾ Mat. 11, 21—22.

senské, kde Kristus, osvobodiv jednoho muže od ducha zlého, vernal ducha zlého do pasoucího se na hoře stáda vepřů, kteréžto stádo hnalo se srázem do jezera a utonulo.¹⁾

Jihozápadně od Džebel Kurein Džerade, na vysokém pahorku na břehu jezera, přímo naproti Tabarije—Tiberiadě, ležící na západním břehu, zdraví nás velkolepé rozvaliny starobylého města s pohanským chrámem a křesťanskou basilikou.

Místo se nazývá

Kalaat el Hossen.

V době Kristově stálo zde výstavné řecko-římské město Hippos, jehož obyvatelstvo bylo z polovice pohanské.

Obcházíme jezero na jeho jižním konci, překročujeme Jordan poblíž jeho výtoku z jezera Genezaretského, a pozornost naši upoutají na jihozápadním břehu jezera dvojí zříceniny: pahorek

Khirbet el Kerak

a severozápadně odtud ležící

Khirbe Sin en Nabra.

Khirbet el Kerak jest místo, kde v I. století p. Kr. trůnila skoro nedobytná pevnost Tarichea, jejíž obhájce a obyvatelstvo za židovské vzpoury Titus porubal.

Khirbe Sin en Nabra jest Sennabris, jež tvořila jakési předměstí Tarichee. Kristus na svých cestách

¹⁾ Luk. 8, 26 39.

z Nazareta k Jordanu,¹⁾ neb od Jordanu do Kany²⁾ ubíral se kolem těchto dvou míst.

Z Khirbe Sin en Nabra dorazíme po vozové cestě přes El Hamman do Tabarije-Tiberiady. Jak zajímavou byla asi návštěva všech těchto měst v době Kristově, kdy města tato pyšnila se na březích smavého jezera Genezaretského v celé své strhující kráse a nádheře.

¹⁾ Mar. 1, 9. — ²⁾ Jan. 2, 44.

XXIII.

Z Nazareta přes Haifu a Ludd do Jafy.

Z Nazareta, kamž jsme se vrátili se své vyjížďky k jezeru Genezaretskému, nastupujeme cestu, jejíž první etapou jest město Haifa s památnou horou Karmelem.

Jedeme po hlavní silnici směrem nejprve jihozápadním. Z kotliny nazaretské cesta stoupá do vrchu. S vrcholu náhorní roviny spatřujeme po levici zelenající se, do údolí sestupující čáru potůčku, jehož břehy jsou pokryty bohatou vegetací hýřícími zahradami. Potůček vytéká z „pramene Emirova.“ Blížíme se krásně stavěné vesničce

Jafě,

jež leží po naší pravici a jest vzdálena od Nazareta 3 km. Vesnička čítá asi 700 obyvatel, z nichž jest 250 muslimů, 200 ortodoxních Řeků a 20 protestantů. Poblíž vesničky, na výšině, zvedá se malá kaple, jež podle tradice označuje místo, kde kdysi stál dům Zebedeje, otce apoštolů Jakuba a Jana. Než tato tradice, datující z 15. století, jest původu dosti mladého; podle evangelia sv. Matouše¹⁾ a sv. Lukáše²⁾ byl rodný dům apoštolů Jakuba a Jana někde na březích jezera Genezaretského, snad v Kafarnaum. Jafa jest, což dosvědčují zříceniny a četné pohřební jeskyně, starobylé místo. Zde kdysi trůnilo v době Josuově kananejské město Jafia³⁾; v době židovské vzpoury

(r. 65 p. Kr.) bránili se Židé v Jafě velmi hrdinsky, takže císařský princ Titus odváděl z dobytého města, v němž stanul nad 15.000 židovských mrtvol, jen 2000 zbylých zajatců. Na rozdíl od pobřežního města Jafy nazývá se tato Jafa „Jafa Galilejská.“

Asi 4 km za Jafou zahýbá hlavní silnice na severozápad. V tomto místě jest se silnice nádherná vyhlídka směrem jihovýchodním do dole ležící roviny Esdrelon: srázná výšina zářívá se před našimi zraky jako nějaká ostruha do roviny Esdrelon, jest to „hora Svržení“ (Džebel Kafze) u Nazareta; na východě kyne na rozloučenou majestátní kůžel hory Táboru.

U kilometru 9. (měřeno z Nazareta) projíždíme kvetoucí vesnicí

El Mudžeidil;

kromě muslimů bydlí zde ortodoxní Řekové, kteří mají v místě svůj chrám, a latiníci-katolíci, jejichž kapli vidíme po levé straně silnice.

Urazivše 4 km od Mudžeidil, spatřujeme po pravé straně na výšině položenou vesničku

Malul,

po levé straně na okraji roviny Esdrelon ležící vesničku Džebata, jež jest stará Gabatha, připomínaná sv. Jeronymem.¹⁾

U 14. kilometru (od Nazareta) míjíme po pravici osamělý pahorek, poblíž něhož se prostírají rozvaliny vesničky

Semunije.

Roku 1867 přišli do Semunije württembergští němečtí osadníci, aby kolonisovali okolí; všichni až na jednoho zemřeli bahenní zimnicí. Semunije jest stará Simonias,

¹⁾ Mat. 4, 21. — ²⁾ Luk. 5, 10. — ³⁾ Jos. 19, 12.

¹⁾ Jeronym: Onomasticon sacrum.

jež za osvobozovacího boje (r. 65 po Kr.) se tak hrdinně hájila, ale nakonec byla Římany srovnána se zemí. V knize Josue¹⁾ se nazývá Semeron.

U 17. kilometru (od Nazareta) vítá nás vesnička

Džeda.

Nad bídnými vesnickými domky vyniká velká bílá budova s červenou střechou; jest to bývalé hospodářské sídlo dvou bohatých řeckých rodin z Beyrutu, jímž až do nedávna patřily skoro všechny okolní velmi úrodné pozemky. Dnes skoupili všechny tyto pozemky židovští přistěhovalí kolonisté. Džeda jest starozákonní Jedala, jež byla přidělena pokolení Zabulonovu.²⁾

Další jízda seznamuje nás s kvetoucími a vlídnými koloniemi

Umm el Amad a Beitlahem,

jež vidíme v dáli po pravé straně hlavní silnice: Beitlahem jest starozákonní Betlem Zabulonův³⁾ (na rozdíl od Betlema Judova). Projíždíme houštinami a zbytky posledního palestinského lesa porostlou krajinou, necháváme po pravé straně u silnice na osamělém kopečku ležící chudou vesničku

El Hartije.

Silnice se nenápadně neustále snižuje ku širokému korytu historicky významného biblického potoka

Kisonu, dnešního Nahr el Mukatta.

Kison (Cison), jenž v době letní až na malé smrduté kaluže nemá vody, stává se v době dešťů dravým, vše strhujícím veletokem. Vzpomínáte! Vlny Kisonu odnášely k moři mrtvoly vojska Sisarova, poraženého

¹⁾ Jos. 19, 15. — ²⁾ Jos. 19, 15. — ³⁾ Jos. 19, 15.

vítěznými israelskými voji Debořinými a Barakovými,¹⁾ mrtvoly na rozkaz Eliášův povražděných 450 kněží Baalových,²⁾ mrtvoly v tak zvané bitvě táborské Napoleonem Bonapartem 15. dubna 1799 poraženého mameluckého-egyptského vojska. Po mostě přejíždíme řečiště potoka Kisonu-Nahr el Mukatta. Po levici, nedaleko, klene se přes řečiště Kisonu druhý most, po němž běží železniční trať Damašek — Deraa — Haifa.

U 27. kilometru (od Nazareta) přetíná hlavní silnice železniční trať Damašek — Deraa — Haifa a běží po úpatí pohoří Karmelského, majíc většinou železniční trať po pravici, až do Haify. Za jízdy zdraví nás u 30. kilometru fikovníky a olivami obklopená muslimská osada

Jadžur,

u 33. kilometru zemědělsky pokročilá vesnice

Beled eš Šejk,

obývaná libanonskými Drusy. Obě vesnice leží po levé straně silnice.

U 38. kilometru (od Nazareta) vjíždíme do důležitého pobřežního palestinského přístavního města Haify.

Haifa.

Haifa—Hefa—Kaifa leží na jihu tak zvaného zálivu Saint Jean d' Acre, pojmenovaného takto po městě Saint Jean d' Acre, položeném na severní straně tohoto zálivu.³⁾

¹⁾ Soud. 4 a 5. — ²⁾ 1 (3) Král. 18.

³⁾ Feničané nazývali město toto Akko, Řekové Ptolemais, Arabové nazývají je Akka.

Název „Saint Jean d' Acre“ je francouzský. Saint Jean d' Acre, jenž má 12.000 obyvatel, jest námořní pevnost.

Město Haifa rozkládá se na pobřeží tiché zátoky mořské, kterou ovládá pohoří Karmelské. Na jihovýchodní straně města možno spatřiti na pahorku zříceniny bývalé pevnosti.

Dnešní Haifa čítá asi 20.000 obyvatel; z toho počtu jest asi 8.000 muslimů, 7.000 řeckých (sjednocených) katolíků, 2.000 židů, 1.000 ortodoxních Řeků, 600 (katolických) Maronitů, 600 protestantských německých kolonistů, 500 latiníků-katolíků.

Latinská městská farnost jest spravována kněžními karmelity, kteří se těší ve městě neobyčejné vážnosti; při farním jejich kostele jest poutnický hospic.

Haifa jest sídlem četných katolických řeholí s jejich humanitní a osvětovými ústavy: Paní z Nazareta (Les Dames de Nazareth) mají zde pensionát a dívčí obecnou školu; sestry sv. Vincence sirotčinec a útuinu; francouzské karmelitky velký klášter; sestry Třetího řádu karmelského sirotčinec, dvě školy a dispensář; německé sestry sv. Karla Borromejského spravují nemocnici, dispensář, útulnu, dívčí školu a na Karmelu vystavěly sanatoř; Bratři křesťanských škol řídí velkou obecnou školu; italsí salesiáni zbudovali na západním konci města svůj ústav. Činnost těchto katolických řeholí na městské obyvatelstvo jest velmi blahodárná.

Na jihu města zvedá se velký židovský ústav Polytechnikum; němečtí kolonisté obývají na západní straně města moderní čtvrť, jejíž velkoměstské ulice a domy svědčí o pílí a podnikavosti přistěhovalého německého obyvatelstva.

Přístavní rejda haifská jest pohořím karmelským chráněna před jižními, jihozápadními a západními větry; z přístavů haifského vyváží se hlavně obilí,

dále tak zvaný „sesam“ a proslulé, na evropských trzích tak hledané jemné syrské houby, jež rostou na mořském dně pobřeží haifského.

Haifa-Kaifa jest známa teprve z doby poměrně dosti mladé. V bibli se název Haifa-Hefa vůbec nevykytuje. Před Kristem prostíralo se zde, na nejzazším severovýchodním konci předhoří karmelského, město „Sycaminum = Město Sykomor“; bylo to město kvetoucí, o čemž svědčí v mořském písku nalezené hroby a zříceniny různých staveb.

Západně od Sycaminum, u dnešního Tell es Semak, leželo předměstí sycaminské: „Porphyrium = Město Červce“, neboť v těchto místech hojně se vyskytující murex trunculus (škeble červcová) dal vznik cílému průmyslu červcovému.

V době křížácké hrála Haifa-Kaifa již důležitou úlohu. Křížáci dali městu název „Castellum Caiphae — Pevnost (Město) Kaifa.“

V Haifě residují konsuláty několika evropských mocností, jakož i konsulát Severních Států Amerických.

Hora Karmel a pohoří Karmelské.

Co Haifu činí cílem všech poutníků a cestovatelů palestinských, jest pohoří Karmelské, jehož vápencové předhoří vyběhá u Haify do vln Středozemního moře. Haifu samu ovládá poslední článek horského řetězu karmelského, hora Karmel.

Vozová cesta, zlézající mírně svah hory Karmelu, vede nás až na vrchol hory Karmelu, na esplanádu, položenou 170 m nad hladinou Středozemního moře.

Po pravici vítá nás prostorný čtverhran klášterních budov karmelitských se svatyní „Naší Paní Kar-

melské", po levici hledí velká stavba „palazzo“, vystavěná r. 1821 ze zřícenin starého kláštera od Abdallaha, paši v Saint Jean d' Acre. Palazzo byl výletním zámek Abdallahovým. Na palazzo jest nyní zřízen maják, jehož bílé světlo jest možno zřítí s moře až ze vzdálenosti více než 50 km.

Uprostřed esplanády zdraví nás žulový sloup s krásnou sochou Neposkvrněné, dar to americké republiky Chile.

Hlavní branou klášterního průčelí, hledícího k moři, vcházíme přímo do svatyně

„Naší Paní Karmelské“ †.

Svatyně jest rotundovitá stavba, korunovaná půvabnou kopulí, jež spočívá na čtyřech velkých obloucích. Nad skvostným hlavním oltářem usmívá se na vás z výklenku zázračná polychromovaná socha Naší Paní Karmelské, oděné v drahocenný šat; čelo Neposkvrněné zdobí zlatá korunka. Svatyně jest hlavním sídlem arcibratrstva Naší Paní s hory Karmelu.

Pod hlavním oltářem otvírá se tak zvaná

„jeskyně Eliášova“;

vede do ní dvoje mramorové schodiště. Jeskyně jest jedním z tradičních příbytků proroka Eliáše, jehož sochu spatřujete v pozadí jeskyně nad oltářem. Prorok Eliáš jest velmi ctěn galilejskými fellachy¹⁾, kteří nazývají Eliáše „El Khader — Prorok zelenající se“.

¹⁾ Fellachové galilejští zasvěcují často své dívky proroku Eliášovi. Za zvuků hudby a v slavném průvodu přivázejí své dítko do svatyně karmelské, kde mnich-karmelitán stříhá dítku jeho první vlas.

Se svatyní Naší Paní Karmelské souvisí velký karmelitský klášter, jenž činí na návštěvníka úplně dojem nějaké pevnosti. Karmelité mají v klášteře noviciát a své domácí theologické studium. V prvním poschodí klášterním jest umístěn poutnický hospic.

S klášterní terasy kochá se oko vaše překrásným rozhledem po široším okolí: daleko na sever za Saint Jean d' Acre spočinete svým pohledem na předhoří Ras en Nakura, východně odtud zdraví vás četné vesničky Horní Galilee a pohoří Velký Hermon; na západě bloudí oko vaše po zříceninách starého Porphyrium, po azurné hladině zátoky saint-jean-d' acreské; na jihu kynou vám palmy Tantury, staré to Dory, skalnaté předhoří Athlitu, středověkého to „Castellum Peregrinorum.“

Vycházíte z kláštera a před branou spatřujete zahrádku s malou pyramidou, korunovanou železným křížem. Pod pyramidou odpočívají kosti francouzských vojáků, jež v roce 1799 Napoleon zanechal na Karmelu na ochranu karmelitského kláštera. Po odchodu Bonapartově byli však vojáci od Turků povražděni.

Hora Karmel jest však jen posledním článkem pohoří Karmelského.

Pohoří Karmelské.

Táhne se od Středoziemního moře v délce 25 km směrem jihovýchodním až k rovině Esdrelon. Průměrná šířka pohoří obnáší asi 8—10 kilometrů, průměrná jeho výše jest 300 m, nejvyšší bod pohoří dosahuje u Esfie až 530 m. V pohoří prohánějí se lišky, šakalové, hyeny divoké svině, gazely.

Pohoří Karmelské odvozuje své pojmenování od hebrejského slova označujícího h „zahradu“. A zahradou,

stromovou a rostlinnou zelení pokrytou pahorkatinou bylo vždy pohoří Karmelské.

I dnes za všeobecného úpadku palestinského zemědělství, kdy pohoří karmelské ožívuje jen asi dvacet muslimských neb řeckých vesniček, jest pohoří Karmelské

pohořím zelenajícím se.

Zelení pokryté pohoří Karmelské bylo ve Starém zákoně obrazem něčeho krásného a vytouženého. Isaiáš volá, že v době Mesiášově

„veselit se bude neschůdná pustina,
plesat a kvést bude poušť jak lilie,

nádhera Libanonu bude jí dána,
krása Karmelu i Saronu¹⁾

Jeremiáš těší zajatce babylonské, že budou opět „pásti na „Karmelu“²⁾, a ve Velepísni Šalomounově apostrofuje básník krásnou Sulamitku slovy:

Hlava tvá na tobě jako Karmel.³⁾

Památným stalo se pohoří Karmelské činností proroka Eliáše. Na pohoří Karmelském shromáždil prorok Eliáš za dnů krále Achaba, když již dlouho trvajících sucho soužilo zemi, 450 pohanských kněží Baalových, aby v přítomnosti krále Achaba bylo rozhodnuto, zda Hospodin-Jahve jest pravý Bůh neb zdali jím jest Baal. Spor končí vítězstvím Eliášovým, jenž dává zjmatí kněze Baalovy a je pobítní u potoka Kisonu⁴⁾.

S vyvýšeného místa pohoří Karmelského pozoruje pak Eliáš od moře blížící se, hojný dešť přinášející mračno a vyzývá Achaba k spěšnému návratu do Jezreale.¹⁾

Tradičním místem, kde Eliášova oběť v přítomnosti krále Achaba, 450 kněží Baalových a velikého množství lidu byla ohněm s nebe strávena a kde Eliáš pozoroval od moře se blížící, dešť přinášející mračno, jest 515 m vysoký pahorek zvaný od Arabů „El Mukhraka—Oběť“, čnějící na pokraji roviny Esdrelon. Od kláštera a svatyně Naší Paní Karmelské možno doraziti na El Mukhraka za 4—5 hodin, jedeme-li koňmo směrem jihovýchodním po hřebenu pohoří Karmelského. Na El Mukhraka upoutá naši pozornost z mohutných kamenů stavěná cyklopská ohrada; místo toto bylo zajisté již v době před Eliášem a tím více v době po Eliášovi významným obětním místem israelským. Dnes se zvedá na El Mukhraka malá kaple, zasvěcená proroku Eliášovi. Při kapli zbudovali karmelitě malou klášterní budovu, s jejíž terasy jest krásný pohled do roviny Esdrelon.

Severovýchodně od El Mukhraka, v údolí u potoka Kisonu (dnešního Nahr el Mukatta), zvedá se „Tell el Kassis — pahorek Kněžský“; jest to tradiční místo, na němž Eliáš dal pobítní 450 kněží Baalových.

V pohoří Karmelském zdržoval se i Eliseus, nástupce Eliášův. Sunamka, jejíž chlapec zemřel na úpal sluneční, hledá Elisea zde.²⁾

S Eliseem prodlévali tu i žáci Eliseovi, proroci; rovněž tomu tak bylo již za Eliáše, neboť oba, Eliáš i Eliseus, měli kolem sebe četnou školu prorockou.

¹⁾ Is. 35, 1. 2. — ²⁾ Jer. 50, 19. — ³⁾ Velep. 7, 5.

⁴⁾ 1 (3) Král. 18, 1—40.

¹⁾ 1 (3) Král. 18, 41—46. — ²⁾ 2 (4) Král. 4, 25.

Tuto historickou skutečnost připomíná nám tak zvaná „škola Prorocká“, jeskyně to, otvírající se na úpatí hory Karmelu. Dospějeme k jeskyni, když sestoupíme od svatyně Naší Paní Karmelské na západ směrem do roviny, v níž kdysi se prostíralo Sycaminum. Vchod do jeskyně jest na dvoře domu obývaného muslimským santonem. Jeskyně jest dnes přeměněna v mešitu. Jeskyně, tak zvaná

„škola Prorocká“,

jest 14 m dlouhá a 7 m široká. Vnitřní zařízení jeskyně pochází z doby pozdější, buď z doby Heroda Velikého, kdy židovští poustevníci — essenové, neb z doby Konstantina Velikého, kdy řečtí poustevníci jeskyni tuto jako někdejší příbytek proroka Eliáše a jiných proroků velmi ctíli. Stěny školy Prorocké pokrývají různé nápisy v řeči řecké, latinské a arabské; obsahem těchto nápisů, z nichž nejstarší datují se z 3. a 4. století po Kristu, jest prosba k mocnému proroku Eliášovi.

V pohoří Karmelském prodléval a meditoval v 6. století před Kristem slavný Pythagoras¹⁾; zde obětoval římský generál a pozdější císař římský Vespasian²⁾.

Tacitus a Suetonius³⁾ píší ve svých spisech o pohoří Karmelském jako o místě bohoslužebném.

Pohoří Karmelské bylo oživeno hned v prvních stoletích křesťanských četnými poustevníky, kteří tu po příkladu proroka Eliáše a jiných starozákonních proroků žili v jeskyních neb v malých příbytcích životem odříkavým.

¹⁾ Jamblicus: Vita Pythagorae III, 5.

²⁾ Plinius Starší: H. N. II, 17.

³⁾ Suetonius: Vita Vespas. V.

V době křížácké shromáždil Berthold de Limoges, francouzský to křížák, jenž po dobytí Jerusalema r. 1099 opustil křížáckou armádu, kolem sebe poustevníky karmelské, zbudoval v dnešním tak zvaném

„údolí Mučedníků“,

poblíž pramene Eliášova, společný klášter a položil takto základ k dnešnímu řádu karmelitskému. Berthold stal se prvním představeným nového kláštera.

Nástupce Bertholdův sv. Brokard, narozený v Jerusalemě z rodičů francouzských, rozšířil klášter a zemřel v klášteře r. 1221. Jest druhým zakladatelem řádu karmelitského. Rozšířený klášter v „údolí Mučedníků“ byl nazván po něm

„klášteřem sv. Brokarda“.

Zříceniny kláštera sv. Brokarda možno spatřiti až podnes v „údolí Mučedníků“ u tak zvaného pramene Eliášova. Jdeme-li od „školy Prorocké“ asi 35 minut směrem jižním podél pobřeží mořského, dospějeme k ústí údolí Mučedníků. Odtud zlezáme údolí a v hořejší jeho části spatřujeme ssutiny kláštera sv. Brokarda.

Karmelité vystavěli nedávno poblíž malou kapli zasvěcenou sv. Eliášovi.

R. 1291, kdy padla palestinská křížácká pevnost Saint Jean d' Acre, musili karmelité opustiti pohoří Karmelské. Odebrali se do Evropy. Klášter sv. Brokarda upadal v ssutiny.

Než v Evropě nezapomněli karmelité kolébky svého řádu. Po různých více méně šťastných pokusech podařilo se jim po r. 1767 zbudovati na hoře Karmelu nad Haifou, v místech dnešního kláštera, kolem

jeskyně Eliášovy, nový klášter. Klášter byl r. 1799 po odchodu vojsk Napoleona Bonaparta od Turků zapálen a zrušen.

Teprve r. 1820 přikročili karmelité za souhlasu cařihradského sultána k restauračním pracím, jejichž výsledkem jest dnešní, pevnosti podobný, prostranný klášter se svatyní Naší Paní Karmelské na hoře Karmelu.

S hory Karmelu a z pohoří Karmelského vracíme se do města Haify, abychom dráhou nastoupili další cestu do Ludd a do Jafy.

Železniční trať, běžící podél břehu mořského, objíždí předhoří karmelské, nechává po pravé straně

Tell es Semak,

kde se prostíralo staré Porphyrium.

Blížíme se k velkolepým zříceninám, jež kynou nám po pravé straně dráhy na břehu mořském. Jsou to zříceniny středověké námořní křižácké pevnosti

„Castellum Peregrinorum — Hrad Poutníků“.

Templáři vybudovali r. 1218 tuto pevnost. V zříceninách zaujmou naši pozornost budovy skoro úplně zchovalých skladišť a základy osmihranné svatyně, vystavěné podle vzoru tehdejšího jerusalemského „Templum Domini.“ R. 1291 opustili křižáci definitivně pevnost Castellum Peregrinorum, pevnost stala se obětí trosek.

U kilometru 20. od Haify vjíždíme do stanice

Athlit.

U kilometru 30. od Haify projíždí železný oř stanicí

Zikron Jakob.

Vlak uhání po břehu Středozemního moře, jehož azurná hladina se na vás usmívá z nedaleké vzdálenosti. Po pravé straně vidíme na břehu mořském, jen 1 km daleko od dráhy, ssutiny staré

Dory,

dnešní to pobřežní vesničky Tantury, čítající asi 1200 obyvatel.

Vzpomínáte! V době Josuově byl král města Dory poražen od Israelitů¹⁾. Za Salomouna byla Dora spravována jeho místodržitelem Ben Abinadabem²⁾. V době makabejské obléhal král syrský Antiochus se 120.000 mužů v Doře se hájícího svého soupeře Tryfona³⁾. Pompeius učinil r. 64. př. Kr. Doru autonomní.

Po levé straně spatřujete na posledních výběžcích pohoří Karmelského položenou kvetoucí kolonii židovskou

Zummarin.

Železniční trať překročuje

Nahr ez Zerka,

malou to řeku, zvanou dříve „Krokodilon“ neb „řeka Krokodilí“.

Po levici vítá vás stanice a nová kolonie židovská

Benjamína,

pojmenovaná tak po dvou vynikajících příznicích

¹⁾ Jos. 11, 2. — ²⁾ 1 (3) Král. 4, 11. — ³⁾ 1 Mak. 15, 11—14'

hnutí sionistického, Benjaminu Herzlovi a Benjaminu Rothschildovi.

Za Benjaminou pozorujete po pravici širé, chlumovité, pohyblivé plochy bílého jemného mořského písku, táhnoucí se až k moři, kde u moře leží dnešní vesnička

Kaisarije.

Kaisarije — biblická to Caesarea Maritima — Přímořská Caesarea!

Caesarea byla založena Herodem Velikým a byla oficiálním sídlem palestinských prokurátorů římských.

V Caesarei pokřtil sv. Petr římského setníka Kornelia¹⁾, zde byl sv. Pavel žalářován po dvě léta.²⁾

Míjíme dále stanici a usměvavou, v oranžovnicích ukrytou židovskou kolonii

Khudeiru.

Urazivše 67 km od Haify, vjíždíme do

Tulkeramu.

Tulkeram je křižovatkou železniční trati odbočující východně do Nablusu. V Tulkeramu bydlí též několik Samaritánů.

U kilometru 78. od Haify staví vlak ve stanici

Kalkilije.

Ve vesničce Kalkilije, jež čítá 1200 obyvatel, spatřujeme několik po evropsku stavěných domů. Kalkilije jest snad biblická Galgala, o níž činí zmínku kniha Josue 12.

¹⁾ Skutk. apošt. 10, 44—48.

²⁾ Skutk. apošt. 23, 23; 24, 1—27.

Za Kalkilije, v dáli na východě, kynou nám po levici hřebeny hory Hebal a hory Garizim.

Ras el Ain,

biblická Antipatris, zdraví nás u kilometru 91. Biblická Antipatris byla založena Herodem Velikým, jenž jí dal na paměť svého otce Antipatra jméno Antipatris.

Sv. Pavel, jsa veden jako zajatec z Jerusalema do Přímořské Caesaree, prošel Antipatris¹⁾.

Po pravé straně Ras el Ain leží nejstarší a velmi kvetoucí kolonie židovská

Petah Tikvah.

Za Ras el Ain ujíždí vlak velmi úrodnou částí roviny Šaron a u kilometru 103. od Haify stanete

v Ludd,

biblické Lyddě.

Ludd jest důležitou křižovatkou železničních tratí, vybíhajících odtud do Jafy, do Jerusalema a do El Kantary na Suezkém průplavu.

Z Ludd, biblické to Lyddy, o níž jsme se již na své cestě z Lud do Jerusalema zmínili,²⁾ nastupujeme cestu po železniční trati běžící směrem severozápadním do přístavního města Jafy. Železniční tato trať jest 20 km dlouhá a probíhá úrodnou, ze Starého zákona dobře známou rovinou Šaron.

Rovina Šaron! Její úrodnost byla ve Starém zákoně příslovečnou. Isaiáš, kresle ve svých prorockých

¹⁾ Skutk. apošt. 23, 31.

²⁾ Viz sír. 86—88 této knihy.

visích blaho příští mesiánské doby, přirovnává teritoriální nádheru této doby mezi jiným ku kráse roviny Šaron:

Veselit se bude neschůdná pustina,
plesat a kvést bude poušť jako lilie.
Bujně pučeti se bude,
plesat bude a jásat a výskat,
nádhra Libanu bude jí dána,
krása Karmelu i Šaronu.¹⁾

Ve Starém zákoně byli Filištané vládci této roviny. Israelitům nepodařilo se dobytí této krajiny. Dnes jest tato část roviny Šaron oživena novými židovskými koloniemi, jež vykouzlují zde rajske kouty bujné orientální vegetace. Po evropsku stavěné domky židovských kolonií, jež spatřujete po stranách železniční trati, jsou osvěžujícím protikladem bídných arabských vesniček. Rovina Šaron tvoří s rovinou Esdrelon i dnes hlavní obilnici Palestíny.

Za 9. kilometrem od Ludd kyne nám po levé straně dráhy, jsouc položena na návrší, arabská vesnička

Beit Dedžan.

Někteří palestinologové považují Beit Dedžan za biblické Bethdagon, jež v knize Josue²⁾ se jmenuje jako pohraniční bod území pokolení Juda. Bethdagon leželo však asi poněkud jižněji.

Bethdagon (= Dům Dagonův) bylo filistinské město, v němž ve svatyni byl uctíván hlavní bůh filistinský Dagon, bůh plodnosti, jenž byl znázorňován jako polovice člověka a polovice ryby.

¹⁾ Is. 35, 1—2. — ²⁾ Jos. 15, 41.

Ú 13. kilometru spatřujeme na pahorku, po levici, vesničku

Jazur.

Vlak vjíždí brzy potom do velkých oranžových zahrad jafských, jež obklopují Jafu se všech stran planiny.

Železný oř zastavuje ve stanici

Tell Aviv.

Tell Aviv jest velká židovská kolonie, již možno nazvati moderním evropským předměstím jafským. V Tell Aviv může každý návštěvník na vlastní oči se přesvědčiti, jaké přímo zázraky orientální vegetace dovede vykouzlit z půdy palestinské pilná ruka židovských přistěhovalců.

Z Tell Aviv unáší nás železniční trať proslulými zahradami jafskými, osázenými oranžovníky, palmami a granátovníky. Ve středu zahrad kyne nám po levé straně trati vysoká věž ruského kostela, při němž se zvedá

„Džebel Tabita — pahorek Tabitin.“

Džebel Tabita jest tradičním místem, na němž se od pradávna lokalizuje evangelní událost vzkříšení vdovy Tabity sv. Petrem.

V Joppe pak byla jedna učednice jménem Tabita, to jest v překladě Gazela. Ta byla plna dobrých skutků i almužen, které činila. Stalo se pak v těch dnech, že se roznemohla a zemřela; i umyli ji a položili v síni hořejší. A poněvadž Lydda byla blízko od Joppe, učedníci uslyševše, že tam jest Petr, poslali k němu dva muže s prosbou: „Neobtěžuj se přijítí až k nám“. I vstal a šel s nimi, a když přišel, uvedli ho do síně hořejší, a tu obstoupily ho všechny vdovy plačíce a ukazující mu sukně i pláště, které jim udělala Gazela, jsouc ještě s nimi. Petr však vypustiv všechny ven a pad na kolena pomodlil se a

obrátil se k tělu řekl: „Tabito, vstaň!“ I otevřela oči své a uzřevši Petra posadila se. — Zůstal pak (Petr) po mnoho dní v Joppe u jakéhosi Šimona, koželuha.¹⁾

U 20. kilometru vjíždí vlak do konečné stanice

Jafy.

Jafa †.²⁾

Pohled na Jafu s moře jest okouzlující. Domy městské, obklopené bujnou orientální vegetací, zvedají se od břehu mořského theatrálně na svahu vysokého pahorku. Jafa nemá vlastně přístavu; u Jafy kotví lodi jsou nuceny přistáti na vysokém moři, poněvadž četná, poblíž mořského břehu čnějící záludná skaliska znemožňují větším lodím zakotviti u samého břehu mořského. Je-li moře neklidné, jest vylodování v Jafě dosti nepříjemné, ano i nebezpečné.

Jafa, hebrejsky Jafô, řecky Joppe, značí „Krásná“ (Krásné Město). Jafa jest město prastaré, opředené pestrými pověstmi: římský spisovatel Plinius klade existenci Jafy do doby před potopou; Andromeda byla prý přikována na jednom pobřežním skalisku jafském a osvobozena Perseem; archa Noemova prý byla zde budována . . . Pravděpodobně byla založena Jafa od Feničanů.³⁾ Na pylonech v Karnaku se setkáváme s jménem města Japu (= Jafa), dobytého kolem roku 1600 př. Kr. egyptským faraonem Tutmosem III. Též klínopisné tabulky, psané kolem r. 1400 př. Kr. palestinským místodržitelem egyptskému faraonovi Amenhotepovi, činí zmínku o „Japu = Jafě.“⁴⁾

¹⁾ Skutk. apošt. 9, 36 - 40. 43.

²⁾ Plnomocné odpustky pro poutníky vylodující v Jafě.

³⁾ Josephus Flavius: Antiquit. Jud. XIII, XV, 4.

⁴⁾ Conder: The Tell Amarna tablets, London 1894.

Po příchodu Israelitů do Zaslíbené země byla Jafa přidělena pokolení Dan,¹⁾ ale zůstala v moci Filištanů.

Za Šalomouna dal tyrský král Hiram vylodovati v Jafě²⁾ stavební materiál, připravený na Libanonu a určený pro chrám jerusalemský. V Jafě vstupuje prorok Jonáš, poslaný Hospodinem do Ninive, na loď plující do Tharsis, aby unikl takto rozkazu Hospodinu.³⁾

Vznikající křesťanství mělo v Jafě své učedníky — vyznavače, kteří posílají dva muže do Lyddy k Petrovi s prosbou, aby přišel do Jafy a vzkřísil zemřelou Tabitu. Petr přichází a přebývá v Jafě u jakéhosi Šimona, koželuha. Na střeše domu Šimonova má Petr o polednách symbolické vidění zvířat čistých a nečistých, kterýmžto viděním odstraněny z rodícího se křesťanství závary židovství a rodící se křesťanství se stává katolicismem, přístupným všem národům. Petr ubírá se po tomto vidění z Jafy do Cesaree a přijímá prvního nežida, pohanského římského setníka Kornelia do církve.⁴⁾

Za židovského povstání proti Římanům rozbořil r. 66 p. Kr. Cestius Gallus, římský místodržitel Syrie, Jafu; v troskách města usídlí se mnoho židovských uprchlíků, námořních to loupežníků, jejichž nekalému řemeslu učiní náhlý konec Vespasian r. 70 p. Kr.

V době byzantské stává se Jafa sídlem biskupským. Křižáci učinili z Jafy mocnou námořní pevnost. Napoleon Bonaparte měl na své válečné výpravě do Syrie r. 1799 v Jafě svůj hlavní stan.

¹⁾ Jos. 19, 46. 47. — ²⁾ 2 Paralip. 2, 16.

³⁾ Jon. hll 1 a 2. — ⁴⁾ Skutk. apošt. 10.

Dnešní Jafa jest kvetoucím obchodním městem, v jehož ulicích (v Jafě) se vyloďivší Evropan, vidí po prvé před sebou zajímavý obraz rušného orientálního života. Číslice obyvatelstva Jafy stále roste; Jafa má asi 50.000 obyvatel, z toho jest asi 32.000 muslimů, 12.000 židů, 6.000 křesťanů (mezi nimi asi 1700 katolíků). Některé evropské státy mají v Jafě své vicekonsuláty.

Katolické řády a řehole: františkáni, sestry františkanky, Bratři křesťanských škol, sestry sv. Josefa, salesiáni mají v městě blahodárně působící osvětové a humanní ústavy.

Farní katolický chrám sv. Petra † spravují Otcové františkáni, kteří mají v Jafě klášter a poutnický hospic.

Jižním směrem od chrámu sv. Petra, na břehu mořském, zvedá se malá mešita, zvaná „Džamie Mar Butros — džamie sv. Petra †;“ jest to tradiční místo, na němž stál kdysi dům koželuha Šimona, u něhož přebýval sv. Petr.¹⁾

¹⁾ Skutk. apošt. 9, 43.

Žalm 121 (hebr. 122). Pozdrav Jerusalemu.

Při příchodu do Jerusalema recituje poutník žalm 121, jenž tlumočí tak výstižně pocity srdce poutníkovy.

PÍSEŇ STUPŇOVÁ.

*Plěsal jsem proto, že mi bylo řečeno:
„Do domu Hospodinova jdeme“.
A již zastavily se nohy naše
v siních tvých, Jerusaleme!*

*Jerusaleme, vystavěný v město
dokonale souvislé!
Do něho totiž stoupají pokolení,
kmeny Hospodinovy,
aby dle příkazu daného Israelovi
slavily jméno Hospodinovo.
Tam totiž postaveny jsou vladařské stolce,
stolce to domu Hospodinova.
Vyprošujte Jerusalemu štěstí:
„Blaho těm, kteří tě milují!
Budiž pokoj ve tvém opevnění,
blahobyť ve tvých palácích!“*

*K vůli bratřím svým a soukmenovcům
říkat budu: „Pokoj tobě!“
Pro dům Hospodina, našeho Boha
žádat budu štěstí tvého.*

Žalm 136 (hebr. 137).

Truchlozpěv z babylonského zajetí.

NA ROZLOUČENOU S JERUSALEMEM.

Žalm vystihuje náladu poutníka opouštějícího Jerusalem.

*U řek babylonských tu sedíce lkáme
na Sion vzpomínajíce:
na vrby prostřed země jsme zavěsili
hudební nástroje svoje.*

*Neb nás tu žádali, kteří nás v zajetí drží,
bychom jim zazpívali;
kteří nás odvedli, dělí: „Zazpívejte nám
chvalozpěv z písní sionských!“*

*Jak bychom mohli Hospodinovu píseň
zpívat v cizí zemi!?*

*Zapomenu-li na tebe, Jerusaleme,
at mi uschne má pravice!
Nechť přilne jazyk můj k podnebí mému,
nebudu-li tě pamětliv,
nebudu-li mít Jerusalem
za vrchol radosti své!*

*Nezapomeň, Pane, Edomcům na den,
osudný Jerusalemu!*

*Nebot říkali: „Vyvráťte, vyvráťte (všecko)
v něm až do základů!“*

*Babelská lupičko, blažen, kdo odplatí tobě,
co jsi spáchala na nás!*

*Šťasten, kdo uchopí a rozrážet bude
dítky tvoje o skálu!*

O. A. M. D. G.

O b s a h :

	Strana
Předmluva	I.—II.
Seznam a význam některých arabských slov	III.
Úvodní poznámky	V.—VI.
Spisy pojednávající o Palestině	VII.—IX.
I. Dějiny Palestiny — Svaté země	1— 27
II. Obyvatelstvo palestinské	28— 53
III. Z Alexandrie ku pomezí Svaté země	54— 63
IV. Na železném oři z El Kantary přes Lúdd do Svatého Města	64—100
V. Jerusalem. Basilika Božího hrobu	101—146
VI. Pozoruhodné zříceniny poblíž chrámu Božího hrobu	147—148
VII. Muristan	149—152
VIII. Jerusalemská cesta křížová (Via Dolorosa)	153—173
IX. Haram eš Šerif — Posvátný obvod	174—195
X. Na křesťanském Sioně	196—213
XI. Návštěvou ve dvou významných jerusalemských svatyních francouzských	214—226
XII. Údolím Josafatským	227—250
XIII. K památným místům hory Olivetské	251—269
XIV. Procházkou k jiným pozoruhodným místům a budovám dnešního Jerusalema	270—276
XV. Archeologicko-vědecké sbírky jerusalemské	277—278
XVI. Z Jerusalema do Betlema-Herodia-Urtas-Hebronu-Bersaby	279—308
XVII. Z Jerusalema do Jericha, k Jordanu a k Mrtvému moři	309—326

XVIII. Do Mar Saby a k Deir Dosi	327—331
XIX. Do Emaus	332—342
XX. Do Ain Karem, rodiště Předchůdce Páně	343—350
XXI. Do Gabaonu (dnešního Nebi Samuil), nejvyššího obětního místa israelského	351—355
XXII. Samařskem do Galilee	356—413
XXIII. Z Nazareta přes Haifu a Ludd do Jafy	414—434
Žalmy 121 a 136	435—437

Opravy.

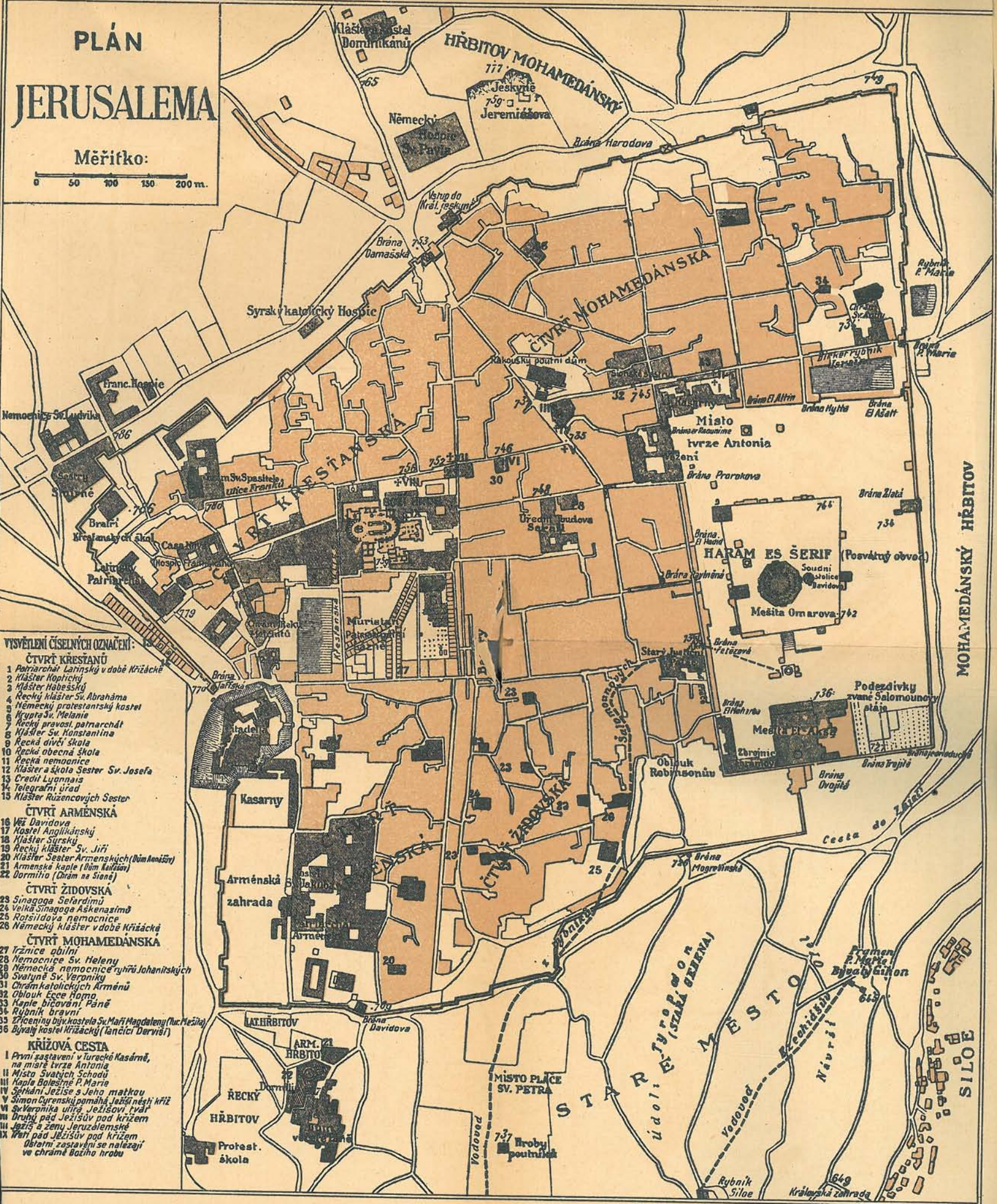
Str.	I.	místo	<i>na autopsii</i> čti <i>na autopsii</i> .
"	VII.	"	<i>Evagotorium</i> čti <i>Evagatorium</i> .
"	VIII.	"	<i>Quaeresmius</i> čti <i>Quaresmius</i> .
"	VIII.	"	<i>Jérasalem</i> čti <i>Jérusalem</i> .
"	IX.	"	<i>Ptolomaeus</i> čti <i>Ptolemaeus</i> .
"	5	"	<i>isralského</i> čti <i>israelského</i> .
"	7	"	<i>z hlubokého a národního úpadku</i> čti <i>z hlubokého náboženského a národního úpadku</i> .
"	19	"	<i>Gethsemani</i> čti <i>Gethsemany</i> .
"	44	"	<i>humanitními</i> čti <i>humanními</i> .
"	66	"	<i>Ἰστορία</i> čti <i>Ἱστορία</i> .
"	99	"	<i>Beiher Bittir</i> čti <i>Bether Bittir</i> .
"	118	"	<i>περὶ μέτρων</i> čti <i>περὶ μέτρων καὶ σταδίων καὶ σταδίων</i> .
"	147	"	<i>Haret et Dabbarin</i> čti <i>Haret ed Dabbarin</i> .
			Na některých místech místo <i>Jeroným</i> čti <i>Jeronym</i> .
			Jiná eventuelní tisková nedopatření opraví laskavý čtenář sám. —

219

PLÁN JERUSALEMA

Měřitko:

VYSVĚTLENÍ ČÍSELNÝCH OZNAČENÍ:

- ČTVRTĚ KŘESŤANŮ**
- 1 Patriarchát Latinský v době Křížácké
 - 2 Klášter Koptický
 - 3 Klášter Haběšský
 - 4 Řecký klášter Sv. Abraháma
 - 5 Německý protestantský kostel
 - 6 Krypta Sv. Melanie
 - 7 Řecký pravosl. patriarchát
 - 8 Klášter Sv. Konstantina
 - 9 Řecká dívčí škola
 - 10 Řecká obecná škola
 - 11 Řecká nemocnice
 - 12 Klášter a škola Sester Sv. Josefa
 - 13 Credit Lyonnais
 - 14 Telegrafní úřad
 - 15 Klášter Růžencových Sester
- ČTVRTĚ ARMÉNSKÁ**
- 16 Věž Davidova
 - 17 Kostel Anglický
 - 18 Klášter Sýrský
 - 19 Řecký klášter Sv. Jiří
 - 20 Klášter Sester Armenských (Dům Ananášů)
 - 21 Arménská kaple (Dům Naifů)
 - 22 Údolí (Chrást na Sioně)
- ČTVRTĚ ŽIDOVSKÁ**
- 23 Synagoga Seferdimů
 - 24 Velká Synagoga Askénazimů
 - 25 Rotschildova nemocnice
 - 26 Německý klášter v době Křížácké
- ČTVRTĚ MOHAMEDÁNSKÁ**
- 27 Tržnice obilní
 - 28 Nemocnice Sv. Heleny
 - 29 Německá nemocnice tyfů Johánitických
 - 30 Svatyně Sv. Veroniky
 - 31 Chrást katolických Arménů
 - 32 Oblouk Ecce Homo
 - 33 Kaple bičování Páně
 - 34 Rybník brávnů
 - 35 Zříceniny byzkostela Sv. Marii Magdaleny (Nuc. Mešita)
 - 36 Byvalý kostel Křížácký (tanci Dervišů)
- KŘÍŽOVÁ CESTA**
- I První zastavení v Turčské Kasárně, na místě tvrze Antonia
 - II Místo Svatých Schodů
 - III Kaple Boleslavy P. Marie
 - IV Společná Ježíše s Jeho matkou
 - V Simon Cyrenský pomáhá Ježíši nést kříž
 - VI Sv. Veronika ulírá Ježíšovi tvář
 - VII Druhý pád Ježíšův pod křížem
 - VIII Ježíš a žena Jeruzalémská
 - IX Třetí pád Ježíšův pod křížem
 - X Účastníci zastavení se nalézají ve chrámě Božího hrobu